

TULIB

3 1379 00954289 6

ประชุมพงศาวดาร ภาคที่ ๒๗

เรื่องไทยกับฝรั่งเศสเป็นไมตรีกัน ครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์

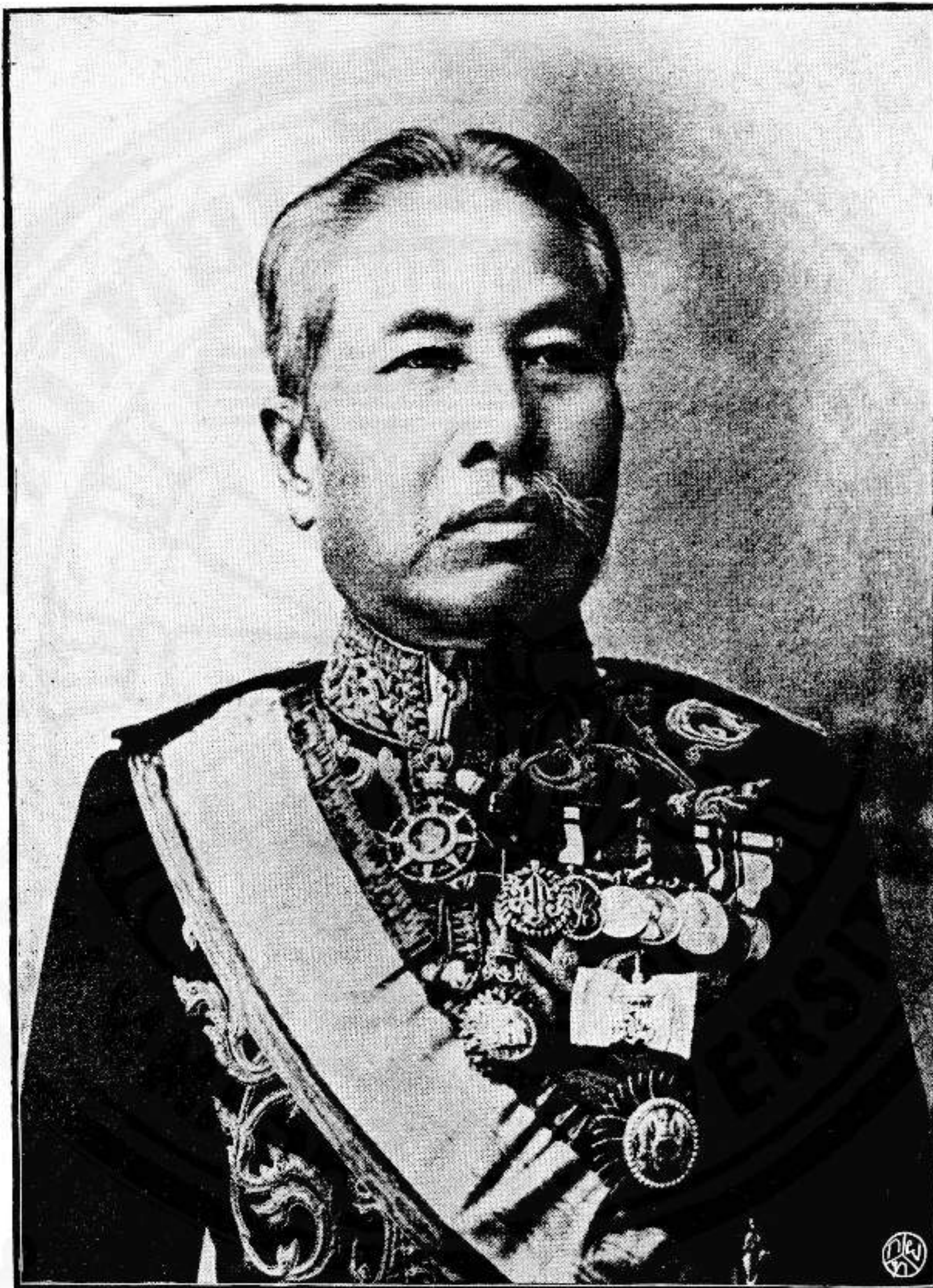
แปลจากภาษาฝรั่งเศส ของมองซิเออร์ ลันเย

พระยาปฏิภานพิเศษ พิมพ์ในงานพระราชทานเพลิงศพ

พระยาเพชรพิไชย (เจิม อมาตยกุล)

๕ ๗
เมือขจอบ พ.ศ. ๒๔๖๕

พิมพ์ที่โรงพิมพ์โสภณพิพรรฒธนากร

มหาเสวกโท พระยาเพชรพิไชย
(เจิม อมาตยกุล)

คำนำ

ในงานศพนมหาเสวกโท พระยาเพชรพิไชย (เจิม อมาตยกุล) คุณหญิงถนอมพร้อมด้วยบุตรธิดาของพระยาเพชรพิไชยร่วมฉันทช่วยกัน รัยนำที่ทำการต่าง ๆ ส่นองคุณผู้มรณภาพ อมาตย์เอก พระยา ฎีกาณพิเศษ (อาเล็กซานเดอร์ อมาตยกุล) รัยพิมพ์หนังสือแจก เป็นที่ระลึกเมื่อพระราชทานเพลิงศพ จึงให้มาแจ้งความบังขอพระสมุท วชิรญาณสำหรับพระนคร ขอให้กรรมการช่วยเลือกเรื่องหนังสือในขอ พระสมุท ฯ ให้ ข้าพเจ้าเป็นผู้เลือก นักใดถึงหนังสือเรื่อง ๓ คือ พงศาวดารเรื่องฝรั่งเศสเป็นไมตรีกับไทย ครึ่งแผ่นดินสมเด็จพระ นารายณ์มหาราช (Relations de la France et du Royaume de Siam de 1662 à 1703) ซึ่งมองซีเออร์ลันเย (Lanier) แต่งขึ้น แล้วพิมพ์ที่เมืองเวอซายเมื่อคฤศตศก ๑๘๘๓ (พ.ศ. ๒๔๒๖) และนาย อรุณ อมาตยกุล ได้มีแก่ใจรัยแปลออกเป็นภาษาไทยถวายไว้ในขอ พระสมุท ฯ นั้น เห็นว่าถ้าพิมพ์แจกในงานศพพระยาเพชรพิไชยก็จะ สมควรหนักหนา ด้วยพระยาเพชรพิไชยมีญาติมิตรผู้ชอบพอกว้างขวาง งานศพคงจะมีผู้ไปช่วยมาก และจะมีบุคคลทุกชั้นบันฑาศักดิ์ ตั้งแต่ เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ผู้น้อย ตลอดจนพ่อค้าคฤหบดี ผู้ซึ่ง จะได้รับ หนังสือแจกเห็นจะอยู่ในชั้นที่ชอบอ่านเรื่อง พงศาวดารโดยมาก หนังสือพงศาวดารเรื่องดังกล่าวนี้ มองซีเออร์ลันเยผู้แต่งได้พยายาม ตรวจค้นจดหมายเหตุและหนังสือซึ่งแต่งว่าด้วยเรื่องทีฝรั่งเศสเป็นไมตรี กับไทยในครั้งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เก็บเนื้อเรื่องมาเรียบเรียงแต่งเป็น

(ข)

พงศาวดารจีน ให้ความรู้การครั้งนั้นเป็นอย่างดีที่จะพึงได้จากฝรั่งเศส
 มีเรื่องราวที่ชาวเรายังไม่เคยทราบปรากฏอยู่ในหนังสือเรื่องนี้เป็นอันมาก
 เชื่อได้แน่แท้ว่าถ้าใครเอาใจใส่ในเรื่องโบราณคดี คงยินดีที่จะได้รับหนังสือ
 เรื่องนี้ไปอ่านไม่เว้นตัว อีกประการ ๓ หนังสือเรื่องนี้ ผู้แปลเป็นหลาน
 และเป็นบุตรเขยของพระยาเพชรพิไชย นับว่าเป็นหนังสือซึ่งมีชนในภาษา
 ไทยด้วยความสามารถของสมาชิกสมาคมฯ และที่สมเด็จพระยาเพชรพิไชย
 เองก็เป็นผู้ชอบเรื่องโบราณคดี เมื่อยังมีชีพอยู่ข้าพเจ้าได้เคยถามเรื่อง
 ราวเก่าก่อนที่ยังไม่ทราบเรื่อง ๆ ถ้าสามารถทราบได้ว่าพิมพ์หนังสือ
 เรื่องนี้ให้เห็นจะพอใจ ด้วยเหตุที่ข่วงถึงกล่าวมา ข้าพเจ้าจึงชวนให้
 พระยาปฏิภาณพิเศษรับพิมพ์หนังสือพงศาวดารเรื่องฝรั่งเศสเป็นไม้ตรีภย
 ไทยครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ ฯ แจกในงานศพบิณฑุ พระยา
 ปฏิภาณ ฯ ก็เห็นชอบด้วย จึงได้พิมพ์สมุดเล่มนั้นขึ้น

ในส่วนการพิมพ์ข้าพเจ้าได้จัดหนังสือเรื่องนี้เข้าในประชุมพงศาวดาร
 นับเป็นภาคที่ ๒๗ เพื่อให้สะดวกแก่ผู้ศึกษาโบราณคดีที่ประสงค์จะรวบรวม
 เรื่องพงศาวดารต่าง ๆ จะไปเอาเข้าตำบักยหนังสือพงศาวดารเรื่องอื่น ๆ
 ซึ่งหอพระสมุด ฯ ได้พิมพ์มาแล้ว นักเสียดายอยู่หน่อยที่ข้าพเจ้าไม่ได้
 มีเวลาตรวจคณบัญหนังสือเรื่องนเมื่อก่อนพิมพ์ มาอ่านตรวจคณเมื่
 พิมพ์แล้ว เห็นมีถ้อยคำที่ควรแก้ไขและขาดคำอธิบายอยู่อีกบ้าง
 หวังใจว่าถ้ามีโอกาสพิมพ์หนังสือเรื่องนี้อีก จะตรวจแก้ไขให้เรียบร้อย
 ยิ่งขึ้น ในฉบับพิมพ์ครั้งแรกนี้ ข้าพเจ้าเป็นแต่แต่งคำอธิบายเรื่อง

(๗)

พงศาวดาร ช้างแดงเหตุที่ไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสเมื่อครั้งแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิมพ์ไว้ข้างหน้าเรื่องพงศาวดารของ
มองซิเออร์ลันเบทวียตอนหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านทราบเหตุการณ์ข้าง
ฝ่ายไทยเสียก่อน แต่ขอคัดเตือนไว้ในที่นี้ว่าหนังสือซึ่งมองซิเออร์
ลันเบทวียแต่งนั้น ตรวจเก็บเรื่องมาจากจดหมายเหตุและหนังสือซึ่งคน
ฝรั่งเศสได้แต่งไว้แต่โบราณ ความคิดความเห็นที่กล่าวในหนังสือย่อม
เป็นความคิดเห็นของฝรั่งเศสทั้งนั้น มีความเห็นหลายอย่างที่ไทยเรา
จะเห็นด้วยไม่ได้ แต่ต้องเห็นอกเขาอยู่อย่างหนึ่ง ด้วยหนังสือเก่า
ซึ่งมองซิเออร์ลันเบทวียได้อาศัยเก็บความมานั้น มักกล่าวความแตก
ต่างกัน มองซิเออร์ลันเบทวียเลือกเชื่อตามอคติโนมัต เพราะเกิด
ไม่ทันรู้เห็นเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วยตนเอง แต่ขอที่เขาสรุปลงเป็นใจความ
ว่าที่ฝรั่งเศสมาเสียการครั้งนั้น เพราะพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ไม่ทรงทราบ
ความที่เป็นจริงอยู่ในเมืองไทยอย่างไร ไม่รู้จักกำลังและความคิดของไทย
หลงเชื่อพวกบาทหลวงว่าสมเด็จพระนารายณ์ฯ จะเขารัตทรงถือนศาสนา
คฤศตัง และเสียการเพราะพวกฝรั่งเศสมาเกิดแตกรำวกันตนเองเป็น
ที่สุดทั้งนี้เห็นว่าถูกต้อง แม้ส่วนความคิดเห็นจะเป็นอย่างไรก็ตาม
แต่รับรองได้ว่ารายการที่ปรากฏในหนังสือพงศาวดารที่มองซิเออร์ลันเบ
ทวียแต่งนั้นจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาโบราณคดีได้มากที่สุดทีเดียว

เมื่อใดกล่าวถึงเรื่องหนังสือซึ่งพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗
เสร็จแล้ว ที่นี้จะกล่าวถึงเรื่องประวัติพระยาเพ็ชรพิไชย ฯ ต่อไป

(๗)

พงศาวดาร ซึ่งแรงเหตุที่ไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศสเมื่อครั้งแผ่นดิน
สมเด็จพระนารายณ์มหาราช พิมพ์ไว้ข้างหน้าเรื่องพงศาวดารของ
มองซิเออร์ลันเยด้วยตอนหนึ่ง เพื่อให้ผู้อ่านทราบเหตุการณ์ข้าง
ฝ่ายไทยเสียก่อน แต่ขอตกเตือนไว้ ในที่นี้ว่าหนังสือซึ่งมองซิเออร์
ลันเยแต่งนั้น ตรวจเก็บเรื่องมาจากจดหมายเหตุและหนังสือซึ่งคน
ฝรั่งเศสได้แต่งไว้แต่โบราณ ความคิดความเห็นที่กล่าวในหนังสือย่อม
เป็นความคิดเห็นของฝรั่งเศสทั้งนั้น มีความเห็นหลายอย่างที่ไทยเรา
จะเห็นด้วยไม่ได้ แต่ต้องเห็นอกเขาอยู่อย่างหนึ่ง ด้วยหนังสือเก่า
ซึ่งมองซิเออร์ลันเยได้อาศัยเก็บความมานั้น มักกล่าวความแตก
ต่างกัน มองซิเออร์ลันเยต้องเลือกเชื่อตามอัตโนมัติ เพราะเกิด
ไม่ทันได้เห็นเหตุการณ์ครั้งนั้นด้วยตนเอง แต่ขอที่เขาสรุปลงเป็นใจความ
ว่าที่ฝรั่งเศสมาเสียการครั้งนั้น เพราะพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไม่ทรงทราบ
ความที่เป็นจริงอยู่ในเมืองไทยอย่างไร ไม่รู้จักกำลังและความคิดของไทย
หลงเชื่อพวกบาทหลวงว่าสมเด็จพระนารายณ์ฯ จะเขารักทรงถือนศาสนา
คฤศตัง และเสียการเพราะพวกฝรั่งเศสมาเกิดแตกร้างกันตนเองเป็น
ที่สุดดังนี้เห็นว่าถูกต้อง แม้ส่วนความคิดเห็นจะเป็นอย่างไรก็ตาม
แต่รับรองได้ว่ารายการที่ปรากฏในหนังสือพงศาวดารที่มองซิเออร์ลันเย
แต่งนั้นจะเป็นประโยชน์แก่การศึกษาโบราณคดีได้มากที่สุดทีเดียว

เมื่อใดกล่าวถึงเรื่องหนังสือซึ่งพิมพ์ในประชุมพงศาวดารภาคที่ ๒๗
เสร็จแล้ว ที่นนี้จะกล่าวถึงเรื่องประวัติพระยาเพ็ชรพิไชย ฯ ต่อไป

ประวัติพระยาเพชรพิไชย

มหาเสวกโท พระยาเพชรพิไชย อธิบดีไทยพาทิศเขตราชนิเวศน์
สมันตารักษ์ วิบูลย์ศักดิ์อรรคมุนตรี พริยพาหะ (เจิม อมาตยกุล)
ป ม, ท จ ว, ต ช, รัตน ๑ ป ร ๓, ม ป ร ๔, ร ร, รัฐมนตรี
องคมนตรี เกิดในรัชกาลที่ ๓ เมื่อวันอังคาร เดือน ๕ แรม ๖ ค่ำ
ขมแมนพศก พ.ศ. ๒๓๘๐ เป็นบุตรนายโหมต อมาตยกุล ฝ่ายมารดา
เป็นสกุลไกรฤกษ์ ลำดับสกุลทั้ง ๒ ฝ่ายมีอยู่ในหนังสือ “ลำดับ
สกุลเก่าบางสกุล” ซึ่งพิมพ์เป็นภาคที่ ๒ นั้นโดยพิสดาร

พระยามหาอำมาตย์ (ขอม) ผู้ต้นนามสกุลอมาตยกุลนั้น มีความ
ชอบเมื่อเป็นทพระสุริยภักดีในรัชกาลที่ ๓ คิดขอขายเงินฝากกองทัพ
หลวงของเจ้าอนเวียงจันทน์เป็นชดลงมาแจ้งขอราชการกรุงเทพฯ
ได้ แล้วได้เข้ากองทัพไปทำการสงครามครั้งนั้น ได้เลื่อนยศขึ้นตาศักดิ์
ต่อมาโดยลำดับจนถึงเป็นที่พระยามหาอำมาตย์ แล้วจึงถึงอนิจกรรม

นายโหมต อมาตยกุล บิดาของพระยาเพชรพิไชยเป็นบุตร
พระยามหาอำมาตย์ (ขอม) ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในรัชกาลที่ ๓
ประจวบสมัยเมื่อพวกมิชชันนารีอเมริกันเริ่มเข้ามาตั้งในประเทศนี้ รัช
สอนภาษาและวิชาของฝรั่งให้แก่ไทยเป็นที่แรกในชั้นกรุงรัตนโกสินทร์
มีเรื่องราวปรากฏอยู่ในจดหมายเหตุของพวกมิชชันนารีอเมริกันซึ่งหมอบ
บริดเจต์ได้พิมพ์ไว้ในหนังสือบางกอกควาแลนดา ว่าในสมัยนั้นมีไทย ๕ คน
ที่เรียนวิชาความรู้ของฝรั่งจากพวกอเมริกันได้เป็นอย่างดีเยี่ยมยศ คือ
พระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเมื่อยังทรงผนวชอยู่ ทรง

(ค)

ศึกษาทางวิชาภาษาพระองค์ ๑ พระบาทสมเด็จพระปิ่นเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงศึกษาทางวิชาทหารพระองค์ ๑ กรมหลวงวงศาธิราชสนิท ทรงศึกษาวิชาแพทย์พระองค์ ๑ สมเด็จพระเจ้าพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ ตั้งแต่ยังเป็นหลวงนายสิทธิ์ ศึกษาวิชาต่อเรือกำปั่นองค์ ๑ นายโหมค อมาตยกุล ศึกษาวิชาช่างกลคน ๑ หมอบริตแลกล่าวว่านายโหมค อมาตยกุล มีความสามารถถึงคิดทำเครื่องมือกลึงเกลียวได้เอง ซึ่งพวกอเมริกันเห็นว่าป็นอัศจรรย์ ความอนันต์สมกับเรื่องที่น่าอัศจรรย์ที่ปรากฏต่อมา ในรัชกาลที่ ๔ เมื่อครั้งพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดฯ ให้ส่งเครื่องจักรเข้ามาตั้ง โรงกระสาปน์ทำเงินเหรียญตราเป็น ที่แรกนั้น เฝื่อนช่างกลฝรั่งที่เข้ามาคุมเครื่องจักรมาตักน้ำตาย การ คุมเครื่องจักรโรงกระสาปน์ก็เกิดขัดข้อง นายโหมค อมาตยกุลเข้า ปรึกษาอาสาคุมเครื่องจักรสำเร็จได้ โดยลำพังไทย ก็มิขอเสียในครั้งนั้น โปรดฯ ให้บัญชาการโรงกระสาปน์เป็นเต็มมา เพราะเรื่องประวัติใน สกุดเกลียวเนื่องด้วยการช่างกลถึงกล่าวมา นายโหมค อมาตยกุล จึงให้บุตรของตนศึกษาวิชาช่างกล และวิชาแยกธาตุอื่นเนื่องในการ โรงกระสาปน์ รู้มากอย่างน้อยข้างทุกคน เป็นเรื่องเนื่องมาถึงประวัติ ของพระยาเพชรพิไชยฯ ซึ่งบุตรจดหัวข้อส่งมาให้ดังนี้

“ได้ถวายตัวเป็นมหาดเล็กในแผ่นดินพระบาทสมเด็จพระรามาธิบดี ที่ ๔ เมื่อเดือน ๑๒ ปีระกาตรีศก พระพุทธศักราช ๒๔๐๔ โปรดเกล้าฯ ให้ไปช่วยบิดาทำงานที่โรงกระสาปน์

(๑๓)

ถึงรัชกาลที่ ๕ โปรดเกล้าฯ ให้เป็นหลวงวิจารณ์กรกิจ ปลัด
กรมกระสาปส์สิทธิการ เมื่อวันอาทิตย์เดือน ๘ ขึ้น ๓ ค่ำ ยมเสง
พ.ศ. ๒๔๑๒

ใน พ.ศ. ๒๔๑๓ ได้รับพระราชทานเหรียญขมปมาลา

ครั้นวันพฤหัสบดี เดือน ๔ แรม ๔ ค่ำ ยมเมยโทศก พ.ศ. ๒๔๑๓

พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเสด็จประพาศเมืองสิงคโปร์
เมืองชัตเวย์ เมืองสมารัง ในเกาะชวา โดยเรือรบพระที่นั่งพิทยัมรณ
ยุทธ ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จในเรือพระที่นั่ง เป็นสปรินเต็นต์
อินเเนียบ (ผู้กำกับตรวจเครื่องจักร) ไปในชุด (คือผู้ที่มีตำแหน่ง
ประจำพระองค์ในกระบวนเสด็จ) ได้รับพระราชทานเครื่องยศเสื้ออกและ
กระบี่

ครั้นวันเสาร์ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ ยมแมตริศก พ.ศ. ๒๔๑๔ เสด็จ

พระราชดำเนินเมืองสิงคโปร์ เมืองบะนัง เมืองมลากกา เมืองมรเมน
เมืองร่างกุ้ง เมืองกาลกัตตา เมืองอาครา เมืองลักเนา เมือง
เขนาริศ เมืองขอมเย ในประเทศอินเดีย โดยเรือพระที่นั่งชอขางกอก
ได้โปรดเกล้าฯ ให้ตามเสด็จไปในเรือพระที่นั่ง มียศเป็นเตรเซอเรือ
เยเนรอล สำหรับจ่ายเงินในการเสด็จพระราชดำเนิน และได้พระ
ราชทานเสื้ออก กระบี่ หมวกยอดพระเกี้ยว ในตำแหน่งยศข้าราชการ
คลังเงิน

ครั้นวันพฤหัสบดี เดือน ๘ แรม ๘ ค่ำ ยมกาเบญจศก พ.ศ. ๒๔๑๖

ได้รับพระราชทานตราภักตภรณ์ (มงกุฎสยามชั้นที่ ๔)

(ง)

ครั้นเดือนอาทิตย์ เดือน ๙ ขึ้น ๕ ค่ำ บจจอชคก พ.ศ. ๒๔๓๗ ไปรค
เกล้า ฯ ให้เป็นปรวิเคาซลและเพิ่มคักคินาชนอก ๓๐๐๐ ในบจจอชคก
ไปรคเกล้า ฯ พระราชทานเงินเป็นบำเหน็จความชอบ ๕๐ ชั่ง

ณวันศุกร์ เดือน ๑๒ แรม ๒ ค่ำ บจจอชคก พ.ศ. ๒๔๓๗ ทรง
พระกรุณาไปรคเกล้า ฯ พระราชทานสัญญาบัตรเลื่อนเป็นเจ้าหมื่นศรี
สรวิชัย หัวหมื่นมหาดเล็กเวรเขต

ณบกนส์ปัตคก พ.ศ. ๒๔๓๘ ไปรคเกล้า ฯ ให้สร้างโรงกระสาบน์
และตั้งเครื่องจักรขึ้นใหม่ที่ข้างประตูสุวรรณบริบาลในพระบรมมหาราชวัง

ณวันพุธ เดือน ๕ ขึ้น ๕ ค่ำ บกนส์ปัตคก พ.ศ. ๒๔๓๘ ได้พระ
ราชทานสวนหลวง เค็มเรียกว่าสวนกาแปและสวนท้าวเทพากร ก้านใต้
จกหลังโรงเรือคลองบางกอกน้อย ท่านเห็นอย่างยชนชนไปทางปลาย
สวนจกสวนอำแดงน้อยยาว ๒๕ เส้น ๘ วา ก้านตัวนออกจกคลองขนมจีน
ก้านตัวนตจกคลองคราม กว้าง ๕ เส้น ๕ วา ได้พระราชทานให้
เป็นสิทธิ์ขาด

ครั้นบจจอชคก พ.ศ. ๒๔๓๘ เปิดโรงกระสาบน์สิทธิการ ได้
ไปรคเกล้า ฯ ให้ทำเงินเหรียญบาท เหรียญสลึง เหรียญเฟื้อง ตรา
พระบรมรูปและตราแผ่นดิน

ณวันเดือน ๙ บจจอชคก พ.ศ. ๒๔๓๐ ไปรคเกล้า ฯ ให้เป็น
ข้าหลวงพิเศษออกไปว่ากล่าวกับเกาวนาเยเนราลเมืองบดเวีย ด้วยเรื่อง
มิศเคอรวันเขอรเคน กงสุลชอลันคาในกรุงเทพฯ ฯ ได้บริบทพยัสมยัต
ของจีนหัวในบังคับสยาม

(๑)

ครั้นมาภายหลังใน พ.ศ. ๒๔๓๖ ได้รับพระราชทานเหรียญ
รัชฎาภิเษก พ.ศ. ๒๔๔๐ ได้รับพระราชทานเหรียญประพาศมาลา

เมื่อวันที่ ๑๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ไปรคเกล้า ฯ ให้เป็นพระยา
อภิศราชอุทยาน เจ้ากรมพระราชอุทยานสราญรมย์

วันที่ ๓๙ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ได้รับพระราชทานตรา
มณฑนาภรณ์ (มงกุฎสยามชั้นที่ ๓)

วันที่ ๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๔๓ ไปรคเกล้า ฯ ให้เลื่อนเป็นพระยา
บำเรอภักดิ์ ปลัดทูลฉลององกระทรวงวัง

ครั้นวันที่ ๒๑ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๒ ไปรคเกล้า ฯ ตั้งให้เป็น
รัฐมนตรี

วันที่ ๒๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๔๓ ไปรคเกล้า ฯ ให้เป็นองคมนตรี
เพิ่มศักดินา ๓๐๐๐ ในชั้นนี้เองได้รับพระราชทานเข็มอักษรพระนาม
จ ป ร ประคัมเพชร

วันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้รับพระราชทานพานหมา
คนโท กระโถน ทองคำ และตราทศิยจุลจอมเกล้าวิเศษ และไปรค
เกล้า ฯ พระราชทานตราทศิยจุลจอมเกล้าฝ่ายในแก่ณอมภรรยาด้วย

วันที่ ๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๔๔ ได้รับพระราชทานเหรียญ
รัตนภรณ์ในรัชกาลที่ ๕ ชั้น ๓

วันที่ ๒๓ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานตราภรณ์
(ซ่างเผือกชั้นที่ ๓)

วันที่ ๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๖ ได้รับพระราชทานเหรียญทวิธา
ภิเษกทอง

(ฉ)

วันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้รับพระราชทานเหรียญรัตนาภรณ์
รัชกาลที่ ๕ ชั้นที่ ๔ และได้รับพระราชทานเหรียญราชรุจิทองด้วย

วันที่ ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๔๔๗ ได้รับพระราชทานครามงกุฏ
สยามชั้นที่ ๒

วันที่ ๒๐ กันยายน พ.ศ. ๒๔๔๘ ได้รับพระราชทานครามงกุฏ
สยามชั้นที่ ๓

พ.ศ. ๒๔๔๘ ไปรคเกล้า ฯ ให้เป็นพระยายนชิงช้า

พ.ศ. ๒๔๕๐ ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงคตทอง

พ.ศ. ๒๔๕๑ ได้รับพระราชทานเหรียญรัชมงคตทอง

พ.ศ. ๒๔๕๒ ได้รับพระราชทานเข็มครุฑทอง

ถึงรัชกาลปัจจุบันนี้ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๓ ไปรคเกล้า ฯ ให้เป็น
พระยาเพชรพิไชย ฯ ออกรับพระราชทานเขยบ้านาญ

พระยาเพชรพิไชยได้ทำการวิวาหมงคลกับ นางสาวถนอม อมาตย
กุล ธิดาพระยาธรรมสารนิติ (ตาย) ผู้เป็นอาว์ เมื่อวันที่ ๔ สิงหาคม
พ.ศ. ๒๔๐๘ มีบุตรด้วยกันหญิงถนอมเป็นชาย ๔ หญิง ๓ ถึงแก่กรรม
เสียแต่ยังเยาว์ข้างอยู่ข้าง ยังคงเหลืออยู่ ๓ คน คือพระยาภูบาลบรรเทิง
(ประยูร) ๑ เขวเรศ ๑ พระยาปฏิภาณพิเศษ (อาเลกซานเดอร์) ๑
มีบุตรธิดาด้วยภรรยาอื่น คือ พระยาเจริญราชไมตรี (จำนง) ๑
พระยาประชากรกิจวิจารณ์ (โอ) ๑ ขุนรักรัษระเบียขกิจ (อ้วน) ๑
หลวงจันทรามาศย์ (บุณรอด) ๑ นายร้อยโทอื่น ๑ นายสมจิตร ๑
และธิดา คือ สมบุญ ๑ เอม ๑ แจ่ม ๑ นพคุณ ๑ สงบ ๑ ”

(๗)

พระยาเพชรพิไชยช่วยเป็นโรคชรา ถึงอนิจกรรมเมื่อวันที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๖๕ เวลา ๑๓ นาฬิกา ๓๐ นาที ก่อนเที่ยง ค่าฉนวนอายุ ๗๕ ปี ๒๒ เดือน ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ พระราชทานโกศชู ประดับศพเป็นเกียรติยศ และพระราชทานพระบรมราชาอนุญาตให้ ปลงศพลงในที่สุสานวัดเทพศิรินทร์ด้วย สันเนอความในเรื่อง ประวัติของพระยาเพชรพิไชย (เจิม อมาตยกุล) เพียงนี้.

กรรมการหอพระสมุดฯ ขอเสนอโมทนาคุณคุณนายทักขิณา นุ้ยทาน ซึ่งคุณหญิงถนอมพร้อมด้วยบุตรธิดาได้บำเพ็ญ สอนองค์พระยาเพชรพิไชย ด้วยความกตัญญูกตเวที และได้พิมพ์หนังสือ เรื่องนี้ให้แพร่หลาย

ตั้ง ๑๖ *ทรงพรหม* สถานายก

หอพระสมุดวชิรญาณ

วันที่ ๑๕ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๖๕

สารบัญ

	อธิบายเรื่องเบองตนทไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส	หน้า (๖)
๑	เรื่องบาทหลวงฝรั่งเศสเข้ามากรุงสยาม เรื่องพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีพระราชสาส์นมาถวายสมเด็จพระนารายณ์	" ๑ " ๗
๒	พิจารณาว่าด้วยการค้าขายของชาวต่างประเทศทางตะวันออก เรื่องฝรั่งเศสแรกเข้ามาตั้งห้างในกรุงสยาม เรื่องสมเด็จพระนารายณ์ โปรดฯ ให้ออกพระพิพัตน์ ราชไมตรี เป็นราชทูตไปประเทศฝรั่งเศส แต่ไปเป็น อันตรายเสียกลางทาง	" ๑๓ " ๑๗ " ๒๐
๓	ว่าด้วยสมเด็จพระนารายณ์รับพระราชสาส์นพระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ คราวที่ ๒ เรื่องบาทหลวงฝรั่งเศสได้รับอนุญาตไปเที่ยวตั้งสอน ศาสนาในเมืองไทย เรื่องฝรั่งเศสคิดจัดวางรูปการค้าขายในกรุงสยาม ว่าด้วยประวัติของฟอลคอน (เจ้าพระยาวิเศษเขนทร์) ก่อนก่อนรับราชการ ว่าด้วยประวัติของฟอลคอนก่อนรับราชการ เรื่องฟอลคอนแนะนำพวกฝรั่งเศสให้ทำสัญญาการค้าขาย กับไทย	" ๒๓ " ๒๓ " ๒๔ " ๓๓ " ๓๓ " ๓๗

(๒)

เรื่องฟอลคอนนอกทหุนพวกฝรั่งเศสให้คิดแย่งชิงการ ค้าขายจากพวกฮอลันดา	หน้า ๕๐
๔ ว่าด้วยสมเด็จพระนารายณ์แห่งข้าราชการไปสืบข่าว ราชทูตที่ไปครั้งแรก	” ๕๒
เรื่องข้าราชการไทยที่ไปสืบข่าวทูตเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔	” ๕๕
เรื่องพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ให้เซวาเลีย เดอ โชมอง เป็นทูตเข้ามากรุงสยาม	” ๕๗
เรื่องระยะทางของ เซวาเลีย เดอ โชมอง	” ๕๘
๕ พรรณาว่าด้วยภูมิประเทศของกรุงสยาม	” ๖๓
เรื่องเซวาเลีย เดอ โชมอง เข้ามาถึงกรุงศรีอยุธยา	” ๖๖
เรื่องไทยจัดการรับทูตฝรั่งเศส	” ๖๖
เรื่องสมเด็จพระนารายณ์เสด็จออกมารับทูตฝรั่งเศส	” ๖๗
เรื่องทูตฝรั่งเศสพยายามชักชวนสมเด็จพระนารายณ์ ให้ทรงถือศาสนาคริสต์	” ๗๒
เรื่องไทยกับฝรั่งเศสทำสัญญาว่าด้วยการสอนศาสนา และการค้าขาย	” ๗๗
เรื่องฟอลคอนจัดการรับรองและพาทูตฝรั่งเศสไปเที่ยว ชมสถานที่ต่าง ๆ	” ๘๕
เรื่องสมเด็จพระนารายณ์ทรงขอมองซิเออร์ เดอ ฟ็อร์แบง กย มองซิเออร์ เดอ ลามาร์ไว้รับราชการฝ่ายทหาร เรือชายทะเล	” ๘๗

(๓)

	เรื่องทูตฝรั่งเศสทูลลาสมเด็จพระนารายณ์	หน้า	๘๐
	เรื่องสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ออกพระวิสุทรสุนทร (โกษาปาน) เป็นราชทูตไทยไปประเทศฝรั่งเศส	”	๘๑
๖	เรื่อง (โกษาปาน) ราชทูตไทยไปถึงประเทศฝรั่งเศส	”	๘๒
	เรื่องฝรั่งเศสรับราชทูตไทย	”	๘๕
	เรื่องพนักงานฝรั่งเศสพาราชาทูตไทยเที่ยวชมสถานที่ต่าง ๆ	”	๘๗
	เรื่องราชทูตไทยเข้าเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔	”	๑๐๒
๗	เรื่อง (โกษาปาน) ราชทูตทูลลาพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔	”	๑๐๖
	เรื่องพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ให้มองซีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ เป็นราชทูตพาทหารฝรั่งเศสมากรุงสยาม	”	๑๐๘
	ว่าด้วยความประสงค์ของ ฝรั่งเศสที่ส่งทหารเข้ามา กรุงสยาม	”	๑๑๓
	ว่าด้วย (โกษาปาน) ราชทูตไทยกลับมากับมองซีเออร์ เดอ ลาลูแบร์ ทูตฝรั่งเศส	”	๑๒๓
๘	ว่าด้วยอำนาจและความประพฤติกของฟอลคอนซึ่งเกี่ยวกับ พวกฝรั่งเศส	”	๑๒๓
๙	เรื่องโกษาปานกับทูตฝรั่งเศสมาถึงกรุงศรีอยุธยา	”	๑๓๐
	เรื่องทูตฝรั่งเศสขู่มงกษัตริย์ไทย	”	๑๓๐
	เรื่องการแตกฉวาระหว่างทูตฝรั่งเศสกับเสนาบดีไทย	”	๑๓๓
	เรื่องสัญญาที่ฟอลคอนร่างจะทำกับฝรั่งเศส	”	๑๓๗
	เรื่องฟอลคอนจัดการเรื่องทหารฝรั่งเศส	”	๑๔๐
	เรื่องว่ากล่าวกันในการที่ทูตฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้าสมเด็จ พระนารายณ์	”	๑๔๕

(๕)

เรื่องทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์	หน้า ๓๔๗
เรื่องการโต้ตอบระหว่างพลคอนกัณฑ์ทูตฝรั่งเศสด้วยเรื่อง ที่จะทำหนังสือสัญญา	” ๓๕๐
เรื่องทูตฝรั่งเศสเกิดเป็นปากเสียงกันชนกัณฑ์พลคอน ด้วย เรื่องยื่นใหญ่กระสุนแตก	” ๓๖๔
เรื่องทูตฝรั่งเศสทำสัญญากับไทยในการบางอย่าง	” ๓๖๗
เรื่องทูตฝรั่งเศสเข้าเฝ้าทูลลาสมเด็จพระนารายณ์	” ๓๗๔
เรื่องราชทูตฝรั่งเศสให้ยกทัพไปจัดการที่เมืองมรุต	” ๓๗๖
เรื่องสมเด็จพระนารายณ์โปรดให้ย้ายทูลวงศาชาติเป็น ราชทูตพิเศษ ไปประเทศฝรั่งเศสกับมองซีเออร์ เดอ ลาตูแบร์	” ๓๗๗
เรื่องมองซีเออร์ เดอ ลาตูแบร์ กลับจากกรุงศรีอยุธยา	” ๓๗๙
เรื่องมองซีเออร์ เดอ ลาตูแบร์ยกย้ายทูลวงศาชาติเกิด อริกันไปในกลางทาง	” ๓๘๑
๓๐ เรื่องมองซีเออร์ เดอ ลาตูแบร์ยกย้ายทูลวงศาชาติถึง ประเทศฝรั่งเศส	” ๓๘๒
ว่าด้วยรายงานต่าง ๆ ของทูตฝรั่งเศส	” ๓๘๒
ว่าด้วยพระราชดำริห์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่จะวางการใน เมืองไทย	” ๓๘๖
ว่าด้วยคำสั่งต่าง ๆ ที่รัฐบาลฝรั่งเศสสั่งพวกที่จะเข้ามาทำ การในเมืองไทย	” ๓๙๓

(๕)

๑๑	ว่าด้วยพระเพทราชาเตรียมการที่จะชิงราชสมบัติ	หน้า	๒๐๘
	เรื่องฟอลคอลลเตรียมตัวต่อสู้พระเพทราชา	”	๒๑๕
	เรื่องพระเพทราชาชิงราชสมบัติและจับฟอลคอลลกับพวก ฝรั่งเศส	”	๒๒๐
	เรื่องพระเพทราชาขยัครของนายพลเคฟาซัวไปเป็นตัวจำนำ และให้ฆ่าฟอลคอลลกับพวก	”	๒๒๓
	เรื่องไทยข้อมที่ฝรั่งเศสรักษาเมืองธนบุรี	”	๒๒๖
	เรื่องการเจรจาสงบศึกระหว่างไทยกับทหารฝรั่งเศส	”	๒๒๙
	เรื่องทหารฝรั่งเศสยอมออกจากกรุงสยาม	”	๒๓๕
	เหตุการณ์ระหว่างเวลาเดินทางของพวกฝรั่งเศสที่ไปจาก กรุงสยาม	”	๒๓๖
	เรื่องไทยควบคุมพวกฝรั่งเศสที่เหลืออยู่ในกรุงสยาม	”	๒๔๓
๑๒	ว่าด้วยบาทหลวงตาซาคักคิดการจะกลับมาเมืองไทย	”	๒๔๗
	เรื่องบาทหลวงตาซาคักโดยसानเรอรรยฝรั่งเศสมาชนบทเมือง ปอนคิเชรี	”	๒๕๔
	เรื่องเกิดสงครามระหว่างฝรั่งเศสกับฮอลันดา	”	๒๕๗
๑๓	เรื่องบาทหลวงตาซาคักมีจดหมายถึงพระยาพระคลัง	”	๒๖๐
	เรื่องบาทหลวงตาซาคักคิดจะเชิญพระราชสาสน์ของพระเจ้า กรุงฝรั่งเศสที่ตกค้างเข้ามาถวายพระเจ้าแผ่นดินไทย	”	๒๖๒
	รายงานของบาทหลวงตาซาคักเมื่อกลับไปประเทศฝรั่งเศส	”	๒๖๗
	เรื่องพวกฝรั่งเศสยังพยายามจะไม่ตรีกับไทย	”	๒๖๘
	ว่าด้วยความเสื่อมถอยอำนาจของฝรั่งเศส	”	๒๗๑

อธิบายเรื่องเบ็องตันทไทยจะเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส

เดิมการไปมาค้าขายในระหว่างนานาประเทศที่อยู่ยุโรปกับประเทศทั้งหลายทางตะวันออกนั้นต้องเดินทางบก พวกฝรั่งโปรตุเกศพยายามหาทางเดินเรือค้าขายกับทวีปอาฟริกามาถึงอินเดียได้ก่อนชาติอื่นเมื่อ พ.ศ. ๒๐๔๑ ในสมัยนั้นพวกชาวประเทศทางตะวันออกยังไม่สนิทใช้เงินไฟเหมือนฝรั่ง พวกโปรตุเกศก็อาศัยใช้อาวุธปืนไฟเป็นกำลังเที่ยวขยี้ขยี้เมืองน้อยใหญ่ตามชายทะเล ได้เมืองขึ้นแต่อินเดียเป็นระยะมาถึงเมืองมละกาในแหลมมลายู และตลอดไปจนเหล่าเกาะชวาและเมืองมาเก๊าแดนจีนเป็นที่สุด แต่พวกโปรตุเกศหามาเบียดเบียนได้ถึงเมืองไทยไม่ เป็นแต่ให้มาทำทางพระราชไมตรีในครั้งรัชกาลสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ ณกรุงศรีอยุธยา เมื่อ พ.ศ. ๒๐๖๐ แต่นั้นก็มีพวกโปรตุเกศเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ในเมืองไทย (สืบเชื้อสายมาจากพวกที่อยู่ค้าขายลวกกันในยัติน) เมื่อพวกโปรตุเกศเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ไม่ช้านัก มาอาสาเป็นทหารเข้ากองทัพหลวงสมเด็จพระไชยราชาธิราชไปรบพม่าที่เมืองเจียงกราน มีบำเหน็จความชอบ สมเด็จพระไชยราชาธิราชจึงพระราชทานที่ค้าขายลวกกัน ทรมล้าแม่น้ำงตวนตกเหนือปากคลองตะเคียน ให้พวกโปรตุเกศตั้งบ้านเรือนเป็นถมิล้านา และพระราชทานอนุญาตให้สร้างวัดสาสนาคฤศตั้งในที่นั้น ถมิต้ายลบ้านฝรั่งโปรตุเกศที่กรุงศรีอยุธยาแต่นั้นมา.

(๑) ในหนังสือพระราชพงศาวดารเรียกชื่อควบกันว่า เชียงไกร เชียงกรม เพราะภาษามอญเรียกว่า เค็งไกรน์ เตือนนี้อังกฤษเรียกว่า เมืองอัคตระวัน ไปทางบ้านพระเจดีย์ ๓ องค์

(๗)

พวกโปรตุเกสใช้เรือไปมาค้าขายถึงประเทศทางตะวันออกได้กำไร
ว่ารวยอยู่แต่ชาติเดียวเกือบร้อยปี จนราว พ.ศ. ๒๑๓๘ พวกฮอลันดา
กับพวกอังกฤษสู้รบกันทางที่พวกโปรตุเกสเดินเรือ จึงพยายามแล่น
เรืออ้อมทวีปอาฟริกาออกมาถึงประเทศตะวันออกได้บ้าง พวกฮอลันดา
มาถึงเมืองไทยตอนปลายรัชกาลสมเด็จพระนเรศวรมหาราช เมื่อ
พ.ศ. ๒๑๔๓ พวกอังกฤษมาถึงเมืองไทยในต้นรัชกาลสมเด็จพระเอกา
ทศรถ เมื่อ พ.ศ. ๒๑๕๕ ต่างเชิญพระราชสาสนขอเส้นทางพระราช
ไมตรีมาจากเจ้านายของตน เพื่อจะได้ไปมาค้าขายยังเมืองไทย ก็
โปรดฯ พระราชทานอนุญาตให้ไปมาค้าขายได้เหมือนพวกโปรตุเกส
แต่พวกโปรตุเกสเป็นอริกับพวกฮอลันดาและอังกฤษที่ในยุโรป
สาเหตุเกิดแต่ลัทธิศาสนาผิดกัน พวกโปรตุเกสถือลัทธิ
โรมันคาทอลิก ซึ่งยอมอยู่ในโอวาทของโป๊ป ณ กรุงโรม ฝ่ายพวกฮอลันดา
และอังกฤษนับถือลัทธิโปรเตสแตนต์ของพวกที่เอาใจออกหากจากโป๊ปไป
ตั้งเป็นลัทธิขึ้นใหม่ เลยวิวาทถึงรบพุ่งกัน เมื่อพวกฮอลันดา
กับพวกอังกฤษออกมาถึงประเทศทางตะวันออก ก็มาร่วมมือกันรบรานแย่งชิง
บ้านเมืองและสมบัตินั้นโปรตุเกสมาได้ไว้ทางตะวันออก พวกโปรตุเกส
ก็อ่อนกำลังลงเป็นอันคืบมา อังกฤษตั้งหน้าหาอำนาจทางอินเดีย
ส่วนฮอลันดามาตั้งหน้าหาอำนาจทางเหล่าเกาะชวา เกาะชวาอยู่ใกล้
เมืองไทยกว่าอินเดีย จึงมีพวกฮอลันดาเข้ามาตั้งค้าขายอยู่ ณ กรุงศรี
อยุธยา ก่อนพวกอังกฤษ พวกฮอลันดามาทำความชอบในรัชกาลสมเด็จพระ
พระเอกาทศรถด้วยอาสาสงครามเป็นต้น ก็โปรดพระราชทานให้ตั้งภูม

(๗)

ลำเนาทางริมฝั่งแม่น้ำฟากตะวันตกไกลปากน้ำแม่เยย ตรงกับบ้าน
พวกโปรตุเกสข้าม ครั้นต่อมาถึงแผ่นดินพระเจ้าทรงธรรม พวก
ฮอลันดาทำความชอบยิ่งขึ้น จึงได้พระราชทานที่ปากน้ำเจ้าพระยาทาง
ฝั่งตะวันตก ตรงริมคลองบางปลาปากข้างเหนือเมืองสมุทรปราการ ให้
สร้างเป็นสถานทิวทัศน์ค้ำอีกแห่งหนึ่ง พวกฮอลันดาก็ก่อสร้างสถานที่
ต่าง ๆ ขึ้นณที่นั้น เป็นทำนองเมืองของพวกฮอลันดา เรียกชื่อว่าเมือง
แอมสเตอร์แดมใหม่ (เคยวนนาเขาจะพังลงน้ำไปหมดแล้ว) พวก
ฮอลันดาก็มีกำลังยิ่งขึ้นในประเทศนี้

ถึงและลักษณะการค้าขายของพวกฮอลันดาในชั้นแรกที่มาตั้งในเมือง
ไทยนั้น ต้องอาศัยไทยเป็นกำลังอยู่หลายอย่าง เช่นเห็นว่าเข้าปลา
อาหารที่พวกฮอลันดาต้องการใช้เป็นเสบียงณเมืองยันทัม ซึ่งฮอลันดา
ตั้งเป็นทมนต์เกาะชวา ก็ต้องมาหาซื้อไปจากเมืองไทย อีกประการ ๓
ที่จะค้าขายต่อไปทางเมืองจีน, เมืองยันทัม พวกฮอลันดาจะไปค้าขาย
โดยลำพังไม่ได้ เพราะแต่ก่อนมาพวกโปรตุเกสได้เคยไปทำรกราก
ไว้ทางนั้น จีนและยันทัมเกลียดชังคนผมแดง (คือฝรั่ง) ทัวไปไม่ว่า
ชาติไหน ๆ ไม่ยอมให้ไปค้าขายในเขตแดนทั้งนั้น และในสมัยนั้น
มีเรือไทยไปมาค้าขายกับเมืองจีนเมืองยันทัมอยู่นี้จ พวกฮอลันดา
ได้อาศัยฝากสินค้าของตนที่ฮอลันดาทางเมืองจีนเมืองยันทัมไปมาด้วยเรือ
ไทย จึงต้องพยายามเอาใจที่ต่อไทยมาตั้งแต่รัชกาลสมเด็จพระเอก
าทศรถ จนตลอดรัชกาลพระเจ้าทรงธรรม ครั้นถึงรัชกาลพระเจ้า
ปราสาททอง ฮอลันดาไปบ้านเมืองทางเกาะชวามีอำนาจยิ่งขึ้นกว่าแต่

(๘)

ก่อน และได้ไปคิดอ่านว่ากล่าวทางเมืองจีนเมืองยูน ขออนุญาตให้เรือ
ของฮอลันดาไปค้าขายได้เอง ยังคงต้องอาศัยเมืองไทยแต่ในการขอ
หาเสบียงอาหารบ้างเล็กน้อย กษัตริย์ฮอลันดาหากำไรในเมืองไทย
ไม่ต้องพึ่งไทยมากเหมือนแต่ก่อน ครั้นพระเจ้าปราสาททองโปรด
ให้ตั้งคลังสินค้าของหลวงชน รัชชอิสริยาภรณ์เป็นสำคัญจากราชภู
ในพนเมืองชายให้ชาวต่างประเทศ และเลือกซื้อสินค้าจากชาวต่าง
ประเทศไปจำหน่ายในพนเมืองเป็นการหลวง พวกฮอลันดาก็ไม่พอใจ
ในชั้นแรกเหมือนจะตั้งหน้าผัด จนเป็นเหตุให้พระเจ้าปราสาททอง
ทรงชักเคืองพวกฮอลันดา ถึงทรงพระราชดำริให้กองทัพเรือยก
ลงไปตีเมืองยูนตัม ซึ่งเป็นที่มั่นของพวกฮอลันดาณเกาะชวา มีความ
ปรากฏในจดหมายเหตุของพวกฮอลันดา ว่าในครั้งนั้นพระเจ้าปราสาท
ทองมีรับสั่งให้เรียกตัวพวกแขกและจีนที่ชำนาญการเดินเรือไปใต้ถาม
เอาความรู้แผนกทะเลสำหรับจะให้กองทัพเรือยกไป ความที่กล่าวนั้นกล่าว
ตามหลักฐาน ด้วยแผนกทะเลอันแสดงเค้าเงื่อนว่าใต้ทำชนในราวสมัย
นั้น ปรากฏอยู่ในท้ายหนังสือไตรภูมิฉบับที่มอยู่ในหอพระสมุด ฯ ยคน
จึงเห็นว่าจะจะเป็นความจริงดังพวกฮอลันดากล่าว แต่เหตุที่ไทยเกิดเป็น
อริกับพวกฮอลันดาครั้งแผ่นดินพระเจ้าปราสาททองนั้น ลงทีสุครังษ์
กลยภักดิ์ไปใต้ หากต้องรบพุ่งกันไม่

มาถึงรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์มหาราช เมื่อพวกอังกฤษตั้ง
มั่นใต้ในอินเดียแล้ว ก็เริ่มเข้ามาตั้งค้าขายในเมืองไทย คอนสตันติน
ฟอลคอน ที่มาใต้เป็นเจ้าพระยาวิชเยนทร เข้ามาเมืองไทยกับพวก

อังกฤษในครั้งนั้น ด้ว้ยเป็นลูกจ้างของพ่อค้าอังกฤษออกมาจากยุโรป แต่ส่วนด้ว้ยเป็นชาติกรีกมิได้เป็นอังกฤษ ครั้นมาเห็นประโยชน์ที่จะค้าขายอยู่ในเมืองไทย โดยลำกั้งตน จึงเลิกรับจ้างอังกฤษ แล้วสมัครเข้ามารับราชการเป็นที่สั้ก การที่อังกฤษมาตั้งค้าขายในเมืองไทย ต้องไปมาติดต่ออกับอินเดียซึ่งเป็นที่มั่น ทางที่จะไปมาได้ ไก่ล่นนั้น มาขอตเรือกำบังนทเมืองมริคอันอยู่ปากน้ำเมืองตนาวศรี ซึ่งในเวลานั้นอยู่ในอาณาเขตกรงสยาม แล้วลงเรือถ่อพายชนทางลำน้ำตนาวศรีจนถึงปลายน้ำ แล้วชนเต็นบกข้ามเขาบรรทัดเข้ามาทางค่านสิงขร ลงชายทะเลอ่าวสยามที่กรงเกาะหลัก (อันตั้งที่ว่าการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์บัดนี้) แล้วเดินเลียขชายทะเลจนมาถึงเมืองเพชรบุรี จึงลงเรือเข้ามาพระนครศรีอยุธยา ทางเส้นนี้เช่นทางสำคัญในการไปมาค้าขายในระหว่างกรงสยามกับประเทศต่าง ๆ ทางทิศตะวันตก เช่นอินเดีย ประเทศเปอร์เซีย ประเทศอาหรับ ตลอดจนยุโรปมาแต่โบราณ เพราะการที่จะแล่นเรืออ้อมแหลมมลายูมาเข้าอ่าวสยามมาได้แต่อย่างดุกุ ตั้งแต่อังกฤษเข้ามาตั้งค้าขายในกรงศรีอยุธยา การไปมาค้าขายทางเมืองตนาวศรีมีมากขึ้น เมืองตนาวศรีและเมืองมริคซึ่งเป็นเมืองท่าปลายทางนี้ ก็ยิ่งสำคัญขึ้น

ทางพระราชไมตรีที่ไทยเคยมีกับฮอลันดาและอังกฤษ มาเกิดบังภัยให้แปลกแปลงเมื่อในรัชกาลสมเด็จพระนารายณ์ ๆ หลดาบอย่างว่าเพราะส่วนพวกอังกฤษ การที่อังกฤษออกมาค้าขายทางประเทศตะวันตกแต่เดิม เป็นการที่พวกพ่อค้าเข้าทนกันเป็นบริษัทมาค้าขาย รัฐบาลอังกฤษเป็นแต่อกหนุน อำนาจอังกฤษที่มาเจริญชนทางตะวันออกตก

(๓๓)

อยู่ในมือบริษัทนั้น บริษัทไม่ยอมให้คนอังกฤษนอกจากที่ทำการให้
บริษัทค้าขายโดยลำพังเพื่อประโยชน์ของตนเอง พวกอังกฤษที่มารีบ
จ้างบริษัทมาเห็นช่องทางที่จะค้าขายหาผลประโยชน์ได้มากกว่าที่บริษัท
ให้ค่าจ้าง ก็เกิดไม่พอใจที่จะอยู่กับบริษัท แต่จะออกไปค้าขายโดย
ลำพังตนกลัวจะถูกบริษัทรังแกกตขีต่าง ๆ เมื่อวิเชนทร์เข้ามารับ
ราชการของไทย ได้มีตำแหน่งอยู่ในกรมพระคลังสินค้า ซึ่งมีหน้าที่
อำนวยการค้าขายของหลวง วิเชนทร์รู้วิธีการค้าขายของพวกชาวต่าง
ประเทศ คิดเห็นว่าถ้าได้ฝรั่งมาเดินเรือและทำการค้าขายของหลวง
การค้าขายก็จะเจริญได้กำไรเข้าพระคลังยิ่งขึ้นอีกเป็นอันมาก จึงเกลี้ย
กล่อมพวกอังกฤษที่เขาใจ ออกจากบริษัทมารับราชการในการเดิน
เรือค้าขายของหลวง สัญญายอมอนุญาตให้พวกอังกฤษเหล่านั้นฝาก
สินค้าของตนเองไปมาในเรือหลวงได้ ก็มีคนอังกฤษสมัครเข้ามารับ
ราชการตั้งร้อย การอันนี้ยอมไม่เป็นที่พอใจของบริษัทอังกฤษ ส่วน
ทางพวกฮอลันดานั้น มาในตอนนั้นพวกฮอลันดามุ่งทำลึงเรือรบและเรือ
ค้าขายเจริญยิ่งขึ้นกว่าแต่ก่อน ก็คิดจะรวบเอาการค้าขายในระหว่าง
เมืองไทยเมืองจีนกับเมืองยันทไปมาทางทะเลไว้ในมือของพวกฮอลันดา
ให้หมด เมื่อเห็นไทยจัดการค้าขายของหลวงแข่งแรงขึ้นก็ไม่พอใจ
อังกฤษกับฮอลันดาเคยเข้ามาอกันมาแต่ก่อน ครั้นมาฝักใจขึ้นกับ
ไทยด้วยกัน ต่างก็คิดตั้งแข่งเอาแก่ไทย พอไทยเกิดรบกับพม่า
ชนเมื่อ พ.ศ. ๒๒๐๗ ฮอลันดาเห็นไทยติดทำสงครามอยู่ทางอื่น ก็หาเหตุ
เอากองทัพเรือขตปากน้ำ สมเด็จพระนารายณ์ ๆ จึงต้องยอมสัญญา

ว่าจะไม่ค้าขายแข่งขันพวกฮอลันดาทางตะวันออก ฝ่ายข้างอังกฤษเห็นพวกฮอลันดาแข่งขันกันแก่ไทยทางนี้ ก็แข่งขันกันแก่ไทยทางตะวันตกบ้าง ได้ความปรากฏว่าอังกฤษจะคิดยึดเอาเมืองศานาว์คีร์และเมืองมริทซึ่งเป็นเมืองท่าค้าขายของไทยทางตะวันตกเป็นของอังกฤษเสีย มิให้ไทยมีช่องทางที่จะค้าขายแข่งอังกฤษด้วยเหมือนกัน ในขณะนั้นทางยุโรป พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มีอำนาจมากขึ้น พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นผู้อุปถัมภ์อารักขาศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิก เป็นข้าศึกกับพวกอังกฤษและฮอลันดาซึ่งถือลัทธิโปรเตสแตนต์ ให้มาขอเป็นทางพระราชไมตรี สมเด็จพระนารายณ์ฯ จึงทรงรับทางไมตรีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หวังจะเอาเป็นสัมพันธมิตรมิให้พวกฮอลันดาและอังกฤษมารุกรานเมืองไทย

ส่วนความมุ่งหมายของฝรั่งเศสที่สมัครมาเป็นไมตรีกับไทยครั้งแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์ฯ นั้น ที่จริงที่เคียวจะเป็นอย่างไรก็ทราบไม่ได้แน่ในเวลานั้น แต่สังเกตตามความที่ปรากฏอยู่ในเรื่องราวที่พิมพ์ไว้ในสมุดเล่มนี้ ค่อนข้างเหมือนส่วนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เองกับพวกขาดหลวงจะมุ่งหมายเพียงจะเกลี้ยกล่อมไทย ตั้งแต่สมเด็จพระนารายณ์ฯ เป็นต้น ให้เข้ารับลัทธิศาสนาคริสต์โรมันคาทอลิกให้เป็นเกียรติยศในการสถาปนาอุปถัมภ์อย่างหนึ่ง ก็อาจจะอาศัยเมืองไทยหาผลประโยชน์ในการค้าขายของฝรั่งเศสแข่งอังกฤษและฮอลันดาอย่าง ๑ หากได้คิดมุ่งหมายที่จะทำลายอิศรภาพของเมืองไทยเอาไปเป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสไม่ แต่มีฝรั่งเศสอีกพวกหนึ่งก็คิดมุ่งหมายถึงจะเอาเมืองไทยไปเป็นเมืองขึ้น บางทีความชอบความมานะเองจะเป็นมูลเหตุให้พวกฝรั่งเศสมาเดินอุบายแตกกัน

(๑๓)

ในประเทศนี้ มีความปลาบอยู่ในสมุทเล่มนั้นแห่ง ๑ ซึ่งยังมีได้เคยปรากฏ
เคาเงอนในทอน คือที่เจ้าพระยาวชิรยศธรรมาธิบดีมาช้านานว่า ทางที่
ทวีปภูบัตราชการอาจจะเกิดเป็นภัยอันตรายแก่ตนได้ ในเวลาหนึ่งถึงได้
ชอชานชองและสังทรพยัสมยัตไปเตรียมไว้ในประเทศฝรั่งเศส และยัง
มีความชอนอยู่ในสมุทเล่มนั้นอีกหลายแห่ง ที่ชวนให้คิดเห็นว่าเหตุ
การณทเกิดชนเมอครั้งตอนปลายแผ่นดินสมเด็จพระนารายณ์มหาราชยัง
จะคิดค้นหาความจริงให้พิสดารยิ่งกว่าที่เราู้กันอยู่ในยคนี้ได้อีก เพราะ
ณนั้นขอเชิญท่านทั้งหลายเอาใจใส่ในความรู้อเรื่องโบราณคดี จงอ่าน
เรื่องราวซึ่งปรากฏอยู่ในสมุทเล่มนั้น โดยเอาใจใส่พิจารณาให้รู้เหตุ
การณในพงศาวดารที่จริงให้ยิ่งขึ้นไปเทอญ.

ด. ร.

พงศาวดารเรื่องฝรั่งเศสกับไทย

ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๖๒ ถึง ๑๗๐๓

(พ.ศ. ๒๒๐๕ ถึง พ.ศ. ๒๒๔๖)

๑

ในเรื่องที่ประเทศฝรั่งเศสได้มีราชการติดต่อกับประเทศสยามนั้น มีมาเพียงครั้งแผ่นดินพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ลงมาเท่านั้น ตั้งแต่ก่อนมาจนถึงปี ค.ศ. ๑๖๖๘ (พ.ศ. ๒๒๑๑) ประเทศฝรั่งเศสมีผู้แทนอยู่ในประเทศอินโดจีนที่แคมิชันนารี ตั้งแต่บัดนั้นมาประเทศฝรั่งเศสได้พยายามที่จะไปตั้งห้างในทะเลจีน โดยถือเอาการศาสนาเป็นหลัก ซึ่งเป็นการกระทำให้การคอลอนีของฝรั่งเศสเจริญขึ้นด้วย ความคิดอันนี้เป็นเรื่องที่ได้คำร่ำมาจากราชวงเวอชาย ซึ่งมุ่งหมายที่จะปกครองรักษาพวกเขารัด และหาหนทางตั้งท่าเรือเพื่อจะต่อสู้กับกองทัพเรือฮาดิก และเป็นท่าสินค้าสำหรับส่งสินค้าฝรั่งเศสไปจำหน่ายด้วย ถ้าจำเป็นแล้วก็จะได้อำนาจเรือขึ้น ๆ เป็นที่ประชุมกำลังทหารสำหรับทำการสงครามในทะเลตะวันออกได้ด้วย

การที่ฝรั่งเศสได้พยายามจะเป็นใหญ่ในประเทศสยามนั้น ก็เกิดจากความคิดของผู้ล้าชยาบและที่ปรึกษาของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งในเวลาอันกำลังพบนเรื่องศาสนาชน เพราะฉะนั้นในชั้นต้นที่ฝรั่งเศสจะไป

๑

ตั้งตัวเป็นใหญ่ในประเทศสยาม จึงได้เอากิจการศาสนาเป็นตัวอย่าง และ
เอาพวกมิชชันนารีสำหรับเป็นผู้นำทาง คณะบาทหลวงฝ่ายต่างประเทศ
ซึ่ง คอมเบอนาคเคอแซนตเทเรสสังฆราชเคอบายลอน ได้ตั้งขึ้นเมื่อ
ปี ค.ศ. ๑๖๖๓ (พ.ศ. ๒๒๐๖) นั้น ก็ได้ตั้งขึ้นสำหรับผูกพันนักพรต
หนุ่ม ๆ สำหรับไปทำการแผ่ศาสนาให้เจริญออกไป ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๕๘
(พ.ศ. ๒๒๐๑) เป็นต้นมา มอนซีเออร์ ปาลู สังฆราช เทลีโอโปลิศ
กับมอนซีเออร์ เทอลามือตล้าแบต์ สังฆราชเคอเบริช ได้รับคำสั่งจาก
ใช้ไปให้ออกไปทางทิศตะวันออกพร้อมด้วยมิชชันนารีหลายคน สังฆราช
ทั้ง ๒ กับมิชชันนารีได้เดินทางผ่านเมืองชเวีย เมืองเปอเซีย เมืองอินเคีย
เมืองเบงกอล และแหลมมลายู ได้รับความลำบากและผจญอันตราย
ในระหว่างเดินทางถึง ๓ ปี จึงได้ไปถึงกรุงศรีอยุธยาธานีของ
ประเทศสยาม เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๖๖๒ (พ.ศ. ๒๒๐๕)
ไทยได้ต้อนรับสังฆราชและมิชชันนารีโดยดี สังฆราชจึงได้ไปตั้งอยู่ที่
กรุงศรีอยุธยา ไทยได้รับอนุญาตให้สั่งสอนศาสนาคริสต์เถียน อย่างที่
ไทยได้อนุญาตให้พวกมหะหมัดสอนศาสนาคุงเดียวกัน ในเวลานั้น
ในประเทศสยามมิได้ห้ามปรามการถือศาสนาอย่างใด ๆ นอกจาก
สิ่งที่ขัดกับกฎหมายของบ้านเมืองเท่านั้น การที่พระเจ้าแผ่นดินฝ่าย
ตะวันออกมีพระไทยอันดี อนุญาตให้ชาวต่างประเทศถือศาสนาได้ตาม
พอใจ เฉพาะในเวลาซึ่งเจ้าแผ่นดินในทวีปยุโรปอันถือศาสนาละติน
โรมันคาทอลิก คอยบังคับกกดขพวกถือศาสนาต่าง ๆ นั้น เป็นการ
ที่ไม่น่าจะเชื่อเลย แต่ขอนมหลักฐานอันแน่นอนโดยที่สังฆราชฝรั่งเศส

ซึ่งฟังไปถึงเมืองไทยได้มีหนังสือมารับรองว่าเป็นความจริง มองซิเออร์
เคอลามี้อคลำแบ็ตได้เขียนจดหมายมามีใจความว่าดังนี้

“ ข้าพเจ้าเชื่อว่าในโลกนี้จะหาเมืองไหนที่จะมีศาสนาอย่าง
และที่อนุญาตให้ปฏิบัติตามศาสนานั้น ๆ ได้ เท่ากับเมืองไทยเห็นจะ
หาไม่ได้แล้ว พวกที่ไม่ได้ถือศาสนาคริสต์เดียนักก็ พวกเขารักก็
พวกมเหหมักก็ ซึ่งแยกกันออกเป็นคนละเป็นหมู่ ก็ปฏิบัติศาสนา
ตามลทธิของตนทุกอย่างโดยไม่มีข้อห้ามปรามกีดขวางอย่างใดเลย
พวกชาวปอตุเกศ อังกฤษ ฮอลันดา จีน ยี่ปุ่น มอญ เขมร แขกมาลากา
ญวนจามและชาติอื่น ๆ อีกหลายชาติ ก็มาตั้งบ้านเรือนอยู่ในเมืองไทย
พวกเขารักศรัทธาออลิกมีอยู่ประมาณ ๒๐๐๐ คน คนเหล่านี้โดยมาก
เป็นชาวปอตุเกศ ซึ่งได้ถูกไล่ออกจากอินเดีย จึงได้หนีเข้ามาอาศัย
อยู่ในเมืองไทย และได้ตั้งบ้านเรือนอยู่เป็นหมู่บ้านหนึ่งต่างหาก พวก
ปอตุเกศเขารักเหล่านี้นับว่าเขารักอยู่ ๒ วัค ๆ ๑ นั้นอยู่ในความ
ปกครองของบาทหลวงคณะเยซุวิต อีกวัค ๑ นั้นอยู่ในความดูแลของ
บาทหลวงคณะเซนต์โดมินิก บาทหลวงทั้ง ๒ คณะนี้และพวกเขารัก
ทั้งหลาย ก็ปฏิบัติศาสนาได้ทุกอย่างจะอยู่ในเมืองโกอาเหมือน
กัน ”

๑ เมืองโกอาซึ่งในเวลานี้ไม่ได้เป็นบ้านเมืองแล้วนั้น ในครั้งนั้นเป็นเมืองที่
สำคัญเท่ากับเป็นอ่ากลางสำหรับให้ปอตุเกศแผ่อำนาจในอินเดีย ในทุกวันนี้เกาะโกอา
หมดผู้คนและไม่มีการค้าขายอย่างใดแล้ว จึงได้มีชื่อว่าเกาะในอินเดียสำหรับ
เพาะพ่อครัวและเพาะคนเป่าขลุ่ยเท่านั้น

การที่สมเด็จพระนารายณ์มีพระไทยที่ไม่ขัดขวางต่อการศาสนานั้น
 เป็นด้วยเหตุที่ทรงเอาพระไทยใส่ในการค้าขาย มีได้ทรงถือนธรรม
 ในการศาสนาอย่างใด สมเด็จพระนารายณ์ได้ขึ้นครองราชสมบัติเมื่อได้
 ทรงปราบปรามพวกขมดที่คิดการประทุษร้ายอยู่ช้านาน ครั้นได้
 เสวยราชสมบัติแล้ว ก็มีได้ทรงฟังคำคัดค้านต่าง ๆ ของขุนนาง
 ข้าราชการ แต่ก็ได้ทรงพยายามชักชวนให้ชาวต่างประเทศได้เข้า
 ไปในพระราชอาณาเขตร้างได้ ครั้นชาวต่างประเทศได้เข้าไปอยู่ใน
 ประเทศสยามแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็โปรดปล่อยให้ต่างคนต่างอยู่
 ตามความพอใจของตัว ใครจะซื้อขายสินค้าอย่างใด ใครจะตั้งห้าง
 หรือนับถือศาสนาอย่างใด ก็มีได้ทรงห้ามปรามว่ากล่าวเลย เช่น
 แต่ทรงห้ามมิให้พวกชาวต่างประเทศมาทำการอย่างใด ๆ ที่จะกระทำให้
 เกิดทะเลาะหรือเกิดการวิวายในบ้านเมืองเท่านั้น การที่มีศาสนา
 ต่าง ๆ หลายอย่างมารวมอยู่ในแห่งเดียว ซึ่งอาจจะทำให้เกิดการ
 ลำบากขึ้นได้นั้น สมเด็จพระนารายณ์มีได้ทรงพระวิตกกังเลย เพราะ
 ทรงเห็นเป็นแน่แล้ว ว่าการที่ชาวต่างประเทศเข้ามาตั้งบ้านเรือนอยู่
 ในประเทศสยามนั้น เป็นหนทางก็สำหรับทำให้การค้าขายเจริญ
 อย่าง ๑ ทำให้วิชาความรู้เกิดขึ้นในบ้านเมืองอย่าง ๑ และทำให้
 บ้านเมืองมั่งคั่งสมบูรณ์ขึ้นอีกอย่าง ๑

อนึ่งนี้ไสยของไทยซึ่งเห็นว่าศาสนาทุก ๆ ศาสนาไม่แปลกอะไรกัน
 และเป็นศาสนาที่ช่วยกันทั้งนั้น เป็นนี้ไสยที่สำหรับทำให้ชาวต่าง

ประเทศเข้าไปอยู่ในพระราชอาณาเขตรได้ง่าย ในเรื่องนี้ สังฆราช
เคอเบร์ธ เขียนว่าดังนี้

“ พวกไทยพูดว่า สวรรค์นั้นเปรียบเหมือนพระราชวังอันใหญ่ และ
หนทางทั้งหลายก็ต้องมารวมอยู่ที่สวรรค์ทั้งนั้น หนทางบางแห่งก็สั้น
บางแห่งก็มีคนไปมา มาก บางแห่งก็ไปยาก แต่จะอย่างไรก็ตามหนทาง
เหล่านั้นก็ไปรวมอยู่ที่พระราชวังนั่นทั้งสิ้น สดแล้วแต่ความดีความชอบ
ที่มนุษย์ได้แสวงหาไว้ ”

การที่ไทยไม่มีความรังเกียจในศาสนาต่าง ๆ นั้นเอง กระทำให้
สังฆราชเคอเบร์ธ วิเคราะห์จะเป็นข้อขัดขวางในการที่จะชักชวนให้ไทย
เข้ารับ เพราะการที่ไทยไม่รังเกียจเช่นนั้น บรรดาพระสงฆ์ในเมืองไทย
ก็เห็นชอบด้วย แต่ถึงดังนั้นสังฆราชเคอเบร์ธก็มิได้ท้อถอยเลย ด้วย
เชื่อใจว่า นานไปคงจะทำการสำเร็จให้จงได้ และหวังว่าคงจะโอน
เอาพระไทยของสมเด็จพระนารายณ์ ให้ไปทรงนับถือศาสนาคริสต์เทียม
ด้วย

การที่ไทยได้ต้อนรับสังฆราชเป็นอย่างดี จึงกระทำให้ท่านสังฆราช
มีความหวังในการแผ่ศาสนาไปยังชนไปอีก แต่สังฆราชเห็นว่าขาดหลวง
ผู้ที่จะเป็นลูกมือก็ยังไม่พอ ผลประโยชน์ที่จะหาได้สำหรับบำรุงคณะ
ขาดหลวงก็ยังไม่มากนัก อำนาจของสังฆราชก็ยังไม่เพียงพอที่จะทำ

• ราษฎรพลเมืองไทยนับถือพุทธศาสนา ซึ่งเป็นศาสนาที่นับถือกันโดยมากใน
ทวีปเอเชียตอนกลางและฝ่ายตะวันออก ในบรรดาจดหมายเหตุต่าง ๆ ซึ่งได้กล่าวใน
เรื่องนี้ ก็พอจะเห็นได้ ว่าพระสงฆ์เป็นบุคคลที่คนไทยมีความนับถือเป็นอันมาก

การให้ศาสนาแพร่หลายออกไปได้ เพราะฉะนั้นเมื่อเดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๖๓ (พ.ศ. ๒๒๐๖) สังฆราชเคอเบริอจึงได้จัดใหม่ของซีเออร์ เคอ บรูช ถิ่นหนังสือไปยังประเทศฝรั่งเศส และมีหนังสือไปทูลไปยัง คิวย มອງซีเออร์ เคอ บรูช ไท่ลิ่งเรืออังกฤษและได้ ไปถึงประเทศอังกฤษ เมื่อวันที่ ๒๐ เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๖๖๕ (พ.ศ. ๒๒๐๘)

ในระหว่างที่มອງซีเออร์ เคอ บรูช ยังไปยุโรปอยู่นั้น มອງซีเออร์ ปาล กับมອງซีเออร์ เคอลา มีอคล้าแบค ก็คิดอ่านจัดคณะบาทหลวง ขึ้นในเมืองไทย ได้ช่วยกันปลูกษัตริย์ซ็อยคัยและวิธีดำเนินการ เมื่อคิดกันเสร็จแล้วสังฆราชเคลโอโปลิศจึงได้ไปยังกรุงโรม เพื่อไปขอ อนุญาตต่อโป๊ป ในระหว่างที่สังฆราช เคลโอโปลิศไปกรุงโรมอยู่นั้น สมเด็จพระนารายณ์ก็มีพระราชประสงค์จะทรงพยกกับมิชชันนารีฝรั่งเศส จึง ได้โปรดให้มีมิชชันนารีเข้าเฝ้าที่พระราชวัง ในการที่มิชชันนารีเข้าเฝ้า คราวนี้ สมเด็จพระนารายณ์ได้ให้มีมิชชันนารีกราบทูลเกล้าถึงพระเจ้าหลุยส์ ที่ ๑๔ และให้สังฆราชเคอเบริอ กราบทูลอธิบายถึงข้อศาสนาควย สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรง ตั้ง พระไทยพิง คำอธิบายของ สังฆราชในเรื่อง ศาสนา แต่สมเด็จพระนารายณ์ทรงขอตรงต่อศาสนาที่พระองค์ได้เคย นยถอมาแต่เดิม จึงได้ทรงผลึกว่าการที่จะให้พระองค์เขาริถนนั้นให้รอ ไว้เวลาอันก่อน และได้ทรงพระกรุณาพระราชทานที่ดิน สำหรับ สร้างบ้านให้สังฆราชอยู่ และได้โปรดพระราชทานของสำหรับสร้างวัด และสร้างบ้านควย สังฆราชจึงได้สร้างโรงเรียนสามเณรขึ้น และ ในไม่ช้าก็ได้มีนักเรียนเข้าไปอยู่ นอกจากการสอนศาสนานั้น พวก

มีชนนาริยงโตทำการเอื้อเพื่อช่วยเหลือพลเมือง คือจ่ายยารักษาโรคอย่าง พยาบาลรักษาโรคอย่าง ชะล้างแผลอย่าง รักษาไข้บ้าง และการที่มิชนนาริพยายามปฏิบัติรักษาร่างกายนั้น ก็โดยหวังว่าจะได้รักษาวิญญูณของคนที่เหล่านั้นได้ง่ายขึ้น ครั้นมองซีเออร์ เคอบุรีชโตกลับมาถึงเมืองเทอนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๖๖๙ (พ.ศ. ๒๒๓๓) และรีบอำนาจจากโย้ปให้พวกขาดหลวงมีอำนาจทำการได้เต็มทีนั้น การที่สังฆราชคิเจอร์แห่งศาสนาให้แพร่หลาย จึงได้คิดจัดการให้ใหญ่โตยิ่งกว่าเก่าไปอีก โดยไปตั้งคณะขาดหลวงเป็นสาขาออกไปอีก มองซีเออร์ ลาน ซึ่งภายหลังได้เป็นสังฆราช เทอเมเตโลโปลิศ ได้แต่งคำถามคำตอบข้อศาสนา หนังสือสวดมนต์ของพวกเขาไว้ก็ได้แปลเป็นภาษาไทย ได้แต่งหนังสืออธิบายถึงพระผู้เป็นเจ้า ได้แต่งไวพากรณ์และพจนานุกรมภาษาไทยสามัญและภาษาบาฬี ในไม่ช้าโรงเรียนสามเณรก็มีนักเรียนทุกชาติทุกภาษากว่า ๗๐๐ คน

เมื่อสังฆราชเทลิโอโปลิศโตกลับมาถึงเมืองไทย เมื่อเดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๗๓ (พ.ศ. ๒๒๓๖) การสร้างนากำลังจะเจริญรุ่งเรือง สังฆราชโตพามีชนนาริออกมาอีก ทั้งมีของและมีเงินติดตัวมาด้วย และได้เชิญศฤกษ์ของโย้ปและพระราชสาสนพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส กับทั้งเครื่องราชบรรณาการมาสำหรับถวายสมเด็จพระนารายณ์ด้วย สังฆราชเทลิโอโปลิศอ้างว่าการที่เชิญพระราชสาสนมาคราวนั้นก็โดยมาในตำแหน่งราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ และของโย้ป แต่พระราชสาสนนั้นสังฆราชเทลิโอโปลิศหาได้เชิญติดตัวมาด้วยไม่ แต่ได้

ฝากไว้ที่เจ้าเมืองบันด้า เพราะอยากจะมาฟังเสียก่อนว่า สมเด็จพระนารายณ์จะโปรดรับพระราชสาสน์วันใดแน่ ในข้อนี้ว่าสังฆราชจะทราบเรื่องได้ก็ต้องคอยฟังอยู่นานมาก เพราะประเพณีของเมืองไทยไม่เคยมีตัวอย่าง ที่พระเจ้าแผ่นดินจะเสด็จออกแขกเมืองรัชชาต่างประเทศเลย แต่สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบว่าเกียรติยศเกียรติคุณของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ และของ โยเซ็ปป์มีเพียงไร จึงได้รับสั่งให้มายอกแก่สังฆราชว่าจะได้ โปรดเสด็จออกแขกเมืองให้สังฆราชเฝ้า เพื่อทรงแสดงความนับถือต่อพระองค์ต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและโยเซ็ปป์

แต่ก็ยังเกิดการขกของชนออก เพราะตามธรรมเนียมไทยเวลาพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออก ผู้ใดจะยืน หรือจะนั่ง หรือจะสวมรองเท้าไม่ได้เป็นอันขาด และจะต้องหมอบหน้าคิวกักขัตินเท่านั้น ธรรมเนียมนี้ไม่เคยได้ยกเว้นให้ใครเลย จนที่สตราซทกก็ต้องปฏิบัติตามธรรมเนียมนี้เหมือนกัน ในเรื่องนี้ได้ปรึกษาหารือได้เถียงกันอยู่ ๕ เดือน สมเด็จพระนารายณ์จึงได้ โปรดพระราชทานพระราชานุญาต ให้สังฆราชสวมรองเท้าในเวลาเฝ้าได้ และให้สังฆราชนั่งกับพรมและให้กระทำความเคารพอย่างธรรมเนียมของประเทศยุโรปได้

สังฆราชก็มีชันนารีและชาวฝรั่งเศสอีก ๕-๖ คน ทั้งมองซีเออร์ โคตเมนิลซึ่งผู้อำนวยการบริษัทฝรั่งเศสได้จัดให้มายังเมืองไทยด้วยนั้น ได้เชิญพระราชสาสน์และศุภอักษรเข้าไปยังพระราชวัง และได้เชิญพระราชสาสน์วางบนพานทองคำอันประดับอย่างงดงาม เจ้าพนักงานจึงได้เข้าเฝ้ารับสั่งเชิญพระราชสาสน์ผ่านชลา ๔ แห่ง ซึ่งเต็มไปด้วยทหาร

และข้าราชการในระหว่างที่แท้พระราชสาสน์เข้าไปนั้น ท่านสังฆราช
และมีชนนารีต้องคอยระวังปฏิบัติให้ถูกแบบธรรมเนียมมทุกผู้ก้าวไป

พอพระเจ้าแผ่นดินเสด็จออกมา บรรดาข้าราชการทุกคนได้กราบ
ลงโดยเอาหน้าก้มลงคืบคืบพรม พระเจ้ากรุงสยามจึงได้เสด็จประทับ
บนพระโถงนั่งตงงามอย่างยิ่ง และทรงฉลองพระองค์อันงามซึ่งประทับ
ล้วนแล้วด้วยเพชรและพลอยต่าง ๆ ส่วนอรรคมหาเสนาบดีและข้าราชการ
ผู้ใหญ่ก็หมอบคอบอยู่หน้าที่นั่ง ต่างคนสวมหมวกรูปคล้ายน้ำ
ตาลกรวย (ลอมพอก) และโดยมากมีเกี้ยวทองคำติดอยู่กับหมวกด้วย

เจ้าพนักงานได้อ่านและแปลพระราชสาสน์และศกอักษรถวาย ศก
อักษรของโยปนั้นมีใจความ ขอบพระเดชพระคุณสมเด็จพระนารายณ์
ในการที่ทรงตั้งพระองค์เป็นกลาง ไม่ลำเอียงฝ่ายใดและทรงกรุณาแก่
ศาสนาคริสต์เตียน ก็ขอให้สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงโปรดปรานของพวก
สังฆราชและพวกเขารัตด้วย พระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น
มีใจความแสดงพระราชประสงค์จะให้ศาสนาคริสต์เตียนได้แพร่หลาย
ออกไป การที่สังฆราชได้เฝ้าในเวลาเสด็จออกแขกเมืองในครั้งนี้
ไม่ใช่แต่เฝ้าครั้งเดียว ต่อมาก็ได้เฝ้าอีกถึง ๒ ครั้งและได้เฝ้า
อยู่หลายชั่วโมง ซึ่งทำให้พวกขุนนางข้าราชการปลาบใจ และทำให้
พวกแขกมิวซิกเคื่องมาก เพราะมีความอุษยาคด้วยพระเจ้ากรุงสยาม
ไม่เคยพระราชทานเกียรติยศให้พวกของตัวตนเลย สมเด็จพระนารายณ์
ได้รับสั่งถามสังฆราชถึงพระราชวงศ์ฝรั่งเศส ถ้ามจำนวนทหารของ

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ถามถึงการทำพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไชยชนะแก่พวก
 ฮอลันดาในเมืองอินเดียน และรับสั่งถามถึงพระดำริของพระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ ว่าต่อไปข้างหน้าจะทรงคิดการอย่างไร แล้วได้รับสั่งถามถึงโยปี
 ว่าเป็นคนชาติใด มีเกียรติยศเพียงใด และมีเมืองขึ้นเท่าไร สังฆราช
 โดกรายทูลตอบตามรับสั่งทุกข้อ และได้เล่าถวายถึงเรื่องพระเจ้า
 คอนซตันตินในเวลาที่เขาวิคเป็นคริสเตียนให้ทรงทราบด้วย สมเด็จพระ
 พระนารายณ์จึงได้โปรดให้เจ้าพนักงานเอาผลไม้และของหวานมาเลี้ยง
 สังฆราช ผลไม้และของหวานที่เขาเอามาเลี้ยงนั้นได้ใส่สามเงินใหญ่
 ๔๐ ชาม แล้วสมเด็จพระนารายณ์จึงได้ให้สังฆราชเลือกว่าจะสมคิอยู่ที่
 เมืองลพบุรีหรือจะอยู่ที่กรุงศรีอยุธยา จนที่สุดได้โปรดพระราชทาน
 มา ช่าง และเรือให้กับสังฆราช สมเด็จพระนารายณ์ได้รับสั่งว่า
 ทรงนับถือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มาก เพราะฉะนั้นจะโปรดให้พระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ ทรงเลือกท่าเรือในเมืองใดเมืองหนึ่งในพระราชอาณาเขต ให้
 นามเมืองนั้นตามพระนามของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพื่อพระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ ทรงเห็นชอบด้วยแล้ว จะได้จัดอุปราชมาอยู่ในเมืองนั้นแทน
 พระองค์ต่อไป

พวกสังฆราชเห็นว่าสมเด็จพระนารายณ์มีพระไทยเอื้อเฟื้อเช่นนั้นจึง
 ได้คิดอ่านจัดการให้สาสนาคริสต์เถื่อนได้แพร่หลายออกไปอีก เมื่อปี
 ค.ศ. ๑๖๗๗ (พ.ศ. ๒๒๒๐) ได้มีबाटหลวงมาจากยุโรปเพิ่มเข้ามาอีก
 สังฆราชจึงได้จัดการตั้งคณะबाटหลวงขึ้นอีก ๕ แห่ง คือ ที่กรุงศรี
 อยุธยาแห่ง ๑ ที่บางกอกแห่ง ๑ ที่เมืองตะนาวศรีแห่ง ๑ ที่ค่ายมอญ

แห่ง ๑ และทเมืองพิศณุโลกอีกแห่ง ๑ ในยุคนั้นมองซิเออร์ปาลู
 สัมภราชเทอเบรือได้ ถึงแก่กรรม พวกขาดหลวงจึงได้จัดการทำศพ
 มีพิธีใหญ่โต และพระเจ้ากรุงสยามก็ได้ โปรดให้ข้าราชการผู้ใหญ่
 กับพระสงฆ์มาช่วยในการศพนั้นด้วย เวลานั้นอำนาจของฝรั่งเศส
 ในเมืองไทยมีมากขึ้นแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงได้ทรงพระราชดำริห์
 จะแต่งทูตไปยังประเทศฝรั่งเศส การที่ทรงพระราชดำริห์เช่นนั้นเป็นด้วย
 พวกสัมภราชกราบทูลแนะนำด้วย แต่การที่จะแต่งทูตไปนั้นต้องเลือน
 เวลาไป เพราะได้ทราบข่าวว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ประกาศสงคราม
 กับพวกฮอลันดาแล้ว สมเด็จพระนารายณ์จึงโปรดให้รองจนกว่าจะเลิก
 สงครามกันเสียก่อน บางทีก็จะทรงคอยดูว่าผลที่สุดของการสงคราม
 จะเป็นอย่างไร และเมื่อฝ่ายใดชนะก็ควรจะทรงทำไมตรีกับฝ่ายนั้นก็จะ
 เป็นได้ แต่ก็คงรีบสั่งเอาพระไทยช่วยให้ฝรั่งเศสชนะอยู่เสมอ การที่
 สมเด็จพระนารายณ์ทรงเอาพระไทยช่วยฝรั่งเศสนั้น เป็นด้วยเหตุหลาย
 ประการ คือ ๑ พวกฮอลันดาได้ทำการกักขังทางฝ่ายทะเลมาก ๒ อาณา
 เขตของฮอลันดาก็แผ่กว้างใหญ่ออกไปทุกที ซึ่งเป็นอันตรายอยู่
 และ ๓ พวกมิชันนารีคอยกราบทูลแนะนำและช่วยเหลือฝ่ายไทยมาก

บริษัทฮอลันดาสำหรับทำการค้าขายในฝ่ายอินเดียตะวันออกนั้น
 ได้ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๐๒ (พ.ศ. ๒๓๔๕) บริษัทนี้มีสิทธิโดยเฉพาะ
 ที่จะทำการค้าขายไปอย่าง ๑ มีอำนาจที่จะสร้างข้อมไปอย่าง ๑ มี

อำนาจทำสัญญาเป็นโมตรักขนานาประเทศอย่าง ๑ และมีอำนาจที่จะ
 ไปตั้งคอลอนในทะเลอินเดียและทะเลจีนใต้ อีกอย่าง ๑ การที่บริษัท
 ซอลันคามีสัทเกิดขาดทุน จึงได้ทำการค้าขายต่อ ๆ มาถึง ๖๐ ปี
 และในระหว่าง ๖๐ ปีนี้ บริษัทซอลันคาได้รวบเอาสินค้าเครื่องเทศเป็น
 ของตัวทั้งหมด ได้ขับไล่พวกพ่อคอกออกจากที่เหล่านั้นและได้ยึด
 ห้างต่าง ๆ ของพวกพ่อคอกไว้ทั้งหมด ในเวลานั้นพวกซอลันคาเป็น
 ใหญ่อยู่ในฝ่ายอินเดีย และประเทศอังกฤษกับประเทศฝรั่งเศสก็พึงจะ
 ตั้งหน้าทำการแข่งขันกับพวกซอลันคา อีกประการ ๑ พวกซอลันคาที่เป็น
 เจ้าของสิทธิขาดของเกาะยาวาและเกาะโมลุก และหนังสือสัญญา
 ท้ากนทเมือง มนชเคอร์ก็ได้รับรองในการที่พวกซอลันคาได้เป็นใหญ่
 ในเกาะเหล่านั้น ซึ่งเป็นการทำให้พวกเมืองสเปนกับเมืองพ่อคอก
 ได้รับความเสียหายมาก เพราะประเทศทั้งสองนี้ได้เป็นผู้มาตั้งคอลอน
 ในเกาะเหล่านั้นก่อนพวกซอลันคา เรื่องนี้เป็นต้นเหตุที่ทำให้พวกซอลันคา
 เจริญนัก ทั้งเป็นต้นเหตุทำให้พวกซอลันคาได้ผลประโยชน์ร่ำรวย
 อย่างที่สุด และทำให้กองทัพเรือของซอลันคามีกำลังมาก เมื่อปี
 ค.ศ. ๑๖๖๘ (พ.ศ. ๒๒๑๒) มองซิเออร์คอลลแบ็คได้มีจดหมายไปถึง
 มาควิสเดอปอมปอน เอกอรรคราชทูตฝรั่งเศสประจำกรุงซอลันคา
 บอกไปว่าในจำนวนเรือต่าง ๆ ที่ทำการค้าขายตามชายทะเลรวมทั้งสิ้น
 ๒๕,๐๐๐ ลำนั้น เป็นเรือของพวกซอลันคาเสีย ๑๖,๐๐๐ ลำ และเป็นเรือ
 ของฝรั่งเศสเพียง ๖๐๐ ลำเท่านั้น และได้เล่าต่อไปว่า บริษัทซอลันคา
 ได้ทำการค้าขายมีกำไรมากอย่างที่สุด เงินกำไรที่แบ่งกันประจำปี

ภายใน ๔๓ ปี คือ ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๐๕ ถึง ค.ศ. ๑๖๔๘ (พ.ศ. ๒๑๔๘ ถึง พ.ศ. ๒๑๙๑) นั้น ได้แบ่งกำไรโดย ๓ ถึง ๒๒ เปอร์เซ็นต์ และตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๔๘ ถึง ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๑๙๑ ถึง พ.ศ. ๒๒๓๔) ซึ่งในระหว่างนั้นพวกฮอลันดาต้องทำสงครามอันเปลี่ยนแปลงทวีปอย่างถึง ๓ ครั้ง ก็ยังได้แบ่งกำไรอยู่เสมอไม่ต่ำกว่าร้อยละ ๑๗ เปอร์เซ็นต์ทีเดียว และในเวลาพวกฮอลันดาได้ค้าขายมีกำไรมากที่สุด ก็ได้เคยแบ่งกำไรถึงร้อยละ ๖๒ เปอร์เซ็นต์ก็มี

การที่พวกฮอลันดาได้ทำการค้าขายได้ประโยชน์มากมายอันน่าพิศวงเช่นนั้น กระทำให้มองชีเออร์คอลลแบตต์เกิดความฉงนในใจ แต่การที่คิดดูชานี้มิได้ดูชยาในส่วนตัว แต่ดูชยาแทนประเทศฝรั่งเศส เพราะตัวรู้สึกน้อยใจและน้อยหน้าในตำแหน่งที่ตนเป็นเสนาบดีอยู่ มองชีเออร์คอลลแบตต์จึงคิดอ่านจัดตั้งบริษัทฝรั่งเศสสำหรับทำการค้าขายในอินเดียขายตวงนออกชนเมอปี ค.ศ. ๑๖๖๔ (พ.ศ. ๒๒๐๗) บริษัทจะจัดตั้งบริษัทชานี้ในชั้นต้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ให้พระราชทานเงินให้แก่บริษัทอย่าง ๑ เสนาบดี คือ มองชีเออร์คอลลแบตต์ก็เที่ยวชักชวนให้คนเข้าหุ้นอย่าง ๑ มองชีเออร์ชานต์เคยได้ ไปเที่ยวชักชวนให้คนเข้าหุ้น^๑ อย่าง ๑ และได้ทำตราอย่างงดงามของบริษัทอีกอย่าง ๑

๑ มองชีเออร์คอลลแบตต์ได้มอบพระให้มองชีเออร์ชานต์เขียน แต่งหนังสือทำเป็นสมุดเล็ก ๆ สำหรับชักชวนให้คนเข้าหุ้นในบริษัทใหม่ มองชีเออร์ชานต์ได้พยายามชี้แจงว่าเกาะมาดากาสกาเป็นทำเลที่ดีกว่าเมืองบาดาเวียด้วยประการทั้งปวง เพราะจะทำการค้าขายที่สะดวก อากาศก็ดี ผู้ที่จะไปตั้งถอลอนก็จะได้อยู่อย่างสุขสบายเพราะชาวเกาะมาดากาสกาเป็นคนใจดี เกาะนั้นก็อยู่ในทำเลที่เหมาะเรือแพจะเข้าออกได้สะดวก ฯลฯ ฯลฯ

แต่พอที่ใครๆไปตงนี้ ก็หาได้ทำให้ชาวฝรั่งเศสมีใจทะเยอทะยานจะเข้า
เห็นด้วยไม่ โดยมากก็ตอบมาว่า “มีความเสียใจ” และก็ไม่มีใคร
เข้าเห็นด้วย

ในชั้นต้นบริษัทได้อาเกาะมาตากากากา หรือที่เรียกกันว่า
เกาะโตฟัน เป็นที่ตั้งของบริษัท แต่ความอดทนช่วยเหลือของ
กรุงปารีสก็ดี และความพยายามของมองซีเออร์คอลลแบตก็ดี หาเป็น
การเพียงพอที่จะต่อสู้กับอากาศ หรือชนิดของดินซึ่งเป็นที่ไม่ดี
หรือต่อสู้กับพวกชาวเกาะได้ไม่ เพราะฉะนั้นต้องนับว่ากอลอนนั้นดีแล้ว
แต่เขาคนนี้จะไปอยู่ในกอลอนนี้ และถึงจะอธิบายถึงคุณความดีของ
กอลอนนั้นสักเพียงไรก็หาไม่ ผู้ใดจะออกไปอยู่ในกอลอนนั้นไม่ บางคน
ได้ถูกขอย่างถูกหลอกลวงก็ได้ ไปอยู่ในกอลอนนั้น แต่เมื่อไปถึงแล้ว
ก็ไม่ได้ทำอะไรนอกจากประพาศสัตว์เกาะเกาะและเก็บจระเข้ต่าง ๆ ส่วน
ผู้แทนของบริษัทที่ไปอยู่ในกอลอนนั้น ก็ไม่ได้เอาใจใส่ในงานการของ
บริษัท ทั้งเป็นคนที่ไม่มีความพร้อมและไม่ซื่อตรงด้วย เพราะฉะนั้นการ
ที่บริษัทจะต้องฉิบหายลงเป็นสิ่งที่ระบอบกันไม่ได้ จึงจำเป็นต้องย้าย
ที่ทำการของบริษัทออกจากเกาะมาตากากากาไปตั้งอยู่ที่เมืองซุรัตต่อไป
ครั้นไปถึงที่เมืองซุรัตแล้ว มองซีเออร์ฟรังซัวคารอง ก็ยี่สาวเปอเซีย
ผู้ ๑ ชื่อ มาการา ได้สร้างห้างขนเมอช ค.ศ. ๑๖๖๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑)
ซึ่งเป็นห้างฝรั่งเศสห้างแรกที่ได้ตั้งขึ้นในผ่ายอินเดีย มองซีเออร์คารอง
ผู้นี้เป็นคนฉลาดรอบรู้ ในการค้าขาย เป็นคนเกิดในเมืองซอลันดา
แต่บิดามารดาเป็นชาวฝรั่งเศส แต่เดิมเคยเป็นทนายและ

ผู้อำนวยการของบริษัทชอลันดาในเมืองยูน แต่กรุงชอลันดาไม่รู้จัก
ใช้มองซีเออร์คารอง ๆ จึงได้ลาออกจากบริษัทชอลันดา และได้มา
ขอทำการกับมองซีเออร์คอลลแบ็ค ๆ ก็ได้ตั้งให้มองซีเออร์คารองเป็น
ผู้อำนวยการใหญ่ของบริษัทฝรั่งเศสสำหรับการค้าขายในอินเดีย

ในทันทีที่จะเล่าถึงวิกรมมองซีเออร์ คารองกับ มองซีเออร์ มา
การมาได้พยายามพดดาเกลี้ยกล่อมเจ้าแผ่นดินเมืองกอลกอนดา จนได้
รับอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศสได้ทำการค้าขายในเมืองกอลกอนดาแต่ฝ่าย
เดียว โดยไม่ต้องเสียภาษีอย่างใด และได้รับอนุญาตให้ตั้งห้าง
ฝรั่งเศสที่เมืองมาซลุปาคาด้วย กับเรื่องมองซีเออร์ เดอลาเซ ซึ่ง
เคยเป็นหัวหน้าอยู่ที่เมืองแตรวงเกอมาล และเกาะ เมเลียปรี (คือ
เกาะเซนต์ธอมัส) ตอนตั้งเมืองเหล่านั้น และหาว่ามองซีเออร์คารอง
ได้ชักชวนในความคิดของมองซีเออร์ เดอลาเซ นั้น ก็ใช้ที่ที่จะเล่า
ในทันทีเหมือนกัน

๑ ในระหว่างเวลาที่ประเทศฝรั่งเศสกำลังคิดจะแผ่อาณาเขตรัฐกลอนนี ซึ่งเป็น
การนำฝั่งของพงศาวดารฝรั่งเศสนั้น จะตรวจดูในหนังสืออื่น ๆ อีกก็ได้เช่นหนังสือ
“ ฮิสทัวเรอแอนด้ออเรียนทัล ” (Histoires des Indes orientales) บาดหลวงกฤษของ
เปนนีแคง หรือ “ ฮิสทัวเรอฝรั่งเศสังแลนดี ” (Histoires des Français dans l'Inde)
มองซีเออร์ มาลของ เปนนีแคงก็ได้ ในหนังสือเล่มนี้มาลของปฏิสเรวา มองซีเออร์
คารองหาได้ทำความผิดตั้งข้อหาไม่ ด้วยผู้อำนวยการบริษัท และมองซีเออร์ เดอลาเซ
หาว่ามองซีเออร์ คารองมีหนังสือโต้ตอบกับพวกชอลันดาอยู่เสมอ และหาว่ามองซีเออร์
คารองเป็นคนของชอลันดา มองซีเออร์ คอลลแบ็ค จึงได้เรียกมองซีเออร์ คารอง กลับ
ไปฝรั่งเศส เพื่อจะไปไต่สวนหาความจริงต่อไป มองซีเออร์ คารองได้พาทรัพย์สมบัติ
ลงเรือเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๗๓ ครั้นเรือมาถึงท่าเรือกรุงลิสบอน ก็ถูกโสโครกได้นำจมลงไป
และคนที่มาในเรือ นั้น มีรอดไปได้แต่บุตรมองซีเออร์ คารอง คนเดียวเท่านั้น

(ในเรื่องนี้ มองซีเออร์ เดอลออร์ ได้แต่งเรื่องลงในจดหมายเหตุ รวีวาริติม
ซึ่งควรจะอ่านด้วยเหมือนกัน)

ในกองทัพเรือซงมองซีเออร์ เทอลาเซ คุมมานั้น มีพ่อค้าหลาย
คนออกมายังอินเดียเพื่อช่วยในการค้าขาย และมีอยู่คน ๑ ชื่อฝรั่งเศส
มาแดงก็โตมาด้วย ฝรั่งเศสมาแดงคนนี้ แต่เดิมก็โตเคยทำการค้าขาย
ในยังคียฮอลันดา แต่ครั้นทราบว่าโตเกิดตั้งบริษัทฝรั่งเศสขึ้นแล้ว
ฝรั่งเศสมาแดงจึงลาจากพวกฮอลันดา เพื่อมาทำการร่วมกับคนชาติ
ของตัว

มองซีเออร์ มาแดงเป็นคนหมั่นเพียรอย่างที่สุด และคิดแต่จะ
หาประโยชน์และเกียรติยศให้แก่ประเทศของตัวเท่านั้น

ทั้งเป็นคนรู้จักเอาการไหวพริบของการค้าขายมาประกอบกับวิชา
ดำเนินการของคนฮอลันดา บางทีก็เป็นพ่อค้า บางทีก็เป็นดีโปลแมต สรรพ
รวมความก็คือ มองซีเออร์ มาแดงเป็นคนสำคัญคน ๑ ที่โตช่วยใน
การตั้งคอลอนีฝรั่งเศสในฝ่ายทิศตะวันออก เมื่อเมืองซงตอเมโตตกอยู่
ในเงอมนมือฝรั่งเศสแล้ว มองซีเออร์ ลาเซกับมองซีเออร์ บารองโต
กลับไปยังเมืองซวรัต ส่วนมองซีเออร์ มาแดงโตคุมพรรคพวก ๖๐ คน
ไปสร้างบ้านเรือนอยู่ที่เหนือเมืองคอเลอรูน และโตพยายามเกลี้ยกล่อม
พวกชาวเมืองเพื่อทำการค้าขายด้วย ผลที่สุดเป็นผู้ตั้งต้นสร้างเมือง
ซงพวกอินเดียเรียกว่า เมืองพลเซอ แต่ที่ชาวยุโรปเรียกว่า เมือง
ปอนติเซอ เมืองปอนติเซอตั้งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมอย่างที่สุด ทำเรือ
นั้นก็อยู่ในที่กำบังไม่ถูกมรสุม และพอขยับกันไปให้เรือรบเข้าใกล้
โต อากาศก็เป็นอากาศที่เย็นสบาย และเป็นทำเลอันเหมาะสำหรับ
แลกเปลี่ยนสินค้าโต เมื่อโตไปตั้งอยู่ที่เมืองปอนติเซอโต ๒ ปีแล้ว

มองซิเออร์ มาแต่งกัโศสร้างโรงงานขนหลายหลัง ทั้งสร้างยานสร้าง
 ห้างโรงไวสินค้า สร้างขอม ต่อเรือ แบ่งยันทดินให้คนทำไร่นา จัด
 กองทัพยกขนสำหรับขอยกนยานเมือง แล้วมองซิเออร์ มาแต่งกัมี
 จดหมายไปถึงผู้อำนวยการบริษัทที่เมืองซุรัต ว่าเวลานั้นมองซิเออร์
 มาแต่งจะส่งผ้าต่าง ๆ ออกจากเมืองไคทุก ๆ ปี ๆ ละกว่า ๑ ล้านแพรง
 ความเจริญอันนี้ ซึ่งเกิดจากความหมั่นเพียรและความฉลาด
 เฉลียวของฝรั่งมาแต่งหาได้หยดเพียงเท่านั้นไม่ เพราะบริษัทฝรั่ง
 เศรษฐกิจคอยหาโอกาสให้การไคเจริญยิ่งขึ้นไปอีก โดยแผ่การค้าขาย
 ออกไปในเมืองอื่น ๆ เรื่อยไป และคิดที่จะแข่งค้าขายกับพวกฮอลันดา
 ซึ่งมักำไรอย่างงามในตลาดที่ศวันออก เพราะในเวลานั้น พวกพ่อค้า
 กรุงแอมซเตอแดมไครวบสินค้าต่าง ๆ อยู่ในกำมือหมด ดูประดุจจะ
 ไม่มีใครที่จะทำการแย่งสินค้าเหล่านั้นมาได้.

ครั้นพวกผู้อำนวยการของบริษัทไคทรายข่าวว่า พระเจ้าแผ่นดิน
 สยามไคตอนรับพวกมิชชันนารีอย่างคี่ ผู้อำนวยการบริษัทจึงตกลงจะ
 ไปตั้งห้างในประเทศสยาม มองซิเออร์ บารอง ผู้แทนมองซิเออร์
 คารองที่เมืองซุรัต จึงไคจดให้มองซิเออร์ เทลานด์บโร ซึ่งเป็นคน
 มีความชำนาญและซื่อตรง ไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ มองซิเออร์
 เทลานด์ไครับคำสั่งให้นำจดหมายและของต่าง ๆ ไปถวายพระเจ้ากรุง
 สยามในนามของบริษัท และให้ไปทูลขอสิทธิต่าง ๆ สำหรับทำการ
 ค้าขายในประเทศนั้น.

เรือ เลอไวตร / ซึ่ง นายเรือชอคอนเฮลนั้น ได้ ไปถึง สันดอน
 ประเทศสยามเมื่อเดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓) สมเด็จพระ
 เจ้ากรุงสยามได้ทรงทราบว่าเรือบริษัที่ได้ ไปถึงเมืองไทย ก็ทรง
 ยศยหนักเป็นอันมาก จึงได้มีรับสั่งให้ ผู้รักษายอมที่บางกอกซึ่งเป็น
 คนชาติตุรกี ให้ ยิงสลุตตอบรับเรือไวตร และการที่ยิงสลุตนั้นก็เป็
 การฝึกประเพณีของเมืองไทยอยู่แล้ว แต่ในเวลานั้นเรือไทยยังหาได้
 มีธงสำหรับชาติไม่ เคยชักแต่ธงชอลันดาซึ่งเป็นธงที่ใช้กันโดยมาก
 ในทะเลแถบนั้น ผู้รักษายอมเข้าใจว่าจะให้เกิดภัยต่อเรือฝรั่งเศส
 จึงได้ชักธงชอลันดาขึ้น นายเรือฝรั่งเศสก็ชักธงขึ้นรับ แต่คัดค้าน
 ในการที่ไทยชักธงชอลันดา และบอกว่าจะไม่ยอมยิงสลุตให้แก่ธง
 ชาติใดๆ ในทวีปยุโรปเป็นอันขาด ผู้รักษายอมก็ตามใจนายเรือ
 ไทยชักธงชอลันดาลง และได้ชักธงอันเป็นธงที่ไม่มีใครรู้จักว่าจะเป็น
 ชาติใดขึ้น เรือไวตรก็ได้ยิงสลุตเป็นคำนิย ที่ยอมก็ได้ยิงสลุตตอบ
 นั้ทันที จนสิ้นสลุตของเรือฝรั่งเศสแล้ว แต่ข้างยอมไทยจะต้อง
 การให้เกิดภัยแก่เรือฝรั่งเศสยิ่งขึ้นไปอีก จึงได้ยิงสลุตต่อไปอีก
 หลายนัด.

พระยาพระคลังหรืออรรคมหาเสนาบดี ได้ ออกรับผู้แทนของบริษัท
 และได้นั่งสนทนากันอยู่ช้านาน หนังสือและของต่างๆ ที่บริษัทฝาก
 มานักได้ส่งเขาไปถวายสมเด็จพระนารายณ์ฯ ก็โปรดของเหล่านั้นเป็น
 อันมาก แต่โปรดไหมกึ่งและเชิงเทียนมากกว่าของอย่างอื่น แล้ว
 สมเด็จพระนารายณ์ก็ โปรดเสด็จออกมาให้มองซิเออร์เทเลอานต์กับมองซิ

เออร์ คอนูเอลเล่า ททเสด็จออกนั้นเป็นชลาใหญ่ มีทหารล้อมอยู่
รอบชลา ๒๐๐ คน ใ้ใครบสังกษมองซีเออร์ เคลานคัสกสองสามนาท
และใ้พระราชทานเสอเข้มขามมาจากเมืองเปอเซีย ใ้หมองซีเออร์
เคลานคกษมองซีเออร์ คอนูเอลคนละเสอ.

ห้างฝรั่งเศสเป็นอันตกลงใ้ตั้งเป็นห้างแรกในกรุงสยามในครั้ง
นั้นเอง สมเด็จพระนารายณ์จึงริบสั่งใ้มายอก ว่าจะทรงพระกรุณา
พระราชทานพระราชานุญาตใ้พวกฝรั่งเศสใ้ทำการค้าขายโดยไม่มีขีค
ชั้นใ้ใ้พระราชอาณาจักร และจะใ้ปรคพระราชทานท่าเรือแห่ง ๓
แห่งใ้ใ้แก่ฝรั่งเศส แล้วแต่ฝรั่งเศสจะเลือกเอาที่แห่งใ้ใ้ใ้ นอก
จากนั้นจะใ้ใ้ปรคพระราชทานไม้และเครื่องสำหรับสร้างบ้านเรือนใ้ใ้แก่พวก
ฝรั่งเศสด้วย ครั้นใ้ใ้ทรงทราบว่ามีเรือของบริษัทใ้ใ้แวะเข้าใ้ใ้เมือง
ตนาวครีล่า ๓ จึงใ้ปรคพระราชทานยกเว้นการเก็บภาษีแก่เรือลำนั้น.

ในครั้งนั้นสมเด็จพระนารายณ์ใ้ใ้ทรงพระราชดำริห์จะแต่งทูตออกไป
ใ้พระเจ้าหลุยที่ ๓๔ เพราะทกรุงศรีอยุธยาใ้ใ้ทรายข่าวมาว่าใ้ใ้ใ้
สัญญาสงขการสงครามที่เมืองนิเมกแล้ว ฝ่ายพวกมิชนารังงมิ
อำนาจแผ่ออกไปทุกที่ ก็ใ้ใ้ทรายทูลสมเด็จพระนารายณ์ยกย่องอำนาจ
ของพระเจ้าหลุยที่ ๓๔ โดยมุ่งหมายจะเอาทางราชการมาช่วยบำรุง
การศาสนา และหวังว่าถ้าใ้ใ้แต่งทูตไปแล้วคงจะเป็นหนทางใ้สมเด็จพระ
นารายณ์ใ้ใ้ใ้กรทลอสศาสนาคริสต์เคียน บางที่พวกมิชนารังงจะเซอ
ใจในพระใ้ไทยอันคิของพระเจ้ากรุงสยาม หรือจะคาดคะเนว่าสมเด็จพระ
นารายณ์จะขีคขณอำนาจของพระเจ้าหลุยที่ ๓๔ ไม่ใ้ใ้ ก็จะเป็นใ้ใ้ แต่

อย่างไรก็ตาม พระราชดำรัสของสมเด็จพระนารายณ์หรืออัครราชทูตต่าง ๆ ของพระองค์ ก็ไม่ปรากฏว่าจะมีข้อใดที่จะทำให้มีชนนาริหังการเช่นนั้น และถึงการที่แต่งตั้งสยามออกไปประเทศฝรั่งเศสนั้นก็ไม่ได้สั่งทอดให้ไปรับรองในการเรื่องศาสนาเลย

ฝ่ายบริษัทฝรั่งเศสในประเทศอินเดียก็เป็นที่พอใจมาก โดยเห็นว่าการที่จะส่งราชทูตไปเช่นนั้น ก็เท่ากับเป็นเครื่องหมายหรือพยานอันสำคัญว่า ประเทศทั้งสองจะได้เป็นพระราชไมตรีกัน และเห็นต่อไปว่าการที่ประเทศสยามจะได้เป็นพระราชไมตรีกับประเทศฝรั่งเศสนั้นเป็นหนทางของตน ที่จะทำลายการค้าขายของพวกฮอลันดาได้ มองซิเออร์ เลอกลีเซิน ผู้แทนบริษัทฝรั่งเศสที่เกาะบันด้า ได้บอกข่าวไปยังผู้อำนวยการของบริษัทว่า มองซิเออร์ เดลานต์ได้ลงเรือ โซเลย์ตอเรือออกไปกรุงสยามแล้ว และบอกไปในขณะเดียวกันนั้นว่าราชทูตสยามได้มาถึงเกาะบันด้าในเรือ เลอไวคัวร์แล้ว ราชทูตสยามที่ไปประเทศฝรั่งเศสคราวนี้ มีข้าราชการ ๒ คนกับเจ้าพนักงานคนใช้

๑. ในเวลาที่พวกสังฆราชฝรั่งเศสได้เฝ้าสมเด็จพระนารายณ์หลายครั้งนั้น สังฆคตสมเด็จพระนารายณ์ ก็มีพระไทยลำเอียงจะเข้ารีตอยู่บ้างแล้ว อีกประการหนึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงนับถือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ มาก เพราะฉะนั้นจึงเชื่อกันว่าถ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เชิญเสด็จสมเด็จพระนารายณ์ให้เข้ารีตแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็คงจะเข้ารีตตามคำเชิญเชิญของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เป็นแน่ ถ้าเป็นเช่นนั้นได้จริงพระเกียรติยศของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะทวีมากขึ้นอีกหลายเท่า ด้วยเหตุว่าในระหว่างเวลาที่พระองค์กำลังกำจัดพวกมิชชันนารีในประเทศฝรั่งเศส ก็ได้ทำลายกรมมิชชันนารีในประเทศอันรุ่งเรืองในฝ่ายทิศตะวันออกได้ด้วย (เรื่องนี้แปลจากจดหมายเหตุ ซึ่งอยู่ในกระทรวงกลาโหมที่เมืองปารีส)

๒. ออกญาพิพัฒน์ราชไมตรี, หลวงศรีวิศาลสุนทร, ขุนนครวิไชย

กว่า ๒๐ คน บุตรชายของราชทูตที่ ๑ กษัตริย์หลวงเกมมิชุนนารี ซึ่ง
 มาเป็นหน้าทูลถาม ก็ได้มาพร้อมกับพวกราชทูต ราชทูตไต้หน้าของ
 เครื่องราชบรรณาการและของพระราชทานเป็นอันมาก ของเหล่านี้
 เตรียมไว้สำหรับถวายพระเจ้าหลุยส์ ๑๕ ย่าง ถวายพระมเหสีข้าง
 พระราชทานมกุฎราชกุมารฝรั่งเศสข้าง คุกคอสเลียงข้าง มงซิเออร์
 คอลแบร์ และมงซิเออร์ เบเรียวข้าง และยังมีของอื่น ๆ อีกเป็น
 ไต่ ตู หีบแปลก ๆ มาจากเมืองยูน เสื้อคลุมยาว โถเงิน โถทองคำ
 ของต่าง ๆ ทำด้วยไหม และของต่าง ๆ อีกหลายอย่างสำหรับพระ
 ราชทานโป๊ป และเจ้าพนักงานของโป๊ปที่กรุงโรม นอกจากของ
 เหล่านี้ยังส่งช่างเล็ก ๆ มาด้วย ๒ ช่าง.

มงซิเออร์ เลอกลีเซน ได้จัดการต้อนรับราชทูตสยามที่เมือง
 ยูนทำอย่างดีที่สุดที่จะทำได้ และได้ขอให้ส่งเรือดี ๆ ที่แข็งแรงกว่า
 เรือ เลอไวตร มาจากเมืองซรัต เพื่อจะรับราชทูตสยามไปยังประเทศ
 ฝรั่งเศส บริษัทจึงได้จัดเรือ โซเลย์คองเวียงรับราชทูต แต่เพื่องู
 เป็นเวลาเคราะห์ร้าย เรือลำนี้ก็ได้ไปถูกพายอย่างแรงที่ฝั่งเกาะมาคว
 กาสกา เรือได้แตกจมหมดทั้งคนในเรือก็สูญไปหมดสิ้น.

๓

เมื่อสิ้นมราชเคล็โฮโปลิคได้กลับไปถึงกรุงศรีอยุธยา เมื่อวันที่ ๕
 เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕) ที่กรุงศรีอยุธยายังหา

ทราบกันไม่ว่าเรือทพาราชทศสยามไปประเทศฝรั่งเศสได้แตกเสียแล้ว ฝ่ายสังฆราชและบาทหลวงก็ได้พยายามจัดการจนทางราชการในระหว่างประเทศสยามและประเทศฝรั่งเศสได้เป็นไมตรีติดต่อกันอย่างเรียบร้อย พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองพระองค์ก็มีพระราชสาสน์โต้ตอบกัน และต่างพระองค์ก็ได้ส่งเครื่องราชบรรณาการไปถวายต่อกัน ในการที่พระราชสาสน์โต้ตอบกันเช่นนี้ พระเจ้าแผ่นดินทั้งสองก็ต่างขอพระเกียรติซึ่งกันและกัน แต่หาได้พูดถึงราชการบ้านเมืองอย่างใดไม่ ในพระราชสาสน์ซึ่งโต้ตอบกันนั้นก็แต่ขอความยกย่อง “พระเกียรติยศอันสูงสุด” ต่างพระองค์ถวายพรให้ไว้ทรงพระเจริญ ให้พระชนม์ยืนยาว และให้ไว้ครองราชสมบัติโดยความศุขความเจริญ ทั้งสองพระองค์ก็ต่างแสดงว่าจะทรงพระราชดำริห์หาทางที่จะได้เป็นพระราชาไมตรีให้แน่นหนายาวชั่วนิรันดร์ แต่หนทางที่จะเป็นพระราชาไมตรีจะมีอย่างใดนั้นก็ไม่ว่าถึงเลย^๑

๑ “เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นแม่ทัพเมืองซุ้ตส่งเรือมาตามพระราชดำริห์ของพระองค์เพื่อมารับพระราชสาสน์และราชทูตของเราไปจากกรุงศรีอยุธยาแล้ว ก็รู้สึกในน้ำใจของเราว่าได้รับผลอันดีตามที่หวังไว้แล้ว เพราะฉะนั้นเราจึงได้จัดราชทูตรวม ๓ นายเพื่อให้เชิญพระราชสาสน์และเครื่องราชบรรณาการของเราไปถวายต่อพระองค์ เพื่อในระหว่างเราทั้ง ๒ จะได้เป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน และจะได้เป็นพระราชาไมตรีอันแน่นหนาซึ่งไม่มีอันใดจะทำให้ขาดได้ในภายหน้า ถ้าพระองค์จะต้องพระราชประสงค์ของสิ่งใดก็ขอได้รับสั่งให้ราชทูตของเราทราบ ...” (พระราชสาสน์สมเด็จพระนารายณ์ถวายพระเจ้าหลุยส์ ๑๔)

สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดให้จัดการรับพระราชสาสนฉบับที่ ๒ ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยมีพิธีใหญ่โตงดงามเหมือนที่เคยรับพระราชสาสนฉบับแรก และได้รับสั่งว่า “ทรงปลาทพระไทยในการที่พระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงอาณาภพอันใหญ่ยิ่ง ได้ถวายพระราชสาสนมาเป็นครั้งที่ ๒ โดยยังหาได้ทันรับคำตอบพระราชสาสนฉบับแรกไม่”

แต่ของเครื่องราชบรรณาการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พระราชทานมากับสิ่งพระราชเคลือบโพลิกันนั้น สิ่งพระราชหาได้กล้านำถวายไม่ เพราะได้มีข้าราชการผู้ ๑ ไต่บอกกับสิ่งพระราชว่า ของเหล่านี้เป็นของที่ไม่สมควรแก่เกียรติยศพระเจ้าแผ่นดินทั้งสอง ไม่ควรจะนำเข้าไปถวาย แต่ข้าราชการผู้นี้ได้แนะนำกับมองซีเออร์ปาลู ให้เอาของเหล่านี้ถวายในนามของมองซีเออร์ปาลูเอง มองซีเออร์ปาลูก็ได้ทำตามคำแนะนำนั้น และสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงรับของถวายเหล่านั้นไว้ ข้าราชการผู้นี้ซึ่งเป็นคนที่มีอำนาจมาก ได้มาหาอารักขาจะช่วยพวกสิ่งพระราช โดยอ้างตัวว่าเป็นผู้ที่มีความจงรักภักดีต่อประเทศฝรั่งเศส ท่านสิ่งพระราชเคลือบโพลิกันได้ชอว์ต ๑ หลัง สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงรับรองจะสร้างวัดพระราชทานให้แก่สิ่งพระราช เป็นวัดทำเป็น ๓ ตอน ยาว ๒๐ วา สูงและกว้างตามส่วนมียอดแหลมสองยอดอยู่ข้าง ๆ ในเรือนมองซีเออร์ปาลู ได้มีจดหมายชี้แจงไปยังคณะบาทหลวงที่กรุงปารีสโดยละเอียด และชอว์ตให้คณะบาทหลวงที่กรุงปารีสช่วยด้วย เพราะคณะบาทหลวงได้ไปตั้งในเมืองตงเกย เมืองญวน เมืองจัมปา เมืองเขมรแล้ว

และในเมืองไทยก็ได้ตั้งคณะบาทหลวงแยกออกไปถึง ๖ แห่ง บางแห่งก็ไกลจากกรุงหนทางถึง ๘๐ ถึง ๓๐๐ ไมล์ก็มี ในที่คณะบาทหลวงเหล่านั้นต้องเลี้ยงผู้เลี้ยงคนวัน ๑ กว่า ๘๐ คนทุกวัน และยังคงบำรุงโรงพยาบาล กักร้านจำหน่ายยา ซึ่งเข้ศรึกษาและจำหน่ายยาให้คนช่วยทุกชนิด โดยไม่ได้คิดค่ายาหรือค่าบริการ แต่เมื่อผู้ใดมาขอยา ก็จ่ายให้ไปทุกราย การที่เ้ศรึกษาพยาบาลคนช่วยเจ็บและแจกจ่ายยาเช่นนั้น เป็นทานอันดีซึ่งทำให้ราษฎรพลเมืองมีความรักใคร่พวกฝรั่งเค้ศ ทั้งทำให้สมเด็จพระนารายณ์โปรดปรานพวกฝรั่งเค้ศมากจนด้วย ฝ่ายองค์สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงแสดงโปรดปรานรักใคร่พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ อย่างน่าพิศวง จนถึงกับรับสั่งเรียกพระรูปพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ซึ่งสังฆราชเคลีโอโปลิศได้ถวายไว้ มาทอดพระเนตรวัน ๑ ถึง ๓-๔ ครั้ง

ส่วนบริษัทฝรั่งเค้ศฝ่ายอินเดียก็มีความยินดีที่ได้เห็นว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามมีพระไทยคดีเช่นนั้น มองซิเออร์เตลานต์ผู้แทนของบริษัทในกรุงสยาม ก็มีหนังสือออกข่าวไปให้ผู้ว่าการบริษัทที่เมืองซุริททราบอยู่เนืองๆ ตามจดหมายและรายงานต่างๆ ที่มองซิเออร์เตลานต์ได้มีไปถึงผู้ว่าการบริษัทที่เมืองซุริทนั้น พอจะเห็นได้ว่ามองซิเออร์เตลานต์เป็นผู้ที่มีไหวพริบระวังการงานในหน้าที่ของตนและเป็นคนฉลาดมาก มองซิเออร์เตลานต์ทราบได้คือว่า ถ้าจะทำการอย่างใดให้สำเร็จแล้วจำเป็นจะต้องเอาของถวายพระเจ้าแผ่นดิน และให้ยกขอรอคมหาเสนาบดี และการที่มองซิเออร์บารองมีได้ส่งของมาถวาย อันผลด้วย

ขนบธรรมเนียมของบ้านเมืองฝายอินเดียนั้น มองซีเออร์เตลานต์
ก็ต่อว่ามองซีเออร์บารองว่าทำการไม่ถูก^๑

ในจดหมายมองซีเออร์เตลานต์มีความบอกไปว่า ถ้ามองซีเออร์
บารองได้ส่งสิ่งใด (โลออน) ที่อยู่ที่เมืองซรัตเข้ามาถวายพระเจ้า
กรุงสยามแล้ว ก็คงจะเป็นสิ่งที่โปรดมาก แต่ถ้าจะส่งสิ่งใดเข้ามา
ถวายแล้วก็ควรส่งของอื่นเข้ามาถวายด้วย ถ้าจะส่งแต่เฉพาะสิ่งใด
มาตัวเดียวไม่มีของอื่นตามมาด้วยแล้วก็อย่าส่งเข้ามาเสียทีเดียวดีกว่า^๒

๑ “ เป็นธรรมเนียมที่มีมาช้านานแล้วว่าถ้าเรือลำใดจะเป็นเรือของบริษัทก็ตาม
หรือจะเป็นเรือของบุคคลก็ตาม ได้มาถึงแล้ว และเรือนั้นได้รับความยกเว้นไม่ต้อง
เสียภาษี บริษัทหรือเจ้าของเรือจะต้องนำของถวายต่อพระเจ้าแผ่นดิน และส่งของให้แก่
พระยาพระคลัง และธรรมเนียมนี้ข้าพเจ้าเห็นว่าเราจะต้องเสียไม่ได้เป็นอันขาด เพราะ
เมื่อเราได้จัดการเอาท่านพระคลังมาเป็นเพื่อนเป็นมิตรกับเราแล้ว ของที่เราได้ ให้แก่
ท่านพระคลังนั้น เราคงจะได้ มีโอกาสได้ของนั้นกันตั้ง ๑๐๐๐ เท่า ถึงของที่ถวาย
พระเจ้าแผ่นดินนั้นก็ไม่ใช่เป็นของที่เสียเปล่า เพราะเราคงมีโอกาสได้อย่างอื่นคืน
ชดเชยกับของที่เรถวายอยู่เสมอ ” (คัดจากจดหมายมองซีเออร์เตลานต์บุโรถึง
มองซีเออร์บารอง ลงวันที่ ๒๖ ธันวาคม ค. ศ. ๑๖๘๒ พ. ศ. ๒๒๒๕)

๒ โลออนที่อยู่เมืองซรัตนั้นเป็นอันได้ตกลงส่งไปถวายที่เมืองลพบุรี และ
เป็นโลออนที่ใหญ่และงามมาก ในเรื่องโลออนที่ส่งเข้าไปถวายสมเด็จพระนารายณ์คราว
นั้น บาดหลวงเวทเขียนอธิบายว่าดังนี้ “ ที่นอกพระราชวังเราได้ ไปเห็นโลออน
ตัว ๑ ซึ่งบริษัทฝรั่งเศสได้ส่งเข้ามาถวายพระเจ้ากรุงสยาม โลออนตัวนี้ตามที่ข้าพเจ้า
ได้สังเกตเห็นว่า ใหญ่กว่า งามกว่า และมีถ้ำลึกมากกว่าตัวที่อยู่ตำบล แวงเซน แต่
สีเหลืองนวลอ่อนกว่าตัวที่แวงเซน ข้าพเจ้าได้พิจารณาที่โลออนตัวนี้ เห็นว่าหน้าตา
คล้ายกับจอมพลตเรนมาก คนอื่น ๆ ที่คิดเห็นว่าคล้ายเหมือนกัน ถ้าคำภาษิตที่ว่า คน
ทุกคนต้องมีสัตว์ประจำตัวแล้ว ข้าพเจ้าจะต้องเชื่อว่าโลออนตัวนี้เป็นสัตว์ประจำตัว
จอมพลตเรน ”

มองซิเออร์เคลานท์ มีความน้อยใจมากที่ได้เห็นพวกองกฤษ และซอลันคาทำการค้าขายต่าง ๆ และส่วนตัวมองซิเออร์เคลานท์เอง มิได้ทำอะไรเลย ซึ่งเป็นการทำให้พระเจ้ากรุงสยามปลาทพระไทย เป็นอันมาก จนถึงกับรับสั่งตามหลายหนว่า เหตุใดบริษัทฝรั่งเศส จึงได้หวังเรือหวงสินค้าและหวงต้นทุนเช่นนั้น เมื่อการเป็นตั้งนี้ทาง ฝรั่งเศสในกรุงศรีอยุธยาจะมีประโยชน์อะไร ถ้าบริษัทเห็นว่าการ ตั้งห้างไม่เป็นประโยชน์แล้ว ก็ควรจะถอนเสีย และปล่อยให้พวก สังฆราชทำการเอาพระไทยพระเจ้าแผ่นดินแต่ฝ่ายเดียวจะดีกว่า มองซิเออร์เคลานท์ได้รับตรา ๔ ทียกยเหล่านี้วันที่ ๓ ถึง ที่บริษัทส่งของมาให้แค่เพียงเท่านั้น ในแห่งที่เต็มไปด้วยชาวต่างประเทศตั้งนี้ บริษัท เห็นว่าเป็นการพอเพียงแล้วหรือ และในเมืองนี้จะทำตระหนัเห็นยวแน่น ไปได้ ต้องทำใจคอกว้างขวางการต่าง ๆ จึงจะดำเนินดี ในเวลานั้นที่กรุงศรีอยุธยาไม่พอใจในความประพฤติของชาวประเทศอื่น เพราะ พวกนั้นทำการค้าขายไม่ใคร่จะมีความซื่อตรงเลย" มองซิเออร์เคลานท์ จึงหวังใจว่าต่อไป พระเจ้ากรุงสยามคงจะไปรทให้เอาสินค้าของหลวง ลงบรรทุกเรือของบริษัท แต่ในระหว่างที่บริษัทฝรั่งเศสยังไม่ได้ส่งเรือ มาเลยนั้น พระเจ้ากรุงสยามก็โปรดพระราชทานพระราชานุญาต

๑ ในจดหมายที่มองซิเออร์เคลานท์มิไปถึงมองซิเออร์บารองนั้น ได้เล่าถึง คน ๆ ๑ ชื่อลำปดอง ได้รับของหลวงไปจำหน่าย แต่ครั้งได้อาของนั้นไปจำหน่าย ขายเสร็จแล้ว พระเจ้ากรุงสยามและข้าราชการก็เกิดความสงสัยว่ามองซิเออร์ลำปดอง ได้ทำการทุจริต (จดหมายฉบับนี้ลงวันที่ ๒๒ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๒ (พ.ศ. ๒๒๒๕)

ให้บริษัทฝรั่งเศสได้ขรรทุกสินค้าต่าง ๆ ลงเรือสยามได้ และสินค้านั้น
มิได้คิดขึ้นว่าจะเป็นสินค้าชนิดใด ส่วนสินค้าของแดงที่จะขรรทุกมา
จากเมืองยบุนั้น ก็ไปรคยกเวนมิให้บริษัทต้องเสียค่าระวางหรือค่าภาษี
อย่างใด

ฝ่ายท่านพระคลังก็ปลาบใจในการที่บริษัทฝรั่งเศสมิได้จัดการ
อย่างใดเลย และได้เล่าให้มองซิเออร์เตลาคฟังว่า พวกพ่อค้าอังกฤษ
กำลังค้าขายกันอย่างแข็งแรง และเล่าว่าพวกซอลันตาเป็นพวกที่
ไม่จริงต่อใคร เพราะในเวลานั้นพวกซอลันตาได้ไปตีเอาเมืองยันท่า
ได้แล้ว แต่ก่อนที่จะไปตีเมืองยันท่านั้น พวกซอลันตาก็ได้สัญญาไว้ว่า
จะได้เป็นไมตรีกับพระเจ้ากรุงสยาม และเล่าต่อไปว่าพวกซอลันตา
ได้ทำให้การค้าขายในเกาะยันท่านเสียหายหมด เพราะคอยห้ามมิให้
เอาสินค้าขึ้นจากเรือได้ พวกซอลันตาก็มีความประสงค์อยากจะได้
เกาะกลาง และเมืองตนาวศรีก็น่ากลัวจะต้องตกไปอยู่ในเงอมนมือ
ของพวกซอลันตา เพราะเหตุเหล่านี้ท่านพระคลังจะขอมยกเมืองยะโฮร์
ให้กับฝรั่งเศส และอนุญาตให้ฝรั่งเศสไปตั้งอยู่ในเมืองนั้น จะสร้าง
ขอมหรือทำอะไรก็ได้ ด้วยในเวลานั้นเจ้าแผ่นดินเมืองยะโฮร์ได้สวามิภักดิ์
ขึ้นต่อกรุงสยาม และมีความวิตกในการรคขยัคคนของพวกซอลันตา
จึงอยากจะสร้างขอมขึ้นในเมืองนั้น เพราะฉะนั้นการที่จะได้ไปตั้งอยู่ที่
เมืองยะโฮร์ และทำการแข่งขันกับพวกซอลันตานั้น ก็ตกเป็นหน้าที่
ของประเทศฝรั่งเศส ส่วนไทยนั้นจะได้แต่งตั้งไปยังเจ้าแผ่นดินเมือง
ยะโฮร์ และพระเจ้ากรุงสยามจะได้มีพระราชสาสน์ไปให้เจ้าแผ่นดิน
เมืองยะโฮร์รับรองและอุทหนุนพวกฝรั่งเศสทุกประการ

ผู้แทนของบริษัทฝรั่งเศสก็สังเกตเห็นว่าถ้าได้ไปตั้งที่เมืองยะโฮร์แล้ว ก็จะได้ประโยชน์ในทางค้าขายเป็นอันมาก เพราะเมืองยะโฮร์นี้ตั้งอยู่ที่ปลายแหลมทางทิศใต้แหลมมลายูตรงกับเมืองสิงคโปร์ เมื่อราว ค.ศ. ๑๘๐๐ ถึง ๑๘๐๐ พวกอังกฤษได้ผลประโยชน์จากเกาะสิงคโปร์นี้ มากมายสักเพียงไรเป็นสิ่งที่ย่อมทราบกันทุกคนแล้ว และในเรื่องเมืองยะโฮร์นี้ มองซิเออร์เคลานท์ ได้เขียนอธิบายถึงความสำคัญของเมืองนี้ มากกว่า ๒๐๐ ปีแล้วว่าดังนี้ “แม่น้ำเมืองยะโฮร์อยู่ที่ตรงช่องสิงคโปร์ คงจะเห็นได้ตามแผนที่ และเป็นทำเลที่ดีสำหรับขี้ออกกั้นมิให้เรือต่าง ๆ ข้ามจากช่องสิงคโปร์ไปทะเลใต้หรือไปช่องเกาะมลากาไต แต่จะต้องมีเรือไว้ในที่นั้นจึงจะขี้ออกกันเช่นนั้นได้ แม่น้ำเมืองยะโฮร์เป็นแม่น้ำที่ใหญ่และงามมาก จะเอาเรือเข้าไปหาใคร่ขี้ออกอยู่ในแม่น้ำนั้นได้หลายลำ อนึ่งถ้าจะออกจากเมืองยะโฮร์ก็จะไปตามทะเลใต้ได้ทุกแห่ง ตลอดถึงเมืองอินเกีย และถ้าจะไปเมืองฝรั่งเศสก็จะไปได้ ในคราวเดียวกันก็ขี้ออกไปเมืองบันด้า ถ้าผู้ใดได้เป็นเจ้าของเมืองยะโฮร์แล้ว ก็อาจจะทำการค้าขายได้อย่างเดียวกับที่ทำการค้าขายในเมืองบันด้า และจะรวบรวมสินค้าพริกไทยไว้ก็ได้ ในเวลาเกิดศึกสงคราม เมืองยะโฮร์นี้ก็เป็นที่ลี้ภัยเหมาะสำหรับวังแกเกาะต่าง ๆ อันเป็นที่ลี้ภัยค้าขายเครื่องเทศของพวกฮอลันดา และที่ลี้ภัยจะไปวังแกเกาะมลากาไต และเมืองฆาตาเวียก็จะสะดวกเหมือนกัน”

มองซิเออร์เคลานท์เห็นว่าไทยได้ขี้ออกอันดีและออกหนนทุกอย่าง เช่นนี้ จึงให้นำความไปปรึกษาหารือกับสังฆราชเคลิโอโปลิศ ทั้งสองคน

จึงเป็นอันตกลงพร้อมใจกันจะส่งผู้แทนไปยังเมืองยะโฮร์ แต่ผู้แทนนั้น
ให้ไปอย่างบุคคลสามัญห้ามมีตำแหน่งหน้าที่อย่างใดไม่ เพื่อไปตรวจ
ตราไว้ก่อนเท่านั้น แต่การจะตกลงกันได้ก็ยากยิ่งนัก มองซิเออร์
เคลานท์ ต้องรอคำสั่งของบริษัทเสียก่อน.

สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดปรานมองซิเออร์ เคลานท์ เหมือน
ที่ได้ทรงโปรดปรานมองซิเออร์ ฟรังซ์มาแต่ครั้งก่อนนั้นแล้ว วัน
หนึ่งสมเด็จพระนารายณ์ได้รับสั่งให้หามองซิเออร์ เคลานท์เข้าไปเฝ้ายัง
พระราชวัง เจ้าพนักงานจึงได้นำมองซิเออร์ เคลานท์เข้าไปในท้องพระ
โรง ซึ่งเต็มไปด้วยขุนนางข้าราชการ พอได้เวลาเจ้าพนักงานก็รูด
พระวิสูตรซึ่งบังพระโทรนอยู่ สมเด็จพระนารายณ์ก็เสด็จออกประทับ
บนพระโทรน และแต่งพระองค์ประดับเพชรพลอยต่าง ๆ เต็มพระองค์
สมเด็จพระนารายณ์จึงได้รับสั่งถามมองซิเออร์ เคลานท์ ว่าเหตุใดพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศสจึงไม่ได้อพยพระราชสาสน์ แต่ในชื่อมองซิเออร์ เคลานท์
ไม่ทราบว่ากระไรอย่างไร แล้วสมเด็จพระนารายณ์ได้
พระราชทานเสื้อเข็มชาย ให้แก่มองซิเออร์เคลานท์ ๓ เสื้อ มองซิเออร์
เคลานท์ก็สวมเสื้อพระราชทานต่อหน้าทูลเกล้าฯ ในเรื่องสมเด็จพระ
นารายณ์โปรดให้มองซิเออร์ เคลานท์เฝ้าและพระราชทานเสื้อด้วยนั้น
มองซิเออร์ เคลานท์เขียนหนังสือถึงบริษัทมีความว่าดังนี้.

“ การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามโปรดพระราชทานเกียรติยศให้แก่
ข้าพเจ้าดังนี้ เป็นการที่คนทั่วไปนึกปลาบใจทุกคน พวกอังกฤษ

และพวกปอดเกิดไ้ทวาย ก็ไ้มีความนุชยาอย่างที่สุด และ
 หัวหน้าพวกฮอลันดา ถึงจะเป็นเพื่อนรักใคร่กับข้าพเจ้าก็จริงอยู่
 แต่มีความนุชยานอกที่แ่จะแสดงให้เห็นไม่ไ้ ส่วนตัวข้าพเจ้า
 เองก็ต้งสารภาพว่า ไ้ทนกับลาตใจเหมือนกัน แต่การที่
 สมเด็จพระนารายณ์ไ้ทรงกรุณาแก่ข้าพเจ้าเช่นนี้ ก็คงเป็น
 เพราะเหตุที่พระองค์ทรงไปรคปรานประเทศของเรานั่นเอง”
 เพราะฉะนั้น มองซิเออร์ เกลานต์ จึงหวังใจว่า บริษัทคงจะเป็นที่
 พอใจ และคงจะยอมให้มองซิเออร์ เกลานต์ รักษาเสอพระราชทาน
 ไว้ต่อไปไ้.

ในขณะนั้นพวกชาวฝรั่งเศสทั้งที่เป็นมิชชันนารีและเป็นพ่อค้าไ้เกิด
 เกราะหัดชน คัวยไ้ไปพบข้าราชการผู้หนึ่ง” ซึ่งไ้เอาใจช่วยพวก
 ฝรั่งเศส และไ้เอาอำนาจของตัวช่วยไ้ให้การงานของฝรั่งเศสใน
 ประเทศอินโดจีนไ้ดำเนินโดยสทวค การที่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม
 ไ้ทรงนุชยถือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จนถึงกับเอาพระรูปไปทอศพระเนตร
 วันละหลาย ๆ หนอย่าง ๓ การที่พวกมิชชันนารีไ้ไ้้อย่างสบาย โดย
 ไม่ต้งกลัวอันตรายเลยอย่าง ๓ และการที่พวกเสมิยนพนักงานของ
 บริษัทฝรั่งเศส ไ้ไ้รบสิทธิต้จะทำอะไรไ้ท้กอย่างแต่ก็ไ้ไม่ทำ ซึ่ง
 มองซิเออร์ เกลานต์ไ้ไม่พอใจอย่างยิ่งอย่าง ๓ นั้น ก็เพราะข้าราชการ
 คนสนิทของสมเด็จพระนารายณ์ผู้ไ้ไ้ช่วยจัดการทั้งสิ้น คนไปรคของ
 สมเด็จพระนารายณ์ผู้ไ้ ซึ่งไ้รับตำแหน่งอย่างสูงในราชการไทย
 เมื่อเร็ว ๆ นี้ ก็คือข้าราชการผู้ไ้ไ้ไ้แนะนำการต่าง ๆ กับมองซิเออร์

๑. เจ้าพระยาวิเชนทร์

เขอร์ปาลู ก่อนที่มองเซินเขอร์ปาลูได้เข้าเฝ้านั่นเอง และการที่ สมเด็จพระนารายณ์จะไปรดพระราชทานวักให้แก่พวกบาทหลวงคริสต์เดียน นั้น ก็เป็นพยานอันสำคัญที่จะให้เห็นว่า ข้าราชการผู้นั้นได้พยายาม ช่วยการศาสนาอย่างยิ่ง.

คอนซตันซ หรือออกนัยหนึ่งที่เราเรียกกันว่าคอนซตันตินฟอลคอน เป็นคนชาติกรีกแต่กำเนิด เกิดที่เกาะเซฟาโลนีเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๔๘ (พ.ศ. ๒๓๙๑) บิตามารทานั้นจะเป็นใครแน่เป็นข้อความเถียงกันอยู่ มองซีเออร์ เทลันคินน์กล่าวว่า บิตามารทาของคอนซตันตินฟอลคอน เป็นคนไม่มีชื่อและไม่มีใครรู้จัก ส่วนมองซีเออร์ ฟอร์แยงกล่าวว่า บิตามารทาของ คอนซตันตินฟอลคอนเป็นผู้ออกร้านชำสำหรับขายสรา แต่บาทหลวงตราชักย์บาทหลวงคอสเลียง ซึ่งเป็นผู้แต่งตำนานเรื่อง คอนซตันตินฟอลคอน กล่าวว่าบิตามารทาเป็นคนมีตระกูลในเมือง เวนิชและเป็นเจ้าเมืองเวนิชด้วย การที่คอนซตันตินฟอลคอนต้องทิ้ง ชาติบ้านเมืองเพราะเหตุไฉนนั้น ยากที่จะทราบได้ แต่เมื่อมาพิจารณาที่ ุ่ตำนานของคอนซตันตินฟอลคอนแล้ว ก็พอจะคาดคะเนได้ ว่าการ ที่คอนซตันตินฟอลคอนต้องเตร็ดเตร่เที่ยวไปอยู่ที่ต่าง ๆ นั้น ก็เพราะ เป็นคนมีนิสัยขี้หว้อขี้เขินขี้อายอยากหาชื่อเสียง และไม่เป็นคนชอบอยู่ใน ที่เดียว ต้องการไปเที่ยวเตร่ในที่ต่าง ๆ เมื่อคอนซตันตินฟอล คอนอายุได้ ๓๐ ขวบได้ลงไปอยู่ในเรือกับนายเรืออังกฤษผู้หนึ่ง และ ได้ทำการอยู่ในเรือลำนานเรือเดินทะเลหลายเที่ยว ภายหลังคอนซตัน ตินฟอลคอนเกิดขาดหมางแตกแล้วกับนายเรือผู้นั้น คอนซตันตินฟอล

คอนจึงออกจากเรือ ในเวลาที่ออกจากเรือนั้น คอนซันตินฟอลคอน
 โด่เกียบหอมรมวยจนมีทรพยขนบางเล็กน้อยแล้ว จึงโด่เข้าเรือเป็น
 ส่วนตัวลำหนึ่ง แต่เพื่อเรือลำนั้นก็ไปแตกเสียที่ผองเมืองมาลาชา
 เมื่อคอนซันตินฟอลคอนได้รอดพ้นมาจากการที่เรือแตกโด่ ก็โด่เลย
 ไปตั้งภูมิลำเนาอยู่ในเมืองไทย โด่ทำทั้งการค้าขายและทั้งรับราชการ
 ของไทยด้วย ในเวลานั้นพระเจ้าแผ่นดินสยามโด่ทำการค้าขายกั
 และสินค้าทั้งปวงซึ่งตกเข้าไปในพระราชอาณาจักรสยาม ก็ตกอยู่ใน

๐ ในหนังสือตำนานของมองซิออร์คอนซันซ์ ซึ่งบาดหลวงตาซาบบาดหลวง
 ต่อเลี้ยงโด่แดงไว้นั้น มีข้อความอันเคลือบคลุมและน่าสงสัยมาก แต่ในเรื่องที่เรือ
 ไปแตกที่เกาะมาลาชานั้น โด่แดงเป็นที่ว่าคอนซันตินฟอลคอนเป็นผู้ที่มีคุณวิเศษ
 อันอัศจรรย์ ในตำนานที่บาดหลวงทั้งสองแดงไว้นั้น มีเล่าว่า เมื่อเรือโด่แตกแล้ว
 คอนซันตินฟอลคอนได้หนีขึ้นบกโด่ จึงโด่ลงนอนริมหาดชายทะเลถึงคืนมีตรขึ้น
 คือในฝันโด่เห็นคนผู้ ๑ ท่าทางสง่าผ่าเผยมาขึ้นหัวเราะอยู่ แล้วพูดกับฟอลคอนด้วย
 เสียงอันอ่อนหวานว่า “ กลับเถิด เจ้าจงกลับไปตามทางเดิมที่มานั้นเถิด ” เวลานั้น
 ฟอลคอนที่เขวเตินอยู่ริมชายหาดกำลังตรึกตรองจะกลับไปเมืองไทย ก็เห็นคนอีกคน
 ๑ เป็ช่น้ำชุ่มทั้งตัว หน้าตาเศร้าสลดเดินเข้ามาหา แต่เป็นข้อที่อัศจรรย์มาก คน
 ที่เป็ช่น้ำนั้นกลายเป็นราชทูตของพระเจ้ากรุงสยาม กลับจากเมืองเปอเซียก็มาถูกเรือ
 แตกที่ตรงนั้นเหมือนกัน และตัวราชทูตก็ได้นั้นขึ้นบกรอดตายโด่ ราชทูตสยามกับฟอล
 คอนจึงได้ไปผูกขาดกัน ตกลงฟอลคอนจึงได้อาเงิน ๑๐๐๐๐ แพร่งที่ยังเหลืออยู่ซื้อเรือ
 เล็ก ๆ ๑ ลำ และซื้อเสื้อผ้าเสบียงอาหารสำหรับตัวและสำหรับราชทูต และทั้งสองคน
 ก็แล่นเรือกลับไปเมืองไทย ครั้นถึงเมืองไทยผู้ที่เป็นราชทูตคิดถึงบุญคุณของฟอลคอน
 จึงได้นำฟอลคอนเข้าถวายตัวต่อพระเจ้าแผ่นดิน ซึ่งเป็นต้นเหตุที่ฟอลคอนจะได้รับ
 และได้ดิบได้ดีขึ้น การที่เล่าเรื่องเช่นนี้ให้เห็นจะปรารถนาสำหรับทำให้คนมีใจสงสาร แต่
 จะต้องจำไว้ว่าในการที่บาดหลวงตาซาโด่แดงตำนานเช่นนี้ ก็คงได้นั้นข้อความจากคำบอก
 เล่าของฟอลคอนเอง และในเวลานั้นฟอลคอนก็เป็นเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามอยู่
 แล้ว คงจะไม่ทิ้งนิสัยของชาติกรีก ถ้าจะวาไปถึงจะเป็นกรีกยิ่งกว่ากรีกเสียอีก

เงอชมพระหัตถ์ของพระเจ้าแผ่นดินองค์เดียว เหมือนกับพระเจ้าแผ่นดินสยามได้ผูกขาดในสินค้าทั้งปวงแต่องค์เดียวกว่าได้ ฝ่ายมองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอนเป็นพ่อค้าชาวต่างประเทศ ก็จำเป็นต้องคบค้าสมาคมกับพระยาพระคลัง หรือผู้บัญชาแลตรวจตราการทั้งปวงทั่วพระราชอาณาเขตร้อยเอง มองซิเออร์คอนซตันตินฟอลคอนเป็นคนทีไหวพริบฉลาดเฉลียว เป็นคนใจกว้างใจดีอ่อนน้อมยาว ภิรยาทำทางโอนอ่อนสุภาพทั้งเป็นคนเข้าใจการงานได้ง่าย จนพวกราชทูตฝรั่งเศสได้รับรองเป็นเสียงเดียวกันว่า เป็นคนทีใครเห็นก็ต้องชอบทุกคน เหมือนไสยคอนซตันตินฟอลคอนเป็นเช่นนั้น แล้วก็เป็นที่พอใจของท่านอรรคมหาเสนาบดี ๆ จึงได้เอาคอนซตันตินฟอลคอนไปเลี้ยงไว้ และไว้วางใจทุกอย่าง ภายหลังท่านอรรคมหาเสนาบดี เห็นว่าคอนซตันตินฟอลคอนเป็นคนที่จะทำราชการได้ทีคน ๓ จึงได้นำตัวถวายต่อพระเจ้ากรุงสยาม เมื่อคอนซตันตินฟอลคอนได้ทำราชการแล้ว สมเด็จพระนารายณ์ก็พลอยหลงไปรักปรานมากเพราะเป็นคนทีมีคุณวุฒิทำการงาน

๑. ข้าพเจ้ายังได้มีโอกาสสนทนากับมองซิเออร์คอนซตันซึ ก็ยิ่งเห็นว่าเขาเป็นคนทีฉลาด และพูดจาอย่างไรเพราะน่าฟัง จะโต้ตอบเรื่องใดก็ตอบโดยทันที เป็นคนทีรู้เท่าคน ทำการอย่างระวังและไม่มีอะไรทีจะทำให้เขาตื่นหรือตกใจได้ ภายในครึ่งชั่วโมงมองซิเออร์คอนซตันซึอาจจะฟังคำร้องของคนได้ ๑๐๐ คน ตอบเรื่องราวและคำร้องได้ ๑๐๐ อย่าง ใครพลไม่เป็นหลักฐานก็ตัดทอนเสียให้สั้นลง ทั้งเป็นคนทีชำนาญทำการใหญ่ ๆ ก็ได้ หรือจะเป็นเรื่องเล็กน้อยมโนสารก็ได้ เป็นคนทีเจรจาการบ้านเมืองได้ดี ทั้งชำนาญการก่อสร้างด้วย ข้าพเจ้าเชื่อว่าถ้ามองซิเออร์ลูว์ได้รู้จักกับเขาแล้วก็คงจะรักมาก (คัดจากจดหมายเหตุบาทหลวงเคอซัวซี)

มากได้ก็ ส่วนท่านพระยาพระคลังเป็นคนเกียจคร้านเกิดมาจากนิสัย
 ชอบหาความสนุกเพลิดเพลิน จึงมอบหน้าที่ของตัวให้คอนชัตนติน
 ฟอลคอนทำแทน คอนชัตนตินฟอลคอนก็พยายามรวบเอาอำนาจ
 ของพระยาพระคลังเข้าในกำมือของตัวเองที่ละเล็กละน้อย ไม่ช้า
 คอนชัตนตินฟอลคอนก็ทำให้สมเด็จพระนารายณ์เห็นในความจงรักภักดี
 ซื่อสัตย์สุจริตของตัว และได้ทรงเห็นความฉลาดไหวพริบของตัว โดย
 กราบทูลให้ทรงทราบถึงความทุจริตของพวกแขกมตะหมัด เพราะ
 สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงมอบให้พวกแขกมตะหมัดเป็นอัครเสนาบดี
 ขาดแทนพระองค์ แต่พวกนี้ก็ทุจริตคดโกงกันยกยอกเอาพระราชทรัพย์
 มาเป็นประโยชน์ของตัวเอง เมื่อคอนชัตนตินฟอลคอนได้กราบทูล
 ให้ทรงทราบดังนี้ สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงยินดีอย่างยิ่ง จึงทรงมอบ
 ให้คอนชัตนตินฟอลคอนเป็นอัครเสนาบดีตรวจตราการงานทั้งปวง ต่อมา
 ไม่ช้าเท่าไรนัก จะเป็นคนช่วยเหตุพระยาพระคลังถึงอนิจกรรม หรือเป็น
 ภัยเหตุที่คอนชัตนตินฟอลคอนได้ ทำให้ สมเด็จพระนารายณ์เกิดความ
 สงสัยไม่ไว้พระไทยพระยาพระคลังอย่างใดอย่างหนึ่ง คอนชัตนติน
 ฟอลคอนก็ได้ทำการในหน้าที่อรรคมหาเสนาบดี แต่หาได้รับตำแหน่ง
 อรรคมหาเสนาบดีไม่ คอนชัตนตินฟอลคอนจึงจัดการกราบทูลขอ
 ให้ตั้งพระยาพระคลังขึ้นใหม่อีกคนหนึ่ง และคอนชัตนตินฟอลคอนก็
 ระวังมิให้อำนาจตกไปอยู่กับพระยาพระคลังคนใหม่ได้ เป็นแต่ให้มี
 ชื่อว่าเป็นพระยาพระคลังเท่านั้น ในส่วนทางราชการนั้น คอนชัตนติน
 ฟอลคอนได้ทำการเอาพระไทยสมเด็จพระนารายณ์จนทรงเชื่อฟังถ้อยคำ

ทุกอย่าง และในที่สุดคนชนชั้นดินพอลคนใดพยายามทุกอย่าง จน
ถึงกบฏใช้การกบฏกษัตริย์ จนบรรดาข้าราชการทั้งผู้น้อยผู้ใหญ่กลัวเกรง
นบนอบคนชนชั้นดินพอลคนทุกคน และคนชนชั้นดินพอลคนใด
ยังค้ำชูบัญชาการงานทั้งปวงได้เป็นอย่างดี

แต่การที่คนชนชั้นดินพอลคนใดเป็นใหญ่เช่นนั้น ก็หาได้หลง
ในยศของตัวไม่ คงรู้สึกตัวอยู่เสมอว่าการที่ใดเป็นใหญ่เช่นนั้น มิเป็น
การถาวรหลักฐานอย่างใดเลย ทางที่ตัวจะหมดอำนาจมีหลายอย่าง
นัก เช่นถ้าพระเจ้ากรุงสยามใดเสด็จสวรรคตเสียแล้ว การที่เคยก
ทรงโปรดปรานก็จะหมดลงไปทันที หรือถ้าใดเกิดชกชกชนเวลาใด
หรือถ้าพระเจ้าแผ่นดินสิ้นไปรทลงเวลาใด ก็อาจทำให้คนชนชั้นดิน
พอลคนหมดอำนาจวาสนาลงทันที เพราะฉะนั้นคนชนชั้นดินพอลคน
จึงต้องคิดการสำหรับวันหน้าต่อไป ก็ตกลงเห็นว่าถ้าใด จักการให้
ประเทศใหญ่อื่นมีอำนาจใดมาตั้งอยู่ในเมืองไทยแล้ว ประเทศนั้นก็อาจ
จะเป็นที่พึ่งแก่ตัวได้ คนชนชั้นดินพอลคนจึงพยายามกราบทูลสมเด็จพระ
พระนารายณ์ อธิบายเหตุผลต่าง ๆ ว่า การที่จะเบียดเบียนอำนาจให้
ประเทศใดเข้ามาตั้งอยู่ในพระราชอาณาเขตร์ และทำการคิดต่อกับนานา
ประเทศ ทั้งข้างแห่งก็ควรให้ชาวยุโรปใดเป็นผู้ว่าราชการในที่นั้น
จะเป็นหนทางอันดีสำหรับความเจริญของบ้านเมืองเป็นอันมาก สมเด็จพระ
พระนารายณ์ได้ทรงฟังคนชนชั้นดินพอลคนกราบทูล ก็ทรงเชื่อเอา
ง่าย ๆ และเมื่อทรงเลือกก็จะควรเป็นไมตรีกับประเทศใดจึงจะดี ก็
ทรงตกลงได้โดยเร็ว เพราะในเวลานั้นสมเด็จพระนารายณ์ไม่โปรด

พวกซอลันกาเลย เพราะการที่พวกซอลันกาแม่การค้าขายออกกว้าง
 ขวางเช่นนี้ ทำให้ทรงพระวิตกเป็นอันมาก ส่วนคอนซตันตินฟอลคอน
 เองก็ไม่ไว้ใจพวกอังกฤษ และพวกสเปนกับพวกปอตเกตในเวลานั้น
 ก็หมกกำลังแล้วจะเขามาทำประโยชน์อะไรไม่ได้ เพราะฉนั้นจึงตกลง
 เลือกเอาชาติฝรั่งเศส สำหรับจะได้เป็นไมตรีกันต่อไป ในชั้นต้น
 คอนซตันตินฟอลคอนได้ไปทำไมตรีกับพวกฝรั่งเศสที่มาอยู่ในเมืองไทย
 และได้ไปตีสนิทกับมองซีเออร์โรเคลานท์ และสังฆราชฝรั่งเศส
 สามคนซึ่งได้เขามาอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาแล้ว คอนซตันตินฟอลคอน
 ได้จัดการให้สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานสิทธิต่างๆ ให้แก่บริษัท
 ฝรั่งเศส และสัญญาว่าจะให้สิทธิแก่บริษัทยิ่งกว่านี้ไปอีก แล้ว
 คอนซตันตินฟอลคอนได้เปลี่ยนศาสนา กลับมาเข้ารีตถือลัทธิโรมัน
 คาธอลิก ในเวลาที่เขาริคนั้นได้ทำพิธีใหญ่โตอลอลามาก และเมื่อ
 เขาริตเสร็จแล้ว คอนซตันตินฟอลคอนได้แสดงอย่างเปิดเผย ว่า
 ต่อไปที่จะเป็นผู้ปกครองและบำรุงศาสนาคาธอลิก

ฝ่ายมองซีเออร์โรเคลานท์ก็หาโอกาสที่จะยกย่องสรรเสริญความดี
 ของฟอลคอนอยู่เสมอ เพราะฟอลคอนก็หาหนทางที่จะประจบประแจง
 มองซีเออร์โรเคลานท์อยู่เสมอเหมือนกัน จนที่สุดมองซีเออร์โรเคลานท์
 ไม่ทราบว่าจะตอบบุญคุณของฟอลคอนได้อย่างไร

คอนซตันตินฟอลคอนทำการค้าขายเฉพาะแต่คนเดียวนั้น มากกว่า
 พ่อค้าทั้งหลายรวมกันทั้งหมด และมีหน้าที่ต้องไปเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
 วันละ ๒ ครั้งทุกวัน เพราะสมเด็จพระนารายณ์โปรดฟังฟอลคอนกราบทูล

การต่าง ๆ และบางทีก็โปรดให้คอนซตันตินฟอลคอนกราบทูลเล่า
เรื่องต่าง ๆ ถวายคราวละสองสามชั่วโมงก็มี เพราะฉะนั้นมองซีเออร์
เคลานท์เห็นว่าภารกิจจะเป็นมิตรกับออกพระสำคัญ และมีอำนาจอันใหญ่
ยิ่งผู้นี้ จะเป็นคนเป็นประโยชน์ต่อบริษัทมาก จึงได้ตัดสินใจเข้าหา
ฟอลคอนเลยเป็นเพื่อนรักชอบกันอย่างสนิท และเมื่อได้เป็นเพื่อนกับ
ฟอลคอนเช่นนั้นแล้ว มองซีเออร์เคลานท์ก็เอาฟอลคอนเป็นสายสำหรับ
เข้าถึงสมเด็จพระนารายณ์ได้ง่าย ในเวลาที่มองซีเออร์เคลานท์เป็น
เพื่อนกับฟอลคอนนั้น มองซีเออร์เคลานท์ก็ฝากฝังพวกมิชชันนารี ขอให้
ฟอลคอนเป็นอรรค์ช่วยท่วย จนที่สุดเมื่อพวกมิชชันนารีจะคิดการอย่างไร
หรือจะทำกรอย่างใด ก็ต้องไปปรึกษาหารือคอนซตันตินฟอลคอน
เสียก่อน แล้วให้ฟอลคอนจัดการเรื่องนั้น ๆ ต่อไป

คอนซตันตินฟอลคอนได้แนะนำให้มองซีเออร์เคลานท์ทำสัญญา
อันจะเป็นประโยชน์ต่อบริษัทฝรั่งเศสมาก สินค้าต่าง ๆ ที่บริษัท
ฝรั่งเศสจำหน่ายไม่ออกฟอลคอนก็รับซื้อไว้ โดยมาก โดยบริษัทได้
กำไรอย่างงาม ถ้าพวกจีนกับพวกฝรั่งเศสเกิดวิวาทกันขึ้น คอนซตัน
ตินฟอลคอนก็เป็นอรรค์ว่ากล่าว จีนคนใดได้สวนเป็นสัจจะว่าได้ทำร้าย
ต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ฟอลคอนก็เอาตัวไปล่าม
โซ่ตรวน หรือเอาตัวมัดประจานไว้ ถ้ามีโอกาสคราวใด คอนซตัน
ตินฟอลคอน ก็หาช่องทางที่จะยกย่องสรรเสริญคุณความดีของพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ และได้เอาพระรูปของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสแขวนไว้ที่บ้านในที่
เขี่ยเหยียบท่วย

การที่คอนซัตตินฟอลคอนทำการเช่นนั้น กระทำให้ชนชาว
 ยุโรปอื่น ๆ เกิดความอิจฉา และพวกเขาพยายามมากที่สุดยิ่งกว่าใคร ๆ
 ก็คือพวกอังกฤและซอลันตา ฝ่ายมองซิเออร์เคลานต์ก็อยากจะเอาใจ
 และอยากจะขอขบคุณของผู้ที่มีอำนาจเช่นนั้น เพราะเมื่อมองซิเออร์
 เคลานต์จะมีระไปหาพระยาพระคลังเวลาใด คอนซัตตินฟอลคอน
 ก็สั่งให้พนักงานที่ตัวทำค้างอยู่ เพื่อไปกับมองซิเออร์เคลานต์ ๆ จึง
 ได้มีจดหมายไปยังผู้อำนวยการของบริษัท ขอร้องให้ผู้อำนวยการฝาก
 ของมาให้ฟอลคอนบ้าง เพื่อได้เอาใจไว้ เพราะฟอลคอนได้ทำการ
 ช่วยเหลือบริษัทโดยไม่ได้คิดหาประโยชน์ส่วนตัวเลย ในหนังสือที่
 มองซิเออร์เคลานต์ขอให้ผู้อำนวยการของบริษัทฝากของมาให้ฟอลคอน
 นั้นมีความว่าดังนี้

“ของที่จะฝากนั้นควรเป็นสุราเมืองเปอเซียสัก ๔-๕ หีบ น้ำดอกไม้
 ไม่เทศบ้าง ผลไม้และของรับประทานอย่างอื่นบ้าง ชาวดึก ๆ
 และงาม ๆ บ้าง รูปภาพและของแปลก ๆ จากประเทศยุโรป
 บ้าง และข้าพเจ้าขอให้ท่านเชื่อเถิด ว่าของที่จะฝากมาให้
 มองซิเออร์คอนซัตตินชวาคาลักเหรีญ ๓ คงจะทำให้บริษัท
 ได้ประโยชน์กว่า ๕๐ เหรีญ”

การที่มองซิเออร์เคลานต์ได้แนะนำไปดังนี้ ผู้อำนวยการบริษัท
 ที่เมืองชวตก็ได้ทำตามทุกอย่าง และผู้อำนวยการบริษัทก็มีหนังสือ
 สั่งมายังมองซิเออร์เคลานต์ให้คิดอ่านทำสัญญาซื้อขายกับสมเด็จพระเจ้า
 กรุงสยาม อันจะเป็นสัญญาที่มั่นคงและยั่งยืน ผู้อำนวยการจึงได้สั่ง

หัวข้อที่จะสัญญามาให้มองซีเออร์เคลานด์ คือ ๑ ให้บริษัทฝรั่งเศส
 มีอำนาจที่จะทำการค้าขายโดยไม่มีข้อขัดข้องอย่างใด ๒ บริษัทมีอำนาจ
 ที่จะซื้อทองแดงและสินค้าอย่างอื่น ซึ่งจะมาจากนอกพระราชอาณาเขต
 ๓ บริษัทจะรับซื้อพริกไทยทั้งหมดที่ไต่เพาะปลูกในประเทศสยาม โดย
 ทั้งราคาซื้อคงตัวไม่มีขึ้นไม่มีลง ๔ พ่อค้าคนใดไม่ว่าจะเป็นคนชาติใด
 จะมาค้าพริกไทยไม่ได้ นอกจากพนักงานของบริษัทฝ่ายเดียวกันนั้น

หนังสือสัญญาฉบับนี้ได้ทำกันและเซ็นชื่อกันแล้ว ข้อความตาม
 สัญญานี้ก็เห็นตามหัวข้อที่ผู้อำนวยการได้จัดทำให้ และยังมีข้อความ
 เพิ่มเติมว่า ถ้าขายพริกไทยไต่จากพ่อค้าต่างประเทศคนใดแล้ว ก็ให้
 รัฐบาลไทยและบริษัทนั้นด้วย แต่พนักงานของบริษัทจะต้องทำบัญชี
 จำนวนพริกไทยที่ไต่ซื้อไว้ ยื่นต่อเจ้าพนักงานคลังหลวง และเจ้าพนักงาน
 คลังหลวงจะได้ชักพริกไทยไว้ ๓๐ ส่วนชักไว้ส่วน ๑

ฝ่ายมองซีเออร์คอนซตันซึกก็เป็นหัวหน้าสำหรับชักนำให้คนเขารัด
 และเป็นหัวหน้าสำหรับจัดการให้การค้าขายไต่เจริญขึ้น ส่วนพริกไทย
 ทั้งหมดนั้นเพาะปลูกกันในเมืองไทย มองซีเออร์คอนซตันซึกห้าม
 หวงไว้สำหรับให้บริษัทฝรั่งเศสได้ซื้อแต่ฝ่ายเดียว ในระหว่างนั้น
 มองซีเออร์คอนซตันซึกได้จัดการ ให้สร้างวัดเขารัดเล็ก ๆ หลาย
 หลัง ได้ให้แปลนสำหรับสร้างโบสถ์ เทียบกะเกณฑ์ไหนก็เรียนเข้า
 โรงเรียนขาดหลวง เทียบชักชวนให้คนเขารัด และไปเที่ยวหาใจ
 พระสงฆ์จนพระสงฆ์ยอมมารับคำสั่งสอนในศาสนาคริสต์เถียน ส่วน
 สังกษราชเลโอโปลิศก็ได้รับความเอื้อเฟื้ออุดหนุนจากคอนซตันตินฟอล

ก่อน ผู้เป็นเพื่อนของประเทศฝรั่งเศส ไม่น้อยกว่ามองซิเออร์
เกลานคฺเลย์

ฝ่ายพวกซอลันคาอีกออกจะรู้สึกว่าการค้าขายที่ควเคยได้ทำแต่ฝ่าย
เดียว จะต้องแบ่งแยกไม่ให้เกิดเหมือนแต่ก่อน จึงได้พยายามนึกหนา
ที่จะให้สินค้าในทะเลฝ่ายใต้คงตกอยู่ในกำมือของตัวฝ่ายเดียวอย่างเต็ม
เพราะอำนาจของซอลันคาในทวีปยุโรปจะมากหรือน้อย ก็แล้วแต่
อำนาจของตัวในฝ่ายอินเดีย เวลานั้นพวกซอลันคาเป็นเจ้าของและ
เป็นผู้ปกครองเกาะทั้งหลายและเมืองทุก ๆ เมืองทมิฬเครื่องเทศ และ
เพื่อจะกันมิให้สินค้าเครื่องเทศตกไปอยู่ในมือคนอื่นได้ พวกซอลันคาจึง
ได้ทำการกตข และหวงห้ามสินค้าเหล่านั้นอย่างสาหัส จนบรรดา
ประเทศทั้งปวงในทวีปยุโรปพากันบ่นร้องว่าเคอัครอนทั่วหน้ากันหมด ใน
จดหมายที่มองซิเออร์ คอลแบต์ได้มีไปถึงมองซิเออร์ เคอแซงโรแมง
เอกอรรคราชทูตฝรั่งเศสที่กรุงลิสบอนฉบับ ๓ นั้น มองซิเออร์ คอล
แบต์เห็นว่าพวกซอลันคาได้ทำลายบ้านเมืองซงมเครื่องเทศ จนบ้าน
เมืองเหล่านั้นร้างไปหมดแล้ว ในส่วนทางประเทศสยามนั้น พวก
ซอลันคาทำท่าทางกริยาเหมือนจะยึดเอาบางกอกเป็นของตัว ทั้งที่
พวกซอลันคาได้ ไปยึดเอาเมืองบันตำเป็นตัวอย่างมาแล้ว

ฝ่ายบริษัทรุสเซียก็รู้สึกว่ายางกอกนั้นเป็นแห่งที่สำคัญอย่าง
ไร เพราะยางกอกนั้นเป็นทำเลท่ามกลางในระหว่างอ่าวสยาม ท่าเรือ
ต่าง ๆ ในพระราชอาณาเขตสยาม และท่าเรือในประเทศจีนด้วย
แต่เมืองมริคินั้น บริษัทรุสเซียก็อยากได้ไว้เหมือนกัน เพราะเป็นทำเล
อันเหมาะสำหรับการค้าขายในอ่าวเบงกอล

ทั้งสองแห่งนี้ คือบางกอกและมริค ถ้าใครสร้างยอมอย่างดีและมี
 มีทหารรักษาแข็งแรง มีท่าจอดเรืออย่างมั่นคง และสร้างโรงเก็บ
 ของใหญ่ ๆ ไว้ให้หลายหลัง ก็คงจะทำให้สินค้าทั้งปวงในฝ่ายอินเดีย
 และแหลมมลายูมารวมอยู่ในที่ทั้งหมด เมื่อบางกอกและมริคได้
 ใจตัวอย่างรวดเร็ว ก็จะเป็นทางของกันมิให้เรือชอลันคา อังกฤษ
 และโปรตุเกส มาสู้ในการค้าขายได้ ตั้งแต่ฝั่งคอโรมันเคลตลอดไป
 ถึงเมืองยอนทเดียว ในการเรื่องนี้ได้มีผู้คิดและได้ปรึกษาหารือกัน
 ตั้งแต่ ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗) มาแล้ว และพวกบริษัทฝรั่งเศส
 ก็ช่วยพวกคณะบาทหลวงก็เห็นชอบด้วยกันทุกคน ฝ่ายคอนซตันติน
 ฟอลคอนน่าจะคิดกันในความคิดอันนี้ ก็หาใดคิดกันไม่ กลัวยริ
 รองจะช่วยให้การนี้สำเร็จไป เพราะฟอลคอนทราบอยู่เต็มใจว่าไม่
 มีใครพอใจในพวกชอลันคา แม้แต่ซอกก็ไม่อยากได้ขึ้น และการที่พวก
 ชอลันคาทำกิจวิชาของอาจเขาแต่ได้เป็นประมาณนั้น จึงทำให้พระเจ้า
 แผ่นดินตลอดถึงราษฎรเกลียดชังพวกชอลันคายิ่งนัก ความประพฤติ
 ของพวกชอลันคา ก็ทำให้คนกลัวและเกลียดทั่วไปหมด เพราะ
 พวกนี้เที่ยวไปฉกฉวยปล้นสดมภ์พวกพลเมือง และจับเอาเจ้าแผ่นดิน
 และเจ้าเมืองที่อยากชิงเสียดหมด จนเมื่อเร็ว ๆ นี้เองเจ้าหญิงเมือง
 อาชินซึ่งเป็นเมืองหลวงเกาะชมาตรา ได้มาชักชวนสมเด็จพระนารายณ์
 ให้ทำสัญญาสู้และรบ เพื่อช่วยกันกำจัดพวกชอลันคา แต่สมเด็จพระ
 พระนารายณ์ทรงปรึกษาปรึกษากับฟอลคอน ไม่ยอมสัญญากับเจ้าเมืองอาชิน

ก็วิตกจะกำจัดพวกซอลันตาด้วยวิธีอย่างอื่น ซึ่งก็คิดว่าจะออกสู้รบกับพวกซอลันตา เพราะฉะนั้นคนซคันตันฟอลคอนคนโปรดของพระนารายณ์ จึงได้พยายามหาโอกาสจัดการตามทศาริหไว้

ข้อนี้เป็นเรื่องที่ควรจะยกมาอ้างสำหรับให้ฝรั่งเศษเข้ามาเกี่ยวข้องกับในการของเมืองไทย คิดว่าที่จะแต่งราชทูตมาสำหรับชักชวนให้ไทยเข้ารับ ซึ่งเป็นการไม่เหมาะสำหรับทางราชการเลย ในเวลานั้นรัฐบาลของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงประโยชน์เกินต้องการ จึงได้คิดทำการพร้อมกันทั้ง ๓ อย่างทีเดียว คือ ๑ จะให้ไทยเข้ารับ ๒ จะเอาเมืองไทยเป็นเมืองขึ้น ๓ จะค้าขายด้วย แต่มีใตตรงเลยว่ามีชนนาริหารแลพ่อค้าจะทำกร่วมกันได้อย่างไร และยังอยู่ไกลพระราชวังเวอซายด้วยแล้ว คน ๓ จำพวกนี้คงจะต่างไปหาความคิดและหาประโยชน์ส่วนตัวเท่านั้น ที่ไหนจะไปรวมกันทำการสำหรับช่วยกันหาเกียรติยศให้แก่พระเจ้าผู้เป็นเจ้า และพระเจ้าแผ่นดินของตัวเล่า

๕

ราชทูตสยามซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ได้แต่งตั้งให้ไปยังประเทศยุโรป ได้ออกเรือจากกรุงศรีอยุธยาตั้งแต่ปลายปี ค.ศ. ๑๖๘๐ (พ.ศ. ๒๒๒๓) และภายหลังมาอีก ๓ ปี ที่กรุงศรีอยุธยาก็ยังหาทราบกันไม่ว่า เรือที่พาราชทูตไปนั้นได้ไปแตกเสียแล้ว การที่ไม่ได้ข่าวคราวมาช้านานถึงเพียงนี้ ได้ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ร้อนพระทัยขึ้น จึงทรงพระราชดำริที่จะให้ออกไปสืบสวนว่าราชทูตได้เจ็ยหายไปด้วยเหตุใด

ในข้อนี้เชื่อได้แน่ๆ คอนซตันตินฟอลคอนกับพวกสังฆราชฝรั่งเศส คงจะกราบทูลหนุนให้ทรงแต่งตั้งข้าราชการออกไปสืบข่าวราชทูต ใน จกหมายของมองเซนเยอร์ลาโน เขียนที่กรุงศรีอยุธยาและลงวันที่ ๓ เดือนพฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ถึงผู้อำนวยการคณะ ต่างประเทศฉบับ ๓ นั้น ก็มีใจความปรากฏอีกว่า สมเด็จพระนารายณ์ ยังทรงโปรดประเทศฝรั่งเศสมาก และมีพระราชประสงค์ยิ่งนัก ที่จะ ให้บริษัทฝรั่งเศสในอินเดีย ได้ทำการค้าขายให้กว้างขวางออกไป เพราะฉะนั้น จึงเป็นอันตกลงจะส่งข้าราชการออกไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ สองคนแต่ไปในตำแหน่ง เอนวอย พิเศษ หากได้ไปในตำแหน่งราชทูต ไม่ ในเรื่องส่งข้าราชการไทยไปฝรั่งเศสครั้งนี้ มองเซนเยอร์ลาโน เขียนข่าวบอกไปว่า ข้าราชการทั้งสองนี้จะออกไปแวะที่กรุงปอดุเกต ก่อน เพื่อไปขอมพระเทศพระคุณที่พระเจ้ากรุงปอดุเกตได้แต่งตั้งไป ยังกรุงสยามเมื่อก่อน เมื่อได้เฝ้าพระเจ้ากรุงปอดุเกตแล้ว ก็ให้ เลยไปยังประเทศฝรั่งเศส เพื่อนำของไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และ นำจดหมายท่านพระยาพระคลังไปส่งให้แก่มองซิเออร์เคอครวซี และ ให้ข้าราชการไทยทั้งสองไปแสดงความเสียใจในการที่พระมเหสีได้สิ้น พระชนม์ลง ก็ให้ไปสืบข่าวถึงราชทูตด้วย

ข้าราชการไทยทั้งสองได้ออกจากเมืองไทยพร้อมด้วยไทยอีก อีก ๒ คน ล่ามคน ๓ และมีมิชันนารีเก่าในเมืองญวนชอขาดหลวง วาเซได้กำกับข้าราชการไทยไปด้วย เพราะเป็นคนที่มีความหมั่นและ ชำนาญการต่าง ๆ และขาดหลวงวาเซมีหน้าที่จะต้องนำข้าราชการไป

หาเสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ การที่ได้เลือกบาทหลวงวาเซให้ไป
 กับข้าราชการไทยนั้น ก็โดยคอนซัตันตินฟอลคอนกับพวกสังฆราชได้
 ปรึกษาเห็นชอบพร้อมกัน บาทหลวงวาเซยังมีหน้าที่สำคัญอีกอย่าง ๑
 คือจะต้องไปแสดงให้ปรากฏในประเทศฝรั่งเศส ว่าสมเด็จพระนารายณ์
 ทรงไว้วางพระราชหฤทัย ในพวกมิชชันนารีและชาวฝรั่งเศสเป็นอัน
 มาก ความจริงการที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงไว้พระทัยในพวกมิชชันนารี
 และทรงหาโอกาสเพื่อแก่พวกบาทหลวงและสังฆราชนั้น ไม่เป็น
 เหตุพอที่จะทำให้หวังว่า สมเด็จพระนารายณ์จะได้ทรงเขารักเลย ถึง
 ในจดหมายต่าง ๆ ของพวกสังฆราชก็ไม่ได้กล่าวในข้อนี้เลย

เมื่อวันที่ ๒๕ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ราชทูต
 สยามที่ ไกลงเรืออังกฤษออกจากกรุงศรีอยุธยา เรือได้ไปถึงเมือง
 คาเลโดยเรือรบร้อยห้ามีเหตุการณ์ตามทางอย่างใดไม่ เจ้าพนักงาน
 ฝรั่งเศสจึงได้พาราชทูตไปยังกรุงปารีส ค่าเดินทางและโล่ห์ยรายทาง
 นั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ออกพระราชทานให้ทั้งสิ้น แต่ราชทูต
 ทั้งสองนั้นหาได้มีหน้าที่จะไปเฝ้าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดยตรงไม่เป็นแต่
 ให้ไปหาเสนาบดีฝรั่งเศสเท่านั้น เจ้าพนักงานฝรั่งเศสจึงได้จัดให้
 พักที่โฮเทลคอลลแบร์ ซึ่งเป็นบ้านของ มาควิสเคอเซงแล อยู่ที่ถนน
 เน็ฟเคซเปอติง

- ในตอนนีภาษาฝรั่งเศสใช้คำว่าราชทูต ไม่ได้ใช้คำว่าเอนวอย

จดหมายเหตุข้อ กาชศคเคอพรันซ์ ประจำวันที่ ๒๕ เดือน
พฤศจิกายน ลงข่าวในเรื่องที่ว่า ราชทัตสยามได้ไปหาเสนาบดี
กระทรวงทหารเรือ และได้แจ้งต่อท่านเสนาบดีว่าราชทัตได้มาในคราวนี้
เพื่อจะมาจัดการค้าขายให้ติดต่อกันในระหว่างเพอร์พาซาแผ่นดินของ
สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามและชาวประเทศฝรั่งเศส แต่ในข่าวนี้มอง
ซิเออร์ คังโย ลงข่าวเพิ่มเติมว่า ราชทัตสยามได้มาสำหรับจัดการ
เรื่องการค้าขาย และได้มาประเทศฝรั่งเศสเฉพาะสำหรับเรื่องการค้า
ขายอย่างเดียวกัน

ครั้นเมื่อวันที่ ๒๗ (พฤศจิกายน) ยาคหลวงเลอวาเซได้นำ
ข้าราชการไทยทั้งสองไปหาเสนาบดีว่าการต่างประเทศ คือ มองซิเออร์
คอลแบต์เดอครวีซี ข้าราชการไทยได้แจ้งต่อเสนาบดีว่าการต่าง
ประเทศว่า “สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงใช้ให้มา เพื่อมากราบทูล
ขอให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ได้ทรงแต่งตั้งราชทัตให้ไปเฝ้าพระเจ้ากรุง
สยาม และเพื่อจะมากราบทูลแสดงความยินดี ที่ท่านตักเคอพรันซ์
ได้ประสูติแล้ว” เจ้าพนักงานได้พาข้าราชการไทยเข้าไปในพระราช
วังในเวลาพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เคยเสด็จประพาศ พอดีข้าราชการไทย
ได้เห็นองค์พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็ลงหมอบทนต์ หน้าตักยกพนมมือ
ประสานอัญชันศรัทธา อย่างแบบที่เคยทำกันมาในเมืองไทย ข้าราชการ
ไทยได้หมอบอยู่อย่างนาน จนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงรำคาญพระทัย
จึงทรงสั่งถามว่า คนไทยจะไม่ลุกขึ้นขานเลยหรืออย่างไร ยาคหลวงเลอ
วาเซ จึงกราบทูลว่า หน้าที่ข้าราชการไทยจะต้องหมอบอยู่อย่างนี้

เหมือนที่เขาเคยปฏิบัติต่อหน้าที่นั่งพระเจ้ากรุงสยาม จะลกหรือหนึ่ง
ทำอันไม่ไต่ พระเจ้าหลุยจึงรับสั่งถามว่า ข้าราชการไทยมาเฝ้าคราวนี้
มีกิจอะไร ข้าราชการไทยได้กราบทูลขอพระเศวตพระศอทไต่เสด็จ
ออกมาให้เฝ้า พระเจ้าหลุยรับสั่งตอบว่า ที่พระองค์ไต่ทรงพบกับ
ข้าราชการไทย ก็ทรงยินดีเหมือนกัน แล้วจึงรับสั่งให้ลามยก
ข้าราชการไทยให้ลุกขึ้น แล้วก็เสด็จกลับ เจ้าพนักงานจึงไต่พา
ข้าราชการไทยไปชมพระราชอุทยานในพระราชวัง เมื่อคู้ท้วแล้ว ก็
พาข้าราชการไทยกลับไปกรุงปารีส

ในเวลาทข้าราชการสยามไต่พยสนทนากับมองซีเออร์เคอเซงแลและ
มองซีเออร์คอลลแบต์เคอคววซันนั้น ข้าราชการสยามไต่แสดทงว่า พระเจ้า
กรุงสยามมีพระราชประสงค์อย่างยิ่ง ที่จะให้ราชทูตฝรั่งเศสไปยัง
กรุงศรีอยุธยา ข้าราชการไทยไต่พุดถึงการค้าขาย ไต่พุดเป็นความ
เคลือบคลุม แต่ในเรื่องการศาสนานั้น ข้าราชการไทยไต่พุดโดยมี
หลักฐานมากกว่าเรื่องการค้าขาย ถ้าจะเชื่อข้าราชการไทยแล้ว ก็
จะต้องเข้าใจว่า ไม่ใช่แต่ไทยยอมให้มีพวกเขาริตอย่างเคียว ถึงกับ
ปกครองอุคหนุนพวกเขาริตด้วยเสียเข้าไป เพราะพระเจ้าแผ่นดินสยาม
ก็ไม่ได้ซังศาสนาคริสต์เคียนอย่างไต่ กลับไปรคพ้งในเรื่องศาสนา
เสียอีก บางทีการที่จะทรงเขาริตนับถือศาสนาคริสต์เคียนนั้นอาจจะเป็น
เรื่องทสำเร็จก็ไต่ เพราะฉนั้นถ้าฝรั่งเศสไต่แแต่งทูตไปให้เชิญเสด็จ
เขาริตแล้ว ก็คงจะทำให้พระเจ้ากรุงสยามไต่เขาริตง่ายขึ้น การที่
ข้าราชการไทยไต่ซแข็งค้งนี้ บาคหลวงเลอวาเซเป็นผู้แปล และได้

พุคหนนข้าราชการไทยมากจนออก เพราะตามคำสั่งแรงของไทยเช่น
 น้าเซอมาก แต่เมื่อพิจารณาเหตุโดยถ้วนแล้ว ก็เป็นคำสั่งลย
 ทงสน ฝ่ายขาดหลวงเทศลาเซซซึ่งเป็นผู้ล้างบาปของพระเจ้าแผ่นดิน
 ฝรั่งเศสและเป็นผู้ที่มีอำนาจมาก ก็กลับพคหนนรับรองขาดหลวง
 เลอวาเซเซอออก เสนาบดีจึงได้นำความทงหลายทงปวงเหล่านกรายทล
 พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ทงจะเป็นเรื่องทใดคกกลงกันเค็ดขาดแล้ว เสนาบดี
 ได้กรายทลอธิบายว่า การทจะทรงชักชวนให้เจ้าแผ่นดินในทวีปอาเซีย
 ได้ โอนมานับถือศาสนาโรมันคาทอลิก เป็นการทจะสมพระเกียรติยศ
 ยิ่งนัก และพระเจ้าแผ่นดินองคั้นก็ได้้นำทางให้ทรงจัดการอยู่แล้ว
 พระเจ้าหลุยได้ทรงฟังก็ทรงเชื่อเอาง่าย ๆ เพราะทรงเห็นว่าการทจะ
 แต่งทูตไปเช่นนี้ก็ไม่เป็นการเสียพระเกียรติยศอย่างใด ทงในเวลานั้น
 ก็กำลังทรงจัดการรวบรวมการศาสนาให้เป็นคณะเดียวกัน และโดย
 ททรงเชื่อถอผู้ททลยยงก็ทรงเซ็นคำสั่งล้างประกาศเมืองนาคท์ โดย
 มีใ้ระฎกถงพระอัยกเลย

นอกจากการที่มีผู้กรายทลอธิบายเหตุผลที่เกี่ยวกับการศาสนา
 แล้ว ยังมีขออื่น ๆ อีกซึ่งกระทำให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสตกลงในพระไทย
 ทจะแต่งทูตไปยังกรุงสยาม กล่าวคือการต่าง ๆ อื่นเกี่ยวข้องทาง
 ราชการและการค้าขายนั้นเอง เพราะในเวลานั้นเป็นเวลาทจวนจะ
 ประกาศสงครามกับฮอลันดาอยู่แล้ว และเช่นเวลาทบรรดาประเทศ
 ต่าง ๆ ในทวีปยุโรปจวนจะรวมกันเป็นพวกเดียวกันอยู่ด้วย ซึ่งเป็น
 ความคึกของ กิลโยมคอรังซ์ ทคิจะจัดการให้บรรดาพ่อค้าทงหลาย

ทำการขจัดความคิดของคอลลแบ็ค และทำการให้เกียรติยศของพระเจ้า
 หลุยส์ที่ ๑๔ ตกต่ำไป ในเวลานั้นพวกพ่อค้าประเทศทั้งหลายได้พาเรือ
 ไปตามทะเลทุกหนทุกแห่ง และเที่ยวเอาสินค้าสาธิตไปทั่วโลก ฝ่าย
 คอลลแบ็คก็คิดจะตั้งกำลังของพ่อค้าเหล่านี้โดยตั้งเก็บภาษีให้แรง และ
 ห้ามสินค้าบางอย่าง แต่การที่คอลลแบ็คคิดการเช่นนั้นหาเป็นผลสำเร็จ
 ไม่ พวกพ่อค้ากลับทำการค้าขายแผ่ใหญ่ออกไปทุกที่ ถ้าจะตรวจตาม
 รายงานและหนังสือโต้ตอบต่าง ๆ ก็คงจะเห็นได้ว่า คอลลแบ็คมีความ
 หนักใจและพยายามพวกที่ทำการค้าขายเช่นนี้สักเพียงไร เมื่อคอลลแบ็ค
 ได้ถึงแก่กรรมแล้ว บุตรชายผู้ทำการแทน คือมาควิศเตอเซงแล
 ก็ไต่ขอพรตกของบิดาที่จะตั้งกิจการในเรื่องนี้ต่อไป

เมื่อจะเทียบประเทศฝรั่งเศสกับประเทศฮอลันดาแล้ว จะต้องเห็น
 ว่าฝรั่งเศสมีทางที่จะกิจการให้เมืองขึ้นอยู่ชายทะเลได้เจริญขึ้น ผู้คน
 พลเมืองของฝรั่งเศสก็มากกว่าฮอลันดา ๑๐ เท่า อากาศก็ดีกว่า
 ทำเลก็ดีกว่าเพราะเป็นเมืองอยู่ท่ามกลาง พระเจ้าแผ่นดินก็เป็นผู้ที่
 ไม่ยอมให้ใครเป็นใหญ่กว่าและไม่ยอมให้ใครมาแข่งขัน เพราะฉะนั้น
 เมืองฮอลันดาทำการค้าขายตามชายทะเลจนร่ำรวยมาก บริษัทของ
 ฮอลันดาที่เป็นบริษัทที่ใหญ่มีทุนมาก ก็ยังมีอาณาเขตในเมืองขึ้น
 ในที่ไกล ๆ ก็เป็นการควรที่ฝรั่งเศสจะคิดพยายามอย่าง อำนางของ
 พวกฮอลันดาที่มีอยู่ในทวีปยุโรปเลย ไปอยู่ในฝ่ายอินเดียทั้งสิ้น ถ้า
 ได้ทำให้ห้างฮอลันดามีหรือยกห้างฮอลันดาเสียได้อย่าง ๓ ปีคทาง
 ไม่ให้ฮอลันดาเข้าไปในเมืองอันค้าขายเครื่องเทศอย่าง ๓ และกิจการ

มิให้ชอลันตาก้าขายไคแต่ฝ่ายเดียวอีกอย่าง ๓ จึงจะเป็นการเท่ากับ
แทงหัวใจของชอลันตาก้าที่เดียว

เมื่อการเป็นอยู่ตงนักจำเป็นอยู่เอง ที่พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ จะต้อง
คำริห์ส่งทูตไปยังเมืองไทย ขอนไคเป็นอนันตกลางกันแน่นอนเมื่อเดือน
ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๔ (พ.ศ. ๒๒๒๗) จึงได้ โปรดตั้งให้เซอวาเลีย
เคอไซมอองเป็นราชทูตที่ ๓ เพราะเซอวาเลียเคอไซมอองผู้นี้เป็นเซอ
ชาติผู้เกิดจากตระกูลเก่าแก่ในประเทศฝรั่งเศส ไคเคยเป็นนายเรือ
และเคยเป็นผู้บังคับการทหารเรือในฝ่ายตะวันออกด้วย เติมเซอวาเลีย
เคอไซมอองไค ถอสาสนาลททิกาลวินชต์ แล้วภายหลังไคกลับมา
เขารตถอสททิกาลอลิก เป็นคนที่มีความไหวพริบฉลาดเฉลียว และ
อยู่ในศีลในธรรมด้วย และเพราะเหตุว่าพระเจ้าหลุยมีพระราชประสงค์
อย่างเคียวแต่จะให้ศาสนาคริสต์เตียนไคแพร่หลาย และให้สัมเด็จพระ
พระนารายนไคเขารต จึงเป็นการยากที่จะหาคนเหมาะยิ่งกว่าเซอวาเลีย
เคอไซมอองไค แต่ทางที่จะไปเป็นทางไกลแลเต็มไปด้วยอันตรายต่าง ๆ
ราชทูตอาจจะไปตายกลางทางก็ไค เพราะฉะนั้นจึงจำเป็นต้องเลือกหา
ราชทูตที่ ๒ ไว้

ในเวลานั้นที่โรงเรียนสามเณรคณะต่างประเทศมีขาดหลวงอยู่คน ๓
ซึ่งเป็นผู้มีอธิยาไครยท และความทกลจะตายเพราะฟังพนจากความ
เจ็บป่วยซึ่งจนจะตายอยู่แล้ว จึงไคละความประพฤติอันน่าอายอดสู
ซึ่งทวไคเคยประพฤติมา ขาดหลวงคนนคชื่อฟรังซัวตโมเลอองเคอ

ชัชวาลย์ พอบาคหลวงเทศชัชวาลย์ได้ทราบเรื่องพระเจ้าหลุยส์จะแต่งตั้งทูตไปเมืองไทย ก็นึกในใจว่าถ้าตัวได้ไปทดลองแม่ศาสนาในประเทศอื่นไกล เช่นนี้ได้แล้ว ก็คงจะเป็นความดีความงามมาก บาคหลวงเทศชัชวาลย์จึงได้ไปหาเพื่อนของตัวคือ คาคินาลเคอชชัชวาลย์ของอินทวอนขอให้คาคินาลเคอชชัชวาลย์ได้จัดการขอให้ตัวได้ไปเป็นผู้ช่วยราชทูต ส่วนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็ไม่มีใครจะทรงยอม เพราะไม่เคยได้ยินได้เห็นตำแหน่งผู้ช่วยราชทูตเลย แต่ถึงพระเจ้าหลุยส์จะคิดกันอย่างไร ก็ต้องมีคนกราบทูลอินทวอนจนผลที่สุดก็เป็นอินทวอนทรงตั้งให้บาคหลวงเทศชัชวาลย์เป็นผู้ช่วยราชทูต พระเจ้าหลุยส์ทรงกระทำให้บาคหลวงเทศชัชวาลย์ไปอยู่ในเมืองไทยในตำแหน่ง เอนวอยสามัญ และให้อยู่กับพระเจ้ากรุงสยาม จนกว่าพระเจ้ากรุงสยามจะไต่เขารัต

ถ้าจะพูดที่จริงแล้ว บาคหลวงเทศชัชวาลย์นั้นไม่สมเป็นมิชชันนารีหรือเป็นราชทูตเลย เพราะความประพฤติของตัวเมื่อยังหนุ่มๆ อยู่แล้วทราวมมาก ที่ราชสำนักของฮานเมืองออกัสเตรีย ผู้ที่ปลอมตัวเป็นผู้หญิงสำหรับเป็นเครื่องเพื่อกเพื่อนของท่านคกคังยูนนั้น ก็คือบาคหลวงเทศชัชวาลย์คนนั่นเอง และภายหลังตัวของตัวนภสนกชนมา ก็ได้ปลอมตัวเป็นผู้หญิงใส่กางเกง ใส่แหวนและประดับเครื่องเพชร และทำท่าทางกิริยาเป็นผู้หญิง บางทีก็ปลอมตัวเป็นมาคาคาเคอชชัชวาลย์ บางทีก็ปลอมตัวเป็นเคาน์เตสเคอชชัชวาลย์ และเมื่อได้ปลอมตัวเป็นผู้หญิงเช่นนั้นแล้ว ก็ไปเที่ยวเดินรำในที่ต่าง ๆ และไปเป็นตัวละครในโรงละครทั่วไป บาคหลวงเทศชัชวาลย์ได้ทำพยศอยู่เช่นนี้จน ปี ค.ศ. ๑๖๗๓ เพราะได้ล้มขบวน

อาการมาก ครั้นหายป่วยแล้วยากหลวงเทศอัฐจึงไต่ถามการฝ่ายโลก และเข้วักต่อไป ตกลงผู้หญิงเจ้าชู้กลายเป็นคนรู้จักบุญและบาป การที่พระเจ้าหลุยส์แต่งตั้งทูตไปกรุงสยามนั้น ได้ทำให้ยากหลวงเทศอัฐ ทะเยอทะยานอยากไป เพื่อเป็นหนทางทำการแก้ตัวที่ตัวได้ประพฤติ ชั่วมาแต่ก่อน ๆ และยากหลวงเทศอัฐก็ตั้งใจจะไปจนสุดโลก เพื่อจะจัดการโอนเอาประเทศใหญ่ให้ ถอสถาสนาคริสต์เถียนต่อไป ข้างที่ การที่ยากหลวงเทศอัฐคิดจะไปเช่นนั้น ก็เพื่อจะหนีเจ้าหนอนมอญมาก มายก็จะเป็นที่ แต่อย่างไรก็ตาม ยากหลวงเทศอัฐได้ไปยังเมือง ไทย ไทยบิคารมาตภาณัติพี่น้องไม่มีใครเห็นชอบด้วยสักคนเดียว และ ยากหลวงเทศอัฐเล่าว่า “บิคารมาตภาณัติพี่น้องพากันโกรธมาก และที่ โกรธเช่นนั้นสำหรับเป็นเหตุที่จะไม่ต้องให้เงินข้าพเจ้ากระมัง”

ยากหลวงเทศอัฐได้เตรียมตัวที่จะไปคราวนี้อย่างตั้งใจจริง ๆ จึง ไปได้แต่งเป็นจดหมายเหตุอันสองฉบับ จดหัวข้อต่าง ๆ เป็นข้อ ๆ ว่า ตัวจะไปทำอะไรให้เป็นประโยชน์ไต่บ้าง หัวข้อที่เป็นข้อใหญ่นั้นก็คือ เรื่องศาสนาเรื่องการค้าขาย และเรื่องของแปลก ๆ ยากหลวงเทศอัฐ เชื่อใจเป็นแน่ว่า ทำอย่างไรสมเด็จพระนารายณ์ก็คงจะไม่กล้าถอสถาสนา มหะหมัด และในจดหมายเหตุที่แต่งขึ้นนั้น ก็ได้พูดเรื่องการค้าขาย ในประเทศอินโดจีน กุศลที่เข้าใจการค้าขายเสียอย่างดี ในข้อเรื่อง ของแปลก ๆ นั้น ยากหลวงเทศอัฐก็พูดโดยยืดยาว และขออ้าง ว่าไม่ช้าตัวคงจะรู้จักเมืองไทยไต่ดีกว่ากบที่ตัวรู้จักเมืองฝรั่งเศส ยาก หลวงเทศอัฐยังคิดที่จะพาช่างเขียน ผู้ชำนาญการศาสตร์ หมอ ช่าง

แปรธาตุผสมธาตุไปกรุงศรีอยุธยาด้วย และคิดจะหาตำรา ยาต่าง ๆ
 น้ำมันใส่แผลและยาอย่างอื่น ๆ ไปด้วย ทั้งคิดจะให้ช่างเขียนเขียน
 พระรูปพระเจ้ากรุงสยาม เขียนรูปเจ้านายข้าราชการในราชสำนัก
 สยาม เขียนรูปภาพงาม ๆ ในเมืองไทย เขียนรูปบ้านเรือนทุ่งค
 งาม เขียนรูปวัดวาอาราม และเขียนรูปเสื้อผ้าการแต่งกายของคน
 ไทยทั้งหญิงและชาย นอกจากการเหล่านี้ขาดหลวงเทศาภิบาล ยัง
 จะคิดหารวบรวมของต่าง ๆ เช่นอาวุธต่าง ๆ เงินตราต่าง ๆ เหมือญ
 ต่าง ๆ รูปข้อมต่าง ๆ สมุดหนังสือต่าง ๆ พงศาวดารวิธีปกครอง
 บ้านเมือง และของอื่น ๆ อีกหลายอย่างเป็นสิ่งที่ยากหลวงเทศาภิบาล
 ตั้งใจจะไปรวบรวมไว้ เพื่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ตั้งพิพิธภัณฑ์
 พระราชวังเวอซาย การที่ยากหลวงเทศาภิบาลตั้งไปแกรมในใจไว้
 เช่นนี้ ก็ที่น่าพิลึกพิลั่นก็ คล้ายกับฝัน แต่ไม่เข้าเมื่อได้ ไปถึง
 เมืองไทยแล้ว ความฝันนั้นก็ลงละลายหายสูญไป และมองซิเออร์
 เดอเซงแล ซึ่งไม่ได้ฝันเหมือนขาดหลวงเทศาภิบาล ก็ได้ห้ามปราม
 ไว้ตั้งแต่แรกจะออกจากประเทศฝรั่งเศส ด้วยเกรงว่าความฝันนั้นไม่
 เป็นแก่นสารเช่นนั้น จะกระทำให้เกิดลำบากขึ้นในภายหลัง

ฝ่ายเซอวาเลียเดอโซมงนั้น คิดจะให้การที่ทวีโตเป็นเอกอรรค
 ราชทูตเอิกเกริกใหญ่โต และเป็นเกียรติยศมากจน จึงได้จัดคนสำหรับ
 ไปในงบราชทูต ๑๒ คน เลือกแต่เฉพาะคนหนุ่ม ๆ ที่มีชาติตระกูล
 และซึ่งเป็นคนที่อาจจะทำราชการได้ ค เมื่อตัวโตเดินทางถึง ๑๒,๐๐๐
 ไมล์ และได้ไปเห็นราชการมาถง ๒ ปีแล้ว ในคนหนุ่ม ๆ จำพวกนี้

มีอยู่คน ๓ ^๕ เซอเซอวาเลียเคอเฟอร์แยงเป็นนายเรือโท คิดการไว้ว่าถ้าตัว
ได้ไปราชการกับเซอวาเลียเคอโซมอง แล้วก็คงจะได้สมปรารถนา

๓ ประการ คือ ๑ จะพอพระไทยพระเจ้าแผ่นดิน ๒ จะได้เลื่อนยศแล
ตำแหน่งชั้น และ ๓ จะได้เห็นของแปลก ๆ ต่าง ๆ สมความคาดหมาย

ข้าราชการไทยก็ขาดหลวงมิชชันนารี ซึ่งได้พาข้าราชการไทย
มายังประเทศฝรั่งเศสนั้น ก็ได้ไปพร้อมกันเซอวาเลียเคอโซมอง

นอกจากนี้ยังมีมิชชันนารี ๔ คนกับขาดหลวงเยชวิต ๖ คนไปในบราซิล
ฝรั่งเศสด้วย มิชชันนารีกับขาดหลวงทั้ง ๑๐ คนนี้ เป็นคนที่มีความ

สมควรจะไปกิจการให้ศาสนาคริสต์เคียนแพร่หลายออกไปได้ ขาดหลวง
เยชวิต ๖ คนนั้นได้รับ ๆ สั่งจากพระเจ้าหลุยส์โดยเฉาะให้ ไปยังประเทศ

อินเดียและประเทศจีน เพื่อไปตรวจตราวิชาต่าง ๆ ในประเทศนั้น ๆ
ทั้งให้ตรวจภูมิศาสตร์อย่างละเอียด เพื่อเรือแพนวาจะไปได้เดินไปมาได้

อย่างสะดวกพ้นจากอันตรายต่าง ๆ โรงเรียนใหญ่สำหรับสอนวิชาต่าง ๆ
ได้จัดหัวข้อ สำหรับให้ขาดหลวงเยชวิตไปตรวจสอบ คือภูมิประเทศ

แลแผนที่ของบ้านเมืองอย่าง ๑ เดือนดาวและสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยดาราศาสตร์
อย่าง ๑ วิชาที่เกี่ยวข้องด้วยร่างกายของมนุษย์และสัตว์อย่าง ๑ และวิชา

๑ เซอวาเลียเคอเฟอร์แยงผู้นี้เป็นคนว่องไวใจเร็ว คิดการตั้ง ๑๐๐ อย่าง และเป็น
คนชาวเมืองโปรวังซ์ คงจะเป็นคนที่หือเสียงตั้งเนื้อตั้งตัวได้ ถ้าไม่ได้ก็คงจะไม่ใช่
เพราะความผิดของเขา ในระหว่างเดินทางนั้นเขาเป็นนายเรือโท และทำธุระในกิจการ
ต่าง ๆ ของเรือ เป็นผู้ชำนาญการทะเลมาก ถ้าจะพูดสั้น ๆ แล้วเขาเป็นคนดีคน ๑
และคงจะไม่เป็นนายเรือโทอยู่เช่นนั้นนานเท่าไรนัก (คัดจากจดหมายเหตุของชัวซี)

ที่เกี่ยวกับตัวคนไม่ออกอย่าง ๓ แล้ใ้ทำแผนทออย่างคืทม่อยู่ในหอสมค
ทงเครื่องมอสำหรัจะใช้ทุกอย่าง เช่นนาฬิกาแบ่งส่วนวินาที เครื่อง
วัดที่สูงและวัดทางไกล กระจกส่อง กล้องส่อง กล้องคของเดือยค
ใ้ใหญ่ชน ปรอทตร้อนคหนาอ ปรอทตรวออากาศ เข็มทิศและเครื่อง
มออย่างอื่นอีกหลายอย่าง

การที่ราชทูตฝรั่งเศสจะไปกรุงสยามในคราวนี้ เจ้าพนักงานใ้
เตรียมการทุก ๆ อย่างโดยถ้วน และมาควิศเคอเซงแลใ้มีคำสั่ง
ใ้ถึงมองซีเออร์ เคอลโซหัวหน้าเมืองเบรสต์ ใ้ระวังในการยาเรืออย่า
ใ้รั่วใ้ และใ้เลือกคนศึกและแข็งแรงสำหรัยล่งเรือราชทูต นอก
จากนมาควิศเคอเซงแลยังสั่งกำชั้การอีกหลายอย่าง เช่นใ้เอาคนนำ
เรือจากเมืองคเยบซงใ้เคยไปเมืองไทยแล้ ลงเรือใ้ควย ๒ คน
จกใ้มองซีเออร์ ลามาร์ผู้ชำนาญการเอนيينเนียบลงเรือใ้ควย เพื่อไป
สอนและชแวงใ้เจ้าพนักงานหนุ่มเข้าใ้สายน้ำทะเล ทงใ้ไปทำ
แผนทขานเมืองต่าง ๆ ควย และมาควิศเคอเซงแลใ้ระวังกำชั้ถึง
หน้าทของเจ้าพนักงานทุก ๆ คน แต่ยกใ้เซอวาเลียเคอโซมองเข่น
นายใหญ่ สำหรัยสั่งการงานทุกอย่างใ้โดยเด็ดขาด

ในจดหมายบันทึกขงมองซีเออร์เคอเซงแลใ้สั่งใ้หาขนนน ใ้
กำหนดการทุก ๆ อย่าง ที่เกี่ยวกับเรือทจะไปในราชการทูตคราวนี้
คื เรือ ลวโซเป็นเรือนำหนัก ๖๐๐ ตัน มีชนใหญ่ ๓๖ กระบอก ลูก
เรือนายเรือรวม ๓๓๒ คน เป็นเรือสำหรัยขาราชการฝายสยาม และ
สำหรัยเอกอรรคราชทูตฝรั่งเศสกับคนทจะไปในบราชทูต และพวก

มีชนนารักยคนที่จะไปรับราชการของพระเจ้ากรุงสยาม ๖ คน พร้อมทั้ง
 บ่าวและคนใช้รวมหมดด้วยกัน ๗๗ คน แต่จะต้องส่งเกตข้อปลาเคี้ยวข้อ ๓
 ค้อ ในเจตหมายบันทึกฉบับหน้าใ้กล่าวถึงข้ หลวงเทอชวชี่ไม่ ในบาญชี
 คนที่จะไปในเรื่องนั้น ก็ไม่มีข้อข้ หลวงเทอชวชี่จริงอยู่ในเจตหมาย
 บันทึกนั้น มีกล่าวข้ าราชการไทย ๓ คน ข้ ความจริงมีแต่เพียง
 ๒ คนเท่านั้น ข้อที่น่าเสียวใจในเรื่องนี้คือข้ หลวงเทอชวชี่เอง
 หาได้รู้สึกไม่ว่าข้อของตัวเขาไป ถ้าได้ รู้สึกแล้วก็คงจะแต่งความ
 เขาระเหยในเจตหมายเหตุที่ตัวใ้แต่งข้น เพราะตัวข้ของตัวหมายแต่จะ
 เป็นเพียงนักพรตเท่านั้น แต่เจ้าพนักงานใ้เลือกนยค้ให้ตัวใ้เป็นถึง
 ตำแหน่งราชทูตเช่นนั้น

ในคำสั่งฉบับ ๑ ข้ มาควิค้เคอเซงแล ได้สั่งไปข้ เซอวาเลียเคอ
 โชมอง เป็นคำสั่งเขียนที่พระราชวังเวอชาย ลงวันที่ ๒๓ เดือน
 มกราคมนั้น มีความว่าดังนี้

“ข้อสำคัญข้ ึ่งกระทำใ้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส แต่งทูตไปข้ กรุง
 สยามในคราวนี้ ก็โดยทรงหวังพระไทยตามข้ าวที่พวกมิชนาร
 ใ้บอกมาว่า การที่ใ้มีทูตไปข้ ประเทศสยามนั้น จะเป็น
 คุณเป็นประโยชน์ต่อศาสนามาก ทั้งพวกมิชนารก็เชื่อใจ
 ใ้ ว่า เมื่อพระเจ้ากรุงสยามใ้ทรงเห็นว่าพระเจ้าฝรั่งเศส
 ทรงนยถอพระองค์เช่นนั้น ก็คงจะทรงเขารต เพราะพระองค์ก็
 ไปรคในศาสนาคริสต์เคียนอยู่ข้ แล้ว และตามความที่พวก
 มิชนารใ้บอกมาดังนี้ ก็ข้ ึ่งจะมีเหตุผลพอจะเชื่อว่าจะเป็นความ

จริงได้ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงทรงวางพระทัยว่า พระราชดำริห์
 ในเรื่องนี้ คงจะได้จัดการให้ ได้สำเร็จสมพระราชประสงค์
 เพราะทรงทราบอยู่ว่า เซอวาเลียเคอโซมองเป็นคนที่อยู่ในศีลใน
 อธรรม ในการที่โปรดให้ราชทูตไปในคราวนี้ ก็โดยมีพระราช
 ประสงค์อีกอย่าง ๓ ที่จะให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ได้
 ทำการค้าขายอย่างเจริญในฝ่ายประเทศอินเดีย และเพื่อจะให้
 สืบสวนอย่างละเอียดว่าในเมืองไทยจะทำการค้าขายอย่างไรได้บ้าง
 เพราะฉะนั้นเซอวาเลียเคอโซมองควรจะทราบไว้ ว่าพระเจ้าแผ่นดิน
 สยาม ได้ทรงตกลงยอม จะทำการค้าขายร่วมกับบริษัท
 ฝรั่งเศสในอินเดีย กล่าวคือเรือกำปั่นของไทยควรจะไปทำการ
 ค้าขายกับประเทศจีนและอินเดียทุก ๆ ปี และในขากลับนั้น
 พระเจ้ากรุงสยาม ซึ่งเป็นผู้ทำการค้าขายในเมืองไทยแต่ฝ่าย
 เดียว จะให้พระราชทานสินค้าเหล่านั้นให้แก่บริษัทฝรั่งเศส
 โดยจะแลกเปลี่ยนกัน หรือจะให้เงินสดก็ได้ เมื่อการเป็นดังนี้
 จริง และพระเจ้ากรุงสยามจะยอมขายสินค้าเหล่านั้นโดยราคา
 ถูก ๆ แล้ว ก็จะเป็นประโยชน์ และฝรั่งเศสก็จะได้เปรียบเป็น
 อันมาก พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงมีพระราชประสงค์จะให้เซอวา
 เลียเคอโซมองจัดการให้ตัวแทนของบริษัทฝรั่งเศสได้ทราบข้อความ
 เลียดคในข้อนี้ เพื่อเป็นทางสำหรับจะโปรดการให้จัดการต่อไป เมื่อ
 ได้ทรงทราบข้อความอย่างเลียดคแล้ว จะได้ทรงบัญชาทหารออก
 เสนาบกั ถึงวันที่จะได้ทำการค้าขายในเมืองไทยต่อไป อันนี้

เป็นที่เชื่อได้ว่า พระเจ้ากรุงสยามคงจะแต่งตั้งราชทูตให้มาพร้อม
 กับเรือที่พาเซอวาเลียเคอไซมอองกลับมา เพราะฉะนั้นพระเจ้า
 กรุงฝรั่งเศส จึงมีพระราชประสงค์ให้เซอวาเลียเคอไซมอองได้พา
 ราชทูตไทยมายังประเทศฝรั่งเศส และในระหว่างที่เดินทาง
 ย่นนั้น ให้เซอวาเลียเคอไซมอองได้เป็นธุระอุดหนุนเออเพื่อแก่
 ราชทูตสยามทุกประการ”

เซอวาเลียเคอไซมอองไปเป็นทูตคราวนี้ ได้เชิญพระราชสาสน
 พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ไปถวายพระเจ้ากรุงสยามฉบับ ๑ กับนำจดหมาย
 มองซิเออร์เดอแซงแล ถึงอรรคมหาเสนาบดีไทยอีกฉบับ ๑ ใน
 จดหมายมองซิเออร์แซงแลนั้นมีความว่า มองซิเออร์แซงแลเลื่อมใส
 มากในการที่ราชทูตสยามคราวแรกได้ไปถูกอภัยปาง แลแสดงความ
 นอบน้อมและรักใคร่ต่อพระเจ้ากรุงสยามและตัวอรรคมหาเสนาบดีด้วย

แล้วพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีอภัยของให้ข้าราชการไทย นำไป
 ถวายพระเจ้ากรุงสยามด้วย ของที่ส่งไปถวายนั้นมีกระจุกเงา โคมกั้ง
 เชิงเทียนกั้งทำด้วยเงินเครื่องแก้ว ผ้าไหมทองอย่างดี ๑๒ ผืน ผ้า
 สีแดงสีน้ำเงินและสีอื่น ๆ อย่างละ ๓๐๐ หลา นาฬิกาที่มีลูกตุ้ม ๒ เรือน
 นาฬิกาใหญ่ ๓ เรือน ขันพก ๘ คู่ ขันยาว ๑๒ กระบอก และยังมีโต๊ะ
 ตู้เครื่องประดับเรือน พรหม คาย พระรูปพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงม้า
 ๓ รูป พระรูปลงยาประดับเพชร ๒ รูป และกระเป๋าสีเหริษญและ
 เหริษญทองต่าง ๆ ๑ กระเป๋า ฝ่ายข้าราชการไทยก็เที่ยวชอของแปลก ๆ

ไปช่วยเป็นอันมาก และมองซีเออร์ก็งโยรายงานว่า ข้าราชการไทย
ได้ช้อกระกวงเงางาม ๆ ทั้งซุก สำหรับไปประทับที่องพระโรงซึ่งพระเจ้า
กรุงสยามได้สร้างขึ้นใหม่

เอกอรรคราชทูตฝรั่งเศสก็กับข้าราชการไทยพร้อมด้วยผู้คนบริวาร
ไต่ลงเรือที่เมืองเบรสต์ เมื่อวันที่ ๓ เดือนมีนาคม ค. ศ. ๑๖๘๕
(พ. ศ. ๒๒๒๘) เรือที่ไปในคราวนี้ คือเรือ ลัวโซล่า ๓ กับเรือรบชื่อ
ลามาดินอีกลำ ๑ มองซีเออร์ไวครีกูร์ กับ มองซีเออร์ ยัวเยอ เป็น
ผู้บังคับเรือ ๒ ลำนี้ เรือได้เดินทางอย่างสะดวกหาได้มีเหตุการณ์อย่างใดไม่
และได้ไปทอดสมอที่เคปออฟกูดโฮป เจ้าเมืองเคปออฟกูดโฮปเป็นชาว
ฮอลันดา ชอวันแคชตลได้ต้อนรับอย่างดี และได้ส่งของรับประทานมา
ให้ในเรือ พวกขาดหลวงเยชวิตได้ขึ้นจากเรือไปอยู่บนบก เพื่อไปตรวจ
ภูมิพนประเทศ และผู้อำนวยความสะดวกใหญ่ของบริษัทฮอลันดาในอินเดียชอ
วันเรเคน ถือว่าขาดหลวงเยชวิตเหล่านั้นเป็นผู้ชำนาญการเลข หาได้
ถือว่าเป็นนักพรตไม่ จึงได้จัดให้ขาดหลวงเยชวิต ไปพักอยู่ในสวน
อันงดงามของบริษัท ในเรื่องนี้ขาดหลวงตาซาได้เขียนแล้วว่าดังนี้

“พวกเราได้มีความปลาบใจทุกคน ที่ได้พบการต้อนรับอย่าง
ดีที่แหลม เคปออฟกูดโฮปเช่นนี้”

ท่านเอกอรรคราชทูตฝรั่งเศส กับท่านเจ้าเมืองฮอลันดา ต่าง
คนได้ส่งของให้ซึ่งกันและกัน และได้ตกลงจะไต่ไปถึงสุดท้ายกันตาม
จำนวนที่ไต่กันหมายไว้ คือแม่ทัพเรือจะไต่เพียง ๗ นิต ย้อม ๗ นิต
และเรือที่จอดอยู่ในที่นั้นจะไต่เพียงลำละ ๕ นิตทุกลำ ช้อตกลงอนัน

ทั้งสองฝ่ายได้ระงับอย่างกวัดขັນมิให้พลาดไต่ และยืนใหญ่ทั้งสองฝ่าย
ก็ไต่ยั้งสุดโต่ต่อกันนับค่อนนับ

ฝ่ายบาทหลวงเคอชัวซิกได้แต่งจดหมายเหตุ เขียนเรื่องต่าง ๆ
ทมึนเป็นรายวันทุกวัน นับว่าเป็นผู้สำหรับจกระยะทางและเหตุการณ์
เกิดขึ้น เพราะเป็นคนทสนุก ใจคอก็อยู่เสมอ และการที่คงอยู่บน
ไม้กระดาน ๕-๖ แผ่นกลางมหาสมท ถึงหัวจะเขาสักเท่าไร หรือ
จะเขาค้นสักเท่าไร ก็ออกที่จะพุดคำอื่นไปเพราะน่าฟังไม่ได้ ถึงหัวใจ
ของบาทหลวงคนนั้น จะอ่อนลึกลับปานใด แต่ปากกาของท่านบาทหลวง
มิได้ละเว้นเลยคงเขียนอยู่เสมอ จดหมายเหตุที่บาทหลวงเคอชัวซิก
แต่งนั้นคงมีข้อความเผื่ออันอยู่เป็นนิตย์ เล่าถึงการที่เป็นไปในเรือ
เช่นเรื่องการผูกซอมทหาร เรื่องตกเบ็ดหาปลา เรื่องเทศนาสั่งสอน
ศาสนา เรื่องการคดศีลเขา และการเดินรำเป็นต้น ยกตัวอย่าง
ข้อความทมึนในจดหมายเหตุนั้นว่า บาทหลวงคาซาเทศนาสั่งสอน
พวกกลาสเวธ ห้ามมิให้พวกกลาสใช้ค้ำค่า พวกไหนที่แตกสามัคคี
หรือไม่ชอบกันก็บังคับให้มาจูบออกกัน ส่วนบาทหลวงเคอชัวซิกนั้นเรียน
ภาษาชอตเกต และพูดภาษาไทยเหมือนคนเป็นช่าง เขากล้องสอง
พระจันทร์พร้อมกับบาทหลวงฟอนเคอเน เล่นหมากรุกชนะเสมอว่าเลีย
เคอเฟอร์แยงตั้งเป็นต้น

เรือ ลัวโซ กัยเรือ ลามาลินได้ไปทอดสมอที่ปลายแหลมทิศตะวัน
ตกของเกาะยาวาในทะเลในหน้าเมืองบันคำ ในเวลานั้นเมืองบันคำซึ่ง
เป็นเมืองอันมีความไซ้เขามาก เป็นเมืองซนกับพวกชอลันดา และเป็น

ทำเลสำคัญสำหรับทำการค้าขายในแถบเหล่านั้น ท่านราชทูตฝรั่งเศส
 ได้จัดให้มองซีเออร์ ยัวเยอและเซอวาเลียเคอฟอร์แยงขึ้นไปคำนับท่าน
 เจ้าเมืองในนามของราชทูต และให้ไปขออนุญาตขึ้นไปเอาน้ำมา
 ไว้ในเรือ กับขออนุญาตขึ้นไปซื้อเสบียงอาหารสำหรับเลี้ยงคนยัวเยอ
 และลูกเรือ เจ้าเมืองจึงได้ตอบว่าจะออกมารับชาวฝรั่งเศสทั้งสองนี้
 ไม่ได้ ส่วนที่สองของท่านเจ้าเมืองก็ได้ออกมารับเซอวาเลียเคอฟอร์
 แยง แต่ก็หาได้ขออนุญาตให้โดยไม่มี เพราะในเวลานั้นพวกซอลันดา
 เซอหรือแกลงทาเซอวา เรือสองลำที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ส่งออกมา
 จะมาช่วยพวกชาวเกาะให้ คึกการขบถต่อเจ้าแผ่นดินเมืองบันตา พวก
 ซอลันดาจึงแกลงอ้างว่า เจ้าแผ่นดินเมืองบันตาห้ามมิให้ชาวต่างประเทศ
 ได้เข้ามาในเมืองเป็นอันขาด ท่านเจ้าเมืองจึงขอเชิญให้พวกฝรั่งเศส
 ไปหาเจ้าเมืองขาทาเวียเถิด มองซีเออร์ฟอร์แยงได้ไปหาเจ้าเมือง
 ขาทาเวีย และได้กลับมาโดยสำเร็จความปรารถนาทุกประการ ด้วย
 เจ้าเมืองขาทาเวียได้ต้อนรับมองซีเออร์ฟอร์แยงอย่างเป็นคนกันเอง ได้
 พูดภาษาฝรั่งเศสด้วยตลอดเวลาที่พบบัน และได้ขออนุญาตตามคำขอ
 มองซีเออร์ฟอร์แยงทุกอย่าง พวกที่ช่วยจับอยู่ในเรือจึงได้พากันขนยก
 เเสบียงอาหารก็ได้ขอหามาบรรทุกเรือทั้งสองลำ เจ้าเมืองก็ได้ส่งโค
 แกะและผลไม้อย่างดีมาให้เซอวาเลียเคอไซมองด้วย

พวกฝรั่งเศสได้พักอยู่ที่เมืองขาทาเวีย เพื่อพักผ่อนร่างกาย ๗ วัน
 ในระหว่างนั้นบาทหลวงเคอชวชได้วิ่งไปทราบขายสมุทซึ่งมีอยู่ในเมือง
 นั้นแต่เฉพาะร้านเคียว คนขายหนึ่งชื่อเคอสมุทชอ แมครกาลัง มา

ชายให้แก่บาทหลวงเคอชวซ์ แต่ท่านบาทหลวงหาซื้อไม่ เพราะสมุค
 เล่มนั้นมีขายกันทั่วโลก ส่วนเซอวาเลียเคอฟอร์แบงนั้นก็มิได้ ทิ้งการ
 ในหน้าที่ของตัว แต่ก็มิได้วายจัดการในเรื่องส่วนตัวด้วย และในระหว่าง
 ที่มีโอกาสพักอยู่นั้น ได้เอากลบงหาซึ่งเพื่อนผู้หญิงที่กรุงปารีสที่ฝาก
 มาให้ขายนั้น ไปขายแก่พ่อค้าจีน ๒ หีบ จีนผู้นั้นได้ว่าซื้อตามน้ำ
 หนักซึ่งหนักอยู่ประมาณ ๖๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) กลบงหานี้ขายได้
 ที่ฝรั่งเศสอย่างมากก็เพียงแต่ ๕๐๐ แพร่งเท่านั้น แต่มองซีเออร์ฟอร์
 แบงมาขายที่จีนได้ราคาอันเป็นที่พอใจมาก

เมื่อวันที่ ๒๓ เดือนกันยายน ราชทูตฝรั่งเศสได้มาถึงสันดอน
 แม่น้ำเจ้าพระยา ได้เดินทางรวมทั้งสิ้น ๖ เดือนกับ ๒ วัน

๕

ประเทศสยามซึ่งมีภูเขาอย่างสูง ๆ ล้อมรอบนั้น ในเวลานั้นมี
 เขตแดนต่อกับลาว เขมร มอญ และอังวะ ในระหว่างเขาเหล่านั้น
 ก็มีแม่น้ำเจ้าพระยา บางแห่งกว้างตั้งแต่ ๘๐ ถึง ๓๐๐ ไมล์ และ
 ลำคลองและลำรางตกมาเป็นอันมาก ซึ่งทำให้ลำแม่น้ำเจ้าพระยา
 ใหญ่ขึ้น แม่น้ำเจ้าพระยานี้ไหลตกในอ่าวสยาม มีปากน้ำ ๓ ปาก
 แต่ปากน้ำที่เรือเดินได้สะดวกนั้นก็ปากน้ำทางทิศตะวันออก ทางใต้นั้น
 แม่น้ำนี้ใหญ่โตและสว่างงดงามมาก ลึกหลายวา และใน ๓ น้ำคัง
 ท่วมตามทุ่งนาราว ๓ - ๕ เดือน ถ้าจะเทียบแล้วแม่น้ำเจ้าพระยานี้
 เหมือนกับแม่น้ำไนล์ของเมืองอียิปต์ ในเวลาที่น้ำท่วมนั้นก็เท่ากับ

เขาขี้มาใส่ตามไร่นาอันมีมากมายอย่างที่สุด และในเมืองไทยนั้นนอก
 ทากนาซึ่งเป็นการเพาะปลูกอันเจริญนั้นก็ยังมีไร่พริกไทย เครื่องเทศใบ
 ชาและฝ้าย ในประเทศสยามนี้ยังมีข่อยแร่ทองแดง คีบุกเหล็กและตะกั่ว
 ข่อยทองคำเป็นสาย ๆ แม่เหล็ก พลอยต่าง ๆ ไม้ต่าง ๆ สำหรับใช้ใน
 การก่อสร้างได้หลายอย่างหลายชนิด และยังมีไม้ไผ่ไม้สัก ไม้แดง
 กล้วยและของต่าง ๆ ซึ่งเป็นสิ่งสำหรับทำให้คนบริบูรณ์ และถึงจะมี
 พลเมืองมากกว่าที่มีอยู่ในเวลานี้สัก ๓๐ เท่า ของต่าง ๆ ที่มีในเมือง
 ไทยก็ยังพอสำหรับทำให้คนบริบูรณ์ได้ทั่วหน้า

แต่พลเมืองชาวสยามต้องอยู่ในความกดขี่ของเจ้าแผ่นดินอันมี
 อำนาจสิทธิ์ขาดซึ่งเป็นนายและเจ้าของชีวิตและทรัพย์สินของไพร่ฟ้า
 ข้าแผ่นดินทั่วไป การที่ไทยต้องเสียด้วยสาอากรักเพื่อเป็นประโยชน์
 ของพระเจ้าแผ่นดิน การใช้จ่ายในทางราชการจะมากน้อยสักเท่าไร
 ก็แล้วแต่พระไทยของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสิ้น ในปี ๑ คนไทยต้องถูก

๑ ไม้สักในเวลานี้ยังมีอยู่ข้างเหนือประเทศสยามเป็นอันมาก ไม้อันมีราคาชนิด
 นี้มีคนต้องการมากสำหรับต่อเรือ ไม้สักซึ่งยาวต้นหนึ่งตั้งแต่ ๑๐—๑๒—๑๕ และบางที
 ถึง ๒๐ และ ๒๕ เมตรนั้นได้ผูกมัดเป็นแพแล้วล่องลงมาตามลำน้ำในระคุฝน จนถึงบาง
 กอก เมื่อถึงบางกอกแล้ว คนไทยก็ตัดเป็นเหลี่ยมและเลื่อยเป็นไม้กระดาน ซึ่งเลื่อย
 กันด้วยแรงคนทั้งนั้น แต่โดยมากตามโรงเลื่อยเหล่านี้มักจะเป้นจีนเป็นผู้ดูแล แต่เมื่อ
 หลายปีมาแล้วได้มีห้างอังกฤษได้ออกไปทำป่าไม้ในตอนเหนือ แล้วเอาไม้สักนั้นมาเลื่อย
 ด้วยเครื่องจักร ซึ่งเขาได้ตั้งขึ้นที่บางกอก และเครื่องไม้ที่ใช้สตีมนั้นก็เป็นเครื่องที่ได้ทำ
 ที่กรุงลอนดอน ให้ดูหนังสือวาริติม เอกอโลเนียล Revue maritime et
 colonial เดือนกุมภาพันธ์ ค.ศ. ๑๘๗๓ พ.ศ. ๒๔๑๕

เกณฑ์ทำการของเจ้าแผ่นดิน ๖ เดือน ทำการของตัวเอง ๖ เดือน
 เป็นคองทุก ๆ ปี และการที่ทำงานหลวงนั้น ก็ต้องเสียค่าใช้จ่าย
 ของตัวเอง ของหลวงหาออกให้ไม่ ส่วนการสินค้าที่ติดต่อกับต่าง
 ประเทศก็ตกอยู่ในอำนาจพระเจ้าแผ่นดินทำแต่ผู้เดียวเท่านั้น คนอื่นจะทำ
 ไม่ได้เป็นอันขาด การที่เจ้าแผ่นดินยกขยัคคนราษฎรเช่นนั้น กระทำ
 ให้การหัตถกรรมทั้งปวงเสียหายไปหมด และเป็นเครื่องกีดขวาง
 ในความเจริญของบ้านเมืองอื่นได้เป็นประเทศใหญ่มาช้านานแล้ว และ
 ซึ่งผูกติดเป็นทาสมาตั้งแต่ตั้งเดิม

๐ ในสมุดของลาตูแบ ชื่อ ดูว์โชมเดอสยาม Du Royaume de Siam
 มีข้อความกล่าวว่า ถ้าจะเชื่อตามพยานในสมัยหลัง เช่น มองเรนเชอร์ ปาเลอกัว สังฆ
 ราชเดอมาโล วิแกอาปอสโตลิกประจำในเมืองไทยแล้ว ภายใน ๒๐๐ ปี การทั้งหลาย
 เหล่านี้ก็ยังหาได้เปลี่ยนแปลงอย่างใดไม่ ยังคงรูปเดิมอยู่มีเอง และตามที่เกาน์เดอ
 บัวว์แตงในหนังสือ โอตุร์ตูมอนต์ ยาวาสยามคานตอน (Voyage autour du
 monde Java, Siam, Canton.) นั้นก็มีความว่าดังนี้ ในเมืองไทยมีทั้งขุนนาง
 และทาสแต่ไม่มีพ่อค้า มีชาวบ้านนอกซึ่งเก็บผักมาขายตามตลาดในหมู่บ้านและเมืองที่
 ใกล้ ๆ แต่ก็ไม่มีคนทำสวนทำนา ถ้าทองคำยังพอหาได้ตามหัวเมือง ถ้าการเก็บภาษี
 อากรได้เงินพอเพียงสำหรับคลังหลวง เพื่อเอามาประดับเกียรติยศภายนอกแล้ว จะมี
 เหตุอย่างใดที่จะทำให้คนไทยได้ทำการงานอย่างหนึ่งหนึ่งอย่างแล้ว เพราะถึงจะทำงาน
 หนึ่งอย่างสักปานใด เมื่อได้ผลแล้ว ผลอันนั้นก็ตกไปเป็นของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสิ้น

ถ้าหากว่าจะมีการอย่างอื่นนอกจากการที่พวกขุนนางข้าราชการหลงในการมีเมียมาก
 และหลงในทาสสำหรับอื้อหีบหมาก ถ้าหากว่าจะมีการอย่างใด ๆ ซึ่งจะทำให้คนไทยได้ทำ
 งานอันมีประโยชน์ โดยมีมานะอยากหาประโยชน์ และไม่ใส่ใจทำงานเพราะกลัวหยาบ
 แล้ว พุศสัน ๆ ถ้าในเมืองนี้ได้ทำการต่าง ๆ อันมีอยู่ในพื้นเมืองโดยจริงจังแล้ว พวก
 พลเมืองที่ได้รับความเดือดร้อนอยู่ในเวลานี้ จะได้เป็นสุขขึ้นสักปานใด "

ทำเลอันเป็นที่ตั้งของประเทศสยามนั้น ก็จะเป็นทำเลอันเป็นท่าม
กลางสำหรับทำการค้าขายในเมืองต่าง ๆ ในประเทศอินโดจีน เพราะ
เมืองไทยอยู่ในท่ามกลางเมืองอันเคยเมืองจีน เมืองยูนและเกาะฟิลิ
ปปีน และอยู่ตรงกับเกาะชวมาตรา เกาะยาวา เกาะยอนิไอ และเกาะ
ต่าง ๆ ในแหลมมลายู ทั้งมีอ่าวถึงสองอ่าวอันเรือจะเดินได้สะดวก
และอยู่ตรงกับปากช่องอันเป็นหนทางสำคัญ ซึ่งสินค้าทั่วโลกจะต้อง
ผ่านทางนั้น ทั้งชายทะเลของประเทศสยามก็มีขยยาวควย เพราะฉะนั้น
ประเทศสยามจึงเป็นทำเลอันเหมาะ สำหรับการที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะ
หาที่มั่นในฝ่ายทิศตะวันออก สำหรับจะต่อสู้ทางฝ่ายทะเลกับอังกฤษและ
ฮอลันดา และจะทรงหาที่สำหรับให้บริษัทฝรั่งเศสในฝ่ายอินเดียตะวันออก
ได้ทั้งทางสำหรับต่อสู้ในการค้าขายกับบริษัทอังกฤษและฮอลันดาด้วย

อนึ่งตามชายทะเลของประเทศสยามนั้น ก็มีท่าเรือที่เป็นทำเล
เหมาะและมั่นคงหลายแห่ง คือเมืองตะนาวศรี เมืองมริค เมืองภักดิ์อยู่
ทางอ่าวทะเลเบงกอล ตรงกับที่ตั้งค้าขายของฝรั่งเศสที่ฝั่งคอโรมันเดล
เมืองสงขลา เมืองนครศรีธรรมราช เมืองเพชรบุรีอยู่ทางอ่าวสยาม
และบางกอกซึ่งเท่ากันเป็นลูกกัญแจของประเทศสยามฝ่ายใต้ ก็เป็น
ทำเลอันสินค้าทั้งหลายทั้งปวงต้องมารวมอยู่ทั้งสิ้น เพราะเหตุว่าบาง
กอกตั้งอยู่ใกล้กับปากน้ำเจ้าพระยา เป็นเมืองซึ่งอาจแข่งกับยาคาเวีย
ใต้ และในเวลาอันเกาะมาลากาก็หมดราคาแล้ว ทั้งสิงคโปร์ซึ่งใน
ทุกวันนี้เป็นที่ประชุมของเรือทั้งปวงในทวีปทั้งสอง ในเวลานั้นก็เป็นแต่
เกาะเล็ก ๆ ไม่มีมนุษย์อยู่ หรือเป็นที่ชุมนุมของเรือเท่านั้น

ข้างฝ่ายทางบกนั้นแล้ว อาณาเขตร์ของประเทศสยามก็มีชายแดน
 อยู่นอกมไปด้วยสรรพสิ่งต่าง ๆ ข้างฝ่ายวันตกก็มีเมืองกาญจนบุรี
 ข้างเหนือก็มีเมืองพิษณุโลก ข้างตะวันออกก็มีเมืองนครราชสีมาและ
 เมืองจันทบุรี เมืองเหล่านี้ล้วนแต่ส่งสินค้าไปแลกเปลี่ยนกับเมือง
 มอญ เมืองจีน เมืองลาว เมืองเขมรและเกาะต่าง ๆ ตามแหลมมลายู
 สินค้าที่ส่งไปแลกเปลี่ยนนั้น มีงาช้างเข้าสารเข้าเปลือกพรักไทย
 นอแรดหนังสัตว์ต่าง ๆ รวง อ้อย ยาสูบ หนึ่งต่าง ๆ ฝ้าย พืชเส้น
 ฝรั่ง ใหม กล้วย ตะกั่ว ไม้มีราคาต่าง ๆ ไข่มุกต์ เพชรและของอื่น ๆ
 อีกหลายอย่าง เวลานั้นเจ้าแผ่นดินเขมร ยะโฮร์ บัตัน ไทรบุรี และย้าย
 กล้วยแต่เป็นเมืองชนของกรุงสยามทั้งนั้น และทุก ๆ บกต้องส่งตน
 ไม้ทองเงินและเครื่องราชบรรณาการมาถวายพระเจ้ากรุงสยามทุกคน
 ด้วยเหตุทั้งปวงเหล่านี้จึงเป็นข้อสำคัญ ที่ฝรั่งเคสจะต้องไปตั้ง
 อยู่ในประเทศสยาม และจะต้องจัดการแข่งขันหน้าพวกฮอลันดาและ
 อังกฤษ ซึ่งมีความพยายามพวกฝรั่งเคสมาก การที่พระเจ้าหลุยส์ ๑๔
 ไล่แต่งทูตไปเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์นั้น ก็ต้องเชื่อใจใ้เห็นว่าไทย
 คงจะจัดการต้อนรับเป็นอย่างดี เพราะการที่แต่งทูตไปคราวนั้นก็โดย
 พระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งได้รับคำแนะนำของคน
 ไปรเทศที่มีความรักใคร่นับถือพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ มากนั่นเอง
 แต่เป็นการเคราะห์ร้ายที่ประเทศทั้งสองจะใ้ไปเป็นพระราชไมตรีกัน
 นั้นก็ด้วยความประสงค์อันหลกกลอย หรืออกนัยหนึ่งต่างฝ่ายเข้าใจ

ผิดกัน เพราะพระราชดำริของพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองต้องตกอยู่ใน
อำนาจของล้าม จึงเป็นเหตุให้เกิดเข้าใจผิดกันขึ้น ควบข้างหนึ่งพูด
แต่เฉพาะเรื่องค้าขาย อีกฝ่ายหนึ่งก็คอยทางสาสนา เป็นการตรง
ข้ามอยู่ เพราะฉะนั้นเมื่อทั้งสองฝ่ายต่างเข้าใจไปคนละอย่างเช่นนั้น จึง
เป็นการน่ากลัวว่าผู้ที่เจรจาในเรื่องนี้ คงจะทำความตกลงกันไม่ได้
เมื่อเอกอรรคราชทูตฝรั่งเศสได้ไปถึงกรุงสยาม ฝ่ายไทยก็ได้จัดบริ
วารอย่างใหญ่โตงดงามมาก พอราชทูตได้เล่นเรือเข้าไปถึงแม่น้ำ
เจ้าพระยา คอนซัตตินตินฟอลคอนก็ไต่เป็นระจืดเรือลงไปยังเสียบึง
อาหารต่าง ๆ และไต่เป็นระจืดลงลวกเรือนายเรือ จนที่สักกลาส
คนหนึ่งคงได้รับประทานไก่หรือเป็ดคนละตัวทุกคน ในระยะทาง
ระหว่างบางกอกและกรุงศรีอยุธยา ซึ่งเป็นเมืองหลวงของประเทศ
สยามนั้น เจ้าพนักงานได้จัดการบริวารเพิ่มพลเกียรติยศของท่าน
ราชทูตมากขึ้นทุกที และพระเจ้ากรุงสยามก็มีของซีเออร์คอนซัตติน
ตินฟอลคอน ก็คอยรับราชทูตอยู่ที่กรุงศรีอยุธยานั่นเอง

เซอวาเลียเคอโซมองได้รับเกียรติยศในคราวนี้ เท่าเทียมกับเจ้า
แผ่นดินองค์หนึ่ง พวกเรืออังกฤษ ฮอลันดา และปอตเกตก็ไต่ยิง
สลตรับ และไต่เรือเรียงรายกันไปตามทางที่เซอวาเลียเคอโซมอง
จะคองไป พวกหัวหน้าบริษัทต่างประเทศก็ได้มาหาเป็นค่านับ และ
ราษฎรพลเมืองทั้งหมดก็มากอยวยอมรับตลิ่งสองฝั่งแม่น้ำ พอเห็นกระ
บวนเรือราชทูตผ่านมา ต่างคนก็ลงหมอบทักท้วงทักดิน ประนมมือและ
หน้าผากชยอยู่กย่น

ส่วนบ้านที่เซอวาเลียเคอโฮมองระพกนั้นก็ได้ทำสังเวย เพื่อเป็น
 เกียรติยศพิเศษ เพราะสังเวยนั้นนอกจากพระราชวังและพระราชสำนัก
 ต่าง ๆ แล้ว บ้านโกระทะลึงเวยไม่ได้เป็นอันขาด สมเด็จพระนารายณ์
 ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้คอนชตันตินฟอลคอน ขอกบรตราชำราชการ
 ผู้ใหญ่ทุกคน ให้พร้อมกันไปคอยต้อนรับราชทูตและให้คอยนำท่าน
 ราชทูตฝรั่งเศสตลอดทาง การที่ได้มีรับสั่งเช่นนี้ ก็ได้ทำให้ขุนนาง
 บางคนย่นว่า ตั้งแต่ไหน ๆ มากก็ไม่เคยให้เกียรติยศต่อผู้ใดถึงเพียงนี้
 จนที่สักราชทูตจีน ราชทูตโมโกล์ ราชทูตเปอเซีย ก็ได้มีเกียรติยศ
 อย่างนี้เลย แต่คอนชตันตินฟอลคอนได้ ชำแจงและพูดเป็นคำแก้ตัวว่า
 ว่าพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสมีพระเคษานภาพมาก และกำลังทะแกลัว
 ทหารก็มีมาก เพราะฉะนั้นต้องถือว่า พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเป็น
 พระเจ้าแผ่นดินเหนือเจ้าแผ่นดินอื่น ๆ

ครั้นถึงวันสมเด็จพระนารายณ์จะเสด็จ ออกแขกเมืองให้ราชทูต
 ฝรั่งเศสเหล่านั้น ก็ได้มีพิธีต่าง ๆ ใหญ่โตยิ่งขึ้นไปอีก เมื่อก่อนที่จะ
 เข้าเฝ้า ๘ วัน คอนชตันตินฟอลคอน กับเซอวาเลียเคอโฮมองได้
 ยัดอาหารรอกัน เพื่อตกลงในระเบียบที่จะเข้าพระนคร และในวิธีที่จะ
 เข้าเฝ้าในพระราชวัง

เมื่อวันที่ ๑๗ เดือนตุลาคม เวลาเช้าราชทูตฝรั่งเศสได้เชิญ
 พระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่จะถวายสมเด็จพระนารายณ์

• ขำราชการเหล่านั้นได้รับพระราชโองการใส่เกล้า ๆ ต่างคนก็รีบไป (ตัดจาก
 จดหมายเหตุบาทหลวงเคอชัวซี)

บรรพบุรุษที่หิบทองคำ แล้วหิบทองคำนั้นไว้วางบนพานทองคำอีกชั้น ๓
 ออกญา ๒ คน กับขุนนางชั้นผู้ใหญ่อีก ๔๐ คน ได้มาหาเชอวาเลีย
 เคอโซมอง เพื่อกระทำความเคารพต่อราชทูต และเพื่อมาถวายบังคม
 พระราชสาส์น เมื่อขุนนางเหล่านั้นได้กลับไปแล้ว ท่านราชทูตก็มอบให้
 บาดหลวงเคอซัวซีเชิญพระราชสาส์นไป แล้วก็ได้เดินกระบวนแห่ลงไป
 ถึงริมแม่น้ำ

ตามลำแม่น้ำเต็มไปด้วยเรือยาว (เรือซึ่งขุดจากต้นไม้ลำเดียว
 ไทยเรียกว่าเรือปลงก) เจ้าพนักงานจึงเชิญพระราชสาส์นลงเรือลำที่
 งานที่สุด ชงขบถองทั้งลำ และสลักเป็นลวดลายงดงามมาก แล้วเรือที่
 บรรทุกพระราชสาส์นจึงได้เคลื่อนออกจากที่ และมีขุนนางผู้ใหญ่ที่สุดใน
 เมืองไทย ๒ คน ไปลงเรือยาวคนละลำเคียงเรือพระราชสาส์นข้างละลำ
 เรือที่ขุนนางทั้ง ๒ นั่งไปก็ขบถองอย่างงดงามเหมือนกัน ต่อเรือพระ
 ราชสาส์นนั้นก็ลงเรือเชอวาเลียเคอโซมอง แล้วเรือบาดหลวงเคอซัวซี
 กับชาวฝรั่งเศสที่มาในขบวนก็ตามเรือราชทูตเป็นลำค้ำไป ครั้นเรือ
 กระบวนได้ขึ้นมาถึงกรุงบั้นใหญ่ก็ไต่ยงค้ำขึ้น เจ้าพนักงานจะเชิญพระ
 ราชสาส์นออกจากเรือ ก็ได้ทำพิธีเหมือนยกที่เชิญพระราชสาส์นลงเรือ
 เจ้าพนักงานจึงได้เชิญพระราชสาส์นขึ้นประดิษฐานบนราชรถยี่ดองเทียม

• ไอญา หรือ ออกญา นี้ เป็นตำแหน่งอันสูงสุดในประเทศสยาม และที่เรียก
 กันว่า ออกพระ หรือ โอพระ และ พระยา ก็มี บาดหลวงเคอซัวซีกล่าวว่าตำแหน่งออก
 ญา เทียบคณัตถ์ของฝรั่งเศส

มา และมีคนร่นข้างหลังด้วย ส่วนเซอวาเลียเคอไซมออง ได้ขึ้นเก้าอี้
 ยี่สิบองมีคนหาม ๓๐ คน บาดหลวงเคอชวชได้ขึ้นเก้าอี้ ๓ แต่ไม่
 งามเหมือนตัวที่เซอวาเลียเคอไซมอองนั่งไป และมีคนหามเพียง ๘ คน
 เท่านั้น ข้าราชการฝรั่งเศสที่มาในงบราชทูต และข้าราชการไทย ๒ คน
 ได้ขึ้นมาตามไป นอกนั้นเดินตามกระบวนไ้ทั้งนั้น ในระหว่างที่แห่
 พระราชสาสน์ไปตามทางตลอดถึงพระราชวัง ได้มีเครื่องขพาทยทำเพลง
 ขึ้นเล่นไปเสียงสนั้นหัวหนวอกหูเต็มที แต่ถ้าจะว่าไปก็พอฟังได้
 เครื่องขพาทยนั้น มีแตร มีกลอง มีฆ้อง มีแตรฝรั่งเคส มีระฆัง
 และมีข ๑ ครั้นมาถึงพระราชวังกระบวนแห่ได้เดินในระหว่างทหาร
 สองแถวตลอดขบวน ขออนุญาต ขอดอกข่าง ทหารเหล่านั้น ได้หมวก
 เป็นโลหะคล้ายทอง ส่วนเสื้อสีแดง และนั่งผ้าสีผืนยาวต่างกางเกง
 เมื่อกระบวนแห่ได้คล้อยไปแล้ว ทหารเหล่านั้นก็ได้เข้าไปยืนเรียงใน
 ท้องพระโรงซึ่งจะเสด็จออกแขกเมืองนั้น ในการที่ออกแขกเมือง
 คราวนี้ ได้เกิดเรื่องอันน่าขขันขึ้นเรื่อง ๓ คือ

ในสักท้องพระโรงนั้น มีพระวิสุตรกนีอยู่ ครั้นเจ้าพนักงานได้รุด
 พระวิสุตรแล้ว จึงได้เห็นองค์สมเด็จพระนารายณ์ประทับอยู่บนที่คล้าย

• ในหนังสือที่มองซิเออร์ลาลแบร์แต่งเรื่องเมืองไทยนั้น มีเล่าถึงเครื่องขพาทย
 ของไทยว่า ในเครื่องขพาทยนี้ มีเครื่องทำเสียงชนิด ๑ รูปร่างเหมือนขอ แต่มีสามสาย
 เท่านั้น มีเครื่องเป่าเสียงแหลมที่ไทยเรียกว่า มีกลองสองอย่าง มีฆ้องวง และมีฆ้อง
 ซึ่งตีด้วยไม้สั้น ๆ สำหรับทำจังหวะ ถัดมีแตรด้วย เมื่อราชทูตมาถึง ขพาทยก็ทำเพลงขึ้น
 และในพิธีหลวงต่าง ๆ เครื่องขพาทยเหล่านี้ ก็ทำเพลงเสียงแซ่ไปหมด

ปลงสูงมาก เซอวาเลียเคอไซมองเห็นดังนั้นก็ตกใจ เพราะได้ตกลง
กันไว้กับฟอลคอนแล้วว่าพระเจ้ากรุงสยามจะได้ประทับในที่ที่สงเพียงชั่ว
คนเท่านั้น เพื่อจะได้ทรงเอาพระหัตถ์พระราชาสาสนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ตรงจากมือราชทูตได้ เซอวาเลียเคอไซมอง จึงกระซิบกับข้าหลวง
เคอชัวว่า “ขอทูลเสัญญาไว้เขาทำล้มเสียแล้ว แต่ทำอย่างไรก็จะ
ไม่ถวายพระราชสาสนให้สูงเกินตัวข้าพเจ้า”

พานทองซึ่งอารพระราชสาสนนั้นมิเท่าสูงอยู่ในราว ๓ ฟุต ไทย
เข้าใจว่าท่านราชทูตคงจะรับเท่าพานเพื่อชุนถวายพระเจ้ากรุงสยามซึ่ง
ประทับอยู่บนพระโถง แต่ท่านเซอวาเลียเคอไซมองหาขอมที่จะทำ
ตกลงเช่นนั้นไม่ จึงได้ถวายคำขอส้มเด็จพระนารายณ์ แล้วเอาหมวก
สวมศีรษะ จึงไต่ลงและอ่านคำกราบบังคมทูลที่เคียว ครั้นเสร็จแล้ว
จึงไต่เดินตรงเข้าไปยังที่ประทับ มือกก็เชิญพานทองที่วางพระราชสาสน
แล้วจึงถวายพระราชสาสนต่อสมเด็จพระนารายณ์ แต่ได้ยกแขนขึ้นครึ่ง
เคียวเท่านั้น ในทันใดนั้นคอนชตันคินฟอลคอนซึ่งกำกับราชทูตไป
ด้วยนั้น ก็ไต่กลางคอกลากทองอย่างแบบฝ้ายตัวนอกเข้าไปใกล้
ราชทูต ทั้งทำท่าด้วยมือและพูดด้วยปาก “สูงให้สูงขึ้น สูงให้สูงขึ้น”
แต่ท่านเซอวาเลียทำเป็นไม่เห็นและไม่ไต่ขึ้น สมเด็จพระนารายณ์
ทรงเห็นดังนั้นก็ทรงพระสรวลออกมา จึงทรงบนชนแล้วก็มีพระองค์
ลงมาครึ่ง ๑ ก็ทรงหยิบพระราชสาสนจากพานทอง ราชทูตจึงได้ถวาย
คำข้อย่างแบบฝรั่งเศสอีกครึ่ง ๑ และได้เลยเผ่ากราบทุกความต่าง ๆ

อยู่ช้านาน ข้อความที่ราชทูตได้กราบทูลในคราวนี้ โดยมากก็ได้กราบทูลเรื่องพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และพระราชวงศ์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ กับกราบทูลเรื่องพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ไปทำสงคราม และทรงมีไชยชนะ สมเด็จพระนารายณ์จึงได้รับสั่งรับรองกับเซอวาเลียเคอโซมองว่าจะได้ทรงจัดการหาทางที่จะให้เป็นเครื่องพอพระทัยพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทุกอย่างในคราวนั้น คอนซตันตินฟอลคอนได้รับพระเป็นล่ามในเวลาที่เขาได้เข้าอยู่ เขาได้แปลทั้งพระราชดำรัส และคำกราบทูลของราชทูต แต่การที่แปลนั้น ได้แปลตรงบ้างก็มี ไม่ตรงกับคำพูดก็มี ตามแต่คนชาติกรีกคนนั้นจะเห็นว่าควรแปลหรือไม่ เมื่อได้เข้าอยู่ประมาณสักชั่วโมง ๓ สมเด็จพระนารายณ์ก็เสด็จขึ้น ท่านราชทูตก็เข้าราชการต่อไปในงบราชทูตก็ได้พร้อมกันไปยังบ้านอรรคมหาเสนาบดี ท่านเซอวาเลียเคอโซมองได้แจกเงินแก่คนทามเกาอและคนพายเรือเงินไป ๘๐๐-๘๐๐ เหรียญ (เงินสเปน) เพื่อจะทำให้ไทยเห็นว่าตัวเป็นผู้แทนพระเจ้าแผ่นดินที่มีอำนาจมากที่สุดในโลกนี้ และฝ่ายบาทหลวงเคอชวซิกได้ปลมใจที่สกล ที่ได้รับเกียรติยศอันสูงได้เชิญพระราชสาสนของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ อันอยู่ในพานทองคำหนักถึง ๑๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) และเงินถึง ๓๐๐ ก้าว

๑ ในเรื่องที่เซอวาเลียเคอโซมองได้เข้าสมเด็จพระนารายณ์ในคราวนี้และเรื่องราวต่าง ๆ อันได้มีขึ้นในระหว่างที่เซอวาเลียเคอโซมองอยู่ในกรุงศรีอยุธยา นั้น เป็นเรื่องที่ทราบกันโดยมากแล้วจึงไม่จำเป็นต้องกล่าวซ้ำในที่นี้ เรื่องนี้มีกล่าวโดยละเอียดในหนังสือต่าง ๆ คือ Journal de Choisy, Relation de Chaumont, Voyage de Siam du Pere Tachard และ Memoires de Forbin

ไม่ช้าเท่าไรนักพวกราชทูตฝรั่งเศสก็รู้สึกว่าได้ถูกไทยหลอกเสีย
แล้ว ตั้งแต่วันแรกที่เซอวาเลียเคอไซมองได้มาถึงเมืองไทยนั้นแล้ว
สังฆราชเคอเมเตโลโปลิสก็ได้ออกไปเสาะหาท่านราชทูตฝรั่งเศสในเรื่องนี้ เพราะ
ท่านสังฆราชเองก็ออกปลุกใจที่เห็นว่ามิคนเข้าใจว่าพระเจ้ากรุงสยามจะ
ทรงเขารักได้ง่าย ๆ เช่นนี้ ท่านสังฆราชจึงได้ออกอย่างชัดเจน ว่ายัง
ไม่ถึงเวลาที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์เขารักได้ ท่านสังฆราชจึงเตือนว่า
ในการสำคัญเช่นนี้ต้องทำการระวังอย่างที่สุด ครั้นท่านราชทูตได้อ่าน
คำที่จะกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ให้สังฆราชฟัง ท่านสังฆราชก็ทักว่า
ใช้คำแรงนัก เพราะในคำที่จะกราบทูลนั้นมิได้พูดเรื่องอื่นนอกจากเรื่อง
ศาสนา และเกือบจะเป็นหนังสือเทศน์หาใช้คำกราบทูลยอพระเกียรติไม่
แต่การที่สังฆราชทักเตือนให้ระวังดังนี้ เซอวาเลียเคอไซมองกลับเห็น
ว่าสังฆราชฉลาด ท่านราชทูตไม่เข้าใจเลยว่าเหตุใดจึงได้ฉลาดดังนี้
ดังนี้ ท่านเซอวาเลียจึงตอบว่า การที่มาราวนิกมาโดยหนาท้ายอย่าง
ซึ่งจะต้องจัดการให้หนาทอนนั้นได้สำเร็จจริงได้ เพราะฉะนั้นเมื่อจะทูล
พระเจ้ากรุงสยามจะต้องพูดตรง ๆ จะพูดอ้อมค้อมไม่ได้

แต่ท่านสังฆราชและท่านราชทูตก็มี ความหวัง อยู่ในคอนชัตติน
ฟอลคอน และบาทหลวงเคอเลียอนก็ไปกล่าวไว้ว่า คอนชัตตินฟอลคอน
ได้ทำการต่าง ๆ โดยช่วยเหลือ ๆ มิได้ คึกหาประโยชน์ส่วนตัวเลย แต่ถ้า
ประเทศฝรั่งเศสจะให้เกียรติยศแก่ฟอลคอนเช่นให้ตราเซนต์มิเชล หรือ
ให้สายสพายสีน้ำเงินแล้ว ฟอลคอนก็คงจะยินดีเป็นอันมาก และ
บาทหลวงเคอเลียอนก็แนะนำว่า ถ้าจะเอาฟอลคอนไว้เป็นพวกให้เขาช่วย

จริง ๆ แล้ว ก็ต้องจัดการอย่างว่าจริงจะสำเร็จ ในชั้นแรกเซอวาเลีย
เคอโซมอญยังไม่รับรอก้วยขั้วไม้กล้า แต่ครั้นภายหลังก็ต้องแพ้คำ
อธิบายของบาทหลวง เซอวาเลียเคอโซมอญจึงสัญญาว่า ถ้าคนซตัน
ตินฟอลคอนได้จัดการให้พระเจ้ากรุงสยามได้เข้าวัดเป็นการสำเร็จแล้ว
เซอวาเลียเคอโซมอญจะได้จัดการให้ฟอลคอนได้ รบภัยรตยศ ฝรั่งเศส
อย่างว่า การที่ตกลงกันตงนักเท่ากันแต่การที่ทำอยู่ในประเทศฝรั่งเศส
มาช้านานแล้ว ออกมาทำต่อในประเทศทางตะวันออกเท่านั้น

ฝ่ายคนซตันตินฟอลคอนก็ระวังมิให้ท่านราชทูตพอใจและไม่คิด
ค้ำในความคิดของราชทูตเลย การที่ราชทูตรับเรื่องจะให้ภัยรตยศ
ฝรั่งเศส และไต่ขื่อว่าฟอลคอนเป็นคนซอัสตยศเป็นคนดีและยกต่าง ๆ
นั้น ฟอลคอนก็รับยกทุกอย่าง แต่ฟอลคอนก็บอกราชทูตว่าการเรื่อง
เป็นเรื่องที่ยากและจะต้องจัดการอย่างระวังที่สุด และได้ทักว่าคำกราบ
ทูลของราชทูตแรงไปสักหน่อยจึงขอตักเนอความออกเสียบ้าง แต่มอง
ซีเออร์เคอโซมอญไม่ยอมเป็นอันขาด ฟอลคอนจึงขอร้องจะเป็นล่ามในเวลา
ที่ราชทูตจะเข้าเฝ้าทุก ๆ คราว ฝ่ายเซอวาเลียเคอโซมอญก็ไม่เต็มใจ
ก้วยอยากจะเอาสัณฆราชเคอเมเตโลไปลิดเป็นล่าม แต่ฟอลคอนก็ไม่
ยอมจะต้องการเป็นล่ามให้จึงได้ ท่านราชทูตจึงต้องยอมให้ในชั้น
เพราะถ้าการที่จะให้พระเจ้ากรุงสยามเข้าวัดได้เกิดเรื่องขึ้นแล้ว ล่ามก็
อาจจะทำให้เรื่องหนักกลายเป็นเรื่องเบาไปก็ได้

ในพระราชสาสน์ที่พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ มีไปถวายพระเจ้ากรุงสยามนั้น ก็ยังไม่ได้ใช้ คำกล่าวหาญเหมือนกับคำ กราบทูล ของเซอวาเลียเคอโซ มอร์เลย์ เพราะเซอวาเลียเคอโซมองไม่ไต่พบเรื่องอันเลย นอกจาก เรื่องที่จะให้พระเจ้ากรุงสยามทรงเปลี่ยนศาสนาเท่านั้น แต่ในพระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ นั้น ยังมีเรื่องการค้าขายแทรกลงบ้าง พระราชสาสน์ของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ มีความดังนี้

“เรามีความเลื่อมใสเป็นอันมากที่ได้ทราบว่าราชทูตที่พระองค์ได้จัดส่งมาหาเราเมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๓ (๒๒๒๔) ได้ถูกอภัยอย่างสูญหายไปเสียแล้ว เราได้ทราบจากพวกบาทหลวงมิชชันนารีที่โคกกลับมาจากเมืองไทย และได้ทราบจากจดหมายที่เสนาบดีของเราได้รับจากผู้ว่าราชการเมืองที่หมายการงานสำคัญ ๆ นั้น ว่าพระองค์ทรงปรารถนาอยากจะเป็นพระราชไมตรีกับตัวเรา เรามีความประสงค์จะตอบแทนพระราชไมตรีของพระองค์จึงได้จัดให้เซอวาเลียเคอโซมอร์เลย์ เป็นราชทูตของเราเพื่อไปเฝ้าพระองค์ เราจะมีความยินดีที่จะคอยหาโอกาสขอพระเดชพระคุณในการที่พระองค์ยังคงปกครองและบำรุงพวกสังฆราชและมิชชันนารีอื่น ๆ ซึ่งไปทำการก่อสร้างนาครีคเคียนต่อไฟร์ฟาซ แผ่นดินของพระองค์ และการที่กลัวเรามีความนับถือพระองค์โดยเฉาะ จึงกระทำให้เรามีความประสงค์อยากให้พระองค์ได้ พงศ์คำสั่งสอนของพวกสังฆราชเสียด้วย เพื่อจะได้ทรงทราบถึงความจริงแห่งกฎหมายของพระผู้เป็นเจ้าที่แท้ เราได้มอบให้ราชทูตของเรานำของแปลก ๆ ใน

เมืองของเราไปถวายต่อพระองค์เพื่อเป็นเครื่องแสดงความนับถือ
 ของเรา และราชทูตก็จะได้ทูลให้ทรงทราบ ว่าเรามีความ
 ประสงค์อย่างใด สำหรับให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของเราได้หาผล
 ประโยชน์ในทางค้าขายด้วย ในที่สุดเราขอพระผู้เป็นเจ้าได้ ไปรศ
 เพิ่มพลพระเกียรติยศของพระองค์ด้วย”

เขียนที่พระราชวัง ๒๓ เดือน มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๕

(พ.ศ. ๒๒๒๘)

(เซ็น) หลุย

ต่ำลงมาเซ็น คอลแบร์ต”

เมื่อสมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จออกแขกเมืองแล้ว ภายหลังมา
 ก็ได้โปรดให้เสวยาเลียเดอโซมองได้เผาเป็นพิเศษอีกหลายคราว ใน
 การเผาพิเศษนั้นสมเด็จพระนารายณ์มักขยสั่งแต่ในเรื่องพวกชอลันดาโดย
 มาก เพราะทรงถือว่าพวกชอลันดาเป็นศัตรูที่น่ากลัว และเช่นคนที่
 ไม่มีความจริงเลย ในเวลาที่สมเด็จพระนารายณ์ขยสั่งอยู่กับเสวยาเลีย
 เดอโซมองนั้น คอนซกันตินฟอลคอนเฝ้าอยู่ในที่นั้น ก็ขยร้อนใจ
 เรื่องพวกชอลันดาเหมือนกัน แต่ในเรื่องนฟอลคอนจะมีความกลัว
 พวกชอลันดาจริง หรือจะคิดเอาหน้าแก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสอย่างไร
 ก็ตาม แต่ในเรื่องที่ฟอลคอนร้อนใจเรื่องพวกชอลันดานั้น ฟอลคอน
 มิได้ขยขยเลย แต่ได้อธิบายแจ่มแจ้งถึงเหตุผลต่าง ๆ ที่พวกชอลันดา
 จะคิดขยขยวางขยขยฝรั่งเศสฝ่ายอินเดีย ในเวลานั้นก็ขยไม่ได้ตกลง
 อะไรกันเลยสักอย่างเดียว แต่ฟอลคอนก็เฝ้าถึงเรื่องจะทำสัญญาสัญญา

และรบ (Offensive & Defensif Alliance) กับฝรั่งเศสเสียแล้ว ฝ่ายราชทูตฝรั่งเศสก็ปล่อยให้พลคอนทไป และเมื่อราชทูตจะพาคอนทไปก็เอาเรื่องที่ว่าเขาราชทูตมาในคราวนี้ขอพอลคอนท คือขอให้พระเจ้ากรุงสยามได้ทรงนับถือศาสนาคริสต์เถย และเมื่อราชทูตพาคอนทไปเรื่องใด ๆ ก็ตาม ลงท้ายก็เอาเรื่องที่จะให้สมเด็จพระนารายณ์เข้าวัดแทรกเข้าเสมอทุกเรื่อง แต่เมื่อราชทูตฝรั่งเศสพาคอนทในคราวนี้ สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงนิ่งหาได้รับสั่งว่าอย่างไรไม่ ฝ่ายพอลคอนทก็ทำนายว่าถ้าพระเจ้ากรุงสยามขึ้นเปลี่ยนศาสนาโดยรวดเร็วเช่นนั้น ก็คงจะเกิดขบถในเมืองไทยยุคใหญ่เป็นแน่

แต่ในเรื่องที่โตเรจากันต่าง ๆ นั้นเป็นการจำเป็นจะต้องให้สิ้นสติกวรา โดยทำหลักฐานไว้เป็นลายลักษณ์อักษร ทั้งฝ่ายเซอวาเลียเทอโซมอแห่งกรุงเม็กซิโกก็บอกกันกับคอนซตันตินพอลคอนท เซอวาเลียโซมอเห็นว่าเหตุว่าเป็นการจำเป็นที่พระเจ้ากรุงสยามจะต้องนับถือศาสนาคริสต์เถย คอนซตันตินพอลคอนทจึงคอยอธิบายโดยยืดยาวโดยเอาข้อศาสนามาอ้างเป็นหลักและปรารภในการที่เขาข้อศาสนาเช่นใหญ่ จึงจะโตเป็นไมตรีกับฝรั่งเศส และได้ชแจงต่อไปว่า

“พระเจ้าเป็นเจ้าที่แท้ที่จริง ผู้ซึ่งได้สร้างดินฟ้าและอากาศ ทั้งสร้างมนุษย์และสิ่งสารพัดอันมีรูปพรรณและลักษณะต่าง ๆ กันนั้น ถ้าประสงค์จะให้มนุษย์ทั้งหลายได้ถือศาสนาให้เหมือนกันหมด และให้มนุษย์ทั้งหลายได้อยู่ใต้กฎหมายอันเดียวกัน

แล้ว พระผู้เป็นเจ้าก็คงจะจัดให้เป็นดังนี้โดยง่ายที่สุด แต่พระผู้เป็นเจ้าก็ใคร่สร้างสิ่งสรรเสริญอันมากมายไม่ ให้มีลักษณะต่างกันทั้งนั้น เพราะฉะนั้นพระผู้เป็นเจ้าก็คงประสงค์ให้ถือศาสนาต่างกันเหมือนกัน”^๑

จริงอยู่เมื่อฟอลคอนในเวลาหมอบอยู่ข้างพระบาทพระเจ้ากรุงสยาม ใต้แปลคำชักชวนที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ใคร่ประสงค์มากยกราชทูตนั้น ฟอลคอนก็กลัวจนตัวสั่น และสั่นเคঁเพราะนารายณ์ก็ทรงพระกรุณาโปรดให้อภิบาลฟอลคอน แต่ก็ไม่ใคร่ประสงค์ว่า ใ้ทรงนับถือศาสนาอื่นโดยนัยถือข้อ ๆ กันมาถึง ๒๒๕๗ ปีแล้ว เพราะฉะนั้นก็ให้พระองค์เปลี่ยนศาสนาเสียดังนี้ เป็นการที่พระองค์จะทำไปไม่ได้

๑ ในจดหมายที่ฟอลคอนได้มีถึงเคอไซมอนนั้นมีใจความว่าดังนี้ ในการที่ท่านได้กราบทูลพระเจ้ากรุงสยามเมื่อเช้านี้ ยกเหตุต่าง ๆ อันไหนเราะน่าฟังมาอ้างเพื่อจะชักชวนให้พระองค์ได้ทรงนับถือศาสนาของเรานั้น การที่ท่านได้กราบทูลเช่นนั้น เห็นจะเป็นด้วยความมุ่งดีเกินไปกระมัง แต่ข้าพเจ้าจะบอกให้ท่านทราบได้ว่า ข้าพเจ้าผู้เป็นคริสเตียนผู้ ๑ และมีความเจตนาเท่ากับคนอื่น ที่จะให้พระเจ้ากรุงสยามได้เข้ารับ ทั้งข้าพเจ้าก็เป็นเสนาบดีของพระเจ้ากรุงสยามผู้เป็นนายของข้าพเจ้า ทั้งเป็นเพื่อนรักของท่านด้วยนั้น ข้าพเจ้ายังเห็นว่าท่านได้กราบทูลพระเจ้ากรุงสยามโดยไม่ตรึกตรองนั้นเป็นการไม่สมควรเลย ข้าพเจ้าเองเป็นผู้รู้ในคำรับสั่งของท่าน และการทำงานทั้งปวงจะดำเนินกันอย่างไร ข้าพเจ้าก็ทราบอยู่เต็มใจทุกอย่าง ข้าพเจ้าจึงต้องบอกให้ท่านทราบว่า แม้พระเจ้ากรุงสยามจะทรงยอมเข้ารับ โดยพระองค์มิได้ทรงศึกษาการศาสนา และโดยมิได้ระวังการทั้งปวงให้รอบข้าสมกับพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงพระปรีชาญาณแล้ว ข้าพเจ้าผู้เป็นคริสเตียนคน ๑ ก็จำเป็นจะต้องห้ามปรามขัดขวางมิให้พระองค์ได้เข้ารับ จนกว่าพระองค์จะได้ทรงเข้าพระทัยในข้อศาสนาโดยถ่องแท้ขึ้นแล้ว

ผลที่สุดของการเรองน ^๕ ดงคอนชคณคณฟอลคอนจะสัญญาไว้
 ว่าอย่างไรก็ตาม ^๕ หรือยากหลวงเลอวาเซจะไ้ครอบงำอย่างไรก็
 ก็เป็นอันถองทอกอไลย ^๕ เป็นอันเห็นแล้วว่าการที่ราชทูตฝรั่งเศส จะ
 มาเชิญเสด็จสมเด็จพระนารายณ์ให้เขารคนั้น ^๕ เป็นการที่จะไม่สำเร็จ
 แม้ในชั้น ^๕ ยากหลวงเคอชวชทำใจเย็นมากมิไ้ มีความหนักใจอย่างไค
 เลย ^๕ คงกำการในหน้าที่ผู้ช่วยราชทูตอยู่เสมอ ^๕ และกลับประกาศว่า
 ฟอลคอนเป็นคนก็มากไคใช้ศัพท์ว่า ^๕ “เป็นนายคน” ^๕ ในเรองน
 ยากหลวงเคอชวชไคเขียนกล่าวว่ดังนี้

“ข้าพเจ้าไ้ทราบแน่แก่ใจอยู่แล้วว่าการที่พทกันว่พระเจ้ากรุง
 สยามจะทรงเขารคนั้น ^๕ เป็นคำพทที่เกินกว่าเหตุมาก ^๕ ข้าพเจ้าไ้
 รู้สึกอย่ก ^๕ พระเจ้ากรุงสยามทรงยอมที่จะปกครองและบำรุงพวก
 เขารค ^๕ แม้หาใช้พระองค์เองจะเขารคควยไม่ ^๕ การที่พระองค์
 ทรงปฏิบัติเช่นนี้ ^๕ ก็ไคยพระราชกริหะชักนำให้ชาวต่างประเทศ
 และสินค้าไคเข้าไปในพระราชอาณาเขตร ^๕ เพื่อเป็นทางข้องกัน
 มิให้พวกซอลันทามารังแกข่มเหงพระองค์ไ้ ^๕ เพราะบรรดาเจ้า
 แม่ณคณมายอินเดยทุกองคมีความกลัวพวกซอลันตามาก”

เพื่จะให้การที่เซอวาเลียเคอชอมองเสียบอกเสียบใจที่คมาทำการไม่
 สำเร็จไ้เบาบางน้อยลงไปนั้น ^๕ คอนชคณคณฟอลคอนคนโปรดของพระเจ้า
 แม่เกนไ้กำการ ^๕ เธอเพื่อเอาใราชทูตฝรั่งเศสทุกธย่าง ^๕ คือ ฟอลคอน
 ไ้เอาแปลนและแยกต่าง ๆ มาปดูษาเซอวาเลียเคอชอมองบัง ^๕ ไ้มา
 อื้อนวนอนในนามของพระเจ้ากรุงสยามขอใ้ราชทูตช่วยไปตรวจข้อมและ

คิดว่าควรจะแก้ไขอย่างไรบ้าง ก็ขออนุญาตให้เสนาบดีเคอไซมของ
 บอกให้ทราบว่า ขนบธรรมเนียมของบ้านเมืองมีสิ่งใดที่ราชทูตไม่พอ
 ใจบ้าง เพื่อจะได้ขจัดหรือแก้ไขธรรมเนียมนั้น ๆ เสีย ในการที่
 จะชักชวนให้สมเด็จพระนารายณ์ได้เขารักคนในคฤหาสน์ทำการค้า ๆ ก็
 จริงอยู่ แต่ก็ให้ทำการแก้ไว้ในขั้นนี้โดยที่อุททมนต์บำรุงเชื้อเพื่อแก่พวก
 ฝรั่งเศสเสกถอดศาสนาคริสต์เถียนทุกสิ่งทุกอย่าง และพวกฝรั่งเศสจะให้
 ฟอลคอนอุททมนต์ยิ่งกว่าคนอื่นเห็นจะไม่ไคแล้ว การที่ฟอลคอนได้ทำให้
 แก่พวกฝรั่งเศสนั้น คือ ได้ยกให้สร้างวัดเขารักให้หลัง ๑ วัดเล็ก ๆ
 หลายหลัง ได้ให้สร้างโรงเรียนหลายหลัง สร้างหอส่งดาวอย่างแบบ
 ทกรุงปักกิ่งหลัง ๑ ได้ชักนำให้บุตรหลานของขุนนางข้าราชการไป
 เรียนที่พวกฝรั่งเศส และได้เป็นผู้นำให้ชาวฝรั่งเศสได้เข้าเฝ้าพระเจ้า
 แผ่นดินได้ ความที่ฟอลคอนได้จัดทำไปเท่านี้ก็ยิ่งหาพอใจไม่ แต่ได้เอา
 ค่ายนทกของราชทูตซึ่งกล่าวด้วยการเสนาบดีถวายต่อสมเด็จพระนารายณ์
 และได้ยกเอาค่ายนทกของราชทูตฝรั่งเศสเป็นหลักสำหรับทำสัญญาใน
 ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสด้วย

หนังสือสัญญาฉบับนี้ให้เซ็นออกณเมืองลพบุรีเมื่อวันที่ ๑๐ เดือน
 ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีข้อความอนุญาตให้พวก
 บาคหลวงมิชชันนารีเทศน์สั่งสอนศาสนาได้โดยไม่ต้องมีใครห้ามปรามขัด
 ขวางอย่างใด และอนุญาตให้พวกมิชชันนารี ได้สอนหนังสือ รักษา
 พยาบาลโรคต่าง ๆ และรับคนเข้ารับที่วัดทั่วพระราชอาณาจักรโดยอยู่
 ในความปกครองและอุททมนต์ของพระเจ้าแผ่นดิน การที่ได้อนุญาต

เช่นนี้แต่ขอห้ามอย่างเดี๋ยวนั้น คือ ห้ามมิให้ปากหลวงมีชนนาร
 สอนการอย่างไถอื่นจะทำให้ราษฎรพลเมือง กลัวยุทธยศหรือคิดร้ายต่อ
 รัฐบาลและกฎหมายของบ้านเมือง ส่วนโรงเรียนของพวกเขารัตนั้นก็
 จะได้รับความบำรุงและมีสิทธิเท่ากับโรงเรียนอื่น ๆ ของบ้านเมือง พวก
 ไทยที่ไถเขารัตแล้วจะได้รับคามยกเว้นไม่ต้องทำการงานในวันอาทิตย์
 และวันนักขัตฤกษ์ของพวกคริสเตียน และในที่สวดพระเจ้ากรุงสยาม
 จะได้ทรงเลือกตั้งชนนางข้าราชการซึ่งเป็นคนดีตั้งอยู่ในความยุติธรรม
 สำหรับเป็นผู้พิจารณาคดีต่าง ๆ ในระหว่างพวกเขารัต โดยข้าราชการ
 ผู้นั้นไม่ต้องคิดเอาเงินหรือผลประโยชน์จากคดีความอย่างไถ

ในการที่ทำสัญญาฉบับนี้บริษัทฝรั่งเศสมายินยอมก็มีเหตุระแวง
 กัน ด้วยได้ทำสัญญาโดยเฉพาะฉบับ ๓ ซึ่งอนุญาตให้บริษัทฝรั่งเศส
 มีอำนาจทำการค้าขายได้ทุกอย่างโดยไม่มีข้อขัดข้องและไม่ต้องเสียภาษี
 ทั้งขาเข้าและขาออกอย่างไถ แต่มีข้อห้ามมิให้บริษัทฝรั่งเศสซื้อขาย
 สินค้าพิเศษตามกฎหมาย สินค้าชนิดนี้บริษัทจะขอไถแต่จากพนักงาน
 คลังหลวงแห่งเดี๋ยวนั้น ส่วนนายเรือของบริษัทนั้นหน้าที่จะต้อง
 เปรียบเทียบและพิจารณาคดีต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นในระหว่างคนทำงานของ
 บริษัท และให้นายเรือลงโทษผู้ทำผิดได้ตามขับังคับของบริษัท เว้น
 แต่ถ้าคดีเกี่ยวแก่ชาวฝรั่งเศสซึ่งทำราชการอยู่ในพระเจ้ากรุงสยามแล้ว
 นายเรือของบริษัทจะพิจารณาในคดีนั้นๆ ไม่ได้ ตามข้อความในหนังสือ
 สัญญาฉบับนี้ ไทยได้ยอมให้บริษัทฝรั่งเศสค้าขายในเกาะภูเก็ตได้แต่
 ฝ่ายเดียว และอนุญาตให้ฝรั่งเศสไปตั้งห้างที่เกาะภูเก็ตด้วย ยังมี

ข้อสัญญาพิเศษอีกข้อ ๓ ซึ่งอนุญาตให้ฝรั่งเศสไปตั้งห้างได้ทั่วพระ
ราชอาณาจักร แต่ต้องไปตั้งห้างในที่ต่าง ๆ ตามความเห็นชอบของ
เสนาบดีสยาม และในที่สุดคนไทยได้ยกเมืองสงขลาให้แก่บริษัท
ฝรั่งเศส และอนุญาตให้ฝรั่งเศสได้สร้างบ่อนและกิจการใดทุกอย่าง
ตามชอบใจ

ตามที่ฝรั่งเศสได้ประ โยชน์และได้เปรียบเท่านั้นแล้ว ยังหาเป็น
การพอใจคนชนชั้นพื้นเมืองคนไทยด้วย คนชนชั้นพื้นเมืองคนไทยจะ
ต้องการให้ฝรั่งเศสได้เปรียบยิ่งกว่านี้อีก การที่พ่อค้าคนคิดเช่นนั้น
เพราะต้องการไม้ตรีของฝรั่งเศสยิ่งนัก และต้องการจะให้พระเจ้าหลุยส์
ที่ ๑๔ พอพระทัยด้วย ในเรื่องนี้เป็นการที่พ่อค้าคนต้องทำยาก เพราะ
เหตุที่จะต้องคิดตอบแทนราชทูต แต่อย่าให้ราชทูตเห็นว่าถูกหลอก
จะต้องทำเป็นยอมในข้อสัญญาต่าง ๆ แต่อย่าให้ราชทูตหมดความหวัง
ในทางศาสนาได้ ราชทูตจะพูดอย่างไรพ่อค้าคนก็ต้องทำเป็นเห็น
ด้วย แต่ก็อย่าให้ขาดความจงรักภักดีต่อไทย และจะต้องคิดกิจการ
เอาพระทัยพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองอันประทัยคนละสุดโลก และซึ่ง
ความต้องการอันร่วมพระทัยกัน ไม่ตรงกับความต้องการที่ต่างพระองค์
นับถือศาสนาคนละอย่าง แต่ในข้อนี้คนชนชั้นพื้นเมืองคนไทยได้กิจการ
อย่างฉลาดที่สุด และได้ทำการอย่างแข็งแรงอันน่าทึ่งมาก เพราะว่า
การที่ราชทูตได้เข้าเป็นพิเศษ หรือเข้าในเวลาเสด็จออกขุนนางก็
การไปยิงเนอยิงสัตว์กต การเที่ยวเตร่ดูของต่าง ๆ กต การเลี้ยง

ไต่เก๊ก พิธีต่าง ๆ เกี่ยวด้วยการศาสนา ก็หนังสือสัญญา ก็หนังสือโต้ตอบ ก็ของกันที่ให้ซึ่งกันและกัน ก็ล้วนเป็นสิ่งประกอบสำหรับให้ฟอลคอนไต่จัดการในเรื่องที่คิดจะเอาใจฝรั่งเคล็ดทั้งสิ้น เพราะฟอลคอนประสงค์จะทำการติดต่อกับฝรั่งเคล็ดให้เป็นหลักฐานมั่นคง และคิดจะเอาสัญญาซึ่งเกี่ยวข้องกับศาสนา และการค้าขายเป็นหนทางสำหรับทำสัญญาทางปอลิติกให้ถาวรจริง ๆ คอนซตันตินฟอลคอนไต่ มีจุดหมายอันยาวดวงเชอวาเลียเคอไซมออง แนะนำวิธีที่จะจัดการสำหรับให้ไทยกับฝรั่งเคล็ดได้เป็นไมตรีกัน แต่ในข้อความที่เขียนมานั้น ไต่แสดงความจริงรักภักดีต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมากนัก จนเกือบจะปรากฏว่า ความซื่อสัตย์ของตัวต่อพระเจ้ากรุงสยามไม่มีใครจะมีเท่าไรนัก ฟอลคอนไต่แนะนำกับเชอวาเลียเคอไซมอองขอให้ทำสัญญาสู้และรบ (Ligue offensive & défensive) สำหรับต่อสู้กับพวกซอลันคา เชอวาเลียเคอไซมอองก็ไต่ตอบว่า ในเรื่องนี้เชอวาเลียเคอไซมอองหาได้รับคำสั่งมาอย่างไต่ไม่ เพราะฉะนั้นเชอวาเลียเคอไซมอองจะทำอะไรไม่ได้ นอกจากจะถวายพรขอให้พระเจ้ากรุงสยามไต่ทรงพระเจริญเท่านั้น

แต่การที่ราชทูตฝรั่งเศสไต่ตอบดังนี้ ก็หาไต่ทำให้คอนซตันตินฟอลคอนพอใจไม่ ฟอลคอนเห็นว่าราชทูตฝรั่งเศสไม่เล่นด้วยแล้ว จึงหันไปหาพวกบาทหลวงเยซูอิตต่อไป ในบรรดาพวกบาทหลวงเยซูอิตที่ไต่ไปเมืองไทยในหน้าที่ผู้ชำนาญวิชาเลขในคราวนี้ และซึ่งจะต้องไปอยู่ในเมืองจีนต่อไปนั้น มีบาทหลวงเยซูอิตอยู่คน ๓ ซึ่งเป็นคน

เหมาะใจของฟอลคอน เพราะบาทหลวงผู้นี้เป็นคนที่มีวิชาความรู้
 เป็นคนฉลาดรู้การของโลกทั่วไป และเป็นคนช่างคิดกลยตะแคงก็
 บาทหลวงคนนั้น ชอบบาทหลวง กิตาซาคี เมื่อเจ้าพนักงานได้เลือก
 บาทหลวงตาซาคีให้ไปเมืองไทยนั้น บาทหลวงตาซาคีเพิ่งกลับมาจาก
 กลลนืออเมริกา ซึ่งได้ไปพร้อมภักย์จอมพลเคสเตร และได้ไปอยู่ใน
 กลลนืออเมริกาถึง ๔ ปี โดยไปรับหน้าที่เป็นทั้งบาทหลวงนักปราชญ์
 และคนชำนาญเจรจาการบ้านเมืองด้วย บาทหลวงเคอลาเซซมี ความ
 นับถือบาทหลวงตาซาคีเป็นอันมาก เพราะเห็นว่าในเวลาที่มีความ
 ลำบากหรือชดชของต่าง ๆ บาทหลวงตาซาคีก็มีได้ยอโทษ แต่คงมีบุญญา
 แก่ไขข้อชดชของนั้น ๆ ทั้งเป็นคนหมั่นทำการงานมิได้ คิดแก่ความ
 เห็นใจเห็นอวยเลย และเมื่อมุ่งในการอย่างใดแล้วก็คงจะทำการนั้น
 จนกว่าจะสำเร็จ

๑ บาทหลวงตาซาคีคนนี้เป็นชาวบ้านนอก เกิดที่เมือง กิเยน เมื่อบาทหลวงตา
 ซาคีได้ ไปยังประเทศอเมริกา (ค.ศ. ๑๖๘๐—๘๔ พ.ศ. ๒๒๒๓—๒๒๒๗) และได้ไป
 เมืองไทย ๒ ครั้ง (ค.ศ. ๑๖๘๕ และ ๑๖๘๗ พ.ศ. ๒๒๒๘ และ ๒๒๓๐) ก็เคยไปอยู่ที่
 ประเทศอินเดียตลอดชีวิต พยายามไปตั้งคณะเยซิวที่อินเดีย และได้พยายาม
 จะกลับไปเมืองไทยหลายหนแต่หาสำเร็จไม่ ดังจะได้เห็นต่อไปในสมุดเล่มนี้ บาทหลวง
 ซาคีได้ตายที่เมือง จันเดอนากอร์ เมื่อวันที่ ๒๑ เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๗๑๒
 (พ.ศ. ๒๒๕๕) ดังมีประกาศอยู่ในทะเบียนคนตายของเมืองนี้ หาได้ตายใน ค.ศ. ๑๗๑๔
 (พ.ศ. ๒๒๕๗) ดังบาทหลวงโอกุสแตงเดอมาเกอร์กล่าวในหนังสือ (Bibliothèque
 des ecrivains de la Compagnie de Jesus) ไม่ บาทหลวงตาซาคีได้แต่ง
 พจนานุกรมภาษาฝรั่งเศส—ละติน และละติน—ฝรั่งเศส เล่ม ๑ ที่กรุงปารีส เมื่อปี
 ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๒)

คอนซตันตินฟอนคอนรัจกนไศยยากหลวงตาซาค์ไคคี่ ว่าเป็นคนช่างคิดช่างทำ และทราบด้วยว่า พวกเยซูทและพวกมิชชันนารีอาบอสทอลิกมีไค้ปรองคองกัน ฟอลคอนจึงไค้เอายากหลวงตาซาค์เป็นคนสนิท ไค้เล่าความลับในใจให้ฟัง และจะยกให้ยากหลวงตาซาค์เป็นผู้ทำการตามความคิดของตัวซึ่งเป็นการที่เชื่อว่าเสียเศษไซมอองไม่รับทำอัยแล้ว คอนซตันตินฟอลคอนจึงอธิบายให้ยากหลวงตาซาค์ฟังว่า ถ้าพระเจ้าแผ่นดินสยามและพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสไค้เป็นพระราชไมตรีคิงฟอลคอนคิดไว้แล้ว ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง เช่นพวกเขารักก็ไค้ไค้รับผลอันดี และค้อไปในภายหน้าถ้ามักองทหารฝรั่งเศสไค้มารักษาการอัยที่บางกอกแล้ว พวกมิชชันนารีทั่วไปและพวกเยซูทโดยเฉาะ ก็ไค้ไค้ทำการสอนศาสนาตามหน้าที่ไค้ โดยไม่ค้องหวาดหวั่นกลัวอันตราอย่างไค้เลย

ฝ่ายยากหลวงตาซาค์ก็กนปลื้มใจที่ฟอลคอนจะเฉาะตัวสำหรับให้ทำการเรื่องน ก็รับรองว่าการที่ฟอลคอนคิดไว้นั้นไม่เห็นจะเป็นการยากอะไร ยากหลวงตาซาค์จึงรับเป็นธุระจะจัดการตามความคิดของฟอลคอน และรับรองว่าจะจัดการให้สำเร็จให้จงไค้ ยากหลวงตาซาค์จึงไค้บอกกับฟอลคอน ว่าเชื่อว่าเสียเศษไซมอองกับยากหลวงเดอซัวซ์หามีอำนาจในราชสำนักฝรั่งเศสอย่างไค้ไม่ และในเรื่องนี้ถ้ายากหลวงเดอลาเซซไค้ช่วยด้วยแล้ว ทำอย่างไร ๆ ยากหลวงเดอลาเซซก็คองจะจัดการจนสำเร็จ

๑ ในเรื่องนี้ ยากหลวงเดอซัวซ์ไค้เขียนไว้ในจดหมายเหตุว่าคั้งนี้ คอนซตันซไค้ให้ยากหลวงตาซาค์เป็นเครื่องมือ เพราะเห็นว่ายากหลวงตาซาค์เป็นคนใจเอ็นโอนอ่อนและเป็นคนกล้า คอนซตันซจึงไค้เอาความคิดของตัวเล่าให้ยากหลวงตาซาค์ฟังซึ่งเป็นความคิดที่พวกเราเห็นว่า เป็นความคิดอันหลักลอยหาประโยชน์มิไค้

เพราะเหตุด้วยคอนชัตนคินฟอลคอนเป็นผู้จัดการ และบาทหลวง
 คาซาคได้เข้าแทรกฉวย จึงเป็นอันตกลงที่ไทยจะได้แต่งตั้งราชทูต
 ไปใหม่อีกครั้ง ๑ และกำหนดจะให้ราชทูตสยามนี้เดินทางไปประเทศ
 ฝรั่งเศสพร้อมกันเชอวาเลียเคอโซมอง บาทหลวงเคอชวซก็เป็นผู้
 หมกหวังที่จะได้เดินทางอันดีให้แก่พระเจ้าแผ่นดินของ ประเทศ สยาม
 ค่อยไป และที่คอนชัตนคินฟอลคอนได้ลอบบาทหลวงเคอชวซว่าจะให้ตัว
 เป็นผู้นำของพระราชทานไปให้ใช้ย่นนี้ บาทหลวงเคอชวซก็หมกหวัง
 ในเกียรติยศอันนทเคยว ในเรื่องนบาทหลวงเคอชวซได้เขียนความ
 ว่าดังนี้

“การที่ไทยกลบกลายไปเช่นนี้กระทำให้บาทหลวงคาซาคได้รับพระ
 ราชทานไม้กางเขนทองคำอย่างงดงาม ซึ่งข้าพเจ้าควรจะได้
 ในเวลาที่เข้าเฝ้าทูลลา แต่ซึ่งกลับไปพระราชทานให้แก่บาทหลวง
 คาซาคเสียแล้ว ซึ่งเป็นการสมควรอยู่ข้าง เพราะเชอวาเลีย
 เคอโซมองกับตัวข้าพเจ้ากลายเป็นตัวเล่นละครเสียแล้ว แต่บาท
 หลวงคาซาคกลายเป็นตัวราชทูตซึ่งได้รับคำสั่งทางลับสำหรับไป
 เจริญการบ้านเมือง”

คอนชัตนคินฟอลคอน ได้ทำการทุกอย่างที่จะให้พวกฝรั่งเศส
 เห็นในอำนาจของตัว ได้เอาของต่าง ๆ มาให้พวกฝรั่งเศสในนามของ
 ตัวข้าง เป็นของพระราชทานข้าง ของเหล่านี้ล้วนแต่ของดี ๆ มีราคา
 มากและมีหลายอย่างหลายชนิด เช่นผ้าต่าง ๆ เครื่องลายคราม โถ
 แจกั้น หีบรูปต่าง ๆ อารูต่าง ๆ และของอย่างอื่น ๆ อีกเป็นอันมาก

แล้วฟอลคอนได้มีการเลี้ยงเพื่อเป็นเกียรติยศแก่พวกราชทูต และใน
 การเลี้ยงนั้นเครื่องใช้เช่น จาน ชาม ก็ล้วนแล้วไปถ้วยทองคำลงยา
 และอาหารเครื่องบริโภชนานั่นก็มักมีขายบนไทยและปอกเกต สุราที่
 ดมหนักเป็นสุรามามากเมืองสเปนเมืองเปอเซียเมืองฝรั่งเศส และ
 เหล้าเขยนั้นก็เป็นเขยมาจากเมืองอังกฤษ ถึงวันเฉลิมพระชนมพรรษา
 ของพระเจ้าแผ่นดินปอกเกตและอังกฤษ ฟอลคอนก็ให้มีการเลี้ยง
 และโต๊ะเชอเชิญพวกราชทูตให้มารวมวงพร้อม ๆ กัน และในเวลาเลี้ยง
 นั้น ฟอลคอนก็ได้ดื่มถวายพระแก่พระเจ้าหลุยส์ ๓๔ ถึง ๓๐๐ ครั้ง และ
 ได้ดื่มถวายพระแก่พระราชวงศ์บริวารของ ทั้งสมเด็จพระเจ้าราชทูตและพวกที่
 มานั่งโต๊ะด้วย นอกจากนั้นคนชดกันฟอลคอนได้พาพวกราชทูตไป
 การดูไฟเวลาเฉลิมพระชนมพรรษา และพาไปคอกไม้เพลิง ได้พา
 ไปคอกคล้องช้าง และไปคอกเลี้ยงกัณฑ์ ยังพาไปคอกครัวไทย และงิ้วของเจ้า
 นอกจากการเพลิดเพลินเหล่านี้ ฟอลคอนยังได้พาพวกราชทูตไปชม
 พระราชวังต่าง ๆ ในกรุงศรีอยุธยาและที่เมืองลพบุรี เมื่อไปถึงเมือง
 ลพบุรีพวกราชทูตก็ได้เสวยเข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ ในที่สุดฟอลคอน
 ก็ได้พาพวกราชทูตไปชมตามวัดวาอารามอันงดงามซึ่งได้มีไปถวายพระ
 พุทธรูปหล่อถ้วยทองคำและฝังเพชรทับทิมและมรกต อันดูราวคา
 ไปหมด

๑ ในเรื่องพวกราชทูตเที่ยวแลดูของแปลก ๆ ต่าง ๆ นั้น บาดหลวงเดอซัวซ์
 ได้เขียนไว้ในจดหมายเหตุอย่างน่าฟังมาก แต่โดยที่มีนิสัยชอบอยากแต่จะหาเหตุจึงออกที่
 จะล้อเลียนไม่ได้ ในสิ่งต่าง ๆ ที่ได้ไปดูในคราวนั้นสิ่งที่น่าชมมากที่สุดก็คือช้างเผือก
 อันมีชื่อเสียงโด่งดัง ช้างเผือกตัวนี้มีขุนนางเฝ้าอยู่เสมอ ๔ คนเป็นนิจ และขุนนาง

ด้วยคำขอรับรองของท่านอรรคมหาเสนาบดี และด้วยพระราช
ประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์ เซอวาเลียเคอไซมອງจึงยอมให้นาย
เรือโท ฟอร์แยง กยเอนยีนเนย เคอลามาร์ อยู่วัยราชการในเมือง
ไทยต่อไป คือ มองซีเออร์ ฟอร์แยงนั้นจะให้เป็นนายพลเรือ และเป็น
แม่ทัพบังคับการกองทหารไทยทั่วไป และมองซีเออร์ เคอลามาร์นั้น
จะให้เป็นช่างเขียนในต่าง ๆ ตามชายทะเลในพระราชอาณาเขต และ
จะให้เป็นช่างเขียนใหม่ทบวงนอกเพื่อให้กองทหารฝรั่งเศสรักษา เพราะ
สมเด็จพระนารายณ์ได้มีรับสั่งให้ราชทูตสยามกับยากหลวงตาชาติไปขอ
ทหารฝรั่งเศสจากพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แล้ว

๕ คนมีหน้าที่ต้องคอยเอาพัคโบกให้ข้างเป็น คอยเอาใบไม้บัดแมลงวัน และมีร่วม
คอยกางมิให้ข้างเมื่อถูกแดดได้ ข้างนั้นใหญ่โตน่านับถือ เป็นบ่าวอันดีของประเทศ
เป็นนักรบอันจะสู้กองทัพใดทั้งกอง เพราะเมื่อไทยได้รับกับมอญ ข้างได้ฆ่าคนเสียตั้ง
๕ แสนหรือ ๖ แสนคน

การที่บาดหลวงเดอซัวอธิบายและสรรเสริญข้างเช่นนี้ ขอผู้อ่านจงอย่าเข้าใจว่า
จะเป็นจริงดังนั้นทุกอย่าง เพราะในเรื่องข้างเลือกนับาดหลวงตาชาติกับบาดหลวงบูเวต์
ก็ได้แต่งอธิบายเหมือนกันแต่ก็ไม่มีความขยอขงถึงเพื่อนนี้ พวกที่ไปเที่ยวชมของ
ต่าง ๆ ในสมัยหลัง ๆ ก็ได้เล่าถึงวัดบางวัดซึ่งงามจริงแต่ก็ได้พูดเลยว่าเป็นด้วยทองคำแท้
เพราะของเหล่านี้เป็นสิ่งที่ปิดทองเท่านั้น สังฆราช ปาเลอกัว มองซีเออร์ ยังริมีไฮต์
กับมองซีเออร์ เดอโบว์ก็ได้อธิบาย ถิ่นฝามันและเสาบัดทองและเขียนลายภาพ
ต่าง ๆ ได้อธิบายถึงพระพุทธรูปที่ฝังพลอย และได้อธิบายถึงพระนอนองค์ใหญ่ที่
บางกอก ซึ่งยาว ๕๐ เมตรวัดด้วยทองคำเปลวทั้งองค์ มองซีเออร์ เดอโบว์ได้ราคา
ว่าทองคำเปลวที่ปิดพระนอนองค์นี้มีราคาหลายล้าน (ในเรื่องนี้ให้ดูหนังสือ Deux
semaines à Bangkok ของมองซีเออร์ เดอคูชี ด้วย)

สมเด็จพระนารายณ์ได้ไปรุดปรานมองซีเออร์ฟอร์แยงมาก และได้พระราชทานตำแหน่งออกพระคัมภีร์สงคราม และฝ่ายพลคองนั้นก็จัดแจงที่สนิทระเอามองซีเออร์ฟอร์แยงไว้เป็นมิตร แต่มองซีเออร์ฟอร์แยงหาได้หลงในการที่พลคองมาคัสนิทไม่ เพราะฟอร์แยงไม่ใคร่จะนับถือพลคองเท่าไรนัก และถูกอย่างยิ่งในความกิดของพลคองที่จะให้ไทยกับฝรั่งเศสเป็นไมตรีกัน ในเรื่องนั้นมองซีเออร์ฟอร์แยงได้เขียนไว้ในจดหมายเหตุว่าดังนี้

“การที่ข้าพเจ้าได้กลับไปประเทศฝรั่งเศสนั้น คอนซตันซ์เห็นว่าเป็นการทชคขวางในความมุ่งหมายของเขา เพราะเขาได้เห็น ว่าข้าพเจ้าเป็นคนใจคอกว้างขวางพูดอะไรก็พูดตรง ๆ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ามิได้เสียพูดอันคมไม่ได้อะไร จึงต้องพูดตรง ๆ ตามเรื่องตามชน เมื่อคอนซตันซ์คิดเห็นดังนี้ จึงเกรงว่าเมื่อข้าพเจ้าได้ไปถึงเมืองฝรั่งเศสแล้ว ข้าพเจ้าก็คงจะพูดอะไรก็พูดตรง ๆ เหมือนอย่างที่ข้าพเจ้าเคยปฏิบัติในเมืองไทย และถ้าข้าพเจ้าได้ไปเล่าถึงการต่าง ๆ ตามที่ข้าพเจ้าได้รู้ได้เห็นในเมืองไทยแล้ว ก็จะทำให้การที่เขาได้หวังนั้นได้ล้มละลายลงไป”

การที่มองซีเออร์ฟอร์แยงกล่าวดังนี้จะเชื่อเอาเป็นจริงทุกคำก็ไม่ได้อะไร เพราะในคุณความดีของเขานั้น ขาดความถ่อมตัว และการที่เขาโกรธแค้นไทยนั้นจึงทำให้ความเปนนกลางใจลำเอียงไป และทำให้เขาเล่าเรื่องต่าง ๆ มากเกินกว่าความที่เป็นจริงไปมาก มองซีเออร์

ฟอร์แแบงก็เห็นและรู้สึกว่าการที่ฝรั่งเศสจะไต่ทำไมคริกซ์ไทยนั้น จะ
 เป็นประโยชน์แก่ฝรั่งเศสมาก แต่ฟอร์แแบงก็ทาบถูกว่า ฟอลคอนจะคิด
 การอย่างไร และที่ฟอลคอนทำอบายต่าง ๆ นั้นก็เป็นเรื่องทฟอร์แแบง
 คิดมาก มองซีเฮอร์ฟอร์แแบงก็มีความเห็นในเรื่องนี้เสียของฟอลคอน
 อย่างเดียวกับบาทหลวงเคอชัวซี แต่ฟอร์แแบงใช้ความแรงกว่าบาทหลวง
 เคอชัวซีมาก และในเรื่องนี้เสียของฟอลคอนนั้น บาทหลวงเคอชัวซี
 ก็ไต่แก่งลงไว้ในจดหมายเหตุ และเวลาที่แก่งนั้นก็เป็นเวลาที่บ้านหลวง
 เคอชัวซีไต่ซึ่งนำหนักหมกแล้ว มิไต่ มีเรื่องติดต่อกับฟอลคอนแล้ว
 เรื่องที่บ้านหลวงเคอชัวซีไต่แก่งเวลานั้น

“ฟอลคอนเป็นคนฉลาดใจกว้างขวาง เป็นคนกล้า มีความ
 คิดมากไต่ทางฝ่ายสูงมาก และบางทีฟอลคอนจะต้องการทหาร
 ฝรั่งเศส ก็เพื่อระยกตัวของควชนเป็นพระเจ้าแผ่นดินเสียเองก็จะ
 เป็นไต่ เพราะฟอลคอนรู้สึกอยู่แล้ว ว่าสมเด็จพระนารายณ์จวนจะ
 สวรรคตอยู่แล้ว ฟอลคอนเป็นคนฉลาดใจคอร้ายเหี้ยมโหด
 และอยากหาที่เงินไม่มีชกขึ้น การที่ฟอลคอนไต่ออกหนุนศาสนา
 คริสต์เคียนนั้น ก็เพราะฟอลคอนไต่เห็นว่าศาสนาเป็นหนทาง
 ที่จะออกหนุนตัวเขาเองเท่านั้น และส่วนตัวข้าพเจ้าเองไม่มีความ
 ใฝ่ใจฟอลคอนเลยในการทั้งปวง เพราะการอย่างไต่ที่ฟอลคอน
 ไต่ทำนั้นก็โดยประสงค์จะหาที่ใส่ตัวอย่างเดียวกับเท่านั้น”

เมื่อวันที่ ๓๒ เดือนธันวาคม เซอวาเลียเคอโซมองไคเฝ้าทูลลา
 สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดพระราชทานของเพิ่มเติมอีก ซึ่งเป็นของ
 ใหม่และงดงามมาก ของต่าง ๆ เหล่านี้โปรดพระราชทานมาหลายวัน
 แล้ว เป็นของพระราชทานราชทูตบ้าง ส่งไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
 บ้าง ส่งไปพระราชทานพระราชวงศ์ฝรั่งเศส และเสนาบดีฝรั่งเศสบ้าง
 คอนซัตตินฟอลคอนเองเป็นผู้ทำบายูชีว่าของอย่างใดจะให้ใครเท่าใด
 ในการพระราชทานของคราวนี้ ก็หาได้ทรงล้นพวกขาดหลวงเยชวิตไม่
 เพราะเมื่อคราวหนึ่ง สมเด็จพระนารายณ์ได้ทอดพระเนตรจันทร์จันทรา
 พร้อมด้วยขาดหลวงเยชวิตที่พระราชวังทะเลชุบศร และได้ทรงหยิบ
 ถวายสิ่งจากมือขาดหลวง ทรงพระองค์เป็นเพื่อนรักอันสนิทของ
 ขาดหลวงผู้นั้น เพราะฉะนั้นจึงได้โปรดพระราชทานเสื้อยาวคลุมทำด้วย
 ผ้าเข็มชายให้แก่พวกขาดหลวงเยชวิต ฝ่ายขาดหลวงตาชาคินนไคพระ
 ราชทานไม้กางเขนทองคำเพิ่มชนิดสัง ๓ และคอนซัตตินฟอลคอน
 ก็ได้ฝากหนังสือถึงขาดหลวงเคอลาเซชชบับ ๓ ให้ขาดหลวงตาชาคินน
 ไปเหมือนกัน ในจดหมายที่ฟอลคอนมีไปถึงขาดหลวงเคอลาเซชชนั้น
 ได้ยกย่องและยกย่องเกียรติพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ชมเชยสรรเสริญ
 พวกราชทูตและขาดหลวงเยชวิต แลได้อวดอ้างในพระเมตตากรุณา
 ของพระเจ้ากรุงสยาม ก็ขอร้องให้ขาดหลวงเคอลาเซชชจัดส่งขาดหลวง
 ที่ชำนาญวิชาเลขให้มารับราชการในเมืองไทย ๓๒ คน แต่คอนซัตติน
 ก็หาได้ล้มถึงส่วนตัวไม่ ด้วยเป็นคนระวังหนัระวังหลังสังเกตเห็นได้ว่าใน
 ภายภาคหน้าคว้อาจจะถึงล้มจมก็ได้ เพราะฉะนั้นฟอลคอนจึงกราบทูล

ขอให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงฝากฝังกับพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพื่อต่อไป
ข้างหน้าจะเกิดเคราะห์ร้ายต่อของถูกเนรเทศออกจากเมืองไทยจะได้
หาที่สำนักในทวีปยุโรปได้

ครั้นถึงเวลาที่ระลอกเรือ เจ้าพนักงานใต้แห่งพระราชสาสนของ
สมเด็จพระนารายณ์ที่ถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ลงเรือลำของเซอวาเลีย
เคอโซมอง และในเวลาแห่งพระราชสาสนลงเรือนี้เจ้าพนักงานก็ได้
ยิงปืนใหญ่เป็นคำนิมิตราชทูตสยาม ๓ คน กับข้าราชการ ๒๐ คน ที่จะไป
เมืองฝรั่งเศสกับราชทูตด้วยนั้นได้ลงเรือ ลิวโซ และเรือ ลามาตัน
ยากหลวงเคอซัวซ์ได้สัญญาว่า จะได้นำการต่าง ๆ ให้แก่ราชทูต
สยาม และรับรองว่า จะได้อธิบายให้ราชทูตไทยพูดภาษาฝรั่งเศสวัน
ละ ๒ คำทุก ๆ วัน แต่ขอให้ราชทูตไทยคอยแทนโดยสอนพงศาวดาร
ฝ่ายทิศตะวันออกให้ยากหลวงเคอซัวซ์ทราบบ้าง พอลคนระตังการ
ไปส่งพวกราชทูตจนถึงสิ้นคน และเมื่อเรือได้แล่นลงไปที่ข้างนอก

๑ ในเรื่องนี้เซอวาเลียเคอโซมองได้เขียนเล่าว่าดังนี้ สมเด็จพระนารายณ์ได้รับ
สั่งกับข้าพเจ้าว่า จะได้ทรงมอบหมายให้ข้าพเจ้าไปกราบทูลพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ขอให้ทรง
ถือว่ามองซิเออร์คอนชตันซ์ได้ทำราชการของพระองค์อย่างดี และเป็นคนที่ทรงโปรด
ปรานมาก แต่มีคุณสมบัติยามองซิเออร์คอนชตันซ์มาก และองค์สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรง
พระชรามากแล้ว ถ้าสวรรคตลงเวลาใด การบ้านเมืองก็คงจะเปลี่ยนแปลงไปหมด เพราะ
ฉนั้นบางที่มองซิเออร์คอนชตันซ์จะต้องออกจากเมืองไทย และจะต้องไปอยู่ในเมือง
ฝรั่งเศส ข้าพเจ้าจึงได้กราบทูลว่า ถ้าจะมีเหตุเกิดขึ้นดังรับสั่งแล้ว ข้าพเจ้าจึงเชื่อว่า
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส คงจะทรงชุบเลี้ยงมองซิเออร์คอนชตันซ์เป็นแน่ และขอให้ทรงวาง
พระทัยว่าเมืองฝรั่งเศสคงจะเป็นที่อาศัยของมองซิเออร์ฟอลคอนได้ และประเทศ
ฝรั่งเศสก็คงจะเลียงดูตามคุณวุฒิของเขา.....

มากแล้ว ฟอลคอนจึงได้ลากลับไป ในระหว่างที่ราชทูตฝรั่งเศสพักอยู่ที่
กรุงศรีอยุธยาสามเดือนนั้น ฟอลคอนได้ทำการอย่างแข็งแรงน่าปลื้ม
มาก เพราะเขาต้องทำการเอาหน้าให้เป็นที่พอพระทัยพระเจ้าแผ่นดิน
ถึง ๒ พระองค์

เรือ ลัวโซ กับเรือ ลามาตินได้กลับไปลงท่าเรือเมืองเบรสต์ เมื่อ
วันที่ ๑๘ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๙) เซอวาเลียเคอ
โซมองได้รีบขยับไปพระราชวังเวอซายก่อน อีกสามวันขาดหลวง
เคอซัวจึงได้ตามไป การที่ขาดหลวงเคอซัวได้ไปเมืองไทยใน
คราวนี้ก็ได้รับผลคืออย่างไร นอกจากได้รับหมายตั้งจากสังฆราชเคอ
เมเตโลไปลิตที่กรุงศรีอยุธยาเท่านั้น ซึ่งเป็นกรทำให้ขาดหลวง
เคอซัวปฏิบัติตามที่ว่า จะไปเป็นนักพรตจนตลอดชีวิต และจะไม่
คิดไปคละเม็งลครอีกต่อไป ที่ขาดหลวงเคอซัวคิดจะสอนศาสนา
แก่คนไทยนั้นก็ไม่ใช่การสำเร็จ แต่ขาดหลวงเคอซัวก็มีได้ช่วย
เมื่อสอนคนไทยไม่ได้ก็หันไปสอนศาสนาแก่พวกกะลาสีเรือลัวโซจนพวก
ในเรือก็เรียกขาดหลวงเคอซัวว่าเป็นครูสอนศาสนา เพราะได้อธิบาย
เรื่องนรกอย่างแข็งแรงมาก ในระหว่างที่เดินทางกลางทะเลหลาย
เดือนนั้น ขาดหลวงเคอซัวก็ได้พยายามเรียนภาษาต่าง ๆ และ
พยายามแต่งเรื่องการปอลิติกการโซเชี่ยล การศาสนาและภูมิศาสตร์

ของประเทศสยาม และไต่เต่งจดหมายบันทึกในเรื่องการค้าขายของ
ฝรั่งเศสในอินเดีย เพื่อยื่นให้เสนาบดีกระทรวงทหารเรือ ในระหว่าง
เดินทางนั้น บาดหลวงเคอชวชกพยายามค้นไต่ของข้าราชการไทย
ที่บาดหลวงคาซาคไต่พามาในคราวนี้ และไต่เต่งเรื่องข้าราชการ
ไทยเหล่านั้นว่าดังนี้

“ราชทูตไทยเหล่านั้นเป็นคนคึกคักไหวพริบไม่ถอยศ และมีอริยาไต่รอย
คึกกว่าราชทูตครั้งก่อนมาก เพราะราชทูตครั้งก่อนไม่รับประทาน
น้ำไม่รับประทานอาหารและไม่พูดเลย ราชทูตคราวนี้ถ้อยกระตือรือร้น
ชวนอยู่ในมือมีไต่แวนเลย และถ้าใครถามอะไรเขาถึง ๔ ข้อ
เขาก็กลยยอนถามถึง ๖ ข้อ”

การที่บาดหลวงเคอชวชกค้นไต่ของชอบสอดรู้สอดเห็นการต่าง ๆ จะ
ให้ผลร้ายอย่างไรนั้น บาดหลวงเคอชวชกจะไต่เห็นในไม่ช้าแล้ว”

๑ เมื่อบาดหลวงเคอชวชกและพวกฝรั่งเศสอื่น ๆ ได้กลับมาจากเมืองไทย ก็เป็นผู้
มีชื่อเสียงเลื่องลืออยู่คราวหนึ่ง มีคนต้องการพบปะสมาคมด้วยเป็นอันมาก ก่อนที่
เราจะไต่จากกับบาดหลวงเคอชวชกไป เรอดที่ไต่เล่าเรื่องขึ้น ๆ ที่เกี่ยวกับบาดหลวงคน
นี้ไม่ได้ ซึ่งมีอยู่ถึง ๒ เรื่อง และซึ่งบาดหลวงเคอชวชกได้ไต่ในจดหมายเหตุว่าดังนี้
“พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ได้รับสั่งตามข้าพเจ้าในเรื่องต่างๆ หลายเรื่อง และรับสั่งตามข้าพเจ้า
ว่า คำว่า กิณเข้า นั้นภาษาไทยพูดว่าอย่างไร ข้าพเจ้าก็กราบทูลตอบว่า ไทยพูดว่า กิณ
อีกสักครู่ใหญ่ ๆ ถ้ายรับสั่งตามข้าพเจ้าอีกว่า คำว่า กิณน้ำ ภาษาไทยพูดว่าอย่างไร
ข้าพเจ้าก็ทูลตอบว่า พูดว่า กิณ พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ จึงรับสั่งว่า จับผิดได้แล้ว เมื่อแต่ที่
นี้บอกว่าคุณ แปลว่า กิณเข้า อย่างไรละ” ข้าพเจ้าจึงกราบทูลว่า จริง ได้กราบทูลเช่น
นั้นจริง แต่คำไทยที่ไต่ว่า กิณ นั้น ต้องแปลว่า กลิ่น เพราะฉนั้นถ้าจะพูดว่า กิณเข้า
ต้องแปลว่า กลิ่นเข้า ถ้าจะพูดว่า กิณน้ำ ก็ต้องหมายความว่า กลิ่นน้ำ” พระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ ก็ทรงพระสรวลรับสั่งว่า ดี “ออกตัวไต่คล่องดี”

การที่ราชทูตสยามและข้าราชการไทยได้มาถืองเมืองฝรั่งเศสนั้น ได้ทำให้ข้าราชการในราชสำนักฝรั่งเศส คลอดทั้งผู้คนพลเมืองมีความยินดีกันมาก เมื่อราชทูตสยามได้ถืองเมืองเบรสต์แล้ว เจ้าพนักงานก็พาราชทูตออกจากเมืองเบรสต์ไปเมืองนาค แล้วเดินเลยไปตามลำแม่น้ำลวตลอดถืองเมืองออลอง แล้วจากเมืองออลองก็พาราชทูตไปทางเมืองฟอนเตนโบล เมืองเมลง และเมืองแบรน ครั้นถึงเมืองแบรน ราชทูตของหยุทรวพักอยู่ เพราะของเครื่องราชบรรณาการและของพระราชทานต่าง ๆ ยังมาไม่ถึง ทิวของเหล่านี้ได้ส่งทางเรือ คือของอ้อมทะเลและขนมาตามลำแม่น้ำแซน

สมเด็จพระนารายณ์ได้ส่งของมาพระราชทาน คาคีนาลเคอบของ ซึ่งเป็นผู้ปกครองของบาดหลวงเดอซัวซี และได้ทรงฝากของเหล่านี้มากับบาดหลวงเดอซัวซี แต่เป็นการเคราะห์ร้าย เพื่อยุในระหว่างที่บาดหลวงเดอซัวซีเดินทางอยู่นั้น คาคีนาลเคอบของได้เสียชื่อและลักขับได้ออกจากเมืองเสียแล้ว ครั้นเดอซัวซีได้ไปถึงฝรั่งเศส ก็ต้องการกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ด้วยตนเองในเรื่องของที่สมเด็จพระนารายณ์พระราชทานมายังคาคีนาลเคอบของนั้น ครั้นวันหนึ่ง พระเจ้าหลุยส์เสด็จไปโรงสวดก็พบกับเดอซัวซี ๆ จึงกราบทูลขอเฝ้าในท้องโปรด พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จึงรับสั่งให้บาดหลวงเดอซัวซีไปเฝ้าในเวลาเมื่อเสวยแล้ว ครั้นเดอซัวซีได้เข้าไปเฝ้าจึงทูลเรื่องต่างๆ ที่พระเจ้ากรุงสยามได้พระราชทานมายังคาคีนาลเคอบของ พระเจ้าหลุยส์ก็รับสั่งถามขึ้นกลางคันว่า พระเจ้ากรุงสยามพระราชทานของมาด้วยเหตุใด และการที่ได้พระราชทานมานั้น ใครเป็นผู้ทูลแนะนำ ข้าพเจ้าจึงได้ทูลตอบว่า ข้าพเจ้าเองเป็นผู้ทูลแนะนำ สมเด็จพระนารายณ์ โดยเชื่อว่าการที่พระเจ้าแผ่นดินอันใหญ่ยิ่ง เช่นสมเด็จพระนารายณ์ได้พระราชทานของมาให้คนโต เช่นคาคีนาลเคอบของนั้นจะเป็นพระเกียรติยศแก่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส พอข้าพเจ้าได้ทูลดังนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ทรงหันพระองค์มาทางข้าพเจ้า และทรงมองข้าพเจ้าทำพระพักตร์ไม่ถวัล จนข้าพเจ้าอยากจะมุดตัวหนีไปอยู่ใต้ดินลึกสัก ๑๐๐ ฟุต แล้วรับสั่งถามว่า "ที่ท่านได้ทำดังนี้ ได้ทำด้วยหวังของของท่านเองหรือ" ข้าพเจ้าจึงทูลตอบว่า ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าได้ปฤกษากับเชอวาลีเยเดอไซมอน

ได้มีคนไปมาหาสู่เยี่ยมเยือนราชทูตสยามเป็นอันมาก และใน
จำพวกคนทไปเยี่ยมนั้นขาดหลวงเกษลาเซซก็ไปด้วย เมื่อราชทูต
สยามได้พบปะกับพวกผู้หญิง ก็ได้แสดงกิริยาอันสุภาพเรียบร้อยน่าชม
น่าดูมาก เมื่อเวลาจะพุดจาโคตรยสนทนากัน ราชทูตสยามก็ได้ใช้
วาจาอันไพเราะน่าฟังมาก จนที่สภพวกข้าราชการในราชสำนักเวอซาย

แล้ว เซอวาเลียเดอโฆมองก็ได้เห็นชอบด้วย ในเวลานั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ก็ได้ทรง
ตั้งให้คาดีนาลเดอบูของไปอยู่ที่ลูนี เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจะทราบไม่ได้ว่าจะเกิดกริ้ว
คาดีนาลเดอบูของขึ้นเช่นนี้ พระเจ้าหลุยจึงรับสั่งว่า “พอแล้ว” แล้วก็ทรงหันหลังให้
ข้าพเจ้า ๆ ก็ได้ออกมาจากห้องเฝ้า พบพวกขุนนางข้าราชการเป็นอันมาก พวกนั้นก็จะ
มาแสดงความยินดีในการที่ข้าพเจ้าได้เข้าเฝ้า แต่ข้าพเจ้าก็ได้รับเงินออกจากพระราช
วังโดยเร็ว และได้เข้าไปนอนตัวในห้องเล็กแห่งหนึ่ง เพื่อขอบพระเดชพระคุณพระผู้
เป็นเจ้าที่ได้ทำให้ข้าพเจ้าเสียชอนนั้น ข้าพเจ้าได้รู้สึกตัวว่าข้าพเจ้ามีใจขึงเกินไป เพราะ
เข้าใจเสียว่า ที่ข้าพเจ้าได้ทำการให้พวกเขยวัดและมีขันนารีพอใจข้าพเจ้านั้นเป็นการที่
ข้าพเจ้าได้มีลิตามดีความชอบอยู่แล้ว และการที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทำพระพักตร์
แก่ข้าพเจ้าเช่นนี้ ได้ทำให้ข้าพเจ้าหายขึงไป

บาดหลวงเดอซัวซจึงได้เข้าไปอยู่ในโรงเรียนสามเณรไม่คิดจะไปไหนเลย แต่ครั้น
มาภายหลังเดอซัวซก็ต้องกลับเข้าวังอีก เพราะต้องเป็นผู้พาและเป็นล่ามของราชทูตไทย
บาดหลวงเดอซัวซจึงแต่งหนังสือถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ๒ เล่ม ล้วนแต่เป็นเรื่อง
ขอพระเกียรตินั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็เลยหากริ้ว เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐)
มหาวิทยาลัย (อาคาเดมี) ฝรั่งเศสได้รับเอาบาดหลวงเดอซัวซเข้าเป็นสมาชิกด้วยผู้
บาดหลวงเดอซัวซได้ถึงแก่กรรมเมื่อ ปี ค.ศ. ๑๗๒๔ (พ.ศ. ๒๒๖๗) อายุได้ ๘๑ ปี
ในเวลาทีบาดหลวงเดอซัวซได้แก่ได้ลงไปและละพอสหมดแล้ว ก็ยังมีคนรู้สึก
เดอซัวซเป็นคนทีอดสนุกไม่ได้ด้วยตนเอง เพราะเป็นคนทีรู้จักเอาใจคนในเวลาเข้าประ
ชุมชน แต่เป็นคนทีหากริยามิได้ บาดหลวงเดอซัวซได้รู้สึกตัวอยู่เสมอว่า ความศึกษา
เล่าเรียนที่ตัวได้เรียนมาที่เรียนอย่างแบบผู้หญิง เพราะฉะนั้นเมื่อตัวอายุมากจะปลอม
ตัวเป็นผู้หญิงไม่ได้แล้ว ก็ไม่มีสติจะตรึกตรองอย่างผู้ชายเลย

ใต้ฟ้าราชทูตพุดจาไต่ตอบก็มีความปลาบใจเป็นอันมาก

จอมพลเคอလာเฟอียด กับมองซีเออร์ มิเชลเคอบอนเนย ซึ่งมี
หน้าที่สำหรับนำราชทูต ไต่ออกไปรับราชทูตสยามที่ตำบลแซนอันควัน
เมื่อวันที่ ๑๒ เดือนสิงหาคม ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๙) ราชทูตไต่
เดินเป็นกระบวนเข้ากรุงปารีส มีรถเทียมม้า ๖ ม้านำและตามรถ
ราชทูต ๖๐ หลัง และในรถเหล่านั้นล้วนแต่เจ้านายทั้งหญิงและชายซึ่ง
เป็นเจ้านายในราชวงศ์หนึ่งไปทั้งสิ้น เมื่อราชทูตสยามไต่ไปถึงเมืองโค
ค้ายลโต ข้าราชการราษฎรพลเมืองได้ต้อนรับโดยให้เกียรติยศทุกอย่าง
และพวกที่มากก็เห็นเป็นสิ่งที่ปลาบอยู่ข้าง ในข้อนขาตหลวงเคอชวช
แล้วว่า “คนมากมายได้ล้อมเราโดยรอบเกือบจะเท่ากับที่เขามากเรา
เหมือนเห็นสัตว์หมี”

• การที่ปลาบใจนั้นว่าราชทูตสยามพุดจาอย่างฉลาดเฉลียวเช่นนี้ไม่ใช่แต่เฉพาะ
พวกข้าราชการในราชสำนักพวกเดียวถึงคนอื่นก็นึกปลาบใจเหมือนกัน ในเรื่องนี้
มองซีเออร์ลาบลูเยได้เขียนว่าดังนี้ ถ้าแม้ว่าราชทูตของเจ้าแผ่นดินต่างประเทศจะเป็น
สิ่งซึ่งเขาหัดให้เดินด้วยเท้าหลัง และเมื่อจะพุดให้คนเข้าใจจะต้องใช้สามแปลแล้ว เภ
ก็จะไม่มีความปลาบใจเท่ากับที่ได้เห็นและได้ฟังราชทูตสยามพุดจา อันถูกต้องและมีคติ
น่าฟังโดยมาก เพราะเหตุที่จะไปยังเมืองไทยเป็นการยากและคนไทยทั้งประเทศเป็น
คนที่หัวสูงถือตัว จึงทำให้เรารู้ว่ามนุษย์ประเทศใด ๆ ก็ตามก็เป็นมนุษย์อันมีสติและ
ความคิดเหมือนกันหมด และสักแต่ว่าเป็นคนแล้ว จะเป็นคนชาติใดก็ตามก็ย่อมมี
ความยุติธรรมด้วยกันทั้งนั้น และถ้าพวกที่เราเรียกว่าคนป่า (บาแบเรียน) ได้ทำ
กับเราอย่างเราได้ทำกับเขาแล้ว เภก็คงจะไม่พอใจเหมือนกัน

เจ้าพนักงานไต่พาราชตกและข้าราชการสยามไปตลิ่งที่หน้าคและ
 ของแปลก ๆ ทุกอย่างในกรุงปารีส ไต่ฟ้าไปฟังการสะกดไสยศาสตร์คำ
 ไต่ฟ้าไปคลุกรอิตาลีเลียน ไต่ฟ้าไปโรงเต็นท์รำทศบาลแซงคลู และได้
 ฟ้าไปคลุกรโอเปราแสดงบท อารมิต นอกจากนั้นเจ้าพนักงานยังไต่ฟ้า
 ราชตกไปที่โรงเรียนวิทยาลัยหลายเล่มกรัง และที่โรงเรียนนักไต่เล่น
 ลครเรื่อง โคลวิส ให้ราชตกสยามดู กัยไต่ฟ้าไปที่โรงเรียนสามเณร
 คณะต่างประเทศ และที่โรงเรียนมองซีเออร์วิชาเซย์ไต่กล่าววาจา
 ยกย่องราชตกเป็นภาษาฝรั่งเศส และได้แสดงว่ายากหลวงอื่น ๆ ใน
 คณะนี้จะไต่กล่าววาจาสมเซยสรรเสริญราชตก และจะไต่ปลุกกันพูด
 เพื่อจะไต่สมเกียรติยศ เพราะฉะนั้นยากหลวงเหล่านี้จะไต่พูดเป็นภาษา
 ฮีบรู ภาษากรีก ภาษาละติน และ ภาษาไทย

ต่างคนต่างพูด ต่างคนก็ต่างออกความเห็นในเรื่องที่พระเจ้า
 แม่นกนสยามจะเขารด แต่ฝ่ายราชตกที่ ๑ ในเวลาที่คยนั้น มิได้
 เขยลงการศาสนาเลยจนคำเคียว แล้วเจ้าพนักงานไต่ฟ้าพวกไทยไต่
 คำบาลแมนเดอนอง เพื่อไปคุกการทกของทหารสร้างสะพานข้ามน้ำ และ
 ไต่ไปคุไปชมที่วังเจ้านายต่าง ๆ ที่คำบาลเมอกองและคำบาลแซงคลู
 ฝ่ายมาคำเคอมองเตชบง ก็ไต่ก่อนรัชราชตกสยามทวง คลนย ซึ่งเป็น
 วังที่พระเจ้าหลุยที่ ๑๔ โปรดพระราชทานให้มาคำมองเตชบงอยู่ ราชตก
 และข้าราชการสยามไต่แสดงคำสมเซยสิ่งต่าง ๆ ที่ไต่เห็นตามบ้านเมือง
 และตามบ้านต่าง ๆ และได้ชมพระราชวังเวอซาเยหลังใหม่เป็นอันมาก

ซึ่งสร้างยังไม่ทันแล้วก็ ทั้งชมสวนราชอุทยานและถนนกษัตริย์ต่าง ๆ
ในส่วนนั้นด้วย

พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ก็ได้มีรับสั่งให้เจ้าพนักงานพาราชทูตและข้าราชการสยาม ไปเที่ยวตามหัวเมืองฝ่ายเหนือและให้พาไปตมเมือง
แพลนเคอร์ด้วย คำใช้ช่วยในการที่ราชทูตสยามไปเที่ยวนั้น พระเจ้าหลุยส์
โปรดให้เอาเงินส่วนพระองค์จ่ายให้ทั้งสิ้น ราชทูตสยามได้ไปถึงแห่งใด
ก็ได้รับการรับรองอย่างใหญ่โตชุกชุมมาก ยืนใหญ่ก็ได้ยิงสลุตรับทุกแห่ง
บรรดาข้าราชการฝรั่งเศสก็ได้ออกมาทักทายเลือกแต่เฉพาะคำที่ไพเราะน่า
ฟังทุกคำขบถ บรรดาคนที่เป็นผู้ช่างพูดก็ได้ฉวยโอกาสที่จะแสดงวาท
กล่าวสรรเสริญขอพระเกียรติพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ อย่างไพเราะที่สุด และ
การที่กล่าววาทขอพระเกียรติเช่นนั้น ก็อ้างว่าเพื่อให้เป็นเกียรติยศแก่
พระเจ้ากรุงสยาม^๑

โดยมากพวกฝรั่งเศสได้อาการสาสนามาเป็นหลักสำหรับแสดงว่า
ตัวเป็นคริสตศาสนิกชนที่ผู้ ๑ ที่เมืองอาราซ์ เมืองตรูเน เมืองทือเอ
เมืองคัมเบอร์ เมืองเปอรอน เมืองแซงกงแตง เมืองลิด ล้วนแต่เอาเรื่อง

๑ ในบรรดาผู้ที่กล่าววาทขอพระเกียรติพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไม่มีใครที่จะสู้พวกข้าราชการเมืองอาราซ์ได้ เพราะพวกนี้เป็นผู้ที่ช่างคิดหาเรื่องต่าง ๆ มากกล่าว เช่นมองซีเออร์
เลอเฟฟได้เอาพระเจ้าหลุยส์มาเทียบกับพระเจ้าซี้ซา และเรียกว่าพระเจ้าหลุยส์เท่ากับเป็น
พระเจ้าชอลอมอนของสมัยนั้น ข้าราชการฝรั่งเศสในมณฑลอาตัวได้พุดจาโดยขี้ดียวและ
ได้ให้พรแก่คนไทยโดยที่ไทยได้อุส่าห์ข้ามทะเลมาหลายแห่งสำหรับมาเฝ้าพระเจ้าแผ่นดิน
ดินอันได้มีไชยชนะแก่ข้าศึกอย่างรวดเร็ว คล้ายกับพระองค์ที่ทรงทราบถึงวิหิมุนของพระ
อาทิตย์ เพราะพระองค์ได้เอาพระอาทิตย์เป็นหลักที่พระองค์จะได้ดำเนินการต่าง ๆ

พระเจ้ากรุงสยามจะเข้ารคมาเป็นเรื่องสำหรับที่จะพูดกัน ในเวลาที่
ฝรั่งเศสพูดเรื่องนี้ บางทีราชทูตสยามก็นิ่งเสียบ้าง บางทีก็ตอบโดย
เสียไม่ได้ อย่างที่ใคร่ตอบมองซีเออร์เลอเฟฟ ว่าในประเทศของเราก็ม
สังฆราชที่พอจะสอนศาสนาแก่พวกเราได้

ที่เมืองวาลงเซียนนั้น มองซีเออร์ซาโตเป็นผู้ที่ปลุกษาในเมือง
นั้น ไปพูดจาอันมีหลักฐานอยู่บ้าง เพราะพูดในหน้าที่พ่อค้า คือมอง
ซีเออร์ซาโต ได้เอาผ้าซึ่งทอในเมืองนั้นให้แก่ราชทูตสยามเป็นตัวอย่าง
และได้กล่าวว่า หวังใจว่าจะได้เห็นสินค้าอย่างนี้ ได้เจริญในประเทศ
สยามต่อไป

ครั้นราชทูตสยามได้กลับมาจากเมืองแฟลนเคอแล้ว ก็คงมีการ
รื่นเริงต่างๆ เรื่อยไปมิได้หยุดเลย มหาวิทยาลัยอากาเดมีเคซ็เบลเลตร์
(Académie des Belles-Lettres) ได้ทำเหรียญขึ้น เพื่อเป็นเกียรติ
ยศแก่ราชทูตสยาม และเจ้าพนักงานก็ได้เขียนรูปราชทูตเป็นรูประบาย
สีติดไว้ในห้องพระราชวังเวอซาย ยังมีคนแต่งหนังสือต่าง ๆ หลาย
เรื่องหลายเล่ม กล่าวอธิบายถึงการรับรองต่าง ๆ ที่พวกฝรั่งเศสได้
จัดรับราชทูตสยาม และได้เล่าถึงการที่ราชทูตไปเที่ยว กับอธิบาย
ถึงแบบธรรมเนียมการแต่งตัว วิถีคัมภีร์และรับประทานอาหารของ
ราชทูต จนที่สุภราชทูตสยามทำท่าทางกิริยาอย่างไรก็ลงอธิบายใน

๑ ในเหรียญนั้นทำเป็นรูปพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ประทับอยู่บนพระโขนง ได้พระโขนง
บนคันลางที่สุคนั้น มีราชทูตสยามสามคนแต่งตัวอย่างแบบฝ่ายตะวันออก หมอบเฝ้าอยู่

หนังสือเหล่านั้น และคำใดที่ราชทูตใดกล่าว ซึ่งเป็นคำพ้อหของพวกฝรั่งเสสก็เก็บลงไว้ในหนังสือเหล่านั้นด้วย บางทีมีบางคำที่ราชทูตไม่ได้พูดเลย แต่พวกแต่งหนังสือได้เขียนเอาเองและอ้างว่าเป็นคำของราชทูตสยามก็มี หนังสือพิมพ์ชื่อ แมริครกาลัง ซึ่งเป็นหนังสือพิมพ์ที่รู้ข่าวมากที่สุดกในสมัยนั้น ได้เติมไปด้วยข่าวเรื่องราชทูตสยามซึ่งเป็นเรื่องของคนทั่วไป อยากรู้ด้วยกันทุกคน และผู้แต่งเรื่องลงหนังสือพิมพ์นั้น ก็ได้กล่าวว่ข้าราชการไทยเป็นคนที่ดี และเป็นคนที่มีความรู้ที่สุดในฝ่ายทิศตะวันออก แต่ในข่าวต่าง ๆ ที่ลงในหนังสือพิมพ์นั้น ก็มีแต่ข่าวเรื่องเที่ยวเรื่องการวิ่งเรื่งต่าง ๆ และเรื่องเบ็ดเตล็ดเท่านั้น ในสิ่งต่าง ๆ ที่เป็นประโยชน์ในการที่ราชทูตสยามมาพบราชการคราวนี้โดยมากไม่มีได้นึกถึงเลย

ในจดหมายเหตุที่เสฉวาเลียเคอไซมอองได้แต่งไว้ ได้ลงบาญชีของต่าง ๆ ที่พระเจ้ากรุงสยามส่งมาถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส โดยเสียดยมาก คือมีคนโทหน้าทำด้วยทองคำ ขวดทองคำ ถ้วยทองคำ หีบทองคำ ตูเล็ก ๆ ทำด้วยกระ หีบและโต๊ะเขียน พรหมมาจากเมือง

๑. จริ่งอยู่พระวิสุตรสุนทร (โถษาปาน) ราชทูต เป็นคนที่ฉลาดไหวพริบคังบาดหลวงเดอซัวซีได้เป็นพยานด้วยตัวเอง เพราะเดอซัวซีได้รู้จักคุ้นเคยกับท่านราชทูตที่ ๑ มาก ท่านราชทูตพูดจาว่องไว เมื่อใครขอดีเข้าใจขอตอบ แต่บางทีคำที่ใช้ขึ้นจะไม่ใคร่สมควรก็จะเป็นได้บ้างตอนโนเดอวีเซบรรณาธิการของหนังสือพิมพ์แมริครได้เอาคำเลียบแหลมของราชทูตไทยลงพิมพ์หลายเรื่อง เมื่อผู้ใดชอบฟังในข่าวเช่นนั้น ก็ควรจะพลิกดูหนังสือพิมพ์ แมริครประจำเดือน ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๖ และมกราคม ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๒๘)

สินค้ายกขึ้น และพรมเมืองจีน กบเรือทำด้วยทองคำ ๓ ลำ และบนใหญ่
 ปลอกเงิน ๒ กระบอก และเครื่องลายครามอย่างงามทั้งสิ้น ๓๕๐๐ ชิ้น
 ส่วนของที่คอนซัตันทีนฟอลคอนส่งมาถวายนั้นมี สายสร้อยทองคำ
 ถ้วยแก้ว กาน้ำใสชอกอเล็ก กล้องใส่น้ำหนัก เครื่องลายคราม ล้วนแล
 แจกัน ผ้าต่าง ๆ ลูกขี้ต นอแวค เขากกระบือ และของต่าง ๆ อีก
 หลากอย่าง นอกจากของเหล่านี้ยังมีของที่พระเจ้ากรุงสยามส่งมาพระ
 ราชทาน มกุฎราชกุมารฝรั่งเศส ของที่พระราชันสยามส่งมาพระราช
 ทานมกุฎราชกุมาร ซึ่งมียกเขียนหนังสือทำด้วยกระดาษสามหีบ และหัว
 ใจทำด้วยเงิน ๓ อัน และยังมีของที่พระราชันสยามส่งมาพระราชทาน
 ท่านตุกเคอชูกอยน์ และตุกคิงชูก กบของต่าง ๆ ที่คอนซัตันทีน
 ฟอลคอนฝากมาให้มาควิคเคอเซงแล และมาควิคเคอครวซ์ รวมทั้ง
 สิ้นเป็นของกว่า ๓๐๐๐ สิ่ง และของบางอย่างได้ทำด้วยฝีมืออย่างประณีต
 งดงามยิ่งนัก ของต่าง ๆ เหล่านี้เก็บวางเรียงไว้ในห้องพระโรงทั้งสิ้น
 ฝ่ายมองซีเออร์ลวู ซึ่งมีความพยายามชิงซีเออร์เคอเซงแลอยู่ ก็แสร้ง
 ว่าของเหล่านี้ไม่เป็นของอะไร เพราะมองซีเออร์ลวูมันนิสัยไม่ชอบ
 สิ่งที่ดีไม่ได้ด้วย ครั้นพบกับบาทหลวงเคอชวซ์ มองซีเออร์ ลวู
 ก็พูดว่า “ของต่าง ๆ ที่ท่านเอามาถวายนั้น จะมราคาค่าง ๓๕๐๐ เหรียญ
 (สเปน) ที่เคียวหรือ” บาทหลวงเคอชวซ์ได้ฟังดังนั้นก็ยอมจะขาคเคอ
 จงได้ตอบว่า “ข้าพเจ้าทราบไม่ได้ว่าของเหล่านี้จะมีราคาสักเท่าไร แต่
 ข้าพเจ้าทราบได้เป็นแน่ ว่าแต่น้ำหนักทองคำยังมีน้ำหนักกว่า ๕๐,๐๐๐
 แพลง ค่าจ้างทำยังไม่ได้คิดเสียซ้ำไป”

เมื่อวันที่ ๑ เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๙) พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ได้เสด็จออกแขกเมืองให้ราชทูตสยามเฝ้าทูลละอองพระโรงที่เรียกกันว่า ซาลอนเดอลาเป (Salon de la Paix) ในครั้งนั้นพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ได้ทรงฉลองพระองค์พันทอง ประดับเพชรเม็ดใหญ่ ๆ ทั้งพระองค์ ในเวลาที่เสด็จออกนั้น ราชทูตสยามได้ขู่ว่าจะไปจนถึงเวลาที่ราชทูตจะถวายพระราชสาส์นของสมเด็จพระนารายณ์ ราชทูตสยามจึงได้ขึ้นไปบนโถงจนถึงคนทูลศ เพื่อถวายพระราชสาส์น ราชทูตสยามได้แสดงกิริยาอย่างเคารพนอบน้อมที่สุด และเมื่อได้ถวายพระราชสาส์นเสร็จแล้วก็ได้เดินถอยหลังจนสุดห้องพระโรง เพราะการที่ราชทูตจะหันหลังให้แก่พระเจ้าแผ่นดินนั้นเป็นการผิดแบบ แล้วราชทูตสยามได้กราบทูลยกย่องขอพระเกียรติพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ แต่การที่ขอพระเกียรตินั้นก็มากเกินไปจนเกือบจะยกพระเจ้าหลุยส์เป็นพระพททเจ้าอยู่แล้ว แต่การที่เป็นเช่นนั้นจะโทษพวกตัวนั้นออกแต่ฝ่ายเดียวก็ไม่ได้ เพราะตามข้อความที่บาทหลวงเคอชัวซ์ได้เขียนไว้ในจดหมายเหตุนั้นก็เห็นได้ว่าคนอื่นช่วยคิดช่วยแต่งให้ บาทหลวงเคอชัวซ์ได้เขียนว่าดังนี้ “ความจริงราชทูตสยามก็ได้ใช้ถ้อยคำเป็นภาษาไทยตามสำนวนของเขาบ้าง และบาทหลวงเคอชัวซ์เองเป็นผู้แปลเป็นภาษาฝรั่งเศส แต่มองซีเออร์เดอเบรชก็แต่งเนื้อความตามเนื้อเรื่องให้ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าเองก็ได้เพิ่มเติมความข้างเล็กน้อย ”

ในคำที่ราชทูตสยามได้กราบทูลพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ซึ่งกล่าวได้แปลโดยแก้ไขเพิ่มเติมเอาเองข้างนั้น ราชทูตได้ยกย่องถึงคุณความ

กษัตริย์ของพระเจ้าหลุยส์ ได้ขอร้องว่าทรงพระปรีชาญาณอย่างสูงส่งและได้กล่าวว่
 “ชีวิตของพวกข้าพเจ้าสั้นนัก และโลกก็นักเลกนัก เพราะฉนั้น
 จะบ่าวรองลงพระเกียรติยศเกียรติคุณ ตามที่พวกข้าพเจ้าได้
 แลเห็นนั้นไม่ได้ ของต่าง ๆ ที่พวกข้าพเจ้าได้มาพบมาเห็นนั้น
 ยากที่พวกข้าพเจ้าจะทรงจำไว้ทั้งหมดได้ เพราะฉนั้นเมื่อได้พบ
 ได้เห็นสิ่งใด พวกข้าพเจ้าจึงต้องจดไว้เป็นตวหนังสือให้เป็น
 หลักฐานต่อไป”

การที่ราชทูตสยามได้ยกยอพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น ก็มากเหลือ
 เกินอยู่แล้ว แต่ยังมีคำยกยอราชทูตได้กล่าวไว้ในตอนยังไม่ได้ เพราะ
 นอกจากการที่ราชทูตสยามได้กราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น ยังได้
 ไปพบศิษย์ในทอน ๆ อีกถึง ๑๖ ครั้งในวันเดียวกันนั้นเอง คือไปยอพระ
 เกียรติเจ้านายในพระราชวงศ์ทั้งผู้หญิงและผู้ชาย ยกตัวอย่างเช่นที่ท่าน
 ดุกเคอชบรกอชนี้ ราชทูตสยามได้ไปยอว่า “ในวันหน้าต่อไปดุกเคอ
 ชบรกอชนี้จะใหญ่และจะใหญ่เป็นเครื่องเชิดชูของโลกนี้” และได้ไป
 ทูลเบรซังได้ประสูติก่อนราชทูตสยามได้มาถึงฝรั่งเศสสัก ๒-๓ วันว่า

“ขอให้เทวดาชั้นฟ้าได้โปรดให้พระองค์ได้มีไชยชนะในการ
 ทพิภัก พวกข้าพเจ้าจะได้มีโอกาสที่จะได้นำข่าวให้พระเจ้ากรุง
 สยาม นายของข้าพเจ้าได้ทรงทราดเป็นคราวแรกในข่าวส่วน
 พระองค์ และพระเจ้ากรุงสยามนายของข้าพเจ้าก็คงจะทรงพระ
 โสมนศยินดีที่ได้ทราบจากข้าพเจ้าว่า พระองค์ได้ประสูติแล้ว”

ราชทูตสยามได้ไปทแห่งใดก็ใดแสวงข้อความคล้าย ๆ กันอย่าง
 หนึ่งทุกแห่ง ชาวฝรั่งเศสได้ชมเชยวาจาอันไพเราะของราชทูตสยามเป็น
 เสียงเดียวกันหมด และมองซีเออร์ตงโยก็กล่าวว่าราชทูตสยามพูด
 คีมาก

ราชทูตสยามได้พักอยู่ในประเทศฝรั่งเศสจนสิ้นระดูหนาว และ
 ก็ยังไม่กลับไปประเทศสยามนั้น ก็เพราะคอยให้ไ้ระดูสำหรับเดิน
 เรือให้สะดวก ทั้งคอยให้การที่ตัวได้มาเป็นราชทูตในคราวนี้ได้มีผล
 ช่น และในฝ่ายฝรั่งเศสก็ยังเตรียมการต่าง ๆ ซึ่งพวกราชทูตสยามหา
 เรืองด้วยไม่^๑

๑ ถ้าหากว่าจะมีใครมาบอกเราว่า การที่ไทยได้แต่งตั้งทูตมายังฝรั่งเศส ก็เพื่อ
 ประสงค์จะมาชักชวนพระเจ้าแผ่นดินผู้ถือศาสนาคริสต์น ให้ละศาสนาของตัวเสีย
 และจะขออนุญาตพาพระสงฆ์เข้ามาในเมืองฝรั่งเศส และให้พระสงฆ์นั้นเข้าไปตามบ้าน
 ตามช่องของเรา เพื่อมาสอนพุทธศาสนาแก่บุตรภรรยาและตัวเรา แล้วพระสงฆ์พวกนั้นจะ
 มาก่อวัดวาอารามในเมืองของเรา และจะเอารูปหล่อด้วยโลหะมาตั้งตามวัดเหล่านั้นเพื่อ
 ให้คนบูชา ถ้าเป็นเช่นนั้นจริงเราจะคิดอย่างไร เราจะไม่นึกหวัระใจและเราจะไม่
 สงสัยคนจำพวกนั้นหรือ ก็เมื่อเป็นเช่นนั้นเหตุใดเราจึงอุสาห์ข้ามน้ำข้ามทะเลตั้ง ๖๐๐๐
 ไมล์ สำหรับจะไปชักชวนประเทศอินเดีย ประเทศสยาม ประเทศจีนและญี่ปุ่น
 ให้ถือศาสนาคริสต์นแล้ว การที่เราทำเช่นนั้น เราก็ได้ทำโดยสุจริตและตั้งใจจะให้เป็
 เช่นนั้นจริง ๆ แต่พวกนั้นได้ฟังพวกเราไปพูดเช่นนั้นจะไม่นึกว่าเราเป็นบ้าหรือ แต่ถึง
 ตั้งนั้นพวกอินเดียและพวกไทยก็ยังอุสาห์รับเลี้ยงพวกถือศาสนาของเราและพวกบาดหลวง
 เรา บางทีพวกไทยก็ฟังคำสั่งสอนพวกบาดหลวงก็มีเป็นบางครั้งบางคราว และอนุญาต
 ให้พวกบาดหลวงสร้างวัดและสอนศาสนาตามหน้าที่ของเขาได้ ความจริงจะว่าใครใจดี
 เขาหรือเรา (คัดจากหนังสือ ลาบูรแอร์แตง)

ในระหว่างที่ราชทูตสยามไปทำให้พวกฝรั่งเศสได้รับความเพลิด
 เพลิน และราชทูตเองก็ได้รับความเคารพสมกับเกียรติยศนั้น ผู้ที่เป็น
 ผู้แทนและเป็นตัวการของเสนาบดีไทย คือบาทหลวงตาซาคนนักโต
 ไปเที่ยวหาเสนาบดีฝรั่งเศสหลายกระทรวง และได้อธิบายถึงความ
 ประสงค์อันจริงใจในการที่แต่งราชทูตสยามมาในคราวนี้ บาทหลวง
 ตาซาดีพร้อมด้วยบาทหลวงเทอลาเซซ ซึ่งแทรกเข้ามาช่วยด้วย จึง
 ได้จัดการในเรื่องที่จะส่งกองทหารฝรั่งเศสไปยังบางกอก เพื่อไปช่วย
 ออกหนความคึกของคอนชตันตินฟอลคอนต่อไป กองทหารฝรั่งเศส
 ได้เตรียมการพร้อมที่จะออกจากเมืองฝรั่งเศส เมื่อเดือนมีนาคม
 ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐)

การที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ส่งราชทูตไปประเทศสยามในคราว
 แรกนี้ นับว่าไม่มีผลอันใด นอกจากแต่งให้ราชทูตไปเที่ยวออกอำนาจ
 ในประเทศสยามเท่านั้น ข้อสัญญาต่าง ๆ ที่ได้สัญญาไว้ที่เมืองลพบุรี
 สองฉยนั้นเท่ากับเป็นเรื่องฝัน และถ้าไม่ใช่กาลล่วงแล้วข้อสัญญาเหล่านี้
 นั้นก็เป็นอันไม่ต้องได้ทำกัน ฝ่ายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ทรงพระดำริที่จะ
 จัดการตามทางที่ข้าราชการฝรั่งเศสไทย คือคอนชตันตินฟอลคอน
 ได้เขียนทางถวายให้แล้ว จึงได้ทรงตั้งพระไทยให้ไปยกทำเรือ ๒ แห่ง
 ที่ฟอลคอนได้ถวายไว้ โดยโปรดให้กองทหารไปประจำรักษาและให้สร้าง
 ขอมขนในทะเลอันนทวย และการที่ได้มีชาวต่างประเทศคึกคักทรยศ
 ต่อพระเจ้าแผ่นดินอันได้ทรงวางพระไทยไว้ทุกอย่งนั้น จึงได้ทำให้

พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้มีโอกาสดำเนินการไปปกครองบ้านเมืองอันราษฎรที่เกิดขึ้น
 ในเมืองนั้น ก็ไม่มีนิสัยอย่างอื่นนอกจากจะมีนิสัยเป็นทาสเขาเท่านั้น
 แต่การที่คอนชตันตินฟอลคอน ได้ทูลขอต่อพระเจ้ากรุงสยาม
 เช่นนี้ ก็มีใต้ออกตรงต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเหมือนกัน เพราะคอนชตัน
 ตินฟอลคอนก็ได้คิดล่อลวงพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเท่ากับทูลขอพระเจ้า
 กรุงสยามเช่นเดียวกัน การที่คอนชตันตินฟอลคอนทำการเช่นนี้ ก็
 เพราะคิดเอาประโยชน์ส่วนตัวเป็นใหญ่ ด้วยคอนชตันตินฟอลคอนรู้สึก
 ตัวอยู่แล้วว่า มีวันหนึ่งวันใดตัวคงจะต้องเสียชื่อเป็นแน่ จึงจำเป็นต้อง
 ต้องหาที่พึ่งอันมีอำนาจและกำลังมาก การที่คิดไปลิดลิกอย่างหลอกลอย
 เช่นนี้ เป็นประณมเหตุที่จะทำให้ประเทศฝรั่งเศสเสียหายทรัพย์สินไปหลาย
 ล้านอย่าง ๑ ทำให้ราชวงศ์ซึ่งได้ครอบครองราชสมบัติในประเทศสยาม
 ในเวลานั้น ต้องเสียราชสมบัติไปอย่าง ๑ และจะทำให้คนชาติกรีก
 ไทยซึ่งเป็นคนโปรดของพระเจ้าแผ่นดินและเป็นคนมีอำนาจมาก คือ
 คอนชตันตินฟอลคอน ต้องเสียชีวิตไปด้วยอีกอย่าง ๑

๗

เมื่อวันที่ ๑๔ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๒๙) ราชทูต
 สยามได้ไปยังพระราชวังเวอซายเพื่อเฝ้าทูลลา ในคราวนั้นพระเจ้าหลุย
 ที่ ๑๔ ได้เสด็จออกประทับบนพระโถง เหมือนอย่างราชทูตสยามได้
 เฝ้าในคราวแรก แต่ในคราวนี้สมเด็จพระเจ้าหลุยทรงแต่งพระองค์
 อย่างธรรมดา ในคราวนี้บาทหลวงเคอลียอนได้เป็นล่ามอีกครั้งหนึ่ง

ไต่แปลคำกรายทูลขอพระเกียรติต่าง ๆ ซึ่งคนทั้งหลายไต่เห็นว่า
 เป็นคำกรายทูลทไ้ไพเราะน่าฟังมาก การที่ราชทูตสยามไต่กรายทูล
 และทูลขอพระเกียรติในครั้งหลังไต่ทูลถึง ๑๐ ครั้ง บางคราวก็ทูล
 โดยสั้น ๆ แต่ไม่ไต่ทูลเหมือนกันหรือซ้ำคำจนครั้งเดียว ซึ่งทำให้
 แลเห็นไต่ว่าภาษาไทยเป็นภาษาที่หาคำใช้ไต่ไม่สิ้นสุดเลย ทั้งทำ
 ให้เห็นว่าล่ามช่างแปลนั้นอ่อนตามคำพูดไต่ทุกอย่าง ราชทูตสยาม
 ไต่ทูลท่านกงคังยว่าจะไต่้นำความไปกราบทูลพระเจ้ากรุงสยาม ให้
 ทรงทราบถึงพระปรีชาสามารถและพระไทยค้ของกงคังย ในเวลาที่
 ยิงทรงพระเยาว์อยู่เช่นนั้น และไต่ทูลท่านกงคังยขอเบรอกครั้งหนึ่งว่า
 ราชทูตจะมีความยินดีอย่างยิ่ง ที่จะนำข่าวกรายทูลพระเจ้ากรุงสยาม
 ซึ่งเป็นข่าวครั้งแรกที่ยังไม่มีใครไปกราบทูลเลย และพระเจ้ากรุงสยาม
 คงจะทรงโล่มนัดยนิคค้ไต่ทรงทราบ ว่าท่านกงคังยไต่ประสูติแล้ว
 และการที่ไต่มีราชทูตมาในคราวนี้ก็เป็นฤกษ์อันดี สำหรับที่พระองค์
 จะไต่เป็นใหญ่ต่อไปในภายหน้า

เครื่องราชบรรณาการที่พระเจ้าหลุยส์ได้ส่งไปถวายสมเด็จพระนารายณ์
 นั้น เป็นของทั้งงดงามและมีราคามาก ซึ่งตั้งแต่ไหน ๆ มาไม่เคย
 มีเทียบเทียมเลย เพราะพระเจ้าหลุยส์ไต่ทรงตั้งพระไทยปฏิบัติให้สม
 กกับพระไทยค้ ของที่พระเจ้าหลุยส์ได้ส่งไปถวายพระเจ้ากรุงสยาม
 ในครั้งนี้ ค้ มงกุฎทองคำมีช่อออกไม่ฝังเพชร ทับทม มรกต และ
 ไข่มุกค้อย่าง ๓ รูปชนนกทำด้วยทองคำฝังพลอยต่าง ๆ อย่าง ๓ เข็มขี้ค้
 หลายอันอย่าง ๓ อานม้าอย่าง ๓ กระบอกเงาอย่างค้กรวยทองคำฝัง

พลอยต่าง ๆ อย่าง ๑ นาฬิกาพกตลับทองคำหลายเรือนอย่าง ๑ เลือ
 เถวระอย่าง ๑ ขันเล็กอย่าง ๑ และยังมีผ้าต่างหลายพิกับผ้าไหมทอง
 มีโต๊ะศิลาอ่อนหลายโต๊ะ กัวยรูปโลกกลม ซึ่งทำรูปชั้นฟ้าแสดง
 เดือนดาวตกอย่างทำถ่ายแบบตัวจริง เดือนดาวเหล่านี้ทำด้วยทองคำ
 และอยู่ตรงเส้นแวงกึ่งกลางกึ่งตามตัวจริง ในลูกโลกกลมมีนาฬิกา
 มีระฆังตีทุกครึ่งชั่วโมง นาฬิกาเหล่านี้ทำให้ลูกโลกหมุน ซึ่งทำให้
 ดาวเดือนพระอาทิตย์หมุนประจำวันและประจำด้วย

นอกจากของที่พระเจ้าหลุยส์ส่งไปถวายนี้ มกุฎราชกุมารก็ได้
 ส่งของไปถวายสมเด็จพระนารายณ์เหมือนกัน และฝ่ายมกุฎราช
 กุมารก็ได้ส่งของไปถวายพระราชินีสยาม คือ ดอกกุหลาบทำด้วยเพชร
 กระจกเงา หีบเล็ก ๆ และหีบสลักลาย ทีวีราชทูตสยามก็ได้รับของ
 พระราชทานเหมือนกัน และส่วนคนชดกันคนฟอลคอนก็จะได้รับของ
 พระราชทาน และรัชของฝากจากคุกคเมน มองซีเออร์เทอเซงแล
 มองซีเออร์เทอครวซ์ และมองซีเออร์เทอลูว์ ซึ่งจำเป็นต้องกลับ
 ความนุญาไว้ และต้องส่งของไปฝากฟอลคอนเหมือนกันเพื่อนซำราช
 การทั้งหลายข้าง ของที่พระราชทานและฝากไปให้ฟอลคอนนั้น มีรูป
 ภาพต่าง ๆ รูปเขียนและของต่าง ๆ สำหรับไปวางประดับและแขวน
 ตามผนังบ้าน

แต่เป็นการนำเขื่อที่สกัดที่ไถ่อาณานิคมในคอนหลัง ว่าเมื่อของต่าง ๆ
 เหล่านี้ไปถึงเมืองเบรสต์ ก็เสียหายจํารกเสียโดยมาก จนราคาของ
 ที่ยังคงอยู่จนสิ่งเดียวก็ไม่ได้ และยังของต่าง ๆ ที่เป็นเครื่องแก้ว นาฬิกา

และเครื่องทำควยอำพัน และกลบงหากษารคยงกว่าสิ่งอื่น ๆ การท
 ของต่าง ๆ ไ้ซารคเสียหายทั้งนี้ เป็นด้วยเหตุประกอบกันหลายอย่าง
 คือคนที่เอาของบรรพหีบสัชเพราะบ้าง คนขี้นบรรพหีบของไม่ระวังบ้าง
 และถนนหนทางในเวลานั้นก็ไม่ดีด้วย จนรถต้องติดหล่มติดโคลนก็มี
 เพราะถนนเมื่อของเหล่านี้ไ้ไปถึงเมืองไทย ก็ดีเหมือนจะไม่มีของ
 ที่ไม่เสียหรือไม่ซารคเหลืออยู่เลยจนสิ่งเดียว เพราะไ้ถูกทั้งคลื่นและ
 ลมตามทาง เมื่อการเข็นคองนี้ไ้เรียกว่าทั้งคนไ้ค เป็นกลางอันน่า
 เสียใจที่การทคคทำไ้แต่ทรกยผายทคคไ้จะไ้เป็นการไ้สำเร็จ เพราะ
 ของอันแยบียงเช่นนี้ ไ้แตกทำลายเสียก่อนไ้ถึงที่เสียแล้ว

เมื่อวันท ๑ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๒๙) ราชทูต

สยามกับราชทูตฝรั่งเศสพร้อมด้วยข้าราชการบริวาร ไ้ไปพร้อมกัน
 ที่เมืองเบรสต์ จึงไ้ลงเรือ ๒ ลำชื่อเลอกายยาคลำ ๑ ลวโซล่า ๑
 มองซีเออร์เคอไวคริกร กับมองซีเออร์ ดูเคนิกคอง เป็นผู้บังคับ
 เรือ ๒ ลำ มีเรือบรรพหีบของ ๔ ลำ กับกองทหารราย ๑๒ หมวด รวมทั้ง
 นายและพลเป็นคน ๖๓๖ คน ทหารรายเหล่านี้เป็นทหารที่จะไ้จัดให้
 ไปประจำรักษาย้อมททางกตก และที่เมืองมริค ซึ่งเป็นเมืองทคคอนซตัน
 ดินฟอลคอนไ้สัญญาจะถวายแก่พระเจ้าหลยที่ ๑๔ พวกขาดหลวง
 มีชันนารักยพวกเยชวิตที่จะไ้ยังเมืองไทยในหน้าทผู้ชานาญวิชาเลขนั้น
 ไ้แบ่งแยกกันลงเรือทั้ง ๖ ลำ และขาดหลวงตาชาคคมีความเสีย
 ใจมาก ที่จะพาพวกเยชวิตไปเมืองไทยไ้เพียง ๑๕ คนเท่านั้น เพราะ
 พวกเยชวิตทอาษาจะไ้เมืองไทยนั้นมถึง ๑๕๐ คน ในพวกเยชวิต

ได้ไปเมืองไทยเมื่อคราว ปี ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๒๙) ครึ่งหนึ่ง
แล้วนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็ทรงมอบหมายหน้าที่ให้ไปตรวจตรา
การต่าง ๆ ที่จะให้เป็นประโยชน์แก่วิชา และมหาวิทยาลัยอากาเด
มีที่สอนวิชาต่าง ๆ นั้น ก็ได้นำและรักเครื่องมือน้อยอย่างที่พวก
เขยวักด้วย

หัวหน้าราชทูตฝรั่งเศสที่จะไปเมืองไทยคราวนี้ มีสองคน คือ
ซีมองเตอ ลาลูแบร์คน ๑ กับ โครทเซเบเรต์คน ๑ มองซีเออร์
เกอลาลูแบร์นั้นเป็นคนที่เคยแต่งบทกลอน เป็นคนชำนาญวิชาเลข
และชำนาญในภาษาต่าง ๆ ได้ไปทำราชการครั้งแรกในเมืองซีวิต
เซอแลนก์ ในบังคับมองซีเออร์ แซง โรแมง มองซีเออร์ ลาลูแบร์ผู้นี้
เป็นคนหนักแต่ถึงตัวของตัว เป็นคนขี้ขลาดและโทโสจืด เมื่อ
คิดการอย่างใดก็คอยตามความคิดของตัวไม่ใคร่จะฟังเสียงใครไม่ยอม
ลงใคร แต่เป็นคนถือแบบธรรมเนียมนัก เพราะฉะนั้นเมื่อมองซีเออร์
ลาลูแบร์มีนิสัยเช่นนี้ ก็ดูไม่เหมาะแก่ตำแหน่งราชทูต และน่า
กลัวจะไปทำการยากอันนี้ไม่สำเร็จ เพราะการที่เป็นทูตไปคราวนี้
มีข้อข้องใจและลำบากหลายอย่างนัก ซึ่งต้องการคนที่อ่อนหวานมาก
กว่าคนที่ถือตัว ฝ่ายมองซีเออร์เซเบเรต์นั้นเป็นเจ้าพนักงานในกระทรวง
ทหารเรือ และเป็นผู้อำนวยการผู้หนึ่งในบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดีย
มีนิสัยตรงกันข้ามกับมองซีเออร์ เกอลาลูแบร์ คิวมองซีเออร์ เซ
เบเรต์ มีนิสัยอ่อนโยน สติปัญญาเฉียบแหลมมาก เป็นคนซอซอรั่ม

อภัย มีอภัยใคร่เฉย ๆ ไม่ชอบตั้งตง ถ้ามีข้อสำคัญเกิดขึ้นแล้ว ก็ไม่ยอมง่าย ๆ และระวังตัวนักไม่ยอมให้ใครหลอกได้เลย ทั้งเป็นคนรู้จักผ่อนสั้นผ่อนยาว รู้จักบังคับเอาใจคน สุดแต่ให้ใครสำเร็จกิจที่จะต้องทำเป็นประมาณ การที่มองซิเออร์ เซเบเรต์ มีนิสัยใจคอเป็นคนตรงและยุติธรรม อุตสาหะพยายามทำการของพระเจ้าแผ่นดิน และการของบริษัทให้เจริญ ทั้งเป็นคนหมั่นก่อการงานและมีกิจการอันสภาวะอันอ่อนหวาน น่าใจกิริยาทุกซ่ซุขของเพื่อนมนุษย์นั้น จึงเป็นคนเหมาะสำหรับผูกจากการบ้านเมือง และสมกับตำแหน่งที่จะต้องไปจัดการในเรื่องของบริษัทฝรั่งเศสด้วย

มองซิเออร์ ลาลูแบร์ ซึ่งได้รับตำแหน่งเป็นอรรคราชทูตนั้น มีหน้าที่จะไปผูกทางโปลิติกและไปจัดการทางศาสนา แต่การที่จะพบงานก็ตอ้งผูกษากับมองซิเออร์ เซเบเรต์ด้วย ฝ่ายมองซิเออร์ เซเบเรต์นั้น มีหน้าที่โดยเฉพาะที่จะไปจัดการในเรื่องการค้าขาย และได้รับคำสั่งให้ไปขอเมืองแซงธอเมคนจากเจ้าแผ่นดินเมืองกอลกอนตา

๑ ซิมองเตอลาลูแบร์ เป็นบุตรผู้พิพากษาเมืองตุลุซ ได้เกิดที่เมืองตุลุซ เมื่อปี ๑๖๔๒ (พ.ศ. ๒๑๘๕) เป็นผู้แต่งบทกลอนเพลงร้องต่าง ๆ มากกว่าคนอื่นในสมัยนั้น เมื่อหนุ่ม ๆ ได้มีชื่อว่าเป็นคนที่มีเกียรติต่อผู้หญิง ซึ่งเป็นชื่อที่ติดตัวจนแก่ เมื่อไปทำราชการที่เมืองวิทเซอแลนดั้นได้เป็นเลขานุการ ของเอกอรรคราชทูตฝรั่งเศส ซ่อมองซิเออร์เดอแซงโรแมง ในต่อนั้นไปจะได้เห็นว่ามองซิเออร์ลาลูแบร์ได้ไปทะเลาะกับบาทหลวงตาชาติในเมืองไทย ซึ่งเป็นภาระทำให้ลาลูแบร์เสียชื่อ เมื่อได้กลับมาจากเมืองไทย ลาลูแบร์ได้ไปราชการลับที่กรุงสเปนและปอตูเกต ซึ่งเป็นการไม่ได้ผลอะไรเลย

กยให้ไปเที่ยวตรวจตามห้างฝรั่งเศษต่าง ๆ ในฝ่ายอินเดีย เพื่อดูกิจการให้การค้าขายในแถบเหล่านั้น ได้แพร่หลายออกไป

ฝ่ายกองทหารรายฝรั่งเศษนั้น มีมองซีเออร์เคฟาส์เป็นผู้บังคับการมองซีเออร์เคฟาส์ผู้นี้แต่ก่อนเคยเป็นนายพันโทบังคับกองทหารของพระราชินี เป็นคนทกล้าหาญอย่างที่สุดไม่กลัวอันตรายเลย และถาถึงตกบชนแล้วก็ยอมเอาชีวิตเข้าแลกเสมอ มองซีเออร์เคฟาส์ขาดความไหวพริบเป็นข้อสำคัญ และเมื่อถึงเวลาสำคัญที่จะต้องรู้เท่าทันคน มองซีเออร์เคฟาส์ก็ไม่ฉลาดพอที่จะแก้ไขการนั้น ๆ ได้ เพราะเป็นคนไม่มีปัญญาที่จะดูนิสัยของคน ทั้งไม่รู้ว่าการสิ่งใดจะจริงและสิ่งใดจะเท็จ มองซีเออร์เคฟาส์เป็นคนมีอหิยาใ้รอยใจคอแคบมากเห็นตัวของตัวเองอยู่เสมอ ใจก็ไม่แน่นอน เป็นคนช่างกระตาคและโทโสร้าย ไม่มีจริงต่อใคร และเมื่อเกิดการเรื่องอะไรก็ไม่มีความเห็นอันแน่แก่ใจเลย บางทีก็เชื่อเขาเหลือเกิน บางทีก็ไม่ไว้ใจใครเสียเลยก็มี ข้อที่เสียอย่างสำคัญก็คือ มองซีเออร์เคฟาส์ชอบเงินมากนัก ซึ่งเป็นการ

๑ โคลดเซเบเรต์เจ้าแห่งบุเลได้เกิดที่กรุงปารีสเมื่อ ปี ค.ศ. ๑๖๔๗ (พ.ศ. ๒๑๙๐) เป็นบุตรของโคลดเซเบเรต์เจ้าพนักงานกระทรวงทหารเรือ มองซีเออร์เซเบเรต์ได้ไปทำการค้าขาย และทำราชการในคราวแรกที่เมืองมาตีนิก เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๖๘ (พ.ศ. ๒๒๑๒) โดยไปเป็นเลขานุการของมองซีเออร์เดอบาซ์ ผู้เป็นเจ้าเมืองฝ่ายเกาะต่าง ๆ ในทวีปอเมริกา แล้วภายหลังได้เป็นหัวหน้าเสมียนของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียตะวันตกที่เมืองฟอร์รัยัล เมื่อเซเบเรต์ได้กลับมาจากเมืองไทยได้รับตำแหน่งเป็นเยเนรลคอมมิชันเนอร์ที่เมืองปอร์หลุย (ค.ศ. ๑๖๙๐ พ.ศ. ๒๒๓๓) และได้เป็นผู้จัดการเรือการค้าขายของบริษัทฝ่ายอินเดีย มองซีเออร์เซเบเรต์ ได้ตายที่เมืองคันทันเล็ก ปี ค.ศ. ๑๗๐๒ (พ.ศ. ๒๒๔๕)

ไม่เหมาะสำหรับบ้านเมืองอันชอบให้เงินทองกันสำหรับทำกานนเพื่อใ้
การของตัวสำเร็จไป ในเรื่องนมองซีเออร์เตลาณก็เขียนว่า “มอง
ซีเออร์เตฟาซหาได้ออกจากเมืองฝรั่งเศสเพราะประสงค์จะตากอากาศ
อย่างเที่ยวไม่”

ส่วนที่เมืองมรคินนั้นได้มอบให้มองซีเออร์ คยรอง เป็นผู้บังคับการ
และมองซีเออร์คตาริกได้รับหน้าที่เป็นผู้ดูแลทหารบกใหญ่ และบังคับ
ทหารบกใหญ่ที่ไปส่งไปเมืองไทย ๓๐ คนด้วย

ตามคำสั่งที่มอบไว้แก่เตฟาซ ซึ่งได้รับหน้าที่เป็น “จอมพล
ผู้บังคับการค่าย และกองทัพยกของพระเจ้าแผ่นดิน” นั้น ได้ดำเนิน
ความโดยถือว่า ถ้ามีทหารบกจระจก ๒๐๐ คน และกองทัพเรือ ๓ กอง
ซึ่งยังกำลังเตรียมอยู่ที่เมืองเบรตคินนั้น มองซีเออร์เตฟาซคงมีกำลังพอ
“ที่จะทำอะไรได้หมด และจะทำให้บ้านเมืองในประเทศจีนเกือบทุกแห่ง
มีความกลัว”

เสนาบดีฝรั่งเศสได้กำชับให้มองซีเออร์เตฟาซ คอยระวังในการ
บังคับบัญชากองทัพอย่าให้ระเียบยบอ่อนลงไปได้ ถ้าไทยยังไม่ได้มอบ
ขางกอกและมรคินให้แก่ฝรั่งเศสแล้ว ก็อย่าให้เตฟาซยอมให้กองทัพ
ออกจากเรือเป็นอันขาด และถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามมิได้ปฏิบัติ
ตามที่ได้ทรงสัญญาไว้ ก็ให้มองซีเออร์เตฟาซคุมกองทัพเข้ายึดเอา
ขางกอกให้จงได้ เพราะที่ขางกอกนั้นยอมค้ประคุดหอรบกไม่มี และ
การพิทักษ์รักษาก่อนแอมมากเป็นธรรมดาอยู่แล้ว เมื่อมองซีเออร์เตฟาซ

ไต่ไปตั้งข้างนอกและกองทหารฝรั่งเศสก็เข้าไปยึดข้างนอกไว้แล้ว ก็ให้ไปตั้งเมืองมริคต่อไปโดยเร็ว เมื่อใดเมืองมริคแล้วก็ให้ส่งกองทหารออกไปพอสมควรที่จะรักษาเมืองไว้ได้ กองทหารที่จะไปเมืองมริคนี้จะควรเดินทางบก หรือไปทางทะเลก็แล้วแต่จะสะดวก ให้จัดเสบียงอาหารไว้ในที่ ๒ แห่งนี้ คือ ข้างนอก และมริค ให้พอ ๑๘ เดือน กงยให้รบทำขอมและค่ายที่ข้างนอกและมริคโดยเร็ว เพื่อยोगกันมิให้ไทยจะมาตีได้ และเพื่อยोगกันมิให้พวกซอลันตามาคีเอาข้างนอกและมริคไปไต่ด้วย

ในเรื่องนี้มองซิเออร์เคฟาช์ได้รับคำสั่งให้คอยปกครองอาหารอกขอมองซิเออร์ลาลแบร์ และมองซิเออร์เซเบเรต์ และนายมองซิเออร์ลาลแบร์ กงยเซเบเรต์ก็ได้รับคำสั่งให้ทูลถามพระเจ้ากรุงสยาม ว่าในการที่จะขุดดินถมดิน และการสร้างขอมนั้นจะต้องพระราชประสงค์คนมากน้อยสักเท่าใด ถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะมีพระราชประสงค์ให้มองซิเออร์เคฟาช์กระทำสัตย์สาบานอย่างใดอย่างหนึ่งแล้วไซ้ พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสก็โปรดอนุญาตให้มองซิเออร์เคฟาช์กระทำสัตย์สาบาน แต่คำสาบานนั้นจะมีข้อความอย่างอื่นไม่ไต่ นอกจากเป็นคำที่มองซิเออร์เคฟาช์จะสาบานตัวว่า จะไม่คิดช่วยหรือออกหนุนซาคักศัตรูของพระเจ้ากรุงสยาม แต่จะไต่ช่วยหรือทำการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงสยามทุกประการ

ถ้าหากว่าพระเจ้ากรุงสยามมีพระราชประสงค์จะขอทหารเพื่อไปรักษาพระองค์แล้ว ก็อนุญาตให้มองซิเออร์เคฟาช์ถอนคนจากกองทหารไต่ แต่ต้องระวังอย่าให้กำลังสำหรับที่จะรักษาเมืองมริคและ

บางกอกน้อยเกินกว่าสมควร และอนุญาตให้มองซีเซอร์เตฟาซจันทนาย
ทหารทั้งบกทั้งเรือ สำหรับให้ไปฝึกหัดทหารเรือและทหารบกของ
พระเจ้ากรุงสยามไว้ด้วย

ในคำสั่งที่มอบไว้แก่มองซีเซอร์เตฟาซฉบับนี้ ในตอนปลายมีข้อ
ความขอกู้เงิน ในความประสงค์ ๒ อย่างของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕
ซึ่งมีความว่าดังนี้

“ขอให้มองซีเซอร์เตฟาซจำไว้ว่าในเรื่องนี้ ถ้าจะให้การตั้งปวง
ได้สำเร็จไปตามพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ก็
ต้องตั้งการค้าขายให้เป็นหลักเสียก่อนจึงจะทำการอื่นได้ เพราะ
ฉนั้นถ้ามองซีเซอร์เตฟาซ จะต้องการทำการฉลองพระเดชพระ
คุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสแล้ว ก็ขอให้มองซีเซอร์เตฟาซช่วยยืม
เงินและออกหนุนหัวหน้าของบริษัททุกอย่าง แล้วแต่หัวหน้าบริษัท
จะขอร้องให้ช่วยอย่างไร เพราะหัวหน้าของบริษัทได้รับคำสั่งให้
ไปตั้งห้างในที่สำคัญในเมืองไทย ซึ่งเป็นแห่งที่มองซีเซอร์
เตฟาซจะต้องไปประจำรักษาอยู่แล้ว

การที่ได้คิดไว้คราวนี้ ได้เอาการค้าขายเป็นหลัก และการ
ตั้งหลายทั้งปวงจะเป็นการสำเร็จตามพระราชดำริห์ของพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศส ก็ด้วยการค้าขายได้ตั้งเป็นหลักฐานแล้วก็จึงอยู่
แก่มองซีเซอร์เตฟาซก็ควรจะทราบไว้ว่า ข้อสำคัญที่ทำให้พระ
เจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระราชดำริห์จะให้ชาวฝรั่งเศสไปอยู่โดยมั่นคง
ถาวรในเมืองไทยนั้น ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้ศาสนา
ได้แพร่หลายเจริญยิ่งขึ้นไปด้วย”

ส่วนคำสั่งสำหรับมองซีเออร์ลาลูแบร์และมองซีเออร์เซเบเรคั้น ก็ดำเนินความคล้าย ๆ กับคำสั่งของมองซีเออร์เคฟาช คือ หน้าที่ของมองซีเออร์ลาลูแบร์กับมองซีเออร์เซเบเรคั้นจะต้องไปจัดการให้ชาวฝรั่งเศสได้ทำการค้าขายทุก ๆ อย่างตลอดทั้งชมพูทวีป และให้มองซีเออร์ลาลูแบร์กับมองซีเออร์เซเบเรค เป็นอัครราชทูตว่า จะจัดการอย่างไรจึงจะเหมาะเพื่อให้ได้สมพระราชประสงค์ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสที่ทรงพระราชดำริไว้ในข้อสำคัญ ๒ ข้อ กล่าวคือ ให้ศาสนาคริสต์เคียนได้แพร่หลายไปทั่วทิศฝ่ายตะวันออก และให้ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระองค์ได้ทำการค้าขายในสายทิศตะวันออกทั่วไปด้วย

• การที่เอาการศาสนาและการค้าขายมาควบกันเช่นนี้เป็นธรรมเนียมของฝรั่งเศสในสมัยนั้น ถ้าบริษัทฝรั่งเศสจะไปตั้งการค้าขายที่แห่งใดในอินเดียตะวันออกแล้ว ก็ต้องมีศาสนาเข้าแทรกด้วยทุกแห่ง ในประกาศอนุญาตตั้งบริษัทฝรั่งเศสในอินเดียตะวันออกนั้นมีความว่าดังนี้ “บริษัทจะต้องมีนักพรตในเกาะมาตาตาสกา และเกาะอื่น ๆ ซึ่งบริษัทจะได้ไปตั้งการค้าขาย ให้มีจำนวนเพียงพอแล้วแต่บริษัทจะเห็นสมควร เพื่อไปสอนราษฎรให้ทราบในศาสนาคริสต์ อาปอสตอลิก และโรมัน และให้นักพรตเหล่านั้นได้รับตำแหน่งเป็นเจ้าอธิการและตำแหน่งอื่น ๆ อันจำเป็นสำหรับทำการสวดและการอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับศาสนา ” ในข้อบังคับตั้งบริษัทฝรั่งเศสในเมืองจีนซึ่งได้ตั้งขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๖๖๐ (พ.ศ. ๒๒๐๓) และซึ่งพ่อค้าอันบริบูรณ์ชื่อแฟมาเนลเป็นผู้ตั้งแต่ใจนั้น มีข้อความว่าดังนี้ “ความประสงค์อันเป็นหลักอันดีคือเกียรติยศของพระเจ้าและเพื่อให้การศาสนาได้แพร่หลายออกไป และเพื่อจะให้คนทั้งหลายได้นับถือศาสนาคริสต์เคียนต่อไปนั้น จึงจำเป็นจะต้องมีสังฆราชและมีฆ่านารีประจำอยู่ในเรือ สังฆราชและมีฆ่านารีเหล่านั้นจะได้มีหน้าที่ไปรับคนเข้รีด สังฆราชเหล่านั้นนับปีจะได้เป็นผู้ตั้งและจะได้ส่งสังฆราชเหล่านั้นไปไว้ในเมืองต่าง ๆ ในเมืองตั้งเกีย เมืองญวน และเมืองจีน

ฝ่ายมาควิศเคอเซงแล็กไท่อธิบายเหตุผลต่าง ๆ อันเกี่ยวด้วย
 บริษัทรให้ราชทูตทั้งสองฟังโดยละเอียด เพราะบริษัทรฝรั่งเศสฝ่าย
 อินเดียนจนลงมาถึงสองครั้งแล้ว ท่รอกตัวมาได้ก็เพราะด้วยพระ
 กรุณาของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงช่วยไว้ และมาในคราวนบริษัทรก็
 ถูกล่มจมลงไปอีกโดยเหตุอันไม่มีใครรู้สึกเลย บริษัทรนได้ย้ายที่
 ทำการจากเกาะมาตากาศกาไปตั้งที่เมืองซุรัต ตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๖๗๐
 (พ.ศ. ๒๒๑๓) ในเวลานั้นพวกฮอลันดาได้ทำการแข่งขันอย่างแข็งแรง
 และเป็นเวลาที่ประเทศฝรั่งเศสต้องทำศึกสงครามไม่หยุดหย่อนเลย แต่
 การของบริษัทรก็เจริญอย่างรวดเร็วจนที่สุดในเวลานั้นสินค้าสำคัญของ
 บริษัทรคือผ้าขาวและผ้าดอก และบริษัทรได้รับผ้าไหมทองและไหมเงิน
 เป็นสินค้าส่งเข้าไปฝรั่งเศส และบางทีบริษัทรก็เอาผ้ามาเขียนลาย
 อย่างแบบของอินเดียน การที่บริษัทรได้ค้าขายผ้าเหล่านี้รวยมาก
 ก็เพราะเวลานั้นผ้าชนิดนี้เป็นของแปลกและหายากราคาถูก ๆ ด้วย จน
 เกิดเป็นการแข่งขันสินค้าผ้าในประเทศฝรั่งเศส พวกโรงทอผ้าในประเทศ
 ฝรั่งเศสโดยมากจึงเกิดถวายเรื่องราวต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ว่าจะว่าการ
 ที่บริษัทรฝรั่งเศสค้าขายผ้าชนิดนี้ทำให้พวกบริษัทรทอผ้าขาดทุนเพราะเป็น
 การแข่งขันกันเสียแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงตั้งพระทัยระงับการ
 แข่งขันนี้ทำให้พ่อค้าฝรั่งเศสขาดทุนเช่นนี้ เพราะถนนเมอวันท์ ๒๓
 เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๒๙) จึงได้ออกประกาศห้าม
 ไม่ให้บริษัทรขายผ้าลายในประเทศฝรั่งเศส นับตั้งแต่วันที่ ๑ เดือน

มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) เป็นต้นไป และห้ามไม่ให้ทำ
 ฝาชนกันนยตงแต่วันที่ ๑ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑)
 เป็นต้นไป และในวันที่กำหนดคนโรงทอผ้าจะต้องปิดหมุด และเครื่อง
 เคราค่าง ๆ ต้องทำลายทิ้งสิ้นโดยห้ามมิให้ตั้งขึ้นอีกเป็นอันขาด เมื่อ
 การเป็นเช่นนี้ก็น่าจะเห็นว่าห้างฝรั่งเศสที่เมืองชรัตจริงเป็นอันล้ม ห้าง
 ก็คงยังตั้งอยู่แต่ก็ไม่มีผลประโยชน์อะไร และเมื่อบริษัทฝรั่งเศสได้
 ไปตั้งห้างชนบทเมืองปอนทเซรกายเมืองจินเตอนาก่ออีกสองแห่ง ห้าง
 ที่เมืองชรัตก็ได้ฉิบหายเลยตั้งไม่คิดที่เดียว

เพราะเหตุฉนั้นจึงเป็นการจำเป็นที่ผู้ว่าการของบริษัทจะต้องคิด
 หาทางอื่นที่จะส่งสินค้าไปได้ เพราะสินค้าอันสำคัญที่เคยมีกำไรมาก
 ก็ต้องเลิกเสียแล้ว ในข้อนี้เสนาบดีฝรั่งเศสได้มอบหมายให้มองซีเออร์
 เซเบเรต์ไปจัดการ เพราะเซเบเรต์เป็นผู้ชำนาญการชนิดนี้ นอกจาก
 ในการเรือค้าขายนี้ คำสั่งประจำที่ราชทูตทั้งสองในข้อนี้ ๆ ก็คล้าย
 คลึงกับคำสั่งถึงมองซีเออร์เตฟาซ เป็นแต่คำสั่งถึงราชทูตนั้นมิใช่
 ความเลียดกว่าของเตฟาซ ในคำสั่งนั้นมักกล่าวว่า “ในชั้นแรกจะ
 ต้องทำเป็นที่ไว้ใจในวาจาของมองซีเออร์คอนซตันซทั้งสิ้น” แต่ตาม
 ส่วนในคำสั่งนั้นก็เหมือนเสนาบดีฝรั่งเศสจะมีความนับถือมองซีเออร์
 คอนซตันซอยู่บ้าง เพราะฉะนั้นการที่ขาดหลวงคาซาคได้มายกย่องและ
 ออกหนุนคอนซตันซที่ฝรั่งเศสนั้นก็ไม่ใช่การที่เห็นชอบเปล่า เพราะ
 มองซีเออร์ลาตูแบร์ก็ได้เชิญตราเซนต์มิเชลออกไป พระราชทานให้แก่
 คอนซตันซตินฟอลคอน และให้นำหมายอนุญาตให้ฟอลคอนได้แปลง

ชาติ และอนุญาตให้พ่อลูกอนใช้คอกไม้สีทองเป็นเครื่องหมายยศใน
 ตราไก่ มงกุฎเออร์ลาลแบร์ยงได้ทำหน้าที่สอททินซึ่งพระราชทานให้แก่
 บุตรพ่อลูกอน เป็นที่ดินซึ่งมีค่าเช่าถึง ๓๐๐๐ แฟรังก์ กษัตริย์เคานท์
 มาพระราชทานให้บุตรพ่อลูกอนด้วย ในคำสั่งสำหรับให้ราชทูตไปปฏิบัติ
 หน้าที่มีข้อความอื่น ๆ อีกหลายอย่าง เช่นแนะนำให้ราชทูตใช้ยาตหลวง
 ตาชาติเป็นคนกลางสำหรับไปพบกับไทย กำชับในเรื่องบางกอกกับมริค
 นั้นอย่าให้ราชทูตปล่อยให้หลุดลอยไปเป็นอันขาด แต่ให้ไปยึดที่ทั้ง
 สองแห่งนี้เป็นของฝรั่งเศสให้จงได้ ในขั้นแรกให้ราชทูตทำการอย่าง
 โน่นอ่อนเป็นไมตรีก่อน เมื่อเห็นไม่ไหวแล้ว จึงให้ใช้กำลังทหาร
 สำหรับไปยึดบางกอกและเมืองมริค ในเรื่องนี้เสนาบดีฝรั่งเศสได้
 คาทกการทุกอย่าง และได้แนะนำราชทูตถึงวิธีที่จะต้องปฏิบัติ จนที่สุด
 ถ้าหากว่าจะต้องเกิดรบกับไทย หรือในเมืองไทยใดเกิดชบชชนแล้ว
 เสนาบดีก็ได้แนะนำราชทูตจนตลอดเรื่อง แต่ขอทเสนาบดีได้กำชับ
 เป็นนักเป็นหนานนั้น ก็คือว่า ทำอย่างไร ๆ ก็อย่าให้บางกอกและเมือง
 มริคตกไปถึงมือคนอนได้เป็นอันขาด

ในส่วนข้อต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการสาสนานั้น เสนาบดีได้สั่ง
 ราชทูตอย่างละเอียดทุกข้อ เช่นว่าในการสำคัญเช่นการสาสนานี้ให้
 ราชทูตทั้งสองได้ไปดูอาหารและทำการปรองคองกับสังฆราชเดอเมเต
 โลโปลิค และให้ราชทูตไปชี้แจงให้พวกมิชชันนารีและพวกเยซิวเป็น
 ที่เข้าใจว่า ในการที่จะให้สาสนาได้แพร่หลายดวรนั้น เป็นการจำเป็น
 ที่พวกมิชชันนารีและเยซิวจะต้องปรองคอง รวบรวมกันเป็นคณะเดียว

จึงจะได้ อีกประการหนึ่งเสนาบดีฝรั่งเศสได้กำชับราชทูตให้คิดอ่าน
เล็กในการที่จะแต่งราชทูตตอบกันไปตอบกันมา เพราะฉะนั้นให้ราชทูต
ฝรั่งเศสกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามให้เข้าพระไทย ว่าในการที่ฝรั่งเศส
กับไทย จะมีหนังสือโต้ตอบกันนั้นไม่จำเป็นต้องแต่งทูต แต่จะมี
หนังสือไปมาถึงกันโดยฝากทางบริษัทฝรั่งเศสก็ได้

คำสั่งต่าง ๆ ดังได้พรรณามาแล้ว ถ้าจะว่าไปก็ได้อธิบายโดยชัดเจน
แจ่มแจ้งในข้อประสงค์ต่าง ๆ แต่ขาดความสำคัญที่มีใ้แก่แยกหน้าที่
ของบุคคลให้เด็ดขาดออกไป และขาดในข้อที่ให้เจ้าหน้าที่ต่าง ๆ
เหล่านั้นได้ทำการพร้อมเพรียงเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน เพราะพวกฝรั่งเศส
ที่ไปในราชการทศศรวาน ล้วนแต่มีนิสัยต่างกันทั้งนั้น และต่างคน
ก็ต่างจะชิงหาตัวกัน เพราะฉะนั้นเสนาบดีควรจะคาดการล่วงหน้าให้เห็น
ว่าเมื่อคนจำพวกนี้ได้ไปห่างจากเวอชายหนทางไกลถึง ๖๐๐๐ ไมล์คงนี้
แล้ว การทวงอำนาจและหน้าที่ให้เด็ดขาดลงไปแล้ว ก็อาจจะทำให้
แตกพวกแตกคณะออกไปได้ การที่จะเกียติยุ่งยากกันเช่นนั้นก็เป็นการ
ขาดหลวงตาชาติได้แทรกอยู่ในงมราชทูตด้วย เพราะขาดหลวงตาชาติ
ได้ถือหนังสือพิเศษเฉพาะตัว และได้รับคำสั่งพิเศษอันลับด้วย หนังสือ
และคำสั่งเหล่านั้น เป็นหนังสือของมองซีเออร์เคอเซงแลอย่าง เป็นหนังสือ
ของขาดหลวงเดอลาเซซียง และหนังสือเหล่านั้นก็คำสั่งลับพิเศษจะมี
ข้อความว่าอย่างไรนั้น ขาดหลวงตาชาติไม่ยอมบอกให้ราชทูตฝรั่งเศส
ทราบ ซ้ำแต่บอกความเล็ก ๆ น้อย ๆ ซึ่งไม่เป็นความสำคัญอย่างใด
เลย ในระหว่างที่เดินทางอยู่ยังไม่ทันถึงเมืองไทยเสียเข้าไป ขาดหลวง

ศาสนาเกิดหยิ่งของฮ่องซัน และแสดงตัวว่าจะทำการต่าง ๆ ตามความ
 พอใจของตัวทุกอย่าง การที่บาทหลวงศาสนาเกิดหยิ่งเช่นนี้ ก็เพราะ
 เหตุที่ตัวได้ไปทำการติดต่อกับราชสำนักไทยและฝรั่งเศสเป็นการสำเร็จ
 ช่างตัวไม่ได้คาดหมายเลย และผู้ล้างบาปของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ผู้มี
 อำนาจอันใหญ่ยิ่ง ก็ได้ฝากเครื่องโรมันอย่างงาม มาให้บาทหลวง
 ศาสนานำถวายสมเด็จพระนารายณ์ด้วย ในคราวนี้ต้องนับว่าบาทหลวง
 ศาสนาเป็นหัวใจของทุกครั้งนี้ เพราะทุกคนจะเรียกว่าเป็นทูตสำหรับไป
 ทำการรบก็ไม่ได้ จะว่าเป็นทูตสำหรับไปทำการค้าขายก็ไม่ได้ หรือ
 จะว่าเป็นทูตสำหรับไปจัดการเรื่องศาสนา ก็ไม่ได้เหมือนกัน แต่ถ้าจะ
 พิเคราะห์ทิศทางของทุกแล้ว ก็ต้องไปจัดการทั้งสามอย่างนี้พร้อมกัน

ในระหว่างเดินทางตั้งแต่ท่าเรือเมืองเบรสต์ตลอดถึงแหลมอินโด
 ไชยานั้น หาได้มีการปรองดองเป็นสามัคคีกัน เหมือนเมื่อครั้งทูต
 เมื่อก่อนไม่ ในคราวนี้บาทหลวงเกอซ์ซ์ไปผู้หนึ่ง และในคราวนี้
 ความรื่นเริงก็ขาดไป ทั้งความเจ็บไข้ในเรือก็ชกชมขึ้น บาทหลวง
 ศาสนาได้แต่งหนังสือกล่าวถึงระยะทางที่เดินเรือ ได้เล่าว่าพวกกะลาสี
 ในเรือเป็นคนที่ดีมาก ยหริก็ไม่สุข การพนันก็ไม่เล่น หนังสือที่อ่าน
 ก็ล้วนแต่เป็นหนังสือที่ดีทั้งนั้น ทั้งใจสวมนต์ทั้งเช้าและเย็น และ
 หมั่นฝึกหัดการงาน ทั้งหมั่นฝึกหัดเรียนวิชาเลขและวิชาทำย้อมทุก ๆ
 วัน แต่ในระหว่างที่เดินเรืออยู่นั้นอากาศก็ร้อนจัดอย่างที่สุด ต้องรบ

ประทานน้ำกินไม่หยุด น้ำที่รับประทานก็เป็นน้ำที่ไม่บริสุทธิ์ ทั้งเสวยยง
 อาหารของรับประทานก็เป็นของไม่ดี จึงได้เกิดความไข้และโรคผิวหนัง
 ขึ้นในระหว่างเดินทางตั้งแต่เมืองเฮรสต์ ถึงแหลมเคปออฟุกโฮป
 ซึ่งกินเวลาถึง ๓ เดือนกับ ๓๓ วันนั้น ในเรือโทรมาเกล้าเกือบเท่านั้น
 มีคนป่วยถึง ๒๐๐ คน และได้ตายไปถึง ๒๖ คน ตั้งแต่แหลมเคป
 ออฟุกโฮปถึงเมืองยาคาเวียก็ยังมีคนตายเรื่อยไป และเมื่อถึงเมือง
 ยาคาเวียแล้ว ซึ่งหวังกันว่าจะได้ ชนยกพระรักษาความไข้เจ็บไข้บ้าง
 ก็เกิดเจ้าเมืองยาคาเวียทำใจเหี้ยมโหดเสียแล้ว เพราะท่อนเคียไต
 ทราบข่าวมาว่า ไตถอนเล็กประกาศเมืองนาคแล้วอย่างหนึ่ง ไต
 ทราบเรื่องพวกถือศาสนาถูกกดขี่ข่มขืนอย่างหนึ่ง และได้ทราบเรื่อง
 ประเทศต่าง ๆ ไตร่วมกันสู้กับฝรั่งเศส ซึ่งก็ยอมถอนนาโฮเป็นต้นคิด
 ออกจากหนึ่ง เพราะฉะนั้นถึงมองซีเออร์คเคนจะไปขอร้องขอความ
 เออเพื่อให้แก่พวกลูกเรือซึ่งได้ถูกขอยฆ่าเห็นจเห็นขอยมา และขอให้
 พวกที่ช่วยเจ็บไข้ ชนยกสักเท่าไร เจ้าเมืองชาวฮอลันดาก็หาฟังเสียงไม่
 แก่ไม่ยอมให้พวกในเรือชนยกเป็นอันขาด โดยอ้างว่าราษฎรไม่พอใจ
 ที่จะให้แขกหลวงเข้าไปในเมือง ถ้าพวกราษฎรได้เห็นแขกหลวงชนยก
 แล้ว ก็อาจจะลกร้างการจลาจลได้ ฝ่ายมองซีเออร์ลาลแบร์กขอ
 ไปเยี่ยมมองซีเออร์คาคชแม่ทัพฮอลันดา และจะไปอย่างเงี้ยบ ๆ มิให้
 ใครรู้ว่าตัวเป็นราชทูต แต่พวกฮอลันดาก็ยอมมาอย่างไม่มีไมตรีว่า
 ถ้าท่านแม่ทัพว่างเมื่อไรจึงจะบอกให้ลาลแบร์ททราบ ครึ่งหนึ่งมีนายทหาร
 ฝรั่งเศสคนหนึ่ง ให้ขึ้นไปรับประทานอาหารที่โฮเทลแห่งหนึ่ง ก็ได้

มีแขกทำคนใช้ของเจ้าเมืองมาไล่ให้นายทหารฝรั่งเศสผู้นั้นลอกจากโต๊ะ และออกจากเมืองโดยทันที เพราะหาว่านายทหารฝรั่งเศสผู้นั้นได้ บังอาจยกย่องพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสโดยเปิดเผย และ บังอาจยกย่องประเทศฝรั่งเศสด้วย ในเวลานั้นได้เกิดลือกันต่าง ๆ หลายนับอย่าง ซึ่งเป็นข่าวเท็จทั้งนั้นในเรื่องฝรั่งเศสกับไทย และการ ทลือกนั้น ก็ประสงค์จะให้ราชทูตฝรั่งเศสตกใจ ครั้นพวกฝรั่งเศส ได้ไปพบข้าราชการไทยที่เมืองบาดาเวีย ก็ได้ทำให้พวกฝรั่งเศสมี ใจขุ่นใจได้เกินทางต่อไป ราชทูตฝรั่งเศสได้ไปถึงสันตอนแม่น้ำเจ้า พระยาเมือวันที่ ๒๗ เดือนกันยายน ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) ได้เกิน ทางรวมทั้งสิ้น ๖ เดือนกับ ๒๗ วัน และทหารฝรั่งเศสที่ติดลงเรือที่เมือง เบรสต์มีจำนวน ๖๓๖ คนนั้น ก็เหลือแต่เพียง ๔๘๒ คนเท่านั้น

๑

ตั้งแต่ราชทูตฝรั่งเศสเซอวาเลียเคอไซมองได้ออกจากเมืองไทย กลับไปยังประเทศฝรั่งเศสนั้นก็ใช้เวลานานถึง ๒๒ เดือนแล้ว แต่ข้อ สัญญาและข้อรับรองกันไว้ต่าง ๆ อันได้สาบาลกันอย่างแน่นหนาได้มี ผลอย่างไรบ้างเล่า ชื่อนี้ไม่ช้าราชทูตฝรั่งเศสที่มาใหม่ในคราวนี้คงจะ รู้สึกได้ทันทีเดี๋ยวนั้น เมื่อราชทูตฝรั่งเศสได้มาถึงกรุงศรีอยุธยา คนชนชั้น คินฟอลคอนก็คงรับหน้าที่ในตำแหน่งเดิมนั้นเอง และสมเด็จพระ นารายณ์ก็ทรงโปรดปรานยิ่งกว่าก่อน ฟอลคอนจะกราบเพื่ทกราบทุก

อย่างไร สมเด็จพระนารายณ์ก็ทรงเชื่อมากซึ่กว่าเดิม จนมีคน
เรียกชื่อว่า “พระคลังทั้งสอง”^๑

ในเวลานั้นไม่ว่าบุคคลชนชาติใดต้องอ่อนน้อม ยอมคอนชัตนดินพอล
คอนทุกคน ฝ่ายพอลคอนเอง มั่นใจแน่ว่าพวกมิชชันนารีคณะเยซุอิต
คงจะเข้าเป็นพรรคพวกของตัว ทั้งเชื่อแน่ว่าประเทศฝรั่งเศสคงจะเป็น
ไมตรีกับไทย และที่ใดช่วยเหลือออกหนนบริษัทยุโรปฝรั่งเศสฝ่ายอื่นเค็ยให้
ทำการได้ โดยสะดวก เพื่อประโยชน์ทำให้ตัวของตัวมั่งคั่งบริบูรณ์ซึ่
จึงได้เกิดชักชวนในการงานต่าง ๆ ซึ่ และเมื่อจะทำการสิ่งใด ก็ออก
จะทำอำนาจจะเป็นพระเจ้าแผ่นดินเค็ยเอง ยกตัวซึ่อย่างเช่นคราว ๑
มีชาวฝรั่งเศสผู้ ๑ ชื่อมองซีเชอร์เคอร์อั้ง ไม่ยอมขายไม้จันทน์ให้
พอลคอนตามราคาทีพอลคอนกะเอาเอง พอลคอนจึงได้ปรับมองซีเชอร์
เคอร์อั้งเป็นเงินมากอยู่ และมีหน้าซึ่เอาตัวมองซีเชอร์เคอร์อั้งไปใส่
คุกเค็ยตัวซึ่ บังอีกเรื่อง ๑ คื นายเรืออังกฤษคน ๑ พุกจาไม่ระวัง
ตัวไปเรียกพอลคอนว่าเป็นคนชาติกรีก คอนชัตนดินพอลคอนได้ทราบ
ก็จับเอานายเรืออังกฤษผู้ ไม่กระทำความเคารพนับถือใส่ขื่อเค็ย อย่าง
คนไทยสามัญ

๑ ตำแหน่งพระคลัง หรือที่พวกปอตุเกตเรียกดเป็นเสียงเพี้ยนว่า บากาลอง นั้น
มีหน้าที่ดูแลในเรื่องการค้าขายทั่วไปทั้งในและนอกพระราชอาณาจักร เป็นหัวหน้าพระคลัง
ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม หรือถ้าจะพูดอีกอย่าง ๑ ก็คือเป็นข้าราชการหัวหน้ารองแต่พระ
เจ้าแผ่นดินลงมา ตำแหน่งพระคลังนี้ทำภาระหน้าที่เสนาบดีว่าการต่างประเทศด้วย เพราะ
การต่างประเทศก็รวมอยู่ในการค้าขายนั่นเอง และบรรดาชาวต่างประเทศที่เข้าไปตั้งภูมิลำเนา
อยู่ในเมืองไทยนั้น เมื่อมีกิจธุระอย่างใดก็ต้องไปหาท่านพระคลังทั้งสิ้น เพราะ
การที่มีชาวต่างประเทศเข้าไปอยู่ในเมืองไทยนั้น ก็เพราะประสงค์จะไปทำการค้าขายเท่านั้น

ฝ่ายเซอวาเลียเคอฟอร์แยงซึ่งรับตำแหน่งนายพลเรือและแม่ทัพของ
ประเทศสยามได้ทำการเกินกว่าคำสั่งของพลคอนผู้เป็นคนโปรคอนันมี
อำนาจเต็มบริบูรณ์ พลคอนจึงได้มีความโกรธเซอวาเลียเคอฟอร์แยง
ฝ่ายเคอฟอร์แยงผู้ที่ไม่รู้จักเอาใจใครก็เรียก สมเด็จพระนารายณ์ว่า
“เป็นคนโง่และหยาบคาย” และเกลียดพลคอนเป็นอย่างยิ่ง ทั้งตก
ประเทศสยามทั้งประเทศด้วย ข้อเสียของเคอฟอร์แยงนั้นก็คือเมื่อดู
นึกอย่างไรก็ไม่รู้จักขบขยงเสียด้วย ถ้านึกอย่างไรก็มักจะแสดงออกมา
ให้คนทั้งหลายรู้สึกด้วย เคอฟอร์แยงก็ทำงานให้พลคอนแต่ก็ทำโดย
อาการให้พลคอนไม่พอใจ

ในเวลานั้นมีพวกแขกมากกาซาอยู่ในเมืองไทยมาก และโดยมาก
มักเป็นพวกทหารสำหรับรักษาพระองค์พระเจ้าแผ่นดิน พวกแขกเหล่านี้
ได้คบคิดกันเป็นขบถจะถอดสมเด็จพระนารายณ์ออกจากราชสมบัติ และ
จะเอาเจ้าพวกของตัวชนครองราชสมบัติต่อไป การที่พวกแขกมากกาซา
ได้คบคิดกันจะทำการประทุษร้ายเช่นนั้น ได้ทราบถึงพลคอน ๆ จึง
ระดมคนไทยและชาวญูโหรปล้ำห้าคนและได้ยกไปตีพวกแขกมากกาซาถึง
๒ ครั้ง ในครั้งแรกพวกอังกฤษและฝรั่งเศสได้ถูกพวกแขกมากกาซา
ฆ่าตายเสียหลายคน ตัวพลคอนเองซึ่งเดินนำหน้าก็เกือบถูกพวกแขก
ฆ่าตายเสียเหมือนกัน ครั้นต่อมาพวกแขกมากกาซาสู้ไม่ได้และเจ้า
ของพวกแขกก็ตายในครั้ง พวกแขกจึงพากันลงเรือหนีไปตามลำน้ำ
เพื่อจะออกทะเล ในทางที่พวกแขกจะหนีไปนั้นจำเป็นต้องล่องผ่าน
บางกอกซึ่งฟอร์แยงรักษาอยู่ และเวลานั้นฟอร์แยงก็อยู่ในฐานเสียชื่อ

อยู่ข้างแล้ว ฟอลคอนจึงได้สั่งให้ฟอร์แวงคิดอ่านจับพวกแขกที่หนีโดย
 ละม่อม แต่ฟอร์แวงทำการไม่สำเร็จจึงได้ใช้กำลังทหารจับพวกแขก
 เหล่านั้น ฝ่ายพวกแขกมาภาษาต่างต่างมาอย่างนั้น จึงได้เอาฤดูซึ่งชย
 ยาพิศม์คือลูกของทหารแต่ลงท้ายที่ลูกก็จับแขกได้ทุกคน ที่ตายเสีย
 ก็มาก และได้ถูกเจ้าพนักงานทรมานอย่างแสนสาหัสก็มาก การที่
 เคอฟอร์แวงได้ใช้กำลังทหารเช่นนั้นเป็นการทำให้ฟอลคอนไม่พอใจ เห็น
 จะเป็นภัยเหตุที่ฟอลคอนไม่ได้สั่งให้ทำเช่นนั้น ฟอลคอนจึงได้เอาโอกาส
 อันนี้เป็นเหตุอ้างสำหรับกำจัดนายทหารอื่นไม่อยู่ในถ้อยในคำและไม่มี
 ความยำเกรงตัวทวย เพราะฉะนั้นฟอลคอนจึงได้มีจดหมายถึงฟอร์แวง
 เป็นล้านวนแรงมาก เชอวาเลียเคอฟอร์แวงก็ขอลาออกจากราชการ
 ที่เคียว ฟอลคอนจึงบังคับให้ฟอร์แวงทำคำชี้แจงว่าการที่ขอลาออกนั้น
 มีเหตุผลอย่างไร ฟอร์แวงไม่ยอมทำคำชี้แจง ฟอลคอนจึงบังคับ
 ให้เชอวาเลียเคอฟอร์แวงออกไปพ้นพระราชอาณาเขตภายใน ๔๘ ชั่วโมง
 ในเรื่องนี้มองซีเออร์เวเรต์ได้เขียนว่า “มองซีเออร์ฟอร์แวงได้ถูกไล่ก
 เป็นคนร้ายที่สุด แต่ที่จริงก็หาได้มีความผิดอย่างใดไม่”

ในบรรดาพวกที่เกลียดมองซีเออร์ฟอลคอนนั้น ไม่มีใครจะเกลียด
 อย่างร้ายแรงเท่ากับมองซีเออร์เวเรต์ หัวหน้าของห้างฝรั่งเศสที่กรุงศรี
 อโยธยา ซึ่งได้มาเมืองไทยพร้อมกับเชอวาเลียเคอโซมอง ในหนังสือ
 และรายงานต่าง ๆ ที่มองซีเออร์เวเรต์ส่งมายังผู้อำนวยการของบริษัทที่
 อินเดียนั้น มองซีเออร์เวเรต์คงกล่าวถึงเสนาบดีฟอลคอนทุกฉบับ
 โดยหาว่าฟอลคอนเป็นคนจิตใจโหดร้ายและเป็นคนไม่มีจริงต่อใคร และ
 มองซีเออร์เวเรต์ได้เขียนอธิบายนิสัยของฟอลคอนว่า เป็นคนมักได้

ไม่ส่งโลกในการเงิน และเป็นคนอาชญาพยาบาทชอบแต่คนที่ขยอและคนที่ประจบ และกล่าวต่อไปว่า “คนที่โกงอย่างร้ายกาจเช่นนี้อาจจะทำการทรยศอย่างร้ายแรงได้”

แต่ข้อความตามที่มองซีเออร์เวเรตกล่าวนั้น ไม่ควรจะเชื่อว่าเป็นจริงทุกอย่าง เพราะเจ้าพนักงานรองของบริษัทผู้ซึ่งใช้ภาษาล้านวนอย่างหยาย และเขียนหนังสือก็ไม่มีใครถูกอีกขระ มักจะเอาแต่เรื่องเล็กน้อยมาเป็นเรื่องใหญ่ และมักจะหาข้อวิวาทซึ่งเป็นเรื่องหยาบหยาบโดยมาก แต่มองซีเออร์เวเรตก็เป็นผู้ที่ได้เห็นความจริงด้วยตัวของตัวเอง เพราะเป็นผู้ที่ได้อยู่ในท่ามกลางของการเหล่านี้ มองซีเออร์เวเรตก็เป็นผู้ที่ได้เข้าไปเกี่ยวข้องในเรื่องการค้าขายทุก ๆ อย่าง และบางทีก็เข้าไปเกี่ยวข้องในการเรื่องศาสนาและการของบ้านเมืองด้วยก็มี เพราะฉะนั้นเมื่ออ่านจดหมายและรายงานของมองซีเออร์เวเรตก็พอจะเลือกหยิบสิ่งที่เป็นประโยชน์ได้บ้าง แต่ในเวลาทำอ่านนั้นจะต้องจำไว้ว่า คำของพยานคนนั้นก็มักจะไม่ใคร่จริงเลย เพราะในเวลาที่กำลังถึงฟอลคอนประเดี้ยวก็กล่าวว่ามีฟอลคอนเป็นคน “ดีที่สุดใน” ประเดี้ยวก็กล่าวว่าเป็นคน “โกงที่สุดในโลกนี้” และการที่กล่าวว่าฟอลคอนชอบคนประจบนั้น ตัวมองซีเออร์เวเรตเองก็ประจบฟอลคอนเหมือนกับคนอื่น ๆ เพราะฉะนั้นมองซีเออร์เวเรตไม่ระวังเลยที่จะให้ความประพฤติของตัวเองตรงกันข้ามที่ใดกล่าวออกไป เวลาที่เวเรตเขียนถึงผู้อำนวยการของบริษัทนั้นใคร ๆ จะหาข้อสังเกตอย่างเคี้ยวก็ไม่ได้ ตัวอย่างที่มองซีเออร์เวเรตรายงานไปนั้น มีดังนี้

รัฐบาลของประเทศสยามโลกอย่างที่สุด และทำอำนาจอย่างที่สุด จนถึงกับพ่อค้าต่างประเทศต้องหนีออกจากเมืองเพราะทนความกดขี่ข่มเหงของเจ้าพนักงานไทยไม่ได้ พวกอาณาประชาราษฎร์ก็ยากจนอย่างยิ่ง และผู้ที่มีศรัทธาศรัทธาก็ไม่มีสมบัติอะไรนอกจากสิ่งตกตะไคร้โมยจากผู้น้อย การที่ไทยประสงค์จะชักชวนพวกฝรั่งเศสให้เข้าไปอยู่ในเมืองไทย ก็ปรากฏอย่างเต็มที่ที่ระคิดเอาเงินแก่พวกฝรั่งเศสเท่านั้น พ่อค้าฝรั่งเศสก็ต่อสู้พยายามเข้าไปในพระคลังหลวง แต่ในพระคลังหลวงก็ไม่มีอะไรนอกจากผ้าหยาบบรรจุหีบวางระเกะระกะรกไปหมด และยังมียกอีกหลายหีบแต่จะมีอะไรในหีบนั้นอย่างก็รู้ไม่ได้ เพราะเจ้าพนักงานไม่ยอมให้ดู

ฝ่ายผู้ อำนวยการก็ต่อว่ามองซิเออร์เวเรตว่าไม่ จักหาที่ขี้ตมและพลอยสีต่าง ๆ ส่งไปยังบริษัท แต่มองซิเออร์เวเรตก็ตอบไปว่า “ขี้ตมและพลอยสีต่าง ๆ หาในเมืองไทยยากเท่ากับหาดาวในเวลากลางวัน” ส่วนพริกไทยที่ไทยได้ทำสัญญาจะขายให้แก่บริษัทฝรั่งเศสนั้น มองซิเออร์เวเรตก็ต้องการไปตกไร่พริกไทยด้วยตัวเอง แต่มองซิเออร์คอนซตันซ์ไม่ยอมให้ไป เพราะการที่จะไปตกไร่พริกไทยเช่นนั้นเป็นการไม่เหมาะสมเลย มองซิเออร์เวเรตก็จะคิดไปให้จึงได้ ได้ขออนุญาตและรอรับอนุญาต อยู่ถึง ๓ เดือนก็ยังไม่ได้ มองซิเออร์เวเรตเข้ใจเต็มที่ไม่อยากรอใบอนุญาต จึงได้ตั้งใจจะไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสยามและขอพระราชานุญาตด้วยตัวเอง มองซิเออร์เวเรตจึงได้ขึ้นไปยังเมืองลพบุรี ไปพบมองซิเออร์ฟอลคอน มองซิเออร์ฟอลคอนจึงได้บอกมองซิเออร์เวเรต ว่าการที่

ผู้แทนของบริษัทจะไปเที่ยวในพระราชอาณาเขตฯ เช่นนี้เป็นการไม่สมควร และจะทำให้ชาวประเทศอื่น ๆ เกิดความสงสัยได้ ในข้อที่เกี่ยวกับสัญญาที่ไทยทำให้นั้น มองซีเออร์เวเรตก็พูดว่าถึงจะขออ้างอิงในข้อสัญญาเหล่านั้นสักเท่าใดก็ตาม แต่จะเชื่อใจคนเมืองนี้ไปแล้วหรือ เพราะคนไทยล้วนแต่เป็นคนที่เกี่ยวข้องกันและกันทุกคน ไทยจะหลอกมองซีเออร์เวเรตว่าพระพุทธรูปองค์ใหญ่ ๆ ตามวัดต่าง ๆ ทำด้วยทองคำแท้ และว่าแหวนที่ใส่ตามนิ้วพระพุทธรูปฝังเพชรจริง ๆ แต่ความจริงที่เรียนกันว่าทองคำแท้นั้นก็เป็นทองขี้ตขี้ปูนขาว และโลหะต่าง ๆ อันคงงดงามนั้นก็ทำด้วยทองแดง และของต่าง ๆ เหล่านี้ไทยก็ไม่ยอมให้มองซีเออร์เวเรตเข้าไปพิจารณาใกล้ ๆ เลย ในที่สุดของเรื่องต่าง ๆ ที่มองซีเออร์เวเรตรายงานไปยังผู้อำนวยการของบริษัทนั้น ก็มีความว่าดังนี้

“ขอให้ท่านเชื่อเถิดว่าเมืองไทยนี้เป็นเมืองที่ยากจนอดคคอย่างยิ่ง จะหาเมืองใดในโลกนี้ที่อดคคเลวทรามยิ่งกว่าเมืองนี้เป็นหาไม่ได้แล้ว ความปฏิบัติของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ แม้จะเป็นสิ่งที่ดีก็น้อย ก็มีราคามากกว่าการตั้งวังพระเจ้าแผ่นดินสยามทุก ๆ พระองค์รวมกันได้เคยปฏิบัติมา และข้าพเจ้าขอออกกล่าวให้ทราบโดยไม่มีใดกล่าวเท็จเลย ว่าชาวบ้านนอกของเราที่เลวทรามที่สุด ก็ยังมีบ้านอยู่ และมีอาหารรับประทานดีกว่าเจ้านายของประเทศอื่นมาก”

แต่มองซีเออร์คอนซตันตินฟอลคอนนั้นได้ถูกมองซีเออร์เวเรตตี
เคียนมากกว่าผู้อื่น ด้วยมองซีเออร์เวเรตตีเห็นว่ามองซีเออร์ฟอลคอน
เป็นศัตรูอย่างร้ายกาจของบริษัทฝรั่งเศส และกล่าวต่อไปว่า

“แต่เป็นการเคราะห์ดีอย่างทีคอนซตันตินซึ่งมีกิจที่จะต้องการใช้ท่าน
(คือบริษัท) มากกว่าที่ท่านจะต้องการใช้เขา และเวลาน
ที่นำกลวคอนซตันตินซึ่งจะต้องเสียชีวิตตลอดทั้งบุตรและภรรยาและ
ทรัพย์สินสมบัติจะต้องฉิบหายไปด้วย เพราะฉะนั้นถ้าคอนซตันติน
ไม่หาที่พึ่งไว้ก็คงจะต้องถูกฆ่าตายวัน ๑ เป็นแน่” ๗

๗

พอเรือที่พาราชตได้มาถึงสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยา ราชทูตฝรั่งเศส
ก็ได้จัดให้บาทหลวงคาซาคองเรือลวโซลวงหน้าเข้าไปยังกรุงศรีอยุธยา
ก่อน เพื่อให้ไปพบกับคอนซตันตินฟอลคอนและจัดการต่าง ๆ ในการ

๘ เวเรตตีกับฟอลคอนได้เคยขัดใจกันหลายครั้ง และจะต้องชมเวเรตตีว่าเป็นคน
ที่กล้าขัดฟอลคอนเพราะฟอลคอนไม่ใช่เป็นคนที่ใจเย็นนัก วัน ๑ เวเรตตีกับฟอลคอนกำลัง
เถียงกัน เวเรตตีพูดจะหาดีให้แก่บริษัทฝรั่งเศส บาทหลวงเดอซัวซึ่งอยู่ในที่นั้นด้วย
จึงพูดเขาเวเรตตีว่า เวเรตตีเป็นคนกล้าที่สุดในโลกลนี้ ยิ่งกว่ามองซีเออร์เดอเตรนเสียอีก
แต่ความจริงในเรื่องนี้บาทหลวงเดอซัวเขาเวเรตตีเช่นนั้นไม่ถูก และข้อที่เวเรตตีเถียง
ฟอลคอนในวันนั้นถ้าจะนับไปก็มีน้ำหนักมากกว่ารายงานต่าง ๆ ที่เวเรตตีเขียนมา
การที่ผู้แทนของบริษัทฝรั่งเศสตีเตือนไทยต่าง ๆ นั้น บางคราวก็ตีมากเกินไป
เพราะเกิดจากความเกลียดชังของเวเรตตี แต่ถ้าจะสรุปความแล้ว ข้อดีเขียนของเวเรตตี
นั้นก็จริงโดยมาก หรือถ้าจะพูดอีกอย่าง ๑ ก็ใกล้เคียงความจริง มากกว่าความสรรเสริญ
เขียนขอของบาทหลวงเดอซัวหรือบาทหลวงคาซาค

ที่ราชทูตฝรั่งเศสจะไต่เข้าเมือง ราชทูตฝรั่งเศสได้สั่งให้บาทหลวง
 คาซาค์ ไปจัดการ ๒ ข้อ ซึ่งดำเนินการตามคำสั่งที่ราชทูตได้รับ
 จากรัฐบาลฝรั่งเศสมาแล้ว ข้อ ๓ นั้นเกี่ยวข้องกับแผนและขนบธรรมเนียม
 นิยมในการเข้าพระเจ้าแผ่นดิน และให้ไปชี้แจงให้ไทยทราบถึง
 เกียรติยศต่าง ๆ ที่ประเทศฝรั่งเศสได้ทำให้แก่ราชทูตสยาม ในเวลา
 ที่ราชทูตสยามอยู่ในเมืองฝรั่งเศส ก็ขอให้เตือนในข้อสัญญาต่าง ๆ
 ที่คอนซัตันตินโพลคอนได้สัญญาไว้ในเรื่องยกย้อมให้แก่ฝรั่งเศส และ
 ในเรื่องที่จะบำรุงอกหนุสนาคริศาเตียนด้วย คำสั่งข้อ ๒ ที่ราชทูต
 ฝรั่งเศสได้สั่งให้บาทหลวงคาซาค์ ไปจัดการนั้น ราชทูตได้กำชับให้ทำ
 เป็นความลับไปก่อน เพราะคำสั่งอันนี้เกี่ยวข้องกับเกียรติยศ
 ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งได้ทรงเซอถอกกระชายแผ่นดินเคียวอนมีลายเซ็น
 ของเสนาบดีชาวต่างประเทศเท่านั้น จนถึงกับทรงอุสาหะระจกเรือหัวลำ
 กุ้งกองทัพให้ไปหนทางอันไกลจากประเทศฝรั่งเศส เพื่อพระราช
 ประสงค์ให้ทหารเหล่านั้น ได้ทำราชการของพระเจ้ากรุงสยาม ๆ จะ
 ได้ทรงจกทหารเหล่านั้นให้ไปพิทักษ์รักษาที่แห่งใด ๆ ได้แล้วแต่จะพอพระ
 ไทยเช่นนั้น เพราะเหตุนี้ราชทูตฝรั่งเศสจึงขอรองให้ไทยได้จัดการ
 ตามสัญญา ซึ่งได้มอบให้บาทหลวงคาซาค์ ไปพดที่พระราชวัง
 เวอซาย โดยเร็วด้วย คือขอรองให้ยกบางกอกและเมืองมริทให้แก่
 ฝรั่งเศสโดยทันที และผู้รักษาเมืองกบผู้บังคับการทหารในที่สองแห่ง
 นี้จะต้องเป็นคนฝรั่งเศส เพื่อให้เป็นคุณเป็นประโยชน์แก่พระเจ้ากรุง
 สยามและพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เป็นประโยชน์แก่การค้าขายของประเทศ

ทั้งสอง และเพื่อประโยชน์ของศาสนาทุกศาสนด้วย ในท้ายคำสั่ง
นี้มีความว่า

“ในเรื่องเมืองมริคและบางกอกนี้ ขอท่านบาทหลวงคาซาคก็อย่า
ฟังเสียงอย่างอื่นเลยเป็นอันขาด เพราะพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้
ทรงกำชับมิให้เราจัดการอย่างอื่นในเรื่องนี้เลย”

แต่การที่บาทหลวงคาซาคได้รับคำสั่งจากราชทูตไปเช่นนั้น บาท
หลวงคาซาคมิได้ปฏิบัติตามคำสั่ง นอกจากเฉพาะในสิ่งที่ตรงกับความ
มุ่งหมายของตัวและตรงกับคำวิหีของบาทหลวงเดอลาเซซ และหัวหน้า
คณะของท่านนั้น บาทหลวงคาซาคได้ทำกริยาภายนอกเป็นที่ว่า
เห็นด้วยกับราชทูตทั้งนั้น และได้ทำกริยาอย่างสุภาพซึ่งภายหลังได้
เห็นกันโดยชัดว่า เป็นแต่ความอธิบายของบาทหลวงคาซาคเท่านั้น เพราะ
คาซาคมุ่งแต่จะหาดีใส่ตัว และตั้งใจแต่จะทำการให้แก่ฟอลคอน
และทำการให้เป็นประโยชน์แก่คณะของท่านนั้น ถึงการทำไปนั้น
จะเป็นการเสื่อมเสียพระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส บาทหลวง
คาซาคก็หาได้เหลียวแลไม่ จนที่สุดเมื่อราชทูตจะขยับก มองซิเออร์
เซเบเรต์ก็ได้ชวนบาทหลวงคาซาคมาสนทนาในเรื่องความลับต่าง ๆ
แต่บาทหลวงคาซาคพดัดความอย่างเด็ดขาดว่า ถ้าจะทำความติดต่อกับ
คณะนั้นแล้ว ก็จะต้องทำการโดยบอกความจริงใจให้คณะนั้น
ทราบทุกอย่าง จะทำลับลมคมในไม่ได้ และการที่จะพดจากับคณะ
นั้นนั้น ถึงแม้จะพูดเป็นอธิบายอย่างไร ก็ไม่เป็นประโยชน์สำหรับ
ที่จะพดกับคณะนั้นเลย

ตั้งแต่วันแรกที่ราชทูตฝรั่งเศสได้ไปถึงเมืองไทย ราชทูตฝรั่งเศส
 ทั้งสองคนก็ได้เกิดแตกวิวาทหมางกับเสนาบดีไทยเสียแล้ว เพราะ
 เมื่อได้ไปถึงสำนักอนเฒ่าเจ้าพระยา มองซิเออร์ลาลูแบร์กับมองซิ
 เออร์เซเบเรต์ก็เกิดสงสัยในใจ ด้วยเห็นกริยาอันน่าสงสัยของบาท
 หลวงตาชาติ ทั้งได้รบข่าวอันน่าเสียใจด้วย เพราะเมื่อเรือได้ไป
 ถึงสำนักอน มองซิเออร์เซเบเรต์ก็ลงไปหาราชทูตฝรั่งเศสในเรือ และ
 ได้เล่าเรื่องต่าง ๆ ให้ฟัง คือ ๑ เรื่องเซอวาเลียเคอเฟอร์แยงต้องเสีย
 ชอจนลงกับต้องออกจากเมืองไทยไปยังฝั่งคอโรมันเดล ๒ ความขี้
 คั่นและความหยิ่งจองหองของคนโปรกที่เปนชาติกรีก ๓ เรื่องแขก
 มาภาษาเกิดกลางลชน ซึ่งได้ช่วยให้ส่งปลงได้ ก็ด้วยกำลังของพวกเขา
 ฝรั่งเศสไปช่วย ๔ เรื่องพวกอังกฤษที่เมืองมริคถูกผู้ร้ายฆ่าตาย
 ๕ เรื่องอังกฤษขยายประกาศสงครามกับพระเจ้ากรุงสยาม ๖ เรื่อง
 อังกฤษจะส่งเรือมา ๒๕ ลำกับทหาร ๗๐๐๐ คน เรือและทหารเหล่านี้
 จะได้มาจากปากน้ำแม่น้ำแกลง เพื่อกำหนดการแก้แค้นต่อไทยอย่าง
 สิ้นหนั และยังมีเรื่องอื่น ๆ ที่มองซิเออร์เซเบเรต์นำมาเล่าให้ราชทูตฟัง
 อีกหลายเรื่อง เพราะมองซิเออร์เซเบเรต์กำลังโกรธแค้นไทยอยู่จึงได้เล่า
 อะไรต่ออะไรเรื่อยไป และเรื่องทีเล่าต่าง ๆ นั้นก็เป็นเรื่องที่ไม่ตรงกับ
 ความจริงก็มี เป็นเรื่องที่เท็จก็มี ซึ่งราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคนได้ฟัง
 และเชื่อเอาเป็นจริงทั้งหมดเสียด้วย ครั้นมีข้าราชการไทยขึ้นไปบนเรือ
 สองคนโดยที่ราชทูตไม่รู้ตัวว่าจะมา และข้าราชการไทยก็สอกล่อ
 เห็นการในเรือทั่วไป ก็กลับทำให้ราชทูตฝรั่งเศสไม่ไว้ใจหนักขึ้นไปอีก

จดหมายต่าง ๆ ที่บาทหลวงตาซาคีเป็นผู้นำมาส่งให้มองซีเออร์
 ฟอร์ดคอนนั้น บาทหลวงตาซาคีได้แต่งเป็นภาษาปอตุเกศหมดทุกฉบับ
 ซึ่งเป็นเหตุทำให้มองซีเออร์เซเบเรตชกเคอง ควบเกิดถือตัวขึ้นมาว่า
 เป็นการไม่สมควร มองซีเออร์เซเบเรตจึงกักคานไม่ยอมให้ ใช้ภาษา
 ปอตุเกศ ซึ่งเป็นภาษาต่างประเทศในเวลาที่จะเจรจางานต่าง ๆ
 เพราะเห็นว่าภาษาฝรั่งเศสเป็นภาษาที่ก็สำหรับพูดจาเข้าใจกันได้ง่าย
 ทั้งเป็นภาษาที่สมควรแก่เกียรติยศของราชทูตด้วย แต่บาทหลวง
 ตาซาคีก็ท้าวเฉยเสีย และมองซีเออร์ฟอร์ดคอนก็เจตนาเกลี้ยขยักขอ
 ราชทูตฝรั่งเศสเป็นภาษาปอตุเกศทุกเรื่องไป

ข้างฝ่ายมองซีเออร์ลาลูแบร์ ก็เกิดความปลุกใจขึ้นว่าเหตุใดไทย
 จึงชักช้าไม่รีบต้อนรับราชทูต ครั้นทราบว่าฟอร์ดคอนไม่เต็มใจที่จะให้
 เกียรติยศเท่าเทียมกับราชทูตจริง ๆ เพราะถือว่าลาลูแบร์กษเซเบเรต
 เป็นแต่เพียงเอนวอยพิเศษเท่านั้น ลาลูแบร์ก็ชกเคองอย่างที่สุด ครั้น
 บาทหลวงตาซาคีได้กลับมาถึงเรือ จึงได้เกิดชววาทกันอย่างยิ่งโต
 เพราะฟอร์ดคอนจะต้องการให้ราชทูตฝรั่งเศสได้กระทำความเคารพต่อพระ
 เจ้ากรุงสยาม ในชั้นแรกราชทูตฝรั่งเศสไม่ยอมทั้งสองคน ครั้น
 ภายหลังก็ตกลงยอมกระทำความเคารพต่อพระเจ้ากรุงสยาม เพราะ
 ถือเสียว่าการเคารพกันนั้น ก็เป็นแต่พิธีอันมีหลายพันอย่างในฝ่ายทิศ
 ตะวันออก ครั้นราชทูตฝรั่งเศสได้ตกลงยอมในการกระทำความเคารพ
 ต่อพระเจ้าแผ่นดินแล้ว จึงได้ทราบจากบาทหลวงตาซาคีคนสนิทของ
 ฟอร์ดคอน ว่าคำที่ใช้กันว่ากระทำความเคารพนั้น ความจริงนั้นจะ

ต้องทำอะไร ฝ่ายฟอลคอนก็ตกลงในใจและยื่นคำว่ายว่า ถ้าพวกฝรั่งเศษไม่ยอมถ่วงน้ำหนักสาบาลตัวว่าจะมีความจงรักภักดีซอส์ตยัสจวรัตต่อพระเจ้ากรุงสยาม และต่อตัวของฟอลคอนอยู่ตรายใด ฟอลคอนก็จะไม่ยอมมอบขางกอกให้แก่ทหารฝรั่งเศษอยู่ตรายนั้น ยาคหลวงตาชาติ ไคชแจงแก่ราชทูตว่า

“คอนชตันซ์เป็นถงอรรคมหาเสนาบดี เพราะฉะนั้นเมอคอนชตันซ์จะลงมาที่ขางกอกคงไม่ยอมมาอย่างคนสามัญ เพราะคอนชตันซ์มีหน้าที่แต่จะบังคับการและบังคับผู้คนทั่วไป”

ราชทูตฝรั่งเศษจึงตอบว่า

“ถ้าจะให้สาบาลตัวว่าจะมีความซอส์ตยักตัญญูต่อพระเจ้าแผ่นดินสยาม ตามแบบแผนทพระเจ้าหลยที่ ๓๔ ได้เคยให้ทำมากได้ไม่ขัดข้องอะไร แต่จะให้สาบาลตัวต่อคอนชตันซ์เป็นไม่ได้เป็นอันขาด”

ยาคหลวงตาชาติจึงนำความมายอกฟอลคอนว่าราชทูตฝรั่งเศษไม่ยอมสาบาลตัว ฟอลคอนจึงไคตอขยาคหลวงตาชาติเป็นอขายว่า สมเด็จพระนารายณ์คงจะไม่ต้อง พระราชประสงค์ที่จะให้ราชทูตฝรั่งเศษสาบาลตัว เพราะทรงไว้วางพระราชหฤทัยในราชทูตเป็นอันมาก แต่ส่วนตัวฟอลคอนเองนั้นก็ไม่ได้คิดอะไรนอกจากมีความมุ่งหมายจะให้ประเทศทั้งสองได้มีความเจริญรุ่งเรืองเท่านั้น แล้วฟอลคอนจึงไคอธิบายแก่ยาคหลวงตาชาติต่อไปว่า

“ข้าพเจ้าต้องขอออกกล่าวให้ท่านทราบอีกครั้ง ๑ ว่า ข้าพเจ้าไม่ได้คิดมากใหญ่ใฝ่สูงในทางราชการ หรือไม่ได้คิดที่จะบังคับปกครองคนอื่น ข้าพเจ้าจึงต้องพบและทำเช่นนั้น เพราะใคร ๆ ก็ยอมทราบอยู่แล้วว่าข้าพเจ้าดำรงอยู่ในตำแหน่งอันสูงและปกครองผู้คนอยู่ในตัวแล้ว อีกประการ ๑ ข้าพเจ้าก็รู้ดีว่า การที่มียศถาบรรดาศักดิ์และมีอำนาจในสมัยนี้ไม่ได้เป็นผลดีอะไรเลย เพราะข้าพเจ้าต้องรับความรำคาญและเคียดแค้นในหน้าที่ นานมาแล้ว ท่านเองก็ทราบอยู่เต็มใจว่า เมื่อข้าพเจ้าได้เห็นการที่ทหารทักทวนเป็นการสำเร็จซึ่งข้าพเจ้าจะไม่ต้องวุ่นวายด้วยอีกต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าก็ต้องการลาออกพักเสียคราว ๑”

และเพื่อจะแสดงให้เห็นจริงว่าฟอลคอนจะต้องการลาออกพักเสียคราว ๑ นั้น ฟอลคอนจึงได้ไปถูกขานักขบถหลวงตาซาค์และจัดการร่างหนังสือสัญญาฉบับ ๑ มีความอยู่ ๑๕ ข้อ ร่างสัญญาฉบับขบถหลวงตาซาค์ได้นำมาส่งให้แก่ราชทูตฝรั่งเศส ในสัญญาที่ร่างขึ้นนั้นในข้อ ๑ มีความว่า

“กองทัพฝรั่งเศสซึ่งประจำอยู่ที่บางกอกและที่เมืองมริด จะอยู่ในบังคับคนไทยหรือบังคับคนชาวต่างประเทศคน ๑ คนใดไม่ได้เป็นอันขาด แต่จะต้องกระทำตามคำสั่งซึ่งอรรคมหาเสนาบดีจะไว้สั่งมาอันไม่ผิดกับคำสั่งของสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส”

นอกจากนี้ข้อความในหนังสือสัญญาที่ฟอลคอนได้ร่างขึ้นนั้นมีความ
 ว่า ๑ สมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม จะได้รับสิ่งให้แม่ทัพฝรั่งเศสชกพล
 ทหารไปทำราชการไม่เกินกว่าครึ่งของจำนวนทหารที่มีอยู่ เพื่อจะ
 ได้ไม่ให้กำลังของกองทัพทหารน้อยลงไป ๒ ยรรยการนายทหารซึ่งบังคับ
 กองทหารและซึ่งไม่ใช่คนชาติฝรั่งเศส ผู้ใดจะตั้งแต่งไม่ได้นอก
 จากฟอลคอนจะเป็นผู้ตั้งแต่งได้แต่คนเดียว ๓ แ่ลนและแยกต่าง ๆ
 สำหรับทำการก่อสร้างและสำหรับสร้างข้อมันนั้น จะต้องเสนอต่อฟอลคอน
 เสียก่อนเมื่อฟอลคอนเห็นชอบด้วยแล้วจึงจะเป็นอันทำได้ ๔ การให้
 บำเหน็จรางวัล และการลงโทษ จะทำได้ก็แต่เมื่อฟอลคอนได้เห็นชอบ
 และได้อนุญาตแล้ว ๕ คนทุก ๆ คนคือ ผู้รักษายอม แม่ทัพ
 นายทหาร และพลทหาร จะต้องฟังบังคับบัญชาฟอลคอนทุกอย่าง
 ๖ ถ้าจะมีข้อโต้เถียงกันอย่างไรก็ให้นำความกราบทูลพระเจ้าแผ่นดิน
 แปลว่าฟอลคอนกับบาทหลวงคาซาคซึ่งจะได้เป็นผู้ตัดสินโดยเด็ดขาด

ในร่างสัญญาดังกล่าวยังมีข้อสัญญาต่อย่ออีกข้อ ๓ มีความว่า

“ข้อสัญญาเหล่านี้ได้เป็นอันตกลงยินยอมกันในระหว่างมองซิเออร์
 คอนซตันซ์และบาทหลวงคาซาค ผู้ซึ่งได้นำความแจ้งให้แก่ท่าน
 มองซิเออร์ลาลูแบร์และมองซิเออร์เซเบเรต์แล้ว และท่านทั้งสอง
 สอนักได้สาบานต่อหน้าคัมภีร์แล้วว่าข้อความเหล่านี้จะได้ปก
 ปักไว้เป็นความลับจะไม่บอกเล่าแพร่พรายให้ผู้ใดทราบเลย และ

ได้สัญญาว่าจะไม่เอาข้อความเหล่านี้ลงในหนังสือจดหมายเทศ
และจะไม่บอกให้ใครรู้ทั้งทางอ้อมและทางตรง เว้นแต่สมเด็จพระ
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และท่านมาควิศเคอเซงแลเท่านั้น และ
การที่จะกราบทูลและบอกเล่าแก่ท่านทั้งสองนั้นก็กราบทูลและ
บอกเล่าด้วยปาก มิให้ปรากฏเป็นลายลักษณ์อักษรขึ้นได้โดย”

ตามที่ฟอลคอนได้ร่างหนังสือสัญญามีข้อความเช่นนี้ ก็ทำ
กับกษัตริย์ฝรั่งเศสอยู่ในอำนาจสิทธิ์ขาดของฟอลคอนคนโปรด เมื่อ
ราชทูตได้อ่านตรวจก็เห็นว่าสัญญานี้จะให้ไปทำตามไม่ได้ และ
มองซิเออร์เซเบเรตก็พูดว่า “การเรียบเรียงข้อสัญญาเหล่านี้ไม่ได้
ถ้อยความอย่างใดเลย” แต่ฝ่ายบาทหลวงคาซาคินั้นเห็นชอบด้วยตาม
ข้อสัญญาที่ร่างมานั้นและยืนยันว่าข้อความเหล่านี้ตรงกับพระราชดำริที่
พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ และตรงกับคำริษของมาควิศเคอเซงแลทุกประการ
เมื่อการเป็นดังนี้พวกราชทูตฝรั่งเศสต้องทำความตกลงในใจใน ๓ อย่าง
นี้ คือ ๑ จะต้องกลับไปยังประเทศฝรั่งเศสโดยมาราชการควอนมิได้
จัดการอย่างใดได้เลยจนสักอย่างเดียว หรือ ๒ จะให้ข้ากษัตริย์ไม่ตรี
และจะยกกองทัพเข้าค้ำและยกเอาบางกอกให้จึงได้ หรือ ๓ จะยอม
ตามข้อสัญญาวิปลาศเหล่านี้

พวกราชทูตฝรั่งเศสจึงได้ประชุมปรึกษาหารือกัน ข้อ ๑ พวก
ฝรั่งเศสทั้งหลายไม่เห็นชอบด้วยเช่นนั้นก็ไม่ต้องนึกถึง ส่วนข้อ ๒ นั้น
มองซิเออร์เคฟาซได้อธิบายชี้แจงว่า ข้ามองซิเออร์เคฟาซเองก็ยอม

ตายที่บางกอก แต่ในเวลา^๒นั้นซึ่งมีผลทหารน้อยลงทั้งหมดกำลังวังชา
 ค่อยเห็น^๓เห็นน้อยขยับเข้ามาตามทาง จึงเป็นการไม่เหมาะที่จะยกกอง
 ทหารเข้าที่บางกอก ตกกลางคืนเหลือแต่ข้อ ๓ ซึ่งเป็นการจำเป็นจำใจ
 โดยแท้ ราชทูตฝรั่งเศสจึงได้ยอมเซ็นหนังสือสัญญา^๔นั้นซึ่งเป็นการทำ
 ให้ขาดหลวงตาชาติ^๕คใจอย่างยิ่ง เพราะตาชาติเห็นว่าข้อสัญญาเหล่านี้
 จะเป็นคนเป็นประโยชน์แก่ตัวของตัวหลายพันอย่าง การที่ขาดหลวง
 ตาชาติได้แสดงความคิดเห็นเช่นนี้ทำให้ราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคนชกเคือง
 มาก ราชทูตทั้งสองเห็นว่าขาดหลวงตาชาติทำการผิดปรกติอันน่าสงสัย

เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนตุลาคม มองซิเออร์เคฟาส์ได้นำกองทหาร
 ฝรั่งเศสเข้าไปที่บางกอก รุ่งขึ้นอีกวัน ๑ พวกราชทูตก็ได้ขยับแล้ว
 จึงได้ลงเรือยาวอันประดับประดาอย่างงดงามซึ่งเจ้าพนักงานได้เตรียม
 คอยไว้ ในเรือยาวนั้นมีมิตรสามชั้นอย่างเดียวกับมิตรสำหรับเจ้านาย
 และมีเรืออีกเป็นอันมากได้ให้นำลอมเรือราชทูตขึ้นไปตลอดจนถึงกรุง
 ศรีอยุธยา พิธีการรับรองคราวนี้เหมือนกันกับที่ไทยจัดรับคราวเซอวาเลีย
 เดอโซมอง แต่ไทยได้ให้เกียรติยศแก่ราชทูตคราวนี้เป็นพิเศษซึ่ง
 มิได้มีครั้งเซอวาเลียเดอโซมองมาเป็นราชทูต เกียรติยศพิเศษคราวนี้
 คือมอบกลองและเครื่องดนตรี ซึ่งมองซิเออร์เซเบเรต์เล่าว่าฟังแต่ไกล
 เป็นอันฟังไม่ถูกหูเลย

การที่ไทยได้จัดรับรองราชทูตฝรั่งเศสเช่นนี้ ตูภายนอกเหมือน
 ประหนึ่งการทวาทกันเมื่อสองสามวันก่อนเป็นอันสงบเรียบร้อยกันไปแล้ว

แต่ถึงจะอย่างไรก็ตามขอทบทวนสงฆ์สงฆ์คนกึ่งคงสงฆ์ระแวงอยู่นั้นเอง
และการที่จะปรองคองกันต่อไปก็นับว่าเป็นอันหมดหนทางที่จะปรองคอง
กันได้แล้ว

พอไปถึงทางกอกทหารก็ได้ไปยังใหญ่รัชราชทศ แล้วราชทศ
ก็ได้ออกไปขอมซึ่งนายช่างเคอลามาร์กำลังสร้างอยู่ในที่นั้นทำเป็นเนิน
ใหญ่หนา ๒๐ ฟุต แต่ยังเป็นโคลนเลอะไปหมดค่อน้ำแล้งแคบผาดิน
นั้นจึงจะแข็งตัว กองทหารฝรั่งเศสได้เข้ามาพักในทันทีอากาศไม่ดีเลย
และถึงมองซีเออร์เซเบเรต์จะระวังสักปานใดโดยแจกจ่ายเสบียงอาหารให้
บริบูรณ์และจ่ายฟูกให้ทหารคนละผืนก็หาฟังไม่ ด้วยพลทหารและนาย
ทหารกลมจับกันโดยมาก และได้ตายด้วยโรคภัยก็มาก ในเวลานั้น
มีทหารไทยและปอดุเกตรักษาขอมอยู่รวม ๕๐๐ คน และคอนชัตนัติน
ฟอลคอนก็จะต้องการให้ทหารไทยกับปอดุเกตรักษานี้ได้อยู่รวมกันกับทหาร
ฝรั่งเศสที่ใหม่

พอมองซีเออร์เตฟาซได้ไปอยู่ที่ทางกอกไม้ทันทีวันเลย คอนชัตน
ัตินฟอลคอนก็เลือกเอานายทหารฝรั่งเศส และนักเรียนนายร้อยบางคน
ให้เป็นผู้บังคับกองทหารไทย การที่ฟอลคอนเลือกนายทหารฝรั่งเศส
เช่นนั้น มองซีเออร์เตฟาซก็หาทราวยิ่งไม่ และถ้าจะคิดก็จะเป็น
วิธีอันฉลาดสำหรับบังคับทางขอม ให้นายทหารฝรั่งเศสได้ทำราชการ
ของพระเจ้ากรุงสยามต่อไป คอนชัตนัตินฟอลคอนจึงได้ยกของ
และให้ของแจกแก่นายทหารฝรั่งเศส ยังไม่ใช้แต่เท่านั้นฟอลคอนยัง

จัดการเอาอกเอาใจพวกพลทหารฝรั่งเศส เพื่อให้พลทหารมีความรักตัวของตัว กล่าวคือพลคอนไตประกาศว่า ตัวจะได้ออกทุนทรัพย์ส่วนตัว สำหรับจะเลี้ยงดูทหารฝรั่งเศสมีกำหนด ๑๕ วัน และว่าพระเจ้ากรุงสยามจะได้โปรดพระราชทานมุ้งให้แก่ทหารคนละหลัง เพื่อไม่ให้ร้อนยงก็ได้

การที่พลคอนไตจัดการดังนี้และได้ต้อนรับมองซิเออร์เตฟาซเป็นอย่างดี จึงทำให้มองซิเออร์เตฟาซพอใจโอนอ่อนเข้าหาพลคอนไต และได้รับรองกับพลคอนไตว่าต่อไปเตฟาซจะมีความจงรักภักดีต่อพลคอนไตแล้วเตฟาซจึงได้คิดจะจัดทหารขึ้นใหญ่ ซึ่งได้พามาจากฝรั่งเศสด้วยนั้น ให้ไปเป็นทหารรักษาตัวพลคอนไตโดยเฉพาะ แต่พลคอนไตปฏิเสธกับขาดหลวงตาชาติ ในเรื่องนี้ ตาชาติได้บอกความเห็นที่เห็นว่าเวลานี้ยังไม่เหมาะที่จะเอาทหารมารักษาตัวเช่นนั้น พลคอนไตจึงไม่ยอมรับทหารขึ้นใหญ่มารักษาตัวดังเตฟาซได้คิดไว้ เป็นแต่พลคอนไตส่งขอร้องไปยังเตฟาซ ซึ่งยกอำนาจการลงโทษทหารให้แก่พลคอนไต ขอร้องค่อนนถาจะว่าไป ก็ผิดด้วยข้อสัญญาทั้งหลายทั้งปวง แต่ถึงดังนั้นขาดหลวงตาชาติก็ได้เขียนชื่อในตำแหน่งเลขานุการของพลคอนไตลงไปด้วย

การที่เป็นไปเช่นนั้น กระทำให้ราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคนปลุกใจเป็นอย่างดี และที่พลคอนไตเอาทหารไทยอยู่ร่วมกับทหารฝรั่งเศสที่ข้างนอกนั้น ราชทูตทั้งสองก็ได้ร้องคัดค้านอย่างแข็งแรง เพราะการที่จะเอาทหารมารวมปนกันเช่นนั้น ไม่เคยมีตัวอย่างเลย ประเทศ

โคในทวีปยุโรปได้เคยไปรักษาเมืองในอินเดียเช่นนี้บ้าง ไม่เคยมีเลย นอกจากจะไปรักษาโดยเต็มอำนาจของตัว อีกประการหนึ่ง การที่ฝรั่งเศสมาอยู่ในบังคับบัญชาของพระเจ้าแผ่นดินสยามเช่นนี้ ถ้าหากว่าพระเจ้าแผ่นดินสยามสวรรคตลง หรือถ้าคนโปรดของพระเจ้าแผ่นดินจะเกิดเสียชอนหมกอำนาจลง หรือหากว่าประเทศใด ๆ จะยกกองทัพเข้ามาตีเมืองไทยทั้งนี้ กองทหารฝรั่งเศสอันอยู่ในอำนาจของไทยจะทำประการใดเล่า

ในเรื่องนี้มองซีเออร์ลาแลแบร์ มองซีเออร์เซเชเรต์ ก็ยากจะหลวงตาชาติใดประชุมปรึกษาหารือกันอยู่ช้านาน ยากหลวงตาชาติซึ่งเป็นผู้แทนของคอนชตันตินฟอลคอน จึงได้ทบทวนกันว่า ราชทูตใดกล่าวขวัญให้ร้ายแก่ฟอลคอนหลายอย่าง ราชทูตฝรั่งเศสจึงได้ตอบว่า ความเสียหายที่จะมีแก่ตัวราชทูตเองก็ไม่น้อยเหมือนกัน จึงเป็นการที่จะยอมให้ไปตั้งถิ่นที่ไม่ได้ และถ้าการใดเป็นไปตั้งถิ่นที่ไม่ใช่แต่จะเสียหายถึงราชทูตอย่างเดียว แต่จะเสียเกียรติยศของประเทศฝรั่งเศสด้วย ลงท้ายที่สุภราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคน ก็ยอมให้ทหารไทยอยู่ที่บางกอก ๓๐๐ คน สำหรับแทนทหารฝรั่งเศสที่ไต่ตามทาง แล้วราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองก็ไป ช้างเจงฮอนวอนยากหลวงตาชาติขออย่าให้ยากหลวงตาชาติแตกพวกแตกคณะไปจากราชทูต แต่ขอให้ช่วยกันของกันรักษาเกียรติยศและประโยชน์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เกิดแต่ยากหลวงตาชาติก็ตอบราชทูตว่า เมื่อกองทหารฝรั่งเศสไปตั้งอยู่ในบางกอกแล้ว ก็เป็นอันหมดธุระและหน้าที่ของยากหลวงตาชาติ

แล้ว และตั้งแต่นั้นก็ไปปากหลวงตาชาตคนนายแต่คนเดียวเท่านั้น ผู้ที่เป็นนายนั้นก็คือฟอลคอน เพราะฉะนั้นปากหลวงตาชาต จึงเอาตัวออกหากไม่เกี่ยวแก่ราชการของฝรั่งเศสตั้งแต่เวลานั้นไป และยอมตัวเป็นคนของ อรรคมหาเสนาบดีไทย ตั้งแต่นั้นเป็นต้นไป

ในเวลาที่ยากหลวงตาชาต ไปเยี่ยมเยือนราชทูตฝรั่งเศสก็ไปปรากฏทุกครั้ง ว่าปากหลวงตาชาตเอาใจใส่ช่วยฟอลคอนโดยเต็มใจที่สุด เพราะปากหลวงตาชาตได้ไปอยู่กับฟอลคอน และฟอลคอนก็ให้ปากหลวงตาชาต ไปในที่ต่าง ๆ แทนตัว ถ้าจะมีการประชุมปรึกษาหารือราชการอย่างใด ปากหลวงตาชาตก็ต้องนั่งในที่ประชุมด้วยทุกครั้ง ถ้าจะมีข้อความตกลงกันอย่างใด ก็ต้องได้รับคำแนะนำของตาชาตทุกเรื่องไป คอนซตันตินฟอลคอนจะคิดอ่านหรือมุ่งหมายอย่างใด ปากหลวงตาชาตก็คงมีความคิดและความมุ่งหมายพ้องด้วยเสมอ ปากหลวงตาชาตจะพูดว่าอย่างไรหรือจะทำการสิ่งใด ก็คงพูดและทำสิ่งนั้นในนามของคนชาติกรีกผู้มั่งคั่งมาก เพราะปากหลวงตาชาตเป็นทั้งล่าม เสมียน คนสนิทและบ่าวของฟอลคอน

๑ ในการที่ปากหลวงตาชาตกลับจากทะเลเอเธนมารับใช้นายใหม่นั้น ปากหลวงตาชาตมิได้คิดเลยว่าสิ่งที่ตัวจะทำนั้นควรเป็นสิ่งที่สมกับเกียรติยศของตัว ในข้อนี้มองซีเออร์เซเบเรต์ได้แต่งเล่าในจดหมายเหตุว่าดังนี้ วันหนึ่งคอนซตันตินได้เชิญให้ราชทูตรับประทานอาหารค่ำ เมื่อเวลาที่เดินเข้าไปในห้องรับประทานอาหาร ซึ่งมีนายทหารฝรั่งเศสคอยอยู่แล้วนั้น คอนซตันตินจึงพูดกับปากหลวงตาชาตอย่างเสียงดัง ๆ ให้ตาชาตไปที่ครัวบอกให้เขาชกเข้ามากิน ปากหลวงตาชาตก็ไปที่ครัวตามคำสั่ง ครั้นกลับมาคอนซตันตินก็เอ่ยพูดถึงเรื่องเซอวเลียเคอโชมอง ได้เล่าถึงการทำโชมองมาในเมืองไทย พอปากหลวงตาชาตได้ยินพูดเรื่องนั้น ก็เอาเท้าเหยียบเท้าคอนซตันตินเป็นเครื่องหมาย คอนซตันตินก็หยุดพูดเรื่องนั้น เอาเรื่องอื่นมาสนทนาโดยทันที

ในเรื่องบาทหลวงคาซาคซ์ยอมตัวเป็นข่าวฟอลคอนนั้น มองซีเออร์
เซเบเรต์ ได้เขียนแต่งไว้ ในจดหมายเหตุ ทั่วด้วยความแค้นเคืองมาก
ว่าดังนี้

“ การที่เราจะพบให้บาทหลวงคาซาคซ์เชื่อในเรื่องต่าง ๆ เช่นการ
ยากนัก ไม่เหมือนคนชนชั้นซึ่งพูดอะไร บาทหลวงคาซาคซ์
ก็เชื่อง่าย ๆ ตามการที่ควรนั้นบาทหลวงคาซาคซ์ควรจะแนะนำ
การต่าง ๆ กับเราด้วยความจริงใจทุกอย่าง แต่ก็หาเป็นเช่น
นั้นไม่ บาทหลวงคาซาคซ์กลับคิดแต่จะหลอกเราเท่านั้น ข้อความ
เรื่องใดที่บาทหลวงคาซาคซ์มาแนะนำแก่เรา ก็เท่ากับเอากระดูก
มาให้เราแทะเท่านั้น ”

แต่ถึงเวลาสมควรแล้วที่มองซีเออร์ลาตูแบร์ และมองซีเออร์
เซเบเรต์จำเป็นต้องพบปะกับฟอลคอน และเป็นเวลาสมควรที่จะต้อง
เข้าเฝ้าพระเจ้ากรุงสยามอยู่แล้ว แต่ในเรื่องนี้คงมีข้อข้องใจไม่สิ้น
สักเลย เมื่อได้จัดการในเรื่องที่เกี่ยวด้วยการทหารเป็นที่เรียบร้อยแล้ว
อีกสามสัปดาห์ต่อมาออกพระวิสุตสวรรค์รัตนราชทูตสยาม (คือโกษาบาล)
ก็มาหาราชทูตฝรั่งเศส ราชทูตสยามผู้ซึ่งได้ริบความเออเพื่อและ
เกียรติยศต่าง ๆ ที่เมืองฝรั่งเศสนั้นมีได้เห็นชอบในการที่จะเป็นมิตร
กับฝรั่งเศสเลย เมื่อราชทูตสยามผู้นี้ไปอยู่ที่ฝรั่งเศสก็ได้ดำเนินการ
อย่างดีทั้งในราชสำนักในกรุงปารีสและตามหัวเมืองฝรั่งเศส และได้
ทำกริยาอันเรียบร้อยตรงกับฟอลคอนได้สิ้นไว้ แต่ไม่ชำระราชทูตผู้
ก็รู้เท่าในพระราชดำริห์ของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เพราะฉะนั้นราชทูตสยาม

ผู้ไม่มีหัวใจยากหหลวงทาศาค์เลย และเกลียดคพอลคอนยิ่งนัก เพราะเห็นว่าพอลคอนคิดอ่านจะนำศาสนาและนำอำนาจต่างประเทศเข้ามาในเมืองไทย ซึ่งเป็นการที่ราชทูตสยามไม่พอใจเลย เพราะเขาไม่ยอมที่จะลดความอิศรภาพของเมืองไทยสำหรับให้ไปเพิ่มพูนเกียรติยศของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเป็นการตรงกันข้ามกับความคิดของพอลคอน ทั้งไม่ยอมที่จะละเว้นสิทธิอันพระเจ้าหลุยส์ได้เคยปฏิบัติมาสำหรับฟังคำสั่งสอนของพวกมิชชันนารี

เมื่อราชทูตสยามมีความเห็นดังนี้ ก็เป็นเหตุเชื่อได้ว่าเขาคงจะไปเล่าความวิตกต่าง ๆ ของเขาให้พระยาพระคลังฟัง เพราะฉะนั้นการที่ทหารของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ไปรักษาบางกอกและเมืองมริค ทั้งคอนซตันตินพอลคอนก็เย่อหยิ่งหนักจนทุกที จึงทำให้พวกไทยโกรธแค้นยิ่งนัก

การที่ราชทูตสยามผู้นั้น ไปหาราชทูตฝรั่งเศสนั้น ก็โดยพระยาพระคลังใช้ให้ไปถามมองซีเออร์ลาลูแบร์ และมองซีเออร์เซเบเรตว่าในเวลาที่จะเข้าเฝ้านั้นราชทูตจะต้องการเกียรติยศอย่างไร และให้ถามมองซีเออร์ลาลูแบร์กับมองซีเออร์เซเบเรตด้วยว่า การที่ท่านทั้งสองเข้ามาในตำแหน่งเอนวอยพิเศษนั้น จะเป็นตำแหน่งเท่าเทียมกับราชทูตธรรมดาหรือประการใด ลาลูแบร์จึงชี้แจงโดยยืดยาวว่า ตามแบบธรรมเนียมของทวีปยุโรปนั้น ตำแหน่งเอนวอยเป็นตำแหน่งที่มีเกียรติยศมากกว่าตำแหน่งแอมบาสซาเดอร์ (ราชทูต) และได้อ้างเรื่องจอมพลคูเม็ยเป็นตัวอย่าง ซึ่งได้เคยรับตำแหน่งเอนวอยไปยัง

ราชสำนักอังกฤษ ฝ่ายราชทูตไทยได้ฟังคำอธิบายของลาลแบร์ก็ทำ
ท้วงทีเหมือนเข็ญ และโต้พิทสองสามครั้งว่า “คิแล้ว คิแล้ว”

เมื่อราชทูตไทยอธิบายถึงเรื่องเกียรติยศในตำแหน่งหน้าที่แล้ว ก็
เกิดได้รับความติชมจากคอนชัตตัน ฟอลคอน และบาทหลวงคาซาคคน
สนิทของฟอลคอนคนอื่น เพราะลาลแบร์เป็นคนโตโตไร้ยและเหตุผล
ความการที่เป็นไปนั้นก็สมควรที่จะให้ลาลแบร์โกรธเคืองอยู่ข้าง แต่การ
ที่ลาลแบร์แสดงโทษะเช่นนั้นเป็นเหตุทำให้ฟอลคอนหาเรื่องที่จะพูดต่อ
ไปได้ โดยฟอลคอนแก่งพูดว่าได้รับความเสียหายอับอายจากการที่
ลาลแบร์โตโตไร้อยู่เสมอ “เพราะเขาไม่มีเวลาที่ว่าง โกรธเลยและ
ทำโมโหโตโตโตหน้าผู้คน และในเวลาที่ไม่ไหนก็ขยายความลับออก
จนหมดสิ้นด้วย”

เมื่อคอนชัตตัน ฟอลคอนหาความเช่นนี้ราชทูต
ฝรั่งเศสก็ปฏิเสธโดยทันที แต่ทั้งหมดไม่มีใครเข้าใจภาษาและคำพูด
ของฟอลคอนเหมือนบาทหลวงคาซาคเลย และความต่างๆ ที่ทราบไปถึง
ฟอลคอนก็ได้ทราบจากบาทหลวงคาซาคทั้งสิ้น เพราะคาซาคคอยราย
งานให้ฟอลคอนทราบอยู่เสมอถึงความโตโตโตโหของ มองซีเออร์ลาล
แบร์ ซึ่งตามการที่ควรแล้วบาทหลวงคาซาคจะต้องคอยขบขันจะถก

แต่การที่ราชทูตฝรั่งเศสจะได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์นั้นต้อง
นึกเลือนเวลาไปอีก เพราะยังต้องซ่อมแซมของเครื่องราชบรรณาการ
ซึ่งได้ยุบสลายเสียหายมาตามทาง และของที่เสียหายมากนั้นก็คือลูก
โลกและนาฬิกาเรือนใหญ่ๆ ในขณะที่คอนชัตตัน ฟอลคอนได้ลงมา

ที่ทางกอกและโตมาหาราชทูตฝรั่งเศส เมื่อราชทูตฝรั่งเศสกับฟอลคอน
 โต้พบปะกันในครั้งนี้ซึ่งเป็นครั้งแรกที่โต้พบกันนั้น คุยท่าทางกิริยาก็
 สนิทสนมกันดี ต่างคนก็ต่างแสดงกิริยาและวาจาอันดีเข้าหากัน ต่าง
 คนก็ต่างคิดสรรหาที่มาจากอินเดี๋ยวมกัน ถ้าจะเปรียบก็เหมือนข้าศึก
 อินโตที่เคยประจันบานกันมาแล้ว โต้ส่งขี้กมาปรองดองกันชั่วคราว แต่
 ฝ่ายฟอลคอนนั้นยังไม่แสดงไมตรีออกมาเต็มที่ เพราะยังมีเจตนาอยู่
 เสมอที่จะคิดรังแกพวกราชทูต ซึ่งเป็นการปลาทขึงนัก เพราะเมื่อครั้ง
 เซอวาเลียเคอไซมองมาเป็นทูต ฟอลคอนเองเป็นผู้วิ่งเข้าประจบ
 ประจางเซอวาเลียเคอไซมอง แต่มาคราวนี้ฟอลคอนโตพูดแก้ตัวว่า
 ถ้าราชทูตเรียกฟอลคอนให้มาหาแล้ว ฟอลคอนคงจะโต้ลงมาแต่ก่อน
 นานแล้ว

ครั้นราชทูตฝรั่งเศสได้ขึ้นไปถึงกรุงศรีอยุธยาพบกับฟอลคอน
 พร้อมกับข้ากหลวงตาชาตซึ่งห่างกันไม่โตเลยนั้น สังเกตดูกิริยา
 ฟอลคอนกลับหยิ่งเย่อยิ่งกว่าก่อน และวาจาที่พูดก็ไม่มีอันหวานเลย
 ในครั้งนี้โตเกิดเถียงกันโตยขยวอีก ถึงข้อเกียรติยศของทูตเขนวอย
 และทูตแอมบาสซาเคอร์ ว่าตำแหน่งโตจะใหญ่กว่ากัน และได้โตเถียง
 กันยคยาวถึงขนบธรรมเนียมที่ไซกันไนยุโรปจะต่างกับขนบธรรมเนียม
 ของอินเดี๋ย้อย่างไร เมื่อฟอลคอนโต “อ้วเข้า” ราชทูตฝรั่งเศสขำ
 นานพอแล้ว ฟอลคอนก็เลยชวนราชทูตให้อยู่รับประทานอาหารค่ำ
 กิริยาที่ฟอลคอนเชิญราชทูตรับประทานอาหารนั้นไม่มีกิริยาสุภาพอย่าง

โตเลย เท่ากับเชิญโดยเสียไม้โต แต่ถึงตั้งนพระราชทูตทั้งสองกริบ
 เชิญ และทริบเชิญนั้นเซเบเรต์โตเขียนอธิบายว่า “ในระหว่างเวลา
 ที่เราอยู่ในบังคับเขาเช่นนี้ ถ้าเราจะไม่รับเชิญก็ดูจะไม่สู้เหมาะ” ใน
 เวลาที่กำลังรับประทานอาหารอยู่นั้น ฟอลคอนโตเอาเรื่องที่เขาเล่า
 เตะโชมองมาเป็นราชทูตเป็นเรื่องสำหรับสนทนากัน และโตเล่าเป็นที่
 ยะเยยอนเกือบจะฟังไม่โต ว่าการที่เขาเล่าเตะโชมองมาเป็นทูต
 ในครั้งนั้น ไม่ยอมพูดและฟังในเรื่องอันเลย แต่จะพูดเรื่องจะให้พระเจ้า
 กรุงสยามเขารับอย่างเคียวเท่านั้น แล้วฟอลคอนโตกล่าวโทษพวก
 มิชันนารี ในข้อปฏิบัติต่าง ๆ ซึ่งเป็นครั้งแรกที่ฟอลคอนจะกล่าวโทษ
 เช่นนี้ มองซิเออร์เซเบเรต์จึงเห็นว่าว่าการที่ฟอลคอนกล่าวโทษพวก
 มิชันนารีเช่นนี้ก็เป็นการขู่สำหรับจะล่อลวงเอาใจบาทหลวงคาซาค์เท่านั้น
 กว่าราชทูตฝรั่งเศสจะเข้าเฝ้าโต ก็ต้องเสียเวลาโตเถียงกัน
 “หยมหยม” อีกถึง ๕ วัน ต่อวันที่ ๒ เดือนพฤศจิกายน ราชทูต
 ฝรั่งเศสจึงโตเข้าเฝ้าถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ พิจาร
 เฝ้าเห็นและการถวายพระราชสาส์นในครั้งนั้น ก็มีคล้ายกับเมื่อครั้ง
 เซอวาเลียเตะโชมองถวายพระราชสาส์น คือพระราชสาส์นนั้นโตเชิญ
 ลงพานทอง ๆ นั้นโตวางบนพานแว่นฟ้าทอง และบุตรของมองซิเออร์
 เซเบเรต์เป็นผู้เชิญพานพระราชสาส์น เมื่อโตเคลื่อนกระบวนขึ้นใหญ่

ก็ยิ่งเป็นค่านับ ราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคนก็เดินในระหว่างขุนนางข้าราชการอันหมอบอยู่สองข้างทาง

ในเวลาที่เขาเดินราชทูตทั้งสองก็ระวังทุกอย่าง ที่จะไม่ให้ไทยดูหมิ่น หรือที่จะให้ไทยเห็นว่าเกียรติยศของตัวต่ำไป เพราะฉะนั้นเวลาที่ราชทูตพูดจึงได้ขยับ เพราะรู้สึกว่าการขยับนั้นดูเป็นสง่าผ่าเผยดีกว่านั่งบนกระดานกว้าง ๓ ฟุต ๔ เหลี่ยม ในเวลาที่เขาสวมเด็จพระนารายณ์นั้น คอนซตันตินฟอลคอนเป็นล่าม และสังฆราชเดอเมเตโลไปปรึกษายากหลวงตาซาคักก็เดินอยู่ในทันทีด้วยความ

• ในเรื่องนี้มองซิเออร์เซเบเรต์รายงานว่า ในเวลาที่เดินตามพระราชสาสนไปนั้น ต้องลงเดินด้วยเท้ากำสับแคคร้อนจัดเต็มที และสรีระก็ไม่ได้สวมหมวก เพราะเมื่อจะเข้าไปถึงพระราชวังเจ้าพนักงานได้เอาร่มไปเสีย เมื่อหมดพิธีถวายพระราชสาสนแล้วราชทูตทั้งสองก็ได้ร้องต่อฟอลคอนในเรื่องที่เจ้าพนักงานได้เอาร่มไปเสียเช่นนี้ ฟอลคอนก็ตอบว่าเมื่อครั้งเซอวาเลียเดอโซมอง เจ้าพนักงานก็ไม่ยอมให้โซมองกางร่มเหมือนกัน การที่ราชทูตต้องเดินตากแดดเช่นนี้ทำให้มองซิเออร์เซเบเรต์บ่น จนถึงกับไปนั่งโต๊ะรับประทานอาหารในพระราชวังตอนกลางคืนไม่ได้ การที่ราชทูตฝรั่งเศสถูกรบกวนเช่นนี้คงจะเกิดจากการเกล้งของพระยาพระคลัง หรือจะเป็นการเกล้งของฟอลคอนเองก็ได้ และการที่มองซิเออร์เซเบเรต์บ่นอยู่นั้น ฟอลคอนก็แสดงความไม่พอใจอย่างยิ่ง และฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์ก็มีรับสั่งให้มาถามอาการเนื่อง ๆ และโปรดจะให้แพทย์หลวงมารักษาพยาบาลราชทูตด้วย (คัดจากหมายเหตุของมองซิเออร์เซเบเรต์)

ในจดหมายเหตุที่บาดหลวงตาซาคักแต่งไว้นั้นก็ได้กล่าวถึงการที่มองซิเออร์เซเบเรต์บ่นเหมือนกัน แต่หากล่าวว่าบ่นเพราะถูกแดดขยับไม้ แต่กลายเป็นว่า มองซิเออร์เซเบเรต์บ่นต้องเสีย การที่บาดหลวงตาซาคักกล่าวเช่นนี้ ก็เพราะเหตุว่าในเรื่องที่ราชทูตต้องถูกริบร่มไปนั้น บาดหลวงตาซาคักมิได้พูดถึงเลย จึงเป็นการจำเป็นที่จะต้องอธิบายความบ่น ของราชทูต แล้วแต่จะพอใจ

ที่ราชทูตฝรั่งเศสได้กราบทูล และพระราชดำรัสตอบนั้น ก็เป็นข้อ
 ความคล้าย ๆ กับที่เคยโต้ตอบกันมาแล้ว อันจะหาสาระไม่ได้โดย
 สมเด็จพระนารายณ์ได้ทรงรับพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ จากมือ
 มองซีเออร์ลาอูแบร์ และได้รับสั่งถามว่าพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ กับพระ
 ราชวงศ์ทรงสหายคืออยู่หรืออย่างไร แล้วก็เสด็จขึ้นโดยทรงมอบให้
 พระยาพระคลังเป็นหน้าที่สำหรับคอยรับพระราชโองการสั่งราชทูตต่อไป
 ราชทูตฝรั่งเศสกับคอนชตันตินฟอลคอนได้พบปะกันเป็นบางครั้ง
 บางคราวแล้วแต่ฟอลคอนจะพอใจพบหรือไม่ บางทีฟอลคอนก็ทำกิริยา
 ท่าทางตึงตัง บางทีก็ทำเฉยเมินตง ๆ แต่ในที่ประชุมชนทั้งปวง
 เมื่อราชทูตไปที่แห่งใด บรรดาราษฎรพลเมืองก็โศกเศร้าความเคารพ
 ทุกแห่ง ข้างฝ่ายไทยได้จัดให้ข้าราชการ ๒ นายเป็นผู้ประจำอยู่กับ
 ราชทูต ข้าราชการ ๒ นายเป็นผู้สำหรับนำราชทูตไปในที่ต่าง ๆ
 ที่กรุงศรีอยุธยา นั้น ราชทูตฝรั่งเศสได้ไปทั่ววัดวาอารามต่าง ๆ และ
 ได้เข้าไปชมพระราชวัง ที่เมืองลพบุรีนั้น ราชทูตได้เข้าเมืองโดยแสง
 คยเพลิง และผู้รักษาเมืองลพบุรีกับเจ้าพนักงานในเมืองนั้นทุกคน ได้
 มาต้อนรับและนำราชทูตไปตที่ต่าง ๆ แล้วเจ้าพนักงานได้จัดให้ราชทูต
 พักในโฮเต็ลใหญ่และรงคงามมากซึ่งมีเครื่องเรือนล้วนแล้วไปทั่วของเงิน
 ทองล้วน

เมื่อฟอลคอนได้สร้างวัดเล็ก ๆ ในบ้านก็ได้มีงานฉลอง มีสวด
 มนต์และพิธีต่าง ๆ อย่างในวัดเมืองฝรั่งเศส ในงานฉลองวัดของฟอลคอน
 นั้น ท่านราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองก็ได้ไปช่วยงานด้วย ฝ่ายราชทูตก็เชิญ
 ขรรคมหาเสนาบดีไทยมาเลี้ยงอาหาร และฟอลคอนก็ได้เลี้ยงราชทูต

คอบแทนบ้าง เมื่อวันที่ ๕ เดือนพฤศจิกายน พลจัตวาได้เชิญราชทูต
ฝรั่งเศสไปเลี้ยงอาหาร ในคราวเลี้ยงครั้งนี้ได้มีวงดนตรี สครว้าของไทย
หุ่นกระบอกของแขกมอญและตอกไม้เพลิง นอกจากการเล่นเหล่านี้
ได้เลี้ยงอาหารกินโต๊ะอย่างแบบยุโรป และของทริบประทานนั้นมเครื่อง
เกาเหลาก็บ้างเงินกว่า ๘๐ สิ่ง แต่เป็นข้อที่ปลาตมาก ด้วยในกัยเข้า
๘๐ สิ่งซึ่งล้วนแต่เป็นของต่าง ๆ กันทั้งนั้น แต่ก็เป็นของนำรับประทาน
แต่ก็ไม่มีอะไรที่จะอร่อยจนสิ่งเดียวเพราะล้วนแต่เป็นของเลวทั้งสิ้น

แต่การที่เลี้ยงคอกันเช่นนั้นและทมิถยเข้าต่าง ๆ หลายอย่างอื่น
น่ากลวตงทบรยายมาแล้ว ก็หาได้ทำให้ราชทูตของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
หลงใ้ม เพราะการที่เลี้ยงคอกันเช่นนั้น เป็นแต่ทำกิริยาภายนอกมาก
กว่าความจริงใจ ในเรื่องนมองซีเออร์เซเบเรตได้เขียนเมื่อวันที่ ๑๖
พฤศจิกายนว่า

“ในเวลาทริบประทานอาหารอยู่นั้น ตครรกรนสนกสนานมาก
และความทสนกจนตงกยถวยแกวได้แตกไปหลายถวย มองซีเออร์
คอนซตันซตงกยลองทำนายว่า พวกเรามีความรักใคร่มาก
กว่าใคร”

พอรุ่งขึ้นการไมตรีและความทรักชอยกันอันได้แสดงไว้ ในเวลา
เลี้ยงอาหารนั้น ก็กลับกลายสูญหายไปหมด และข้อวิวาทที่โต้สงย
ไปชั่วคราวนั้น ก็ได้เกิดกณชนอก

เรื่องที่ฝรั่งเศสจะทำสัญญาเป็นสัมพันธมิตรกับไทยนั้น ก็ไม่มี
หนทางที่จะตกลงกันได้และไม่มีทางที่จะแก้ไขได้เลย เพราะข้างฝ่าย
ราชทูตฝรั่งเศสก็ขอร้องมากเกินกว่าเหตุ ข้างฝ่ายคอนซตันตินฟอล

คอนและยากหลวงตาชาติ ก็แนะนำอย่างระวังมิให้ ไทยเสียเปรียบได้ นอกจากการที่กองทัพฝรั่งเศสได้เข้าไปอยู่ที่บางกอกเป็นการสำเร็จแล้ว ลาลแบร์ก็ยเซเบเรตก็ยังคงคอยให้ ไทยได้จัดการต่าง ๆ ตามที่ได้สัญญาไว้ง่าย ๆ เพราะเมืองมรตินั้นก็ยังไม่ไต่เป็นของฝรั่งเศส บริษัทอื่นก็ยังไม่ไต่รับสิทธิ์อย่างไต่ที่แปลกออกไปเลย และการที่คิดจะให้ “ประเทศอันใหญ่และพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงอำนาจมาก” ไต่เขารคนน ก็เกือบจะไม่มีไต่ใครพกดงแล้ว

เมื่อวันที่ ๕ เดือนพฤศจิกายน เมื่อไต่ได้รับประทานอาหารค่ำกันเสร็จแล้ว ฟอลคอนไต่เอาหนังสือทวิตไต่ที่ขอความในเวลาที่ไต่เฝ้าพระเจ้ากรุงสยามนั้น ออกอ่านให้ราชทูตฝรั่งเศสฟัง ในข้อความนั้นไม่มีแก่นสารเหล่านี้ ซึ่งไต่แต่งเป็นภาษาปอตเกตนั้น ฟอลคอนไต่ขยายความออกมาข้อหนึ่ง ซึ่งไม่มีใครไต่คนกดงเลย คือว่า การที่พระเจ้าแผ่นดินสยามยังไม่ไต่ทรงเข้ารคนน ก็เพราะเหตุว่ายังไม่ไต่ทรงรับความศึกษาในข้อศาสนาคริสต์เคียนเพียงพอ และการที่เป็นเช่นนั้น ก็ต้องโทษสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศ เพราะสังฆราชไต่มาอยู่ในเมืองไทยถึง ๒๕ ปีแล้ว ก็ยังพกดไทยไม่ชดเลย จนจะกราบทูลพระเจ้ากรุงสยามว่าอย่างไร ก็ไม่ทรงเข้าพระไทยไต่เลย การที่หาความแก่สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศเช่นนั้น ก็อาจจะคนเณกว่าเป็นความคืดของใคร เพราะในข้อนยากหลวงตาชาติไต่พยายามทำให้ราชทูตรู้สึกในความบกพร่องของสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศ และไต่พกดว่า “จะต้องรอให้พวกยากหลวงคณะเซวิตเรียนรู้ภาษาไทยเสียก่อน จึงค่อยลงมือกราบทูลสอนข้อศาสนาต่อพระเจ้ากรุงสยามต่อไป”

ภายหลังมาสักสามสี่วัน มอนซีเออร์ลาลแบร์โตเรียกบาทหลวง
คาซาค์มาถามอีก ในเรื่องที่จะประกาศข้อสัญญาที่ว่าด้วยศาสนา
บาทหลวงคาซาค์ผู้เป็นเลขานุการคนสนิทของฟอลคอนจึงตอบว่า “การ
ที่จะขอร้องให้ประกาศข้อสัญญานั้น เป็นข้อที่น่ากลัวจะมีอันตรายชนไต
เพราะเหตุว่าจะต้องมีคนเขารัดเสียก่อน จึงจะให้สิทธิแก่คนเขารัดไต
อีกประการหนึ่งพระเจ้ากรุงสยามก็มีพระราชประสงค์ จะทรงรับความ
เล่าเรียนในข้อศาสนาด้วย ”

เมื่อสังฆราชเคอเมเตโลไปลิดิโก้มาหาราชทูต มอนซีเออร์ลาล
แบร์โตถามสังฆราชเช่นเดียวกับที่ไคถามบาทหลวงคาซาค์ และถามต่อไปว่า
ในข้อที่ว่าพระเจ้ากรุงสยาม ไม่เข้าพระทัยในเรื่องศาสนานั้น
ท่านสังฆราชจะเห็นว่าอย่างไร สังฆราชเคอเมเตโลไปลิดิโก้ก็ตอบไม่รับผิด
รับชอบในข้อนี้ และไคอธิบายชี้แจงเหตุผลต่าง ๆ อันกระทำให้แลเห็น
ว่า สังฆราชก็ไคทำการตามหน้าที่ทุกอย่าง แล้วสังฆราชเคอเมเตโล
ไปลิดิโก้ จึงกลับเป็นโจทก์กล่าวหาคนอื่นบ้าง คือว่าการที่ไม่ได้ประกาศ
ข้อสัญญา ซึ่งไคทำไว้กับเซอวาเลียเคอไซมอนนั้น ก็มีแต่คนซัดัน
คินฟอลคอนคนเดียวเท่านั้น ที่ขิดของก็คขวางไม่ยอมให้ประกาศ
ข้อที่ว่าทรงพระกรุณาแก่พวกเขารัดไต โดยไปรตอนุญาตให้สร้างวัด
เขารัดไตนั้น ก็เป็นเรื่องที่หลอกลวงทั้งนั้น และการที่จะอนุญาต
ให้พวกเขารัดไตสร้างวัดไค่นั้น ก็ไม่เห็นจะเป็นความกรุณาพิเศษอย่าง
ไคเลย เพราะส่วนพวกแขกมหรหมันนั้น ไทยกก็อนุญาตให้พวกแขก
ก่อสร้างสุเหร่าขึ้น ส่วนพวกจีนไทยกก็อนุญาตให้สร้างวัดจีนขึ้นในเมือง

ไทยเหมือนกัน เพราะฉะนั้นถ้าไทยจะยอมให้พวกเขารบสร้างวัดเขารบ
นั้นก็ไม่ใช่การแปลกปลาดอะไรเลย ในข้อที่เกี่ยวกับเรื่องพทภาษา
ไทยนั้น ท่านสังฆราชยืนยันว่าตัวพทภาษาไทยไต่อย่างคิตทีเดียว และ
ท่านสังฆราชก็ไต่ยกตัวอย่างให้ราชทูตเห็นเป็นพยาน ว่าสังฆราชพท
ภาษาไทยไต่คิตจริงหรือไม่ เช่นเมื่อครั้งสมเด็จพระนารายณ์เสด็จออก
แขกเมืองให้ราชทูตเฝ้าถวายพระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยที่ ๑๕ นั้น
สังฆราชเคอเมเตโล ไปลืคไต่ ยินด้วยตัวเอง ว่าในเวลาทีคอนซตันติน
ฟอลคอนแปลข้อความในพระราชสาส์นนั้น ฟอลคอนก็ไต่แปลกลับ
ความเสียหมก และในข้อที่พระเจ้าหลุยที่ ๑๕ ทรงชมเชยสรรเสริญ
ราชทูตสยามนั้น ฟอลคอนหาไต่แปลถวาย ว่าพระเจ้าหลุยทรงชมเชย
ราชทูตสยามไม่ แต่กลับแปลว่าพระเจ้าหลุยทรงชมเชยยกย่องตัวของ
ตัวเองทั้งนี้ แล้วสังฆราชเคอเมเตโล ไปลืคจึงไต่เล่าต่อไปว่า

“ไต่ มีคนหลายคนมาเล่าให้ข้าพเจ้าฟัง ซึ่งเปนความไม่ควร
เชื่อว่า ถ้าข้าพเจ้าไต่จตุการให้สมเด็จพระนารายณ์ ไต่เขารบ
สมปรารถนาแล้ว ฟอลคอนเกรงว่าข้าพเจ้าจะเป็นคนไปรตแทน
ฟอลคอนต่อไป”

อนึ่ง การที่พวกมิชันนารีอาปอสโตลิกแตกสามัคคีซึ่งตักนิกยพวก
คณะเยซูอิตนั้น มิเป็นการกระทำให้หน้าตขของราชทูตฝรั่งเศสส่ง่ายขึ้น
หรือการทำให้การทั้งปวงที่ฝรั่งเศสคิตจะมำทำเพื่อแผ่นดินนาจทางอินเดียน
ไต่เป็นผลสำเร็จขึ้นเลย เพราะเป็นเรื่องทีทำให้คณะบาทหลวงตักอยู่
ในอำนาจของคอนซตันตินฟอลคอน ด้วยต่างคณะก็ต่างซึ่งกันจะหา

ความชอบต่อฟอลคอน และการที่จะหาความชอบนั้น ก็เกี่ยวข้อง
การที่จะต้องด้อมตัวขมอยู่ในบังคับของฟอลคอน

ไม่ข้ามองซีเออร์ลาลแบร์และมองซีเออร์เซเบเรต์ ก็ได้เห็น
ปรากฏในข้อที่หาว่า พระเจ้ากรุงสยามคงไม่เข้าพระไทยในเรื่องที่เกี่ยว
ด้วยศาสนาคริสต์เคียนเลนนั้น คือเมื่อวันที่ ๒๖ เดือนพฤศจิกายน
ราชทูตฝรั่งเศสได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ ได้มีรับสั่งถามถึง
การที่ราชทูตได้เดินทาง และทรงกล่าวโทษพวกผู้แทนบริษัทฝรั่งเศส
ฝ่ายอื่นเคียน ว่าพวกนี้ทำการไม่ซื่อตรง เพราะเชอคนทแนะนำการ
ไม่ดี เมื่อราชทูตได้กราบทูลตอบข้อรับสั่งทุกข้อแล้ว ราชทูตฝรั่งเศส
ได้คาดคั้นให้ฟอลคอนซึ่งเป็นล่ามอยู่ในเวลานั้น ให้กราบทูลสมเด็จพระ
นารายณ์โดยตรง ๆ ว่า “ การที่พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงพระราชดำริห์
ที่จะแผ่การค้าขายในอินเดียนั้น ก็เพราะมีพระราชประสงค์จะให้ศาสนา
คริสต์เคียนแพร่หลายออกไปด้วย ”

ฟอลคอนได้ออกอ้อมอ้อมอยู่นาน จะไม่ยอมแปลตามที่
ราชทูตพูด แต่ครั้งนี้ราชทูตได้คาดคั้นหนักเข้า ฟอลคอนจึงได้
กราบทูลโดยยืดยาว จะเป็นข้อความว่าอย่างไรนั้นทราบไม่ได้ แต่
สังเกตดูในคำที่ฟอลคอนกราบทูลนั้น มีคำ คัสติล ฮอลันดา และชิงตา
มาเรียเคอลอเวตตาแทรกเข้าไปย่อย ๆ ฝ่ายสมเด็จพระนารายณ์
หาได้รับสั่งตอบว่าอะไรไม่แล้งก็เสด็จขึ้น ฟอลคอนจึงได้กระซิบบอก
ให้ข้าทูลวงตาซาก์แปลคำที่ได้อ่านนั้นให้ราชทูตฟังโดยให้อธิบายว่า
ฟอลคอนได้กราบทูลว่า พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ไม่ได้คิดที่จะไปตีเอาบ้าน
เขาเมืองเหมือนกัมประเทศสเปนและฮอลันดาเลย และได้ทรงเอา

โน้ตการค้าเคอเมเตลิตเป็นทพง แต่การที่ฟอลคอนได้กล่าวความเท็จ
เช่นนั้น ราชทูตฝรั่งเศสก็หาเชื่อไม่ มองซีเออร์เซเชเรต์ได้เขียน
ความว่าดังนี้

“เราได้สังเกตเห็นว่าในสิ่งที่เกี่ยวข้องด้วยศาสนาคริสต์เคยมาแล้ว มอง
ซีเออร์คอนซตันซ์ไม่กล้ากราบทูลพระเจ้ากรุงสยามเลย และใน
เวลานี้มองซีเออร์คอนซตันซ์ ก็ยังไม่กล้าจะกว่าเมื่อครั้งเซอ
วาเลียเคอโซมองเลย”

ฝ่ายบาทหลวงตาซาคก็พยายามอยู่เสมอ ที่จะปกแกตัวแทนเพื่อน
ของเขา คือ ฟอลคอน และในการที่ไทยยังไม่ได้ประกาศข้อสัญญา
ที่เกี่ยวข้องกับการศาสนานั้น บาทหลวงตาซาคก็โทษว่าเป็นความผิดของ
สังฆราชเคอเมเตลิตไปลิต เช่นเดียวกับที่ตาซาคได้เคยโทษสังฆราช
เคอเมเตลิตไปลิตมาแล้ว ในเรื่องทศมเด็จพระนารายณ์ยังไม่ได้ทรง
เขารึก ในข้อ ๑ แห่งสัญญานั้นห้ามมิให้พวกมิชชันนารีสั่งสอนการอย่าง
ใด ๆ ซึ่งจะเป็นการประทุษร้ายต่อแผ่นดิน ถ้าพวกมิชชันนารีชนผวน
ความชอบ ก็จะต้องงศสิทธิ์ทั้งปวงที่ได้พระราชทานไว้แก่พวกมิชชันนารี
และในข้อนี้สังฆราชเคอเมเตลิตก็ทราบดีเต็มใจ ว่าฟอลคอน
คอยหาเหตุอยู่ ถ้าพวกมิชชันนารีคนใดคนหนึ่งได้กระทำผิดในข้อ
แม้แต่เล็กน้อย ฟอลคอนก็จะจับเป็นโอกาสสำหรับขงสิทธิ์ทั้งปวง

ฝ่ายท่านสังฆราชเคอเมเตลิตได้ถูกหาในความผิดต่าง ๆ ทั้ง
กล่าวมาแล้ว ก็ปฏิเสธว่าเป็นความไม่จริงและได้ชี้แจงว่า มองซีเออร์
คอนซตันซ์เป็นคนที่เขาใจนึสัยยาก ความชอบก็เป็นความจริงอยู่อย่าง
เพราะฟอลคอนได้ คึกคึกขวางในการที่จะให้ศาสนาได้แพร่หลาย แต่ใน

ระหว่างที่กษัตริย์แห่งการล่าสัตว์เช่นนี้ ก็ได้ออเพื่อเจอบางแก่พวก
เขารักทุกอย่าง และการที่ฟอลคอนได้ออเพื่อแก่พวกเขารักหลายอย่าง
หลายประการนั้น ถ้าจะแต่งเรื่องก็ออกจะเป็นสมุคเล่มใหญ่ ๆ ที่เกี่ยว
การที่ทำงานนี้ คือ ฟอลคอนได้ให้สร้างโรงเรียนสามแฉกด้วยทุนรอนของ
ตัวเอง และได้ออกทรัพย์ส่วนตัวสำหรับเลี้ยงนักเรียนในโรงเรียนนั้น
ส่วนภรรยาของฟอลคอนนั้น ก็เอาเด็กผู้หญิงและเด็กผู้ชายไปเลี้ยงไว้
เป็นอันมาก และเมื่อเด็กผู้หญิงโตขึ้นแล้ว ก็เป็นอรรถการ
ทำการวิวาห์ให้ การที่ฟอลคอนประพฤติตัวอย่างน่าพิศวงเช่นนี้ เมื่อ
พิจารณาถึงฐานะของฟอลคอนก็ออกจะพอแลเห็นได้ว่า เหตุใดจึงต้อง
ประพฤติเช่นนี้ ก็คือ ฟอลคอนได้ทำราชการจนพระเจ้าแผ่นดินอันมี
อำนาจสิทธิ์ขาดได้โปรดปรานมาก จำเป็นที่ฟอลคอนจะต้องพยายามกระทำ
การงานทั้งปวงให้เป็นที่น่าพอใจของพระเจ้าแผ่นดินต่อไป แต่
ในเวลาที่ทำกรงานให้เป็นที่น่าพอใจของพระเจ้าแผ่นดินนั้น ฟอลคอนก็ต้องระวัง
ตัวคอยป้องกันมิให้บรรดาชนนางข้าราชการอันมีความอิจฉาอุษยาคิด
ทำร้ายตัวได้ แต่ยังไม่ใช้แต่เท่านั้น เพราะในเวลานั้นชาวต่างประเทศ
ก็มีมากหลายชาติหลายภาษา สำนาก็มีแปลก ๆ ต่าง ๆ กัน
ฟอลคอนก็ต้องคอยปฏิบัติกรให้พวกชาวต่างประเทศพอใจบ้าง เมื่อ
ความประสงค์ของชาวต่างประเทศต่าง ๆ กัน ถึงกับชิงกันหาประโยชน์
และอิจฉาอุษยากันเช่นนี้ การที่ฟอลคอนได้ทำการได้ตลอดเอาตัวรอด
ไปได้ ก็ต้องนับว่าเป็นด้วยความฉลาดและความโกล้งอย่างยิ่ง จึงยังคงมี
อำนาจอยู่ได้ แต่อำนาจนั้นจะนับว่าเป็นสิ่งที่มั่นคงนั้นก็ไม่ได้ เพราะบุญ
วาสนาของฟอลคอนจะสิ้นอยู่แล้ว

การที่ราชทูตฝรั่งเศสได้ชักชวนไม่ยอมต่อความคึกของฟอลคอน นั้น ได้ทำให้ความหวังที่ฟอลคอนหวังไว้จะลาหยายไปหมด ตามที่ได้ อธิบายมาข้างต้นแล้วก็จะเห็นได้ว่า ฟอลคอนได้มุ่งหมายอย่างไร สำหรับกองทัพฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในบังคับบัญชาของ มองซีเออร์เดเฟาซันนั้น เพราะฟอลคอนได้พยายามทุกอย่างที่จะเอาใจพวกทหารและนายทหาร ฝรั่งเศส เพื่อให้ทหารเหล่านั้นได้มีความนิยม ที่เมืองลพบุรีและที่ กรุงศรีอยุธยา ฟอลคอนก็ได้มีการเลี้ยงโต๊ะให้แก่ทหารอยู่เสมอ มิได้เว้น ถ้าจะมีการนัดชดถูกยเวลาใด หรือจะมีการไล่เนอยิงสัตว์ คราวใด พวกนายทหารฝรั่งเศสคงได้ไปเสมอ ส่วนมองซีเออร์ เดเฟาซันเองก็ได้ถูกเรียกเข้าไปในพระราชวัง และได้เข้าเฝ้าพระเจ้าแผ่นดินพร้อมด้วยนายทหารรอง ๆ พวกนายทหารรอง ๆ เหล่านี้ได้ รับความพอใจหลายคน โดยได้รับพระราชทานเสื้อไหมทองข้างใหม่ เงินข้าง สายสร้อยทองคำข้าง และอาวุธต่าง ๆ อันมีราคาข้าง ส่วนท่านผู้บังคับการนั้น ก็ได้รับความชอบความชมเชย และได้รับ เกียรติยศต่าง ๆ จากฟอลคอน และได้รับสายสร้อยทองคำอีกเป็น ลายไปรุ่งกลางฝั่งเพชรเม็ดตงามมาก สายสร้อยนี้มองซีเออร์เดเฟาซัน ได้คลุมหมวกอยู่เสมอเป็นนิตย์ จนที่สุดท้ายมองซีเออร์เดเฟาซันยิ่งเหลือเกิน ราชทูตฝรั่งเศสจึงได้ตั้งมติให้เรียกให้มาประชุมปรึกษาหารือราชการร่วมด้วย เพราะเดเฟาซันมุ่งหมายแต่จะใหญ่โตขึ้น แต่มองซีเออร์เดเฟาซันกลับ พยายามแต่จะให้อำนาจมองซีเออร์เดเฟาซันน้อยลง ฝ่ายเดเฟาซันกลุ่ม หลงในข้อสรรเสริญเป็นยอของคนชาติกรีก จนไม่ช้าเดเฟาซันก็กลายเป็น

เป็นคนของฟอลคอนมากกว่าเป็นข้าแผ่นดินของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และ
เมื่อเคฟาชได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์และได้เลียบถือนาพระพิพจนัสตยา
ฟอลคอนก็มั่นใจแน่ว่าต่อไปกระบี่ของเคฟาชคงจะเป็นสิ่งที่ระบือของ กนตว
ของตัวได้

ซึ่งการเป็นตงนักเซอได้แน่ว่ามองซีเออร์ลาตูแยร์ก็คงจะได้เรียก
เคฟาชมาคือว่าหลายครั้งหลายหน เพราะผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศส
ผู้นี้ ซึ่งกลายเป็นคนสนิทและกินอยู่หลับนอนกับฟอลคอน ได้ย่ำระจำ
การอยู่ในราชสำนักไทยและไม่ยอมทำตามคำสั่งผู้ใด นอกจากพระ
ราชโองการของพระเจ้ากรุงสยามเท่านั้น ทั้งกลายเป็นผู้สมัครร่วมคิด
กับฟอลคอนในการต่าง ๆ อันไม่บริสุทธิ์ด้วย เมื่อเวลาเคฟาชไปอยู่ที่
เมืองลพบุรีก็ หรืออยู่ที่กรุงศรีอยุธยา ก็มิได้นึกถึงคำสั่งของ
มาควิศเคอเซงแลเลย ที่มาควิศเคอเซงแลได้สั่งไว้เรื่องเมืองมริค
และบางกอก เรื่องให้ระวังของกนกองทหารฝรั่งเศส เรื่องรักษา
เกียรติยศของตัวเอง และเรื่องให้มีความจงรักภักดีต่อพระเจ้าแผ่นดิน
ของตัวนั้น เป็นสิ่งที่เคฟาชได้ลืมทั้งหมด

ครั้นได้ล่วงเวลาถึง ๖ อาทิตย์แล้ว และราชทูตฝรั่งเศสทั้งสอง
คนได้ ได้เถียงขอร้องอย่างใดก็ไม่เป็นผลสำเร็จเลย ราชทูตฝรั่งเศส
จึงได้แนะนำขอร้องให้ส่งกองทหารฝรั่งเศสไปรักษาเมืองมริค คนชด้น
ดินฟอลคอนก็แนะนำว่าควรจะคอยระคุดที่สมควรเสียก่อน เพราะการที่
จะให้กองทหารเดินทางขงจากบางกอกไปเมือง มริค นั้นเป็นหนทางที่
ก้นการมาก นำที่ทหารจะรบประทานคงจะหาไม่ได้ ภายหลังจึงเป็น

อันตกลงกันว่า เมื่อนองซีเออร์เซเบเรต์จะเดินทางบกตัดแหลมไป
 เมืองมริคตามพระราชโองการของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ เมื่อใด ก็จะได้
 จักรกองทหารฝรั่งเศสให้มองซีเออร์คยรอรังคุมไปด้วย แต่สังเกตุฟอล
 คอนไม่ใคร่จะเต็มใจยกเมืองมริคให้แก่ฝรั่งเศสเลย และเมืองนิก
 เป็นแห่งที่บริษัทรังเศสฝ่ายอินเดียนอยากได้นัก ครั้นราชทูตฝรั่งเศส
 เชี่ยวชาญคาคณินให้ฟอลคอนได้กระทำตามที่ได้สัญญาไว้ ฟอลคอน
 ก็โกรธขึ้นมา ร้องว่าพวกฝรั่งเศสไม่เชื่อใจตัวเสียแล้ว และร้องว่า
 พวกศัตรูของตัวที่ประเทศฝรั่งเศสคงจะคิดใส่ร้ายให้ และคงจะคิดทำ
 ให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสกริ้วตัวเสียแน่แล้ว ในระหว่างที่โต้เถียงกันอยู่นั้น
 ต่างฝ่ายก็ไม่ให้คงตั้งเข้าหากัน ราชทูตฝรั่งเศสเห็นว่าจะเป็นเรื่องที่
 ชักยอกจึงกลับมามีเสีย

รังชนชาติหลวงเยชวิตชื่อเคอเบชได้มาหา และต่อว่ามองซีเออร์
 ลาลูแบร์กับมองซีเออร์เซเบเรต์ ว่าในเวลาที่ได้เถียงกันนั้นได้ใช้คำ
 ที่แรงเกินไป และได้เล่าต่อไปว่า ถึงมองซีเออร์คยรอรังจะเป็นคนหัวคอ
 สักปานใดก็ตาม แต่ฟอลคอนคงจะคิดอ่านเกลี้ยกล่อมให้มองซีเออร์
 คยรอรังได้เป็นพวกเดียวกับมองซีเออร์เคฟาซให้จงได้

ในเรื่องที่ไทยจะยกบางกอกให้แก่ฝรั่งเศสนั้น ราชทูตฝรั่งเศส
 ทั้งสองคนได้คาดคั้นจะเอาความแน่นอนให้จงได้ โดยอ้างเหตุว่า
 มองซีเออร์เซเบเรต์จะกลับไปประเทศฝรั่งเศสก่อน เมื่อถึงฝรั่งเศส
 แล้วก็จำเป็นต้องรายงานให้มองซีเออร์เซงแลททราบว่า สถานะที่
 บางกอกแน่นหนาแข็งแรงหรืออย่างไร มองซีเออร์เซเบเรต์จึงได้ไปพูด

อันมองซิเออร์เตฟาซโคโยใช้ว่าท้าวอย่างระวังมิให้เตฟาซโกรธได้ ขอ
ให้เตฟาซชี้แจงในเรื่องบางกอกให้มองซิเออร์เซเบเรต์ทราบโดยละเอียดว่า
๑ กองทหารอยู่ในที่นั้นเป็นทัพมั่นคงพันอันตรรายหรืออย่างไร ๒ ที่นั้น
แข็งแรงแน่นหนาพอที่จะไม่ให้ข้าศึกโจมตีเอาได้หรือไม่ ๓ ถ้าจะมี
ข้าศึกมาโจมตีแล้วจะมีกำลังพอจะต่อสู้ของกันไว้ได้หรืออย่างไร ข้อถาม
เหล่านี้ซึ่งเป็นคำถามอย่างสภาพก็ได้รับคำตอบจากเตฟาซ ว่า

“อย่างไร ๆ ก็อยู่ในที่นั้นให้จงได้ แลถึงจะไม่มีอะไรจะมีแต่
เพียงลวกโปร่งยังอยู่ก็จะสู้ให้ได้”

ราชทูตจึงได้ชี้แจงต่อท่านผู้บังคับการว่าที่ถามนั้นไม่ได้ประสงค์
จะถามว่าท่านผู้บังคับการจะสู้หรือไม่ เพราะทราบที่อยู่แล้วว่าท่านผู้
บังคับการเป็นคนทักกล้าหาญและชำนาญในกระบวนศึก แต่จะต้องการ
ทราบเพียงแต่ว่า บางกอกนั้นจะพอต่อสู้กับข้าศึกที่จะมาโจมตีได้หรือ
ไม่เท่านั้น แต่เตฟาซก็ไม่ยอมตอบคำถามอันนั้นและไม่ยอมพูดในเรื่อง
อื่นอีกต่อไป เป็นแต่ตอบคำเดียวเท่านั้น ว่าตักจงกระทำการ
ตามหน้าที่

มองซิเออร์เซเบเรต์หมกทำเขาแล้ว เพราะจะถามมองซิเออร์
เตฟาซก็ไม่ได้ความอะไรเลย จึงหันไปถามมองซิเออร์โวลัง ท่านผู้
บังคับการซึ่งไม่มีใครจะขบคความนึก จึงได้อธิบายว่า ถ้าได้ซ่อมแซม
ซ่อมให้ดีแล้วก็พอจะขึงกันบางกอกไว้ได้ ในชั้นมองซิเออร์โวลัง
ถึงกับจะยอมทำคำสั่งแจงเป็นลายลักษณ์อักษร แต่ก็ยังไม่ยอมเซ็นชื่อใน
คำสั่งแจงนั้น ครั้นได้อธิบายชี้แจงให้มองซิเออร์เซเบเรต์เข้าใจในเรื่อง

ยางกอกเสร็จแล้ว มองซิเออร์โวลังก็นำความไปเล่าให้มองซิเออร์
 เทฟาซฟังตามหน้าที่ ท่านผู้บังคับการได้ทราบก็โกรธมาก จึงได้คำ
 และใช้วาจาอย่างแรงต่อมองซิเออร์โวลังผู้ซึ่งไม่มีสติ ฟอลคอนจึงได้
 สั่งให้ไล่มองซิเออร์โวลังออกจากเมืองลพบุรีเสีย และโวลังก็ได้รับ
 คำสั่งให้กลับไปอยู่ที่ยางกอก มองซิเออร์โวลังมีความโศกเศร้าน้อยใจ
 มากจึงได้มาร้องต่อมองซิเออร์เซเบเรต์ และขออนุญาตกลับไปยัง
 ประเทศฝรั่งเศส มองซิเออร์เซเบเรต์จึงได้แนะนำให้ทำตามคำสั่ง
 เพื่อจะได้มีโอกาสฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ และได้
 แนะนำต่อไปว่าควรมองซิเออร์โวลังจะไปขอคำสั่งจากหัวหน้า และให้
 บอกหัวหน้าให้ทราบเสียด้วยว่า มองซิเออร์โวลังมีไต่คิดเลยที่จะทำ
 การฆ่าฟันท่านเสนาบดี มองซิเออร์โวลังก็ไปกระทำตามคำแนะนำ
 ของมองซิเออร์เซเบเรต์ทุกประการ^๑

ในเวลาที่มองซิเออร์เทฟาซไม่ได้ประจำการอยู่ที่ยางกอก เพราะ
 ถูกเรียกไปประจำอยู่กับฟอลคอน ระเบียบของทหารที่ยางกอกก็เสีย
 หนักขนตกๆ และความวุ่นวายก็เกิดขึ้นชุกชุมขึ้น พวกพลทหารฝรั่งเศส
 มีไต่ระวังที่จะรักษาเกียรติยศของตัวเอง ซึ่งเป็นการจำเป็นเพราะตัว
 อยู่ในท่ามกลางพลเมืองอันมีความตกใจและปลาบใจที่ไต่เห็นทหารต่าง

๑ มองซิเออร์โวลังมิได้ประจบประแจงเอาใจฟอลคอนเหมือนกับเทฟาซ เพราะ
 ฉะนั้นฟอลคอนจึงไม่ชอบ ในข้อที่ฟอลคอนไม่พอใจโวลังนั้นมิใช่ในจดหมายเหตุของ
 เซเบเรต์แต่ข้อเดียว คือว่า โวลังคือฟอลคอนซึ่งเป็นเรื่องที่มีความจะประหารชีวิตโวลัง
 ได้โดยแท้ แต่ความจริงในเรื่องนี้ ความที่ฟอลคอนทำการต่างๆ อันไม่บริสุทธิ์
 จึงกระทำให้พวกฝรั่งเศสแตกสามัคคีกันหมด จนถึงกับพวกเจ้าพนักงานฝ่ายเรือแตกрав
 กับพวกกองทหารบก และกองทหารบกทั้งนายทหารและพลทหารไม่ไปมาหาสู่พวกเรือ
 ถึง ๑๕ วัน

ประเทศเข้ามาตั้งอยู่เช่นนั้น แต่กลับประพฤติกว้างอย่างไม่ดี มีความ
 เยือกเย็นไปเที่ยวล่อลวงชาวบ้านและเมาสุราประพฤติกะระก่าง ๆ อัน
 เป็นกริยาของผีทมิฬไซยชนะคือเอาเมืองไต ให้อาใช้เป็นกริยาของสัมพันธ
 มิตรอันใคร่ขานนาทไปรักษาขอมซึ่งผู้เป็นมิตรไตเบียดประทุรภัยโดยมิไต่รบ
 พุ่งกันเลย ในเรื่องนั้นมองซีเออร์เวเรตก็ไตเขียนข่าวออกไปยังราชทูต
 ฝรั่งเศสทั้งสองว่า กองทหารฝรั่งเศสจะเกิดแตกกร้าวกับพลเมือง
 ชาวขางกอกจนแล้ว ชาวอินนี้ก็เป็นชาวที่นารอินใจอย่าง เคฟาช
 ทราบก็เกิดตกใจจึงไตถามราชทูตทั้ง ๒ ว่าข่าวเรื่องนทานราชทูตไตทราบ
 มาทางไต

ราชทูตก็ไม่ยอมบอกให้เคฟาชทราบแต่กลับแนะนำให้เคฟาชสืบ
 สืบคุงเงียบ ๆ ว่าความจริงเป็นอย่างไร แต่ฝ่ายเคฟาชก็มิไต่รอนใจที่
 จะกลับลงไปขางกอก เพราะพลคนไตส่งเววายังไม่ให้ไป

๑ ระเบียบของพวกฝรั่งเศสที่มากับราชทูตคราวนี้ มิไต่กวัดขันเหมือนเมื่อครั้ง
 เซอวาเลียเคอไซมองเลย บาดหลวงบเวตไตแต่งจดหมายเทศกล่าวเรื่องระเบียบของ
 เซอวาเลียเคอไซมองหลายเรื่อง แต่จะยกมาเป็นตัวอย่างในที่นี้แต่เรื่องเดียว เซอวาเลีย
 เคอไซมองได้ประกาศไว้ว่าถ้าผู้ใดกระทำผิดคำสั่ง หรือผู้ใดไปเมาสุราหรือไปในที่
 รับประทานสุราก็ได้ลงโทษผู้นั้นอย่างหนัก ครั้นได้มาถึงเมืองไทยไม่ช้าเท่าไรน้อ ท่าน
 ราชทูตไตทราบว่าคนใช้ของท่านคน ๑ ไต่ไปเมาสุรา ท่านจึงได้คิดจะทำโทษคนใช้ที่
 เมานั้นให้เป็นตัวอย่างเพื่อคนอื่นจะได้กลัวการมาและกะจะไต่ไม่ลกลามมากไป ท่าน
 ราชทูตจึงสั่งให้ถอดฟอมคนใช้เสียก่อน แล้วให้อาคนใช้ที่เมานั้นไปใส่ข้อไว้กลางแดด
 ในที่ประชุมชนแล้วให้อาชาดสุราเปล่า ๆ สองขวดแขวนไว้ที่หูข้างละขวด คนใช้ที่เม
 สุรานั้นกำหนดจะต้องรับโทษอย่างนี้ ๒ วัน แต่เพื่อญราชทูตสยามที่ไตไปเมืองฝรั่งเศส
 ไต่มาพบเข้า จึงไต่มาขอให้เซอวาเลียเคอไซมองยกโทษให้ คนใช้นั้นจึงไต่รอดตัวไป
 มิต้องติดข้อตากแดดเต็ม ๒ วันดังไต่กำหนดไว้เดิม

ราชทูตฝรั่งเศสทั้งสองคนเขย่งหน้าเขมทแลวททำกาารต่าง ๆ
อย่างไทยเช่นนงงไคคคจะกลบเลียบท และไคเกิดวิวาทกบฟอลคอนชน
เปนครงทสค ซึ่งทำไคแตกราวขาดหมางกนหนกชนอก

คไคในคราวทราชทูตฝรั่งเศสมากรงสยามเทยอนฝรั่งเศสไคบรทก
บ่นสำหรับยงลกแตก ลุกแตกกบทหารบ่นใหญ่สงเรอมาทวย ๓๐ คน
ทหารบ่นใหญ่เหล่านอยในบงคยขญชาของมองซีเออรคูลาริก ๆ ไครบ
พระราชโองการจากพระเจ้าหลุยท ๑๔ ทเมืองเบรสท ว่าเมอเรอจะ
กลบไปเมืองฝรั่งเศสเมอไค ก็ไคมองซีเออรคูลาริกคุมทหารบ่นใหญ่
กลบไปทวย เพราะพระเจ้ากรงฝรั่งเศสทรงพระราชดำริทเห็นว่า เมอ
เรอไคไคออกจากเมืองไทยแลว คงจะไมมีเหตุจำเปนอย่างไคทจะตอง
ใช้ทหารบ่นใหญ่เหล่าน ส่วนคำสั่งถึงมองซีเออรเคฟาซและถึงราชทูต
ทั้งสองก็ดำเนนความคล้ายกบคำสั่งถึงมองซีเออรคูลาริก แต่จะตอง
สังเกตว่าคำสั่งอนนไคกล่าวถึงทหารบ่นใหญ่ไทยชคเจน ส่วนบ่นใหญ่
แลลกแตกนนั้นไมไคกล่าวถึงเลข จึงเปนข้อก้องสนนฐานไคว่าในพระ
ราชดำริทของพระเจ้าหลุยท ๑๔ และในดำริทของมองซีเออรเซงแล
คงจะมุ่งหมายเอาบ่นใหญ่แลลกแตกไว้สำหรับใช้บองถนรกษายางกอก
แลเมืองมริคเปนนเน

ฝ่ายฟอลคอนไคถูกขาดหลวงตาชาคยแห่ต่าง ๆ ก็เข้าใจเอาเอง
ง่าย ๆ ว่าบ่นใหญ่แลลกแตกเหล่าน ทวคงจะสั่งให้ใช้ไคตามความ
พอใจทกอย่าง ถ้าจะเชอขาดหลวงตาชาคแลวกจะตองเข้าใจว่า เมอ
มองซีเออรเซเมเรคไคมาถงเมืองไทย ก็ไคสัญญาไว้ว่าจะไคนำลูกแตก

เหล่านี้ถวายไว้ต่อพระเจ้ากรุงสยาม เพราะฉะนั้นฟอลคอนจึงมีอำนาจ
และหน้าที่ที่จะทวงเอาไต ครั้นจวนถึงเวลาที่มองซิเออร์เซเบเรต์จะกลับไป
ไปจากเมืองไทย สมเด็จพระนารายณ์ก็เกิดมีพระราชประสงค์จะ
ทอดพระเนตรยิงลูกแตก ฟอลคอนจึงขอให้มองซิเออร์เตฟาซส่งปืน
ใหญ่ไปจากข้างนอก ๓ กระบอกและให้ส่งลูกแตกขึ้นไปด้วย ๓ ลูก มอง
ซิเออร์เตฟาซก็ได้ปฏิบัติตามคำขอร้องของฟอลคอน ซึ่งผลด้วยคำสั่งที่
ตัวได้รับมา และผิดจากคำแนะนำของราชทูตฝรั่งเศสด้วย ในเรื่องนี้
มองซิเออร์เตฟาซเองก็รู้สึกว่ามีผิด จึงได้มีหนังสือถึงมองซิเออร์เซงแล
ยกเหตุแก้ตัวต่าง ๆ

แต่ความคิดและความมุ่งหมายของฟอลคอนจะมีอย่างไรนั้น
เพื่อญพวงราชทูตฝรั่งเศสได้ทวงขังแต่วันแรกมาถึงเมืองไทยเสียแล้ว
ราชทูตฝรั่งเศสจึงคิดค้นไว้ ไม่ยอมให้เขาขึ้นไปใหญ่และลูกแตกออกจาก
เรือ ขึ้นใหญ่และลูกแตกเหล่านี้จึงคงตั้งอยู่ในเรือลัวโซนั้นเอง ครั้น
ฟอลคอนได้ทราบบันใหญ่ยังอยู่ในเรือก็ชดเคืองมาก และคงเป็น
ที่เชื่อใจได้ว่าในวันนั้นฟอลคอนคงจะโกรธจริง ตามคำบอกเล่าของ
บาทหลวงคาซาค์คงได้ความว่า สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงตั้งพระไทย
ในทหารขึ้นใหญ่และลูกแตกนั้นมาก เพราะทรงพระราชดำริเห็นว่า
ได้เอาไว้ใช้ยิงพวกขบถที่เมืองขัตตานี และโดยเหตุที่พระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศส “พระสหายทรก” ได้ทรงเออเพื่อเช่นนั้น พระเจ้ากรุงสยาม
จึงได้ทรงขู่ว่า

“พอได้ทรงทราบว่า พวกขบถเมืองยศตานไคกาเวียงนั้น ก็จะได้ทรงใช้ลูกแตกเหล่านี้ยังพวกขบถให้เป็นผงธุลีเสียทีเดียว”

ในเรื่องลูกแตกนั้นฟอลคอนได้กราบทูลขออย่างต่อพระเจ้ากรุงสยามเสียแล้วว่า ยืนใหญ่ของฝรั่งเศสมีฤทธิ์เดชน่าอัศจรรย์นัก ครั้นเห็นว่าการทักทายทูลไว้จะไม่เป็นผลสำเร็จ จึงปรึกษาภัยบาทหลวงคาซาคหาทางที่จะแก้ในพระราชประสงค์ที่จะทอดพระเนตรลูกแตก แต่ก็ทำสำเร็จไม่ เพราะพระเจ้ากรุงสยามก็คงยังทรงพระราชประสงค์จะทอดพระเนตรให้จึงได้

พวกขบถที่ทำให้ฟอลคอนร้อนใจนั้น คงจะไม่ใช้พวกขบถเมืองยศตานนี้เป็นแน่ แต่จะอย่างไรก็ตามฟอลคอนก็เห็นว่าเครื่องมืออันสำคัญสำหรับจะใช้ป้องกันบ้านเมืองนั้นจะหลุดพ้นมือไป โดยพระราชโองการของ “พระสหายทริก” เสียแน่แล้ว ฟอลคอนจึงได้มีจดหมายถึงราชทูตฝรั่งเศสคัดพ้อท้าว ว่าราชทูตไม่กระทำตามวาจาที่สัญญาไว้ และเขียนว่า

“ขอให้ท่านราชทูตได้ตรึงตรองดูให้ดี ว่าการที่ราชทูตอันได้รับอำนาจมาจากพระเจ้าแผ่นดินนี้ และมาสัญญาแก่พระเจ้าแผ่นดินอีกองค์หนึ่งซึ่งเป็นสัมพันธมิตรกัน และราชทูตนั้นจะมาทำเล่นเช่นนั้นจะสมควรหรือไม่”

แต่ถึงฟอลคอนจะคัดพ้อท้าวสักเพียงไร และถึงภัยบาทหลวงคาซาคจะมาช่วยพท้าวว่าอย่างไร ก็มีได้ทำให้ราชทูตฝรั่งเศสหวั่นไหวเลย ฟอลคอนเห็นว่าการที่มีจดหมายไปนั้นไม่เป็นผล จึงได้ไปหาด้วยตัวเองแลต่อว่าภัยบาท มอนซีเออร์เซเบเรตก็ได้อบอย่างเสียไม่ได้ว่า

“จะต้องรู้จักเลือกของสิ่งใดที่ใดส่งมาถวายพระเจ้ากรุงสยาม
ชั้วคราว แลของสิ่งใดที่ส่งมาถวายสำหรับประจำอยู่ในเมืองนี้
เพราะฉนั้นต้องเข้าใจว่า เรือ ทหารปืนใหญ่ และปืนใหญ่
เป็นของที่ส่งมาถวายชั้วคราวเท่านั้น”

ฟอลคอนได้ฟังก็โกรธเป็นนักหนา จึงหันมาหาพวกนายทหาร
ซึ่งอยู่ในที่นั้น และสั่งให้พวกนายทหารได้กระทำตามพระราชโองการ
ของพระเจ้าแผ่นดินสยาม มองซิเออร์เซเบเรตจึงพูดขึ้นว่า

“ไม่มีแบบอย่างใดเลยที่นายทหารจะออกคำสั่งโดยพลการตน
เอง แต่จะต้องปฏิบัติตามคำสั่งของผู้บังคับการ เพราะผู้บังคับ
การที่รับคำสั่งมาจากพระเจ้าแผ่นดินแล้ว”

ฟอลคอนได้ยั้งนักโกรธจนยังตัวไม่ได้ จึงร้องตะโกนด้วย
เสียงอันดังว่า ไม่ต้องการเอาพวกฝรั่งเศษที่ไม่ทำตามคำสั่งไว้ใน
เมืองไทย ในเรื่องนมองซิเออร์เซเบเรตเขียนเล่าในจดหมายเหตุว่า

“เมื่อเวลาฟอลคอนพูดดังนั้น ฟอลคอนก็หันหน้าไปพบกับพวก
นายทหาร เพื่อเวลานั้นข้าพเจ้ากำลังพูดอยู่กับข้ากหลวง
ทาสาด ข้าพเจ้าจึงแกล้งทำเป็นไม่ได้ยินเสีย เพราะถ้า
ข้าพเจ้าได้ยินแล้วก็จำเป็นจะต้องคอยฟอลคอนอย่างแรง ๆ ซึ่ง
จะไม่เป็นเหตุทำให้การปรองดองได้เกิดขึ้นเลย”

การที่ฟอลคอนได้มาแสดงความเย่อหยิ่ง และราชทูตฝรั่งเศษ
ได้ตอบว่าอย่างไรนั้น ราชทูตได้เขียนจดหมายเหตุให้มองซิเออร์เดฟาซ์
ทราบในวันนั้นเอง ในจดหมายเหตุฉบับนั้นมีความว่า ดังนี้

“ในเรื่องราวบนใหญ่ บันใหญ่แลลูกแตกซึ่งสมเด็จพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศสนายของเราได้โปรดให้เอาลงเรือมาด้วยโดยอยู่ใน
บังคับบัญชาของมองซีเออร์คลาริกนั้น มีพระราชดำริให้
ว่าเมื่อเรือหลวงเหล่านี้จะกลับไปประเทศฝรั่งเศสเมื่อใด ก็ให้
มองซีเออร์คลาริกคุมทหารบนใหญ่ บันใหญ่และลูกแตก
เหล่านี้กลับไปประเทศฝรั่งเศสเสียด้วย เพราะฉะนั้นให้มองซี
เออร์เตฟาซส่งทหารบนใหญ่เหล่านี้กลับไปตามพระราชโองการ
ของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ถ้าแม้ว่ามองซีเออร์เตฟาซมิได้
กระทำตามคำสั่งขยับนี้ แต่ยังคงกักทหารบนใหญ่ บันใหญ่
ลูกแตกและเครื่องใช้ทั้งปวงสำหรับใช้กับบนใหญ่เหล่านี้แล้ว ก็
ให้มองซีเออร์เตฟาซเป็นผู้รับผิดชอบชอบเฉพาะตัวต่อพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศสทีเดียว”

การที่จะเจรจาปรึกษาหารือกันต่อไปนับว่าเป็นอันทำกันไม่ได้แล้ว
เพราะพลคนก็ไต่เสด็จต่อราชทูตฝรั่งเศสมานานแล้ว ว่าทั้งหมดก็
มีแต่ปากหลวงตาซาคคนเคี้ยวที่พลคนจะไว้ใจได้ จนถึงกับพลคนได้
คิดที่จะจัดให้ปากหลวงตาซาคเป็นเอกอรรคราชทูตไปยังประเทศฝรั่งเศส
และกรุงโรม

ฝ่ายมองซีเออร์เซเบเรต์มีความพอใจอย่างยิ่งที่ไทยทำการไม่ซื่อ
ตรง ทั้งเขื่อน่ายในการที่ตัวได้ริบความอับอายขายหน้ามาหลายครั้ง
หลายหน และเห็นในความไม่มั่นคงของลาลูแบร์ซึ่งมีแต่โทษอยู่
เป็นนิตย์ ทั้งรู้สึกในความรับผิดชอบของตัวเองด้วย มองซีเออร์

เซเบเรต์จึงได้บอกให้ฟอลคอนทราบว่า จะได้เตรียมตัวออกจากเมือง
ไทย ฟอลคอนได้ทราบก็คิดซัดขวางไว้มิให้มองซีเออร์เซเบเรต์กลับ
ไปอย่างไม่รู้ตัวเช่นนั้น และยืนยันว่ามองซีเออร์เซเบเรต์ไม่ได้บอกให้รู้ตัว
ล่วงหน้า รุ่งขึ้นก็เกิดเสียงลือลั่นว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงพระประชวร
ซึ่งเป็นเหตุอันเหมาะสำหรับฟอลคอน เพราะมองซีเออร์เซเบเรต์จะ
เสีาทลลาวยังไม่ได้ คนชาติกรีกอันมีไหวพริบได้รู้เหตุเรื่องล่วงหน้า
เสียแล้ว จึงได้พูดไว้กับมองซีเออร์เคลลาเลอว่า “วันที่ ๓๐
พระเจ้ากรุงสยามทรงพระประชวร” เพราะฉะนั้นพวกราชทูตจะต้องทำ
ใจเย็น ๆ “ไว้” แต่การที่ว่าพระเจ้ากรุงสยามทรงพระประชวรนั้นจะ
จริงหรือเป็นเรื่องที่แก่งทำอย่างไรก็ตาม แต่มีได้เป็นการทำให้
มองซีเออร์เซเบเรต์เปลี่ยนความคิดเลย มองซีเออร์เซเบเรต์กับ
มองซีเออร์ลาลูแบร์จึงทำความตกลงกันว่า มองซีเออร์ลาลูแบร์จะได้อ
ยู่ต่อไป แต่มองซีเออร์เซเบเรต์จะอยู่ต่อไปไม่ได้แล้ว เพราะได้
รับคำสั่งไว้ให้ออกจากกรุงศรีอยุธยาเดินทางยกไปเมืองมริค เมื่อถึง
เมืองมริคแล้วให้มองซีเออร์เซเบเรต์สั่งเลิกการงานทั้งปวงให้พวก
ฝรั่งเศสได้อยู่ในที่นั้นโดยมั่นคง แล้วให้ลงเรือชื่อ เปร์ซีเตน ซึ่ง
มองซีเออร์เตเคนก็ตองจะได้พามาเพื่อคอยรับ แล้วให้มองซีเออร์
เซเบเรต์ออกเรือไปฝั่งคอรัมมันเคลที่เคียว ในเวลานั้นเจ้าแผ่นดิน
เมืองคอลคอนต์ ได้เอาเกาะเซนต์คอสเมออกจากอำนาจบริษัทฝรั่งเศส
ฝ่ายอินเดียน และได้กระทำร้ายต่าง ๆ ต่อผู้แทนและคนใช้ของบริษัท

ด้วย เพราะฉะนั้นจึงตกเป็นหน้าที่ของมองซิเออร์คเคนกตองและ
มองซิเออร์เซเบเรต์ ที่จะไปพุดข่าวว่ากล่าวในเรื่องนี้ ถ้าจะพุดกันโดยค
ไม่ฟังแล้ว ก็ให้ใช้กำลังอาวุธที่เคียว แต่การที่มองซิเออร์เซเบเรต์จะ
รีบกลับไปก่อนเช่นนั้น ยากหลวงตาซาคก็กลับเห็นว่า เป็นเพราะเหตุ
ที่มองซิเออร์เซเบเรต์จะต้องการไปลงเมืองเบรสต์ก่อน เพื่อจะได้ไป
รายงานลงเหตุการณ์ราชทูตที่เข้ามาในเมืองไทยก่อนคนอื่นเท่านั้น

แต่การที่มองซิเออร์เซเบเรต์ได้คิดอ่านจะรีบกลับไปเช่นนั้น ก็
มิได้เป็นการชักขวางในการที่มองซิเออร์เซเบเรต์จะได้เซ็นหนังสือสัญญา
พร้อมด้วยพระยาพระคลังและเจ้าพนักงานอื่น ๆ ของพระเจ้ากรุงสยาม
หนังสือสัญญาที่ใดเช่นชอกันในคราวนี้ เป็นหนังสือสัญญาว่าด้วยการ
ค้าขาย ซึ่งผู้อำนวยการของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียนได้ร่างไว้นาน
แล้ว เพราะมองซิเออร์เซเบเรต์ได้ตั้งใจพยายามให้ประเทศฝรั่งเศส
ได้รับผลดีจากเมืองต่างๆที่บริษัทฝรั่งเศสจะได้ไปตั้งขึ้นใหม่ๆในแหลม
อินโดจีน

หนังสือสัญญาที่เซอวาเลียเคอไซมองได้เซ็นไว้เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๕
(พ.ศ. ๒๒๒๘) นั้นมีข้อความบางข้อซึ่งมาควัดเคอเซงแล และบริษัท
ฝรั่งเศสไม่พอใจ คณะเสนาบดีที่เวอซายจึงได้แก้ไขเพิ่มเติมคตกอน
หนังสือสัญญาฉบับนั้นตามคำแนะนำของผู้อำนวยการบริษัท และได้
มอบร่างหนังสือสัญญาที่แก้ไขใหม่นี้ให้ไว้แก่มองซิเออร์เซเบเรต์
หนังสือสัญญาที่แก้ไขใหม่นี้ได้ถูกชำระออกกัน แยกข้อความที่ยัง
เคลือบคลุมออกเสีย คำใดที่เป็นคำสั่งเสียก็ให้ตัดออกเสีย และให้มี

แต่ข้อความที่เป็นหลักฐานมั่นคง กษัตริย์สยามขอไทยจะยอมยก
 สิทธิให้ ก็ให้เป็นการแน่นอนทีเดียว ในการที่มองซิเออร์เซเบเรต์
 จะมาพุดหาในเรื่องข้อสัญญาที่แก้ไขใหม่นี้ ก็ต้องใช้ความตรึกตรอง
 ใคร่ครวญอย่างสุขุม และในชั้นนี้มองซิเออร์เซเบเรต์ก็ใคร่หวังนัก
 หนาจะให้ตกลงในวาทอันหน้าพิงของฟอลคอนไต และมิยอมที่จะ
 พุดถึงการงานทั้งปวง จนกว่าไทยจะได้ทำตามข้อสัญญาไว้ในเรื่อง
 ข้างนอก ฝ่ายบาทหลวงคาซาคก็มาแนะนำแก่มองซิเออร์เซเบเรต์ว่า ถ้า
 จะต้องการให้บริษัทฝรั่งเศสได้ประโยชน์ต่อไปแล้ว ก็ควรจะเป็นพระ
 ช่วยเหลือให้ความคิดของฟอลคอนไตสำเร็จเสียก่อน แต่มองซิเออร์
 เซเบเรต์ก็ใคร่ตอบบาทหลวงคาซาคว่า “ต้องเอาราชการของพระเจ้า
 แผ่นดินเป็นใหญ่กว่าการของคนอื่น”

ข้อสัญญาตามที่ใคร่ร่างขึ้นใหม่นี้ก็ดำเนินความตามความประสงค์
 ของรัฐบาล (สยาม) ทุกอย่าง และมองซิเออร์เซเบเรต์ก็ใคร่หวังใน
 การทำสัญญานี้ มิให้เสียเกียรติยศส่วนตัวและไม่ให้เสียเกียรติยศใน
 ตำแหน่งที่ตนเป็นทุก ทั้งระวังมิให้เป็นข้อเสียหายนแก่พ่อค้าฝรั่งเศสด้วย

สิทธิต่าง ๆ ที่ไทยได้ยกให้แก่มองซิเออร์เคลานด์และเซอวาเลีย
 เดอโซมองในเรื่องคำพิพากษาไทยนั้น ก็คงเป็นไปตามเดิมนี้ทุกอย่าง
 ฝ่ายพระเจ้ากรุงสยามก็พระราชทานที่ดินสำหรับให้บริษัทปลูกห่างปลูก
 โรงไว้สินค้า และพระราชทานพระราชานุญาตให้บริษัทได้กระทำการ
 คำขายได้ทุกอย่างทั่วพระราชอาณาจักรโดยไม่ต้องเสียภาษีทั้งขาเข้าและ
 ขาออก แต่พระเจ้ากรุงสยามทรงไว้ซึ่งอำนาจที่จะทรงเลิกสินค้า

ต่าง ๆ อันเป็นที่พอใจพระไทยไว้ได้ ส่วนเรือที่จะบรรทุกสินค้าขนกันมิได้
กำหนดว่าจะต้องมกล่า และบริษัทจะใช้สิทธิเหล่านี้ไปถึงเรือต่าง
ประเทศซึ่งมารับสินค้าจากโรงเก็บสินค้าของบริษัทก็ได้ ในข้อที่เกี่ยว
ด้วยคดีต่าง ๆ ในระหว่างพวกฝรั่งเศสและชาวต่างประเทศซึ่งทำการ
ของบริษัทนั้น หัวหน้าใหญ่ของบริษัทจะเป็นผู้ที่พิจารณาและตัดสินคดี
เหล่านี้ทั้งสิ้น นอกจากนี้ข้างฝ่ายไทยยอมอนุญาตให้บริษัทสร้างโรง
งานทุก ๆ ชนิดที่จำเป็นสำหรับการค้าขายนั้น ๆ และยกเว้นมิต้องเสีย
ค่าถ่ายหรือค่าเสียหายในเวลาที่เรือแตกหรือถูกอุปปางตามฝั่งชายทะเล
ด้วย ทั้งไทยยอมยกเกาะต่าง ๆ อันเหมาะ ซึ่งอยู่ห่างกันท่าเรือเมือง
มริทหนทางไม่เกิน ๓๐ ไมล์ให้แก่ฝรั่งเศส และถ้าชาวฝรั่งเศสคนใด
มีความประสงค์จะออกจากพระราชอาณาเขตร์เมื่อใดก็ได้ โดยไม่มี
ข้อกักขวางอย่างใด เว้นแต่จะต้องชำระหนี้สินให้หมด และขอกกล่าว
ขออนุญาตเสียก่อนจึงจะไปได้

ตามข้อความที่ได้บรรยายมาข้างบนนี้ เป็นข้อความที่สำคัญใน
หนังสือสัญญาฉบับนี้ และถ้าจะสรุปความแล้ว ก็เป็นประโยชน์ต่อบริษัท
เป็นอย่างมาก จริงอยู่ในเรื่องน บาคหลวงคาซาค์หาได้กล่าวในจดหมายเหตุ
ทั้งฉบับเขียนและฉบับพิมพ์จนคำเดียวไม่ แต่มองซีเซอร์เตฟาซซึ่ง
ทราบกันอยู่แล้วว่า เป็นคนไม่ชอบมองซีเซอร์เซเบเรต์ได้เขียนหนังสือ
ถึงมองซีเซอร์เซงแล ยกย่องชมเชยในเรื่องสัญญานี้เป็นอย่างมาก
จดหมายที่มองซีเซอร์เตฟาซเขียนไปนั้น ได้เขียนจากบางกอก ลงวัน
ที่ ๒๗ เดือนธันวาคม และใจความในจดหมายฉบับนั้นว่า มองซีเซอร์

เตฟาซหวังใจว่าประเทศฝรั่งเศสคงจะมีความพอใจ ในการที่ไค้ตกลง
ทำสัญญากันดังนี้ และกล่าวต่อไปว่า “ ในการทำหนังสือสัญญาฉบับนี้
มองซีเออร์เตฟาซไม่ได้คิดแก่ความเหน็ดเหนื่อย และเชื่อว่าการที่
ไค้ตกลงกันได้เช่นนี้ ก็ช่วยมองซีเออร์เตฟาซได้ช่วยบ้างเล็กน้อย ”

ฝ่ายคอนซตันตินฟอลคอนก็ออกจะรู้สึกได้ว่า การที่มองซีเออร์
เซเบเรต์จะกลับไปครั้งนี้ เป็นการจำเป็นที่ตัวจะต้องทำประการใดประ
การหนึ่ง ให้เห็นว่ามีความเชื่อถือไว้ใจในบริษัทฝรั่งเศส การที่
จะพูดช่วยปากนั้นไม่เพียงพอเสียแล้ว จำเป็นจะต้องคิดอ่านช่วยเหลือ
ให้บริษัทไค้ทำการแพร่หลายออกไป และให้ไค้กำไรมากขึ้น แต่การ
ที่ฟอลคอนจะแสดงความไว้ใจเช่นนั้น จะทำอย่างไรจึงจะให้คนทั้งหลาย
รู้สึกไค้แล้ว ก็อะไรจะดีกว่าที่ตัวจะเป็นตัวการเสียเองด้วยเล่า
เพราะจะเป็นหนทางที่ตัวจะได้มีโอกาสควบคุมดูแลการเป็นไป และ
การคดโกงของบริษัทไค้ และทั้งเป็นหนทางที่ตัวจะได้เลื่อนขั้นเข้าไป
เป็นผู้อำนวยการของบริษัทไค้ด้วย เมื่อไค้คิดเช่นนั้นแล้ว ฟอลคอนจึง
ไค้เซ็นสัญญาพิเศษกับมองซีเออร์เซเบเรต์ ซึ่งไค้เขียนเป็นภาษา
ปอตุเกศและภาษาฝรั่งเศส ในหนังสือสัญญาพิเศษฉบับนี้ มีความว่า

“ คอนซตันตินฟอลคอนสัญญาจะเข้าหุ้นกับบริษัทฝรั่งเศส ฝ่าย
อินเคียตวันออกเป็นเงิน ๓๐๐,๐๐๐ แผลว และจะไค้แบ่งกำไร
หรือขาดทุนเท่ากับผู้เข้าหุ้นอื่น ๆ ฟอลคอนจะไค้รับส่วนแบ่ง
กำไรของบริษัทขลះ ๓๐ เปอเซนต์ทุก ๆ ปี เหมือนกับพวกหุ้น
ส่วนอื่น ๆ ของบริษัท เมื่อบริษัทไค้กำไรมากกว่าเงินที่แบ่งให้

๑๐ เปอเซนแล้ว ถ้าโรจะยังคงเหลืออยู่อีกมากน้อยเท่าใด ให้
บริษัทเก็บรักษาไว้ แล้วเมื่อถึงขกให้บริษัทจ่ายเงินกำไรนั้น ให้
แก่ผู้แทนของฟอลคอน ที่กรุงปารีสทุก ๆ ปีไป”

เมื่อใดที่สัญญาอันเสร็จแล้ว มองซิเออร์เซเบเรตก็หมกมิจ จึง
เตรียมตัวจะกลับไปฝรั่งเศส แต่ก็มีความปลาบใจที่ใดที่ทราบว่าสมเด็จพระ
พระนารายณ์ ซึ่งอยู่ที่ใด ก็หายประจวบตัวเอง่าย ๆ จะโปรดให้มองซิเออร์
เซเบเรต ใดเขาเฝ้าอีกครั้งหนึ่ง แต่ในเรื่องราชทูตฝรั่งเศสใดเขาเฝ้า
ในครั้งนี้เป็นขอความเถียงกันอยู่ ทวยบาทหลวงคาซาค้ออธิบายว่า การ
เฝ้าครั้งใดเฝ้ากันอย่างไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นเรื่องสมเด็จพระนารายณ์
ใดทรงตกลงกับมองซิเออร์เซเบเรต ให้เป็นทำนองว่ามองซิเออร์
เซเบเรตใดเฝ้าในพระราชวังไทยไม่รู้ตัว แต่จะต้องเชื่อว่าในครั้งนั้น

• ในเรื่องมองซิเออร์เซเบเรตเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์ครั้งนั้น บาทหลวงคาซาค้อได้
เขียนไว้ในจดหมายเหตุว่าดังนี้ “ด้วยเหตุที่น้ำพระทัยของสมเด็จพระนารายณ์ดีนัก
และทรงรักใคร่นับถือพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นัก จึงทรงเห็นว่า ถึงจะยังทรงพระประชวรอยู่
ก็จริงแต่เป็นการจำเป็นที่จะต้องโปรดให้มองซิเออร์เซเบเรต ใดเฝ้าอย่างลับ ๆ มองซิเออร์
คอนชตันซ์ จึงได้พูดกับมองซิเออร์เซเบเรตว่า เมื่อมองซิเออร์เซเบเรต ใดตั้งใจที่จะ
ออกจากเมืองลพบุรีเช่นนี้แล้ว ในวันที่มองซิเออร์เซเบเรต ใดจะได้ออกจากเมืองลพบุรีนั้น
มองซิเออร์คอนชตันซ์จะได้พามองซิเออร์เซเบเรต บุตรมองซิเออร์เซเบเรตกับตัวข้าพเจ้า
ไปในที่แห่งหนึ่งในพระราชวัง เพื่อไปคพลอยกับทิมเมลิศ ๑ ซึ่งงามและใหญ่นัก
อันเป็นทับทิมซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรงที่พระมาลาบางครั้งบางคราว เมื่อมองซิเออร์
เซเบเรต ใด ไปถึงที่นัดหมายไว้แล้ว สมเด็จพระนารายณ์จะได้เสด็จออกมาให้มองซิเออร์
เซเบเรต ใดเฝ้าตามเวลาที่จะได้กำหนดไว้ ในเรื่องนี้มองซิเออร์คอนชตันซ์ ได้มากะชิบ
บอกข้าพเจ้าเป็นการลับ ข้าพเจ้าจึงได้ รับนำความไปบอกให้มองซิเออร์เซเบเรตทราบ

ความจำของบาทหลวงคาซาคก็คงจะไม่แม่นยำเท่าไรนัก เพราะมองซีเออร์เซเบเรต์ก็รายงานถึงการเฝ้าเป็นพิเศษในครั้งนั้น ผิดตรงกันข้ามกับบาทหลวงคาซาคกล่าว ด้วยการเฝ้าครั้งนั้น ก็เฝ้าโดยมีพิธีตามเคย และชื่อนักนำจะเชื่อบมองซีเออร์เซเบเรต์ว่าเป็นจริง ตามที่มองซีเออร์เซเบเรต์กล่าวทุกประการ เพราะมองซีเออร์เซเบเรต์เป็นคนถือตัว ว่าเป็นผู้แทนของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ที่ไหนมองซีเออร์เซเบเรต์จะยอมทำการถ่อมตัวอย่างบาทหลวงคาซาคว่าเฝ้า เฝ้ามองซีเออร์เซเบเรต์เฝ้าคราวนี้ สมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดมีรับสั่งว่าทรงเลียดพระไทยในการที่มองซีเออร์เซเบเรต์จะกลับไปเสียด และรับสั่งถึงการงานต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องการค้าขายของบริษัทฝรั่งเศส แล้วจึงรับสั่งว่าทรงหวังพระไทยว่า มองซีเออร์เคลานกับโรคงจะได้เป็นหัวหน้าของห้างฝรั่งเศสในเมืองไทย แทนมองซีเออร์เวเรต์ แล้วสมเด็จพระนารายณ์ได้โปรดให้บุตรมองซีเออร์เซเบเรต์เข้าไปใกล้พระองค์ จึงทรงชมเชยว่าบุตรมองซีเออร์เซเบเรต์หน้าตาดีและกิริยาชดดี แล้วรับสั่งถามว่าอายุเท่าไรเรียนหนังสือแล้วหรือยัง เมื่อบทหลวงถามอายุก็รับสั่งว่าอายุเท่า

ครั้นถึงเวลาการก็ได้ดำเนินไปตามที่ สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามได้ ทรงกำหนดไว้ทุกประการ และมองซีเออร์เซเบเรต์ก็ได้รับเกียรติยศเฝ้าสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินไทย

แต่ในเรื่องนี้ ฝ่ายมองซีเออร์เซเบเรต์ได้เขียนไว้ในจดหมายเหตุว่า “เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ราชทูตสยามที่ ๑ ที่ไปเมืองฝรั่งเศสกับข้าราชการอื่น ๆ อีกหลายคน ได้พาข้าพเจ้าไปเฝ้าพระเจ้ากรุงสยาม การเฝ้าครั้งนี้ได้เฝ้าที่แห่งเดิม และมีพิธีต่าง ๆ เหมือนกับเมื่อครั้งมองซีเออร์ลาลูแบร์ และข้าพเจ้าได้เฝ้าในเวลาที่สุดจ้อออกแขกเมืองรับพระราชสาสน์นั้น

ร่างใหญ่มาก และรับสั่งชมเชยว่าที่บุตรมอชิงเซอร์เซเบเรต์ได้ไป
เรียนหนังสือที่มหาวิทยาลัยหลายเล่มอกรัง พวกเยซุทเป็นครูนั้นเป็น
การดีมาก เพราะจะไปอยู่กับครูอื่นคงไม่ดีเท่ากับพวกเยซุท แล้ว
จึงโปรดพระราชทานสายสร้อยทองคำให้บุตรมอชิงเซอร์เซเบเรต์สาย ๑
เมื่อจะเสด็จขึ้นได้รับสั่งขอให้มอชิงเซอร์เซเบเรต์ไปกราบทูลพระเจ้ากรุง
ฝรั่งเศส ถึงพระราชไมตรีซึ่งพระองค์มีต่อพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และ
ทรงหวังพระไทย และมีพระราชประสงค์จะให้พระราชไมตรีนั้นได้คงอยู่
ชั่วกาลนาน

เมื่อมอชิงเซอร์เซเบเรต์ได้เข้าเสด็จแล้วก็ไม่ยอมเสียเวลา จึง
ได้รับตามองชิงเซอร์เดอลาลูแบร์ และเมื่อจะลงเรือนั้น มอชิงเซอร์
ฟอลคอน มอชิงเซอร์เทฟาซ นายทหารฝรั่งเศส และบาทหลวงเยซุท
ได้ตามไปส่งที่เรือ มอชิงเซอร์เซเบเรต์ได้ลงเรือจากเมืองลพบุรี
ลงไปท่ากรุงศรีอยุธยา เมื่อไปถึงกรุงศรีอยุธยา มอชิงเซอร์เซเบเรต์
ได้ลาส่งพระราชเทอเมเตโลโปลิศและสังฆราชเคอโรโซลี แล้วได้ออก
จากกรุงศรีอยุธยาแล่องลงไปบางกอก เมื่อไปถึงบางกอกมอชิงเซอร์
แวนเดอซาลผู้เป็นทาสของมอชิงเซอร์เทฟาซ ก็ได้จัดการรับรองมอ
ชิงเซอร์เซเบเรต์อย่างใหญ่โตมาก แล้วมอชิงเซอร์เซเบเรต์จึงได้เรียก
มอชิงเซอร์ไวทริคูร์มาสั่งในเรื่องที่มอชิงเซอร์เซเบเรต์จะกลับจากเมือง
ไทย ได้เรียกผู้แทนของบริษัทฝรั่งเศสมากำชับถึงการทำงานต่าง ๆ แล้ว
ได้ส่วนสนามกอล์ฟทหารซึ่งได้เดินแถวอย่างพร้อมเพรียงมาก เมื่อเสร็จ
แล้วมอชิงเซอร์เซเบเรต์ก็ออกเดินทางตามที่ได้รับคำสั่งไว้ทางราชการ

มองซีเออร์เซเบเรต ไคเดินทาง ๑๔ วันจึงได้ไปถึงเมืองตะนาวศรี ในการเดินทางคราวนี้ข้างกลางเรือไปตามลำแม่น้ำเพ็ชรบุรี ข้างที่ กั้นข้างซึ่งมีเครื่องประดับอย่างงดงามที่สุดและมีกบสำหรับนั่งยังแคค คิว บุตรมองซีเออร์เซเบเรต ไคเข้ามาตามบิดาไป และมีช่างสำหรับ ข้าราชการอื่น ๆ ซี่ไป นำหน้าไป ๒๘ เชือก มีคนสำหรับหามแคร่ ไปด้วย ๓๓๐ คน ซึ่งเดินเรียงกันไปเป็นแถวเดี่ยว และมีทหารไปด้วย ๕๐ คน คอยท่ายกแคร่ด้วยมีเกวียน ๑๐๐ เล่ม สำหรับบรรทุกข้าวของ และเสบียงอาหาร หนทางที่ไปนั้นเป็นทำเลอันงดงามมาก แต่ในที่ เหล่านั้นไม่มีคนอยู่เลย มีแต่เลือกย้างบ้าน นาน ๆ จะไปพบเมืองสัก ครั้ง ๑ แต่ที่เรียกว่าเมืองนั้นจะเรียกไคหรือไมไคก็ไม่ทราบ เพราะ เมืองเหล่านั้นเป็นแต่กระท่อมเป็นหมู่ ๆ กัน และมีวัดทำด้วยไม้ ไม้ ซึ่งใช้เป็นที่พักสำหรับผู้ที่ไปด้วยกับท่านราชทูต แต่มีที่อยู่หลาย แห่งซึ่งไคปลุกเรือนไว้ โดยเฉพาะสำหรับให้ราชทูตพัก

เมื่อวันที่ ๓๐ เดือนธันวาคม มองซีเออร์เซเบเรต ไคเข้าไปยัง เมืองตะนาวศรี มองซีเออร์ฟอร์แบง มองซีเออร์เคอโยเรอกาค์ ซึ่งเป็น ออกพระเมืองมริคไคคอยรับอยู่ในที่นั้น ฝ่ายราษฎรพลเมืองก็ไคมา คอยรับอยู่โดยพร้อมเพรียงและต่างไคแสดงกิริยาอย่างอ่อนน้อมต่อท่าน ราชทูตทุก ๆ คน

เมื่อวันที่ ๑ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) มอง ซีเออร์เซเบเรต ไค ไปที่เมืองมริคซึ่งเป็นเกาะตั้งอยู่ที่ปากน้ำตะนาวศรี และไค ไปตรวจทำเลภูมิพนทโดยตลอด ทำเรือเมืองมริคนี้เป็นทำเล

ตกและเหมาะมาก ถ้าจะตั้งทางฝรั่งเศสอย่างชนบท ๓ สำหรับทำการ
 ค้าขายในทวีปเอเชียฝ่ายตะวันออก ก็จะเป็นทำเลที่คึกคักที่สุด จริงอยู่ใน
 เมืองนี้ขนาดนี้สำหรับจะบริโภคน้ำ แต่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามหาได้
 พระราชทานเมืองมริคแต่เมืองเดียวไม่ แต่ได้พระราชทานเกาะยาตรา
 กันและเกาะปูลอกถวายให้ด้วย และเกาะเหล่านั่นแต่เต็มไปด้วย
 ไม้ไม้งาม ๆ ซึ่งมีไม้อย่างค้ำสำหรับก่อสร้างก็ได้ บางเกาะก็มีน้ำจืด
 อย่างบริบูรณ์ พอที่จะเจือจานไปถึงเกาะมริคซึ่งอยู่ใกล้ ๆ กันก็ได้

มองซีเซอร์เซเบเรต์ได้บอกให้มองซีเซอร์ โยเรอภาคทราบว่า ใน
 ไม้ข้ามมองซีเซอร์ก็บรื่องจะได้คุมทหารมา ๓๒๐ คน และจะได้มาตาม
 ทางที่มองซีเซอร์เซเบเรต์ได้เดินมาแล้ว เมื่อกองทัพได้มาถึงแล้ว
 จะได้รับเมืองมริคไว้เป็นของฝรั่งเศสต่อไป ส่วนตัวมองซีเซอร์เซเบเรต์
 เองจะตั้งรีบไปยังฝั่งคอรอมันเดสจะรออยู่อีกไม่ได้ เพราะเรือชอเปอร์
 ซีเคนต์ได้มารอคอยอยู่ที่เมืองมริค และได้เตรียมการที่จะออกเรือ
 อยู่แล้ว เมื่อวันที่ ๓ เดือนมกราคม มองซีเซอร์เซเบเรต์ได้ลงเรือ
 พร้อมด้วยมองซีเซอร์ฟอร์แบง เรือจึงได้ถอนสมอแล่นไปไปทางเมือง
 ปอนดีเซรี

ที่เมืองปอนดีเซรีนั้น มองซีเซอร์ก็แค้นคือง ซึ่งได้ลงเรือลวไซ
 มาจากเมืองไทยนั้นได้มาคอยอยู่แล้ว แต่การที่นายเรือและผู้อำนวยการ
 ของบริษัทได้มาตามเวลาที่กำหนดเช่นนั้นก็ไม่ได้เป็นผลอะไรเลย เพราะ
 ทั้งสองคนเมื่อได้ขยับไปแล้ว ก็ได้ทราบข่าวว่า โมกุลได้ยกทัพไปรบ
 กับเมืองคอลลคอน และได้ตีเมืองหลวงแตกเมื่อ ๓ เดือนล่วงมาแล้ว

กษัตริย์ใหญ่ฝ่ายอินเดียนได้ทำการแก้แค้นแทนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้
 แต่การที่ทำการนี้หาได้เป็นประโยชน์แก่บริษัทฝรั่งเศสไม่ เพราะฉะนั้น
 การที่มองซีเออร์เซเบเรต์ได้รับคำสั่งให้ไปจัดการในเรื่องนี้ ก็ไม่จำเป็น
 จะต้องไปแล้ว มองซีเออร์เซเบเรต์จึงได้ลงเรือของมองซีเออร์คเคน
 ก็ต้องกลับไปเมืองฝรั่งเศสทีเดียว เมื่อมองซีเออร์เซเบเรต์ได้ไปถึง
 แหลมเคปออฟคโฮบ ก็ได้ข่าวจากเมืองไทยเมื่อวันที่ ๓๓ เมษายน
 ซึ่งเป็นข่าวที่เรือไทรมาแต่ไต้หวันมา คือมองซีเออร์คเคน นายเรือ
 ไทรมาแต่ไต้หวันมาแล้วว่า เมื่อวันที่ ๓ เดือนมกราคม ยาคหลวงตาชาติ
 ได้ลงเรือกายยาออกจากเมืองไทยเพื่อไปประเทศฝรั่งเศส การที่
 ยาคหลวงตาชาติจะไปเมืองฝรั่งเศสคราวนี้ ก็ไปโดยตำแหน่งหน้าที่เป็น
 เอกอัครราชทูตพิเศษของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม และได้พาผู้คน
 ไปด้วยเป็นอันมาก ทั้งบรรดาศักดิ์ต่าง ๆ กับของต่าง ๆ ลงเรือไปด้วย
 เมื่อมองซีเออร์เซเบเรต์ได้ออกจากเมืองไทยไปแล้วได้ ๑๕ วัน
 มองซีเออร์ลาลูแบร์จึงได้กลับจากเมืองไทย ไม่ต้องสงสัยเลยเลยว่า
 ในระหว่างนั้น การแตกวิวในระหว่างลาลูแบร์กับฟอลคอนก็คงจะแตก
 วิวกันอยู่นั่นเอง เพราะมองซีเออร์เซเบเรต์ซึ่งเคยเกลียดชังไม่ได้
 อยู่เสียแล้ว การขาดหมางซึ่งกันและกันก็กลับหนักขึ้นกว่าเดิมจนถึง
 กับการที่พยปะกันก็ห่างน้อยลงไปทุกที เมื่อพยปะกันคราวใดวาท
 ไร้ ไทเถียงกันก็แรงขึ้นทุกคราวไป จนถึงวันที่สุดท้ายก็พยปะกันก็เกิด
 แตกวิวกันสมานไม่ติดกันได้อีกต่อไป

ในเรื่องนมขอกความกล้าไว้ ในจดหมายเหตุนายทูลวงศาชาติฉบับ
 คิวเขียน ว่าพลคอนไตเชอเชอญให้ราชทูตฝรั่งเศสให้ทำสัญญาการ
 ค้าขายเสียให้เสร็จ แต่มองซีเออร์ลาลูแบร์คงจะเห็นว่าหนังสือสัญญา
 นั้นก็เสร็จเรียบร้อยไม่มีข้อที่จะต้องแก้ไขแล้ว จึงไตคอบไปว่า คิว
 มองซีเออร์ลาลูแบร์ไม่มีอำนาจพอที่จะกลบรอยทำสังทแล้วไปแล้ว และ
 ไท้สาบาลว่าในเรื่องสัญญานมมองซีเออร์ลาลูแบร์จะไม่ยอมรับจดหมาย
 จากพลคอนไตกล่าวในเรื่องนี้เป็นอันขาด ในเรื่องที่เกี่ยวข้องทหาร
 ยืนใหญ่ขึ้น พลคอนไตกลับขอร้องขนิถและไต้ไว้ว่าอย่างแรงยิ่ง
 กว่าครั้งก่อน ฝ่ายลาลูแบร์ก็คอบอย่างเค็ดขาดเหมือนกันไม่ให้
 พลคอนไตแจ้งให้ลาลูแบร์ทราบว่าการที่มองซีเออร์คูลาริกจะกลับไป
 ฝรั่งเศสนั้น เป็นเรื่องทสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามจะห้ามปรามขัดขวางไว้
 ไม่ได้ แต่ไต้ตั้งพระไทยไว้เป็นอันแน่นอนว่าจะทรงเอาพวกทหาร
 ยืนใหญ่ไว้ให้จงไต้ เมื่อพลคอนไตพูดดังนี้ มองซีเออร์ลาลูแบร์ก็
 ลุกขนตงคงจากเก้าอี้ แล้วพูดว่า “ฉันลาก่อน” เป็นภาษาปอตเกต
 แล้วก็เดินออกจากห้องไป พลคอนไตก็เดินตามไปส่งลาลูแบร์ถึงประตู
 เมื่อดงประตูต่างคนก็ต่างพูดอะไรซึ่งไม่มีใครได้ยินเลย

การที่มองซีเออร์ลาลูแบร์ลาไปเช่นนั้น ถ้าจะว่าด้วยวิธีดำเนินทาง
 ราชการแล้วก็ไม่เหมาะเลย เพราะในเวลานั้นมีขุนนางข้าราชการไทย
 มีชาวฝรั่งเศส ปอตเกต อังกฤษ และซอลันตาอยู่ในที่นั้น ทั้งมีทหาร
 ยามอยู่สองข้างทางด้วย การที่มองซีเออร์ลาลูแบร์ประพฤติเช่นนั้นจึง
 ทำให้คนทั้งหลายก็เค็ดนมาก และพวกนายทูลวงศาชาติก็ไปกับลาลูแบร์

เสมอ นั่น ก็ดีและตกใจมากกว่าคนอื่น ทั้งแต่ขึ้นมา คอนซตัน
ตินฟอลคอนกับมองซิเออร์ลาลูแบร์มิได้พบปะกันอีกต่อไปเลย

มองซิเออร์ลาลูแบร์จึงได้ไปสั่งให้บรรดาเรือฝรั่งเศสเตรียมที่จะ
ออกโดยทันที ซึ่งเป็นการทำฟอลคอนมิได้รู้ตัวเลยและกลับตัวไม่ทัน
ด้วย เพราะถึงแม้ว่าของเครื่องราชบรรณาการและของต่าง ๆ ที่จะส่ง
ไปถวายพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ และส่งไปพระราชทานที่ประเทศฝรั่งเศส
ได้เตรียมไว้หมดแล้วก็ตาม แต่สินค้าต่าง ๆ ซึ่งฟอลคอนก็จะส่ง
ไปขายที่ยุโรปเพื่อมาใช้จ่ายนอกยศคำสั่งของต่าง ๆ ที่พระเจ้ากรุงสยามจะ
ทรงสั่งมาจากประเทศฝรั่งเศสนั้นยังหาได้จัดเตรียมไว้ไม่ เพราะฉะนั้น
เมื่อเรือจะชักใบขึ้นเสาอยู่แล้ว มองซิเออร์ไวทริกอร์จึงได้เห็นเรือต่าง ๆ
เป็นอันมากตกอย่างทุกชนิดทั้งเล็กและใหญ่มาแหวะที่เรือใหญ่ เรือ
ต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่บรรทุกของฝากบ้าง บรรทุกสินค้าต่าง ๆ บ้าง
แก่สินค้านั้นจะเป็นของสิ่งไรบ้าง ไทยหาได้บอกให้มองซิเออร์ไวทริกอร์
ทราบไม่ ในชั้นต้นมองซิเออร์เซเบเรตก็ได้สั่งมองซิเออร์ไวทริกอร์ไว้
แล้ว ว่าให้เตรียมไว้สำหรับบรรจของ ๓๐๐ หีบ มองซิเออร์ไวทริกอร์

• ในเรื่องนี้บาดหลวงคาซาคได้แต่งไว้ในจดหมายเหตุว่าดังนี้ บาดหลวงพวก
ของเราสองคนซึ่งติดตัวไปกับมองซิเออร์เดอลาลูแบร์อยู่เสมอเสมอ นั้น ออกไม่ได้ที่จะแสดง
ความประหลาดใจต่อมองซิเออร์ลาลูแบร์ ในการที่ ลาลูแบร์ได้ลาฟอลคอนโดยฉิวไม่คิด
เช่นนี้ มองซิเออร์เดอลาลูแบร์จึงได้บ่นว่ามองซิเออร์คอนซตันซได้ใช้วาจาหยาบช้ามาก
และได้คดหมิ่นมองซิเออร์ลาลูแบร์ตัววาจาด้วย และถ้ามองซิเออร์ลาลูแบร์ไม่ได้ขอ
ร้องให้พวกฝรั่งเศสซึ่งอยู่ในที่นั้นช่วยกันทบท่อมองซิเออร์คอนซตันซนั้น ก็เพราะเหตุ
ว่ารักษาตัวที่ตัวเป็นตัวแทนของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสเท่านั้นเอง

๕๐๐ ไร่ ให้บรรจุกองใต้ถึง ๕๐๐ ไร่ แต่ของที่ส่งมาคราวรวม
 ๕๕๐ ไร่ ๗๕๐ ไร่ เมื่อญ่เคราะห์ที่นายเรือร็จกิจบรรจุกองใต้
 ๖๐๐ ไร่ ของนอกจากนั้นต้องทิ้งไว้บนบกและ
 ของ ๆ บริษัทฝรั่งเศสก็ต้องทิ้งไว้หลายหีบด้วย ที่การเป็นเช่นนี้
 เหตุที่เสนาบดีไทย (ฟอลคอน) ผู้ไม่ยอมฟังเสียงใครไทยจึงให้
 นายเรือได้ทำตามคำสั่งของตัวให้จึงได้ เมื่อภายหลังมองซีเออร์ไวครี
 ได้มีจดหมายจากแหลมเคปออฟกู๊ดโฮปถึงมองซีเออร์เซงแลซ์แจ้งว่า
 การที่เขาของบรรจุกองเรือไทยไม่รู้ตัวเช่นนี้ กระทำให้เป็นการยุ่ง
 ระเบียบไปหมด และซึ่งการเป็นคิงนักของไทยมองซีเออร์ฟอลคอน
 แก่ผู้เคียวเท่านั้น ฝ่ายผู้แทนบริษัทสองคนคือมองซีเออร์ คอส และ
 มองซีเออร์ รากิเยน ก็ได้ไปชี้แจงต่อผู้อำนวยการของบริษัทว่าการเรือ
 นี้หาได้เป็นความผิดของมองซีเออร์ไวครีไม่ แต่เหตุที่เกิดขึ้น
 กันคราวนี้ เป็นความผิดของฟอลคอนแต่ผู้เคียวเท่านั้น

๑ จดหมายที่มองซีเออร์ไวครีได้เขียนจากแหลมเคปออฟกู๊ดโฮปถึงมองซีเออร์
 เดอเซงแล ลงวันที่ ๒๒ เมษายน ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) นั้นมีความว่าดังนี้
 มองซีเออร์เดอลาซานและเจ้าพนักงานทั้งหลายของบริษัทคงจะได้บอกให้ท่านทราบ ว่า
 ข้าพเจ้าได้มีความตกใจเพียงใดที่ได้เห็นของต่าง ๆ ส่งมาบรรจุกองเรือโดยข้าพเจ้าไม่รู้ตัว
 เช่นนี้ แต่ข้าพเจ้ามีความเสียใจที่จะปฏิบัติภารกิจกับพระราชโองการของพระเจ้า
 แผ่นดิน (ฝรั่งเศส) ไม่ได้ เพราะเหตุของต่าง ๆ บรรจุที่บนนั้นล้วนแต่ขึ้นชื่อว่า
 ของสำหรับถวายพระเจ้าแผ่นดิน (ฝรั่งเศส) และสำหรับส่งไปให้แก่บริษัททั้งนี้

ข้างฝ่ายพวกพนักงานของบริษัทนั้นในเวลาที่ส่งของต่าง ๆ เหล่านี้จนสุดเวลาแล้ว

ในจดหมายเหตุฉบับตัวเขียน และในหนังสือที่ลงพิมพ์เรียกว่า เซอกองว๊ายาซ (Second Voyage) ซึ่งบาทหลวงตาซาคได้แต่งไว้ นั้น บาทหลวงตาซาคได้เล่าว่า ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระนารายณ์เป็นการเฉพาะ ตัวถึง ๒ วันติด ๆ กันที่พระราชวังทะเลชุบศร ในเวลาที่บาทหลวงตาซาค เฝ้านั้น มีแต่ฟอลคอนเฝ้าอยู่คนเดียวเท่านั้น นอกจากนั้นไม่มีใคร อยู่ในที่เฝ้าเลย สมเด็จพระนารายณ์ได้มีรับสั่งถึงการทรงนิยถอและ รักใคร่พระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศสพระสหายทริก และได้ทรงกำชับ บาทหลวงตาซาคซึ่งจะไปประเทศฝรั่งเศสในตำแหน่งราชทูตสยามให้ คึกคักการในเรื่องพระราชไมตรีอันใดคงตนไว้ ตกลงให้เป็นผลสำเร็จจึงได้ วันที่ยบาทหลวงตาซาคเฝ้านั้นเพ็ญเป็นวันครีศมาส บาทหลวงตาซาค จึงชวนสมยนิคนกทไทรบเกียรติยศสูงเฉพาะในวันดิเช่นนั้น จึงได้ฉวย โอกาสนั้นกราบทูลสมเด็จพระนารายณ์ให้ทรงทราบถึงข้อความหน้าปลาต เรื่องการประสูติของพระเยซู ในเวลาที่บาทหลวงตาซาคได้กราบทูล อธิบายในเรื่องนี้โดยยดยาว สังเกตตุสมเด็จพระนารายณ์ก็พอพระทัย ที่จะฟัง การที่สมเด็จพระนารายณ์พอพระทัยฟังนั้น ทำให้บาทหลวง ตาซาคนึกว่าถ้าจะไปเจรจาเรื่องพระราชไมตรีนั้นคงเป็นผลสำเร็จเป็นแน่^๑

๑ ในกรณีที่บาทหลวงตาซาคแต่งเรื่องต่าง ๆ นั้น ดูไม่ใคร่ระวังที่จะให้ข้อความ ตรงกันเลย เพราะในจดหมายเหตุฉบับตัวเขียนซึ่งยังไม่ได้แก้ ใช้นั้นได้กล่าวแต่ว่า ตัว ได้เข้าเฝ้าสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามเท่านั้น และข้อความต่าง ๆ ที่ได้เล่าว่าได้กราบทูล สมเด็จพระนารายณ์นั้น ในจดหมายเหตุฉบับตัวพิมพ์ก็กล่าวว่ามีฟอลคอนเป็นผู้กราบทูล

คอนชตันตินฟอลคอนได้ไปส่งบาทหลวงตาซาตทเมืองลพบุรี ที่
กรุงศรีอยุธยาทางบก และได้ไปส่งตลอดทางถึงสิ้นคอนแม่น้ำ
เจ้าพระยา เพื่อนทรภสองคนไม่ได้ห่างกันเลย ต่อเรือ กายยา ซึ่ง
มองซีเออร์ไวตรักรเป็นนายเรือจะออกจากแม่น้ำเจ้าพระยาแล้ว เพื่อน
ทั้งสองจึงได้จากกันไ้

ในเรือ กายยา ลานไม้ใช้มีแต่บาทหลวงตาซาต แต่มองซีเออร์
ลาลูแบร์ก็ไ้ลงเรือไปควยเหมื่อนกัน ซึ่งมองซีเออร์ลาลูแบร์มา
ราชการคราวนี้ แต่จัดการอย่างใดไม่สำเร็จนั้นไ้ทำให้ลาลูแบร์ชค
เคืองใจเป็นอันมาก ทั้งถูกฟอลคอนหลอกหลวงต่าง ๆ กับพวกฝรั่งเศส
ที่มาราชการควยไ้ทำให้เกิดเรื่องชนต่าง ๆ จึงเป็นเหตุทำให้ลาลูแบร์
ออกจากเมืองไทยด้วยความโกรธแค้นและเกลียดชไทยอย่างสาหัส ยิ่ง
เข้ามาเห็นราชทูตอีกคน ๓ มาในเรือลำเดียวกัน และราชทูตผู้หนึ่งคน
ไ้วางใจควยจึงทำให้ลาลูแบร์เศร้าสลดใจยิ่งนัก เพราะตัวของตัวเอง
ไม่มีใครไ้ใจมานานแล้วควย ในระหว่างทางตั้งแต่เมืองลพบุรีถึง
ท่านภาษี มองซีเออร์ลาลูแบร์ก็กล่นความในใจไ้ไม่อยู่แล้วจึงไ้ปล่อย
ไทยะออกมาเต็มท ครั้นมาถึงบางกอกมองซีเออร์ลาลูแบร์ไ้เรียก

และบาทหลวงตาซาตก็ยังหาความอยู่เสมอว่า สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศทำการสำหรับ
ชักชวนให้คนเข้ารีตไม่ไ้ จริงอยู่เราไม่มีหลักอะไรที่จะไ้ได้ว่าบาทหลวงตาซาตจะกล่าวจริง
และเท็จแต่ไหนนอกจากคำบอกเล่าของบาทหลวงตาซาตผู้เดียวเท่านั้น แต่ถ้าน่าพิสง
อยู่บ้างว่าในเวลาที่มีมองซีเออร์ลาลูแบร์กับมองซีเออร์เซเบเรต์เข้าเฝ้า สมเด็จพระนารายณ์
โดยเฉาะ ยังต้องมีพยานเช่นมิชชันนารี ขุนนางข้าราชการเจ้าพนักงานเฝ้าแทนออก
แน่นหนาไป เหตุใดเมื่อบาทหลวงตาซาตเข้าเฝ้าจึงไม่มีใครเฝ้าอยู่ด้วยเลย

เอาตัวกลับไปประเทศฝรั่งเศสให้จงได้ แต่ก็ทำไม่ได้สำเร็จ เพราะ มอริเชียสได้เฟาส์ไครบ์สมัครรับชอบเสียเอง ไท้เอาทหารชั้นใหญ่เหล่านี้ ถวายไว้ต่อพระเจ้ากรุงสยามและไท้พาทหารชั้นใหญ่ไปส่งยังกรุงศรีอยุธยาด้วยตัวเอง ราชทูตฝรั่งเศสมีความน้อยใจมาก ที่พวกทหารชั้นใหญ่ได้ถูกบังคับให้อยู่ในเมืองไทย โดยตัวไม่เต็มใจจะอยู่และเป็นสิ่งที่มีผลด้วยพระราชดำริของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสด้วย ราชทูตฝรั่งเศสจึงทำนายว่าไม่ช้าพวกทหารชั้นใหญ่เหล่านี้ก็คงจะหนีเป็นแน่ แต่ฟอลคอนกลับเป็นประกันว่า ทหารชั้นใหญ่เหล่านี้เป็นคนที่มีความซื่อสัตย์จงรักภักดีคงจะไม่หนีเป็นแน่ และยืนยันว่าทหารเหล่านี้ “มีความเต็มใจที่จะทำการให้แก่ฟอลคอนและมีความพอใจทุกคนแล้ว” แล้วฟอลคอนก็ไ้กล่าวท้อไปว่า ถ้าทหารเหล่านี้ไม่สมัครจะอยู่แล้ว ฟอลคอนจะไ้เป็นอธิการส่งกลับไปเสียโดยเร็ว แต่ในระหว่างนี้ฟอลคอนจะเอาตัวไว้ให้จงได้

บาทหลวงตาซาค ผู้ซึ่งเป็นเอกอัครราชทูตพิเศษของสมเด็จพระนารายณ์ไท้พาขุนนางไทยไปด้วย ๓ คน นักพรตชาวตังเกี๋ย ๒ คน และไทยหนุ่มๆ ๕ คน ไทยหนุ่มๆ เหล่านี้ล้วนแต่เป็นบุตรผู้มีตระกูลสูง และจะไปยังประเทศฝรั่งเศส เพื่อเข้าไปเล่าเรียนในมหาวิทยาลัย หลุยส์เลอกรัง สำหรับจะไ้เล่าเรียนขนบธรรมเนียมของผู้คนชาวฝรั่งเศส ส่วนสมเด็จพระนารายณ์ก็ไ้ส่งของค่าๆ เป็นอันมากไปถวายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ และของเหล่านี้มอริเชียสไ้เบเรตก็ไ้ยกกับมอริเชียส ฟอลคอนไว้แล้วว่าการที่จะส่งของไปถวายไม่หยุดไม่หย่อน เช่นนี้กระทำ

ให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสเมื่อนำอย่างที่สุด แต่ถึงมองซิเออร์เซเบเวต์
 จะได้นำไว้อะไรจริง แต่ไทยก็หาฟังไม่คำสั่งของไปถวายให้จึง
 ได้ จนเสนาบดีคลังฝรั่งเศสก็ไม่พอใจที่คำสั่งของไปแลกเปลี่ยนกันเช่นนี้
 ของที่สมเด็จพระนารายณ์ส่งไปถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคราวนั้น มีขน
 ใหญ่หุ้มเงิน ๒ กระบอก ตักกระตาเป็นรูปผู้หญิงจีนชั้นกยง ๒ ตัว นกยง
 นมกลไกเดินเองได้ ขี้ทำด้วยเงินบนหลังปิ่นนกกย ขี้ยบวรจริงนก ๓ หีบ
 แต่หีบจะทำด้วยโลหะอย่างใดหาได้ขี้ยกไว้ไม่ นอกจากนี่ยังมีขวด
 มีถวยมีเครื่องลายครามอีกหลายร้อยอย่าง แลมีช่าง ๓ เซอิก แรต ๓ ตัว
 แต่ช่างกับแรตนั้นได้ตายเสียกลางทางระหว่างเมืองขาทาเวียแลแหลม
 เคนออกฟกตโฮป แต่เมือของเหล่านี้ได้ไปถึงประเทศฝรั่งเศสแล้ว
 พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้ทรงรับรองทั้งของและผู้แทนของพระเจ้ากรุงสยาม
 แต่เพียงปานกลางเท่านั้น

ส่วนของที่มองซิเออร์ฟอลคอนได้ส่งไปนั้น โดยได้รับคำแนะนำ
 ของมองซิเออร์แวงซัง ซึ่งมีได้พอใจในมองซิเออร์ฟอลคอนเท่าไร
 นั้น ฟอลคอนจึงได้ส่งแร่ทองและแร่เงินไปรวม ๔๔ หีบ เพื่อให้เอา
 แร่ทองคำแลแร่เงินนี้ไปแปรธาตุทดลองที่เมืองฝรั่งเศส

ฝ่ายบาทหลวงตาซาตเอกอรรคราชที่นั่น ได้รับคำสั่งให้จัดการ
 จำหน่ายสินค้าต่าง ๆ ที่ได้ส่งไปนั้น แล้วให้จดชื่อของต่าง ๆ ในพระนาม
 ของพระเจ้ากรุงสยามด้วย คือ กระบอก ๔๐๐๐ ยาน สำหรับจะ
 เอาไปประค้ำพระราชวังเมืองลพบุรี เครื่องแก้วต่าง ๆ ๓๖๖๖๐ ชิ้น
 กยให้ชื่ออาวุธต่าง ๆ หีบต่าง ๆ ผ้าต่าง ๆ แลหมวก ๕๔ หมวก

ใหม่ทั้งสีขาว สีเงิน สีเขียว สีดำ สีแดง สีม่วง สีเหลือง
สีเหลืองอ่อน และสีใบไม้แห้ง หมวกนั้นจะนุ่มหรือแข็ง จะขนสั้นหรือ
ยาวก็ใช้ได้ใน การที่ไทยสั่งให้ ซอหมวกกึ่งนี้ ก็ตรงกับคำที่พระ
เจ้าเฟรเดอริกที่ ๒ ได้รับสั่งแก่เคาน์เตอชวลว่า “หมวกเหล่านี้มาก
เกินสำหรับคน ๆ เดียวอันหาไม่”

ในคราวที่บาทหลวงตาซาคเป็นราชทูตไทยมาในครั้งนั้น ได้รับ
หนังสือฝากมาเป็นอันมาก หนังสือเหล่านี้เป็นหนังสือที่ฟอลคอนมิไป
ถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ถวายเจ้านายฝรั่งเศสและฝากไปถึงเสนาบดี
ฝรั่งเศส ถึงบาทหลวงเคอลาเซซ และถึงผู้อำนวยการการค้าขาย
และผู้อำนวยการของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดีย คนใดที่ฟอลคอนจำเป็นต้อง
จะตักเตือนหรือที่จำเป็นต้องขอความช่วยเหลือแล้ว ฟอลคอน
มิได้ลืมเลยจนคนเดียวได้ มีจดหมายไปถึงทุกคน ฝ่ายบาทหลวง
ตาซาคผู้แทนของฟอลคอนนั้นก็เตรียมตัวไปพร้อมทุกอย่างที่จะไปพบ
จาโตเดียงในกิจการทั้งปวง และเตรียมข้อชี้แจงไว้ทุกอย่างสำหรับที่จะ
ไปแก้ในคำหาของราชทูตฝรั่งเศส ถึงราชทูตฝรั่งเศสจะไม่แพ้ก็คง
จะทำให้หนักเป็นเขาลงไปได้ แต่การที่บาทหลวงตาซาคได้รับตำแหน่ง
เป็นเอกอรรคราชทูตพิเศษไปคราวนี้ ไม่ใช่สำหรับจะไปแก้คดีของ
ฟอลคอนแต่อย่างเดียว แต่ได้รับหน้าที่ใหม่เมืองฝรั่งเศส เพื่อบริหาร
หนทางที่จะเป็นพระราชไมตรีอย่างใหม่ ซึ่งจะเป็นการลบล้างวริธิน
คำเนิ่นมาในทางผิดเสียแล้ว และเป็นหนทางสำหรับให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ได้เป็นใหญ่ในอินเดีย ทั้งฝ่ายการค้าขายและฝ่ายทางทหารก็ไปด้วย

การทบทวนผลงาน ศาสนาที่ไตร่ตรองมาเช่นนี้เป็นเรื่องที่จะต้องตรึก
 ตรองมากในระหว่างที่เดินทางอยู่ในเรือกายยาวถึง ๗ เดือน แต่เพราะเหตุ
 ที่มองซิเออร์ลาลแบร์กอยู่ในเรือควยนั้นจึงกระทำให้อาการทบทวนศาสนา
 หนักใจสำหรับการกายหน้าและทำให้วิตกมากกว่าการทบทวนใจจะไม่สำเร็จ
 และจดหมายเหตุทบทวนศาสนาที่แต่งไว้นั้น เมื่อตอนจะขบักไต่เส้นแต่
 เรื่องทวิวาทกนิกยมองซิเออร์ลาลแบร์ และข้อทวิวาทกนิกย บาดหลวง
 ศาสนาที่ไทยลาลแบร์กแต่ฝ่ายเดียวเท่านั้น เมื่อผู้ใดได้อ่านจดหมาย
 เหตุของบาดหลวงศาสนา ซึ่งไต่แต่งแยกกันด้วยความในจดหมายเหตุ
 ฌยบตวเขียนไม่ตรงกับจดหมายเหตุทวิวาทกนิกย ก็คงจะอ่านด้วยเห็นว่า
 เป็นเรื่องที่ชนมากอันจะกลั่นหัวเราะไว้ ไม่ได้ เพราะข้อวิวาทในระหว่าง

๑ ก่อนที่จะงดไม่อ้างถึงจดหมายเหตุฌยบตวเขียนของบาดหลวงศาสนาอีกต่อไปนั้น
 เราจำเป็นต้องคัดข้อความต่อไปนี้มากล่าว เพราะเป็นเรื่องที่แสดงว่าบาดหลวงศาสนาที่
 มองซิเออร์ลาลแบร์ก ต่างคนต่างเกลียดกันปานใด และเพื่อให้เห็นว่าการที่บาดหลวง
 ศาสนาที่ไทยรวบรวมเรื่องต่าง ๆ สำหรับหาความใส่่มองซิเออร์ลาลแบร์กนั้น เป็นการที่
 ไม่สมควรแก่คนที่ถือศาสนาคริสต์เช่นเลข ข้อความที่บาดหลวงศาสนาที่ไทยนั้นว่ามีว่าดังนี้
 นานมาแล้วบาดหลวงเดฟซ์ได้มา คัดเตือนให้ข้าพเจ้าคอยระวังเก็บ สอนหนังสือ
 ต่าง ๆ ของข้าพเจ้าให้ดี เพราะบาดหลวงเดฟซ์ได้ทราบมาเป็นแน่ว่ามีคนคิดปองจะ
 ลักเอาหนังสือต่าง ๆ ของข้าพเจ้าไปให้ ได้ และมีคนคอยสอดแนมค้อมมองข้าพเจ้า
 ด้วย ครั้นวัน ๑ ข้าพเจ้าป่วยไม่สบาย บาดหลวงเดฟซ์จึงได้มาเยี่ยมข้าพเจ้าและได้นั่ง
 อยู่ข้างเตียงนอนของข้าพเจ้า พอบาดหลวงเดฟซ์หันตัวจะมาหาข้าพเจ้า ก็ได้สังเกตเห็น
 เห็นแสงสว่างอันผิดปกติ ครั้นไปตรวจดูก็เห็นว่าแสงสว่างนั้นมาจากที่ฝาโต๊ะที่ปลาย
 มุมเป็นรูซึ่งได้เจาะมาจากห้องที่มองซิเออร์ลาลแบร์กอยู่ และรูนี้ได้เจาะจำเพาะพอดี
 สำหรับมองซิเออร์ลาลแบร์กหรือเลขานุการของมองซิเออร์ลาลแบร์ก จะมองลอดรูเข้ามา
 อ่านหนังสือต่าง ๆ บนเตียงนอนของข้าพเจ้าหรือบนโต๊ะเขียนหนังสือก็ได้ และเมื่อใคร
 จะไปมาหาสู่ข้าพเจ้าและใครจะทำอะไรหรือพูดอะไรในห้องข้าพเจ้า คนในห้องมองซิเออร์
 ลาลแบร์กก็มองดูตามรูนั้นได้เห็นและได้ยินได้ฟังหมด การที่เกิดขึ้นสำหรับค้อมมองได้

ราชทูตคนเก่า แลราชทูตที่เป็นชนใหม่ก็มีไม่หยกไม่หย่อนรีบไป
 ข้างที่ลาซุแบร์ ก็ไปต่อว่า ยาคหลวงเคฟาส ในเรื่องทมองซีเออร์เคฟาส
 ผู้เป็นพ่อ ประจบประแจงฟอลคอน แลอ้างเป็นพยานว่า ในหนังสือคำสั่งที่
 ฟอลคอนได้ให้ยาคหลวงตาซาคไวนั้น ใช้คำเป็นภาษาฮอตเกตว่า
 “อาปูนตาโมซซ์” (Apuntamos) คำนี้ ยาคหลวงตาซาคไวนั้นว่า
 แปลว่า “เราเรียกกว่า” แต่ลาซุแบร์ยืนยันว่าคำนี้แปลว่า “เราตั้งให้”
 ข้างที่ลาซุแบร์ก็หาว่า ยาคหลวงตาซาคไวก่เกลยกล่อมคนใช้ชอเตราชอง
 ให้เอาใจออกหากจากลาซุแบร์ผู้เป็นนาย และพยายามจะให้ยาคหลวง
 ตาซาคไวก่เกลยชอโดยเขาเองในหนังสือ ปลาตอง มาเปรียบ ขางคราว
 มองซีเออร์ลาซุแบร์ก็หาว่า ยาคหลวงตาซาคไวก่เป็นคน สอคแนมแลทำการ
 ไม่สุจริต แลหาว่า “ยาคหลวงตาซาคไวก่แต่ยาคหลวงเคอลาเซซ
 ชนมาอ้างเป็นโล่ให้ แต่ยาคหลวงเคอลาเซซเป็นคนทมคนเชอชอมมาก
 เพราะฉนั้นคงจะช่วยเหลือยาคหลวงตาซาคไวก่”

เช่นนี้ทำให้ข้าพเจ้าปลาตใจเป็นอันมาก แลข้าพเจ้าก็คิดว่าที่ฝานังนั้นคงจะเป็นเรื่อง
 ที่ประจบกันคงจะไม่มีใครพยายามที่จะให้เป็นเช่นนั้นเป็นแน่ ครั้นตรองไปตรองมา
 ข้าพเจ้าก็เอาเนื้อความนี้ไปเล่าให้มองซีเออร์เดอไวร์ครุฟัง มองซีเออร์ไวร์ครุก็อุส่าห์
 มาดในห้องข้าพเจ้า จึงเห็นว่านั่นได้มีคนพยายามเจาะโดยเฉาะ ซึ่งเป็นอุปายอย่าง
 ร้ายกาจไม่มีสิ่งที่จะเปรียบได้ อันไม่สมควรกับคนที่มีความซื่อสัตย์เลย แต่ถึงตั้งนั้น
 ข้าพเจ้าก็ยังไม่เชื่อว่าคนที่รักชอและเกียรติยศของตัว จะทำการเลวทรามได้ ถึงเพียงนี้
 ครั้นมองซีเออร์เคฟาสกลับมากหาข้าพเจ้าอีก มองซีเออร์เคฟาสก็พิจารณาที่เจาะฝานัง
 นี้ ได้ลองมองตามรูนั้นเข้าไปในห้องมองซีเออร์ลาซุแบร์ก็เห็นเลขานุการของมองซี
 เออร์ลาซุแบร์นั่งเขียนหนังสืออยู่ข้างรูนั้น อยู่ดี ๆ รูนั้นก็หายไปด้วยมีคนเอาไม้ ไปอุดรู
 ไม้อุดรูนั้นก็ทำเฉาะพอดีกับรูไม้ก็ไม้ติดกับสีฝ่า จึงเป็นอันเห็นแน่ชัดว่าผู้ที่คิดเจาะรู
 ใวนั้นมีเจตนาอันไม่ดี ข้าพเจ้าจึงได้ปลุกยากับมองซีเออร์ไวร์ครุอีกครั้ง ๑ และได้

แต่ข้อความที่ในระหว่างลาลแบร์กับยาคอฟ หลวงตาชาคนน ไม่มีเรื่อง
 ไต่จะขึ้นเท่ากยเรื่องนักพรตหนุ่มชอคาคินาล นักพรตหนุ่มคนนอายุ
 ๓๖ ปี เป็นคนที่ยากหลวงตาชาคอกวยคุมกักขังไว้ในห้องขนเรือ ถ้า
 นักพรตหนุ่มคนนไม่เรียนหนังสือ ยาคอฟ หลวงตาชาคอกทำโทษโดยไม่
 ให้รับประทานน้ำ แลเชื่อว่าในเวลาที่ยกยากหลวงตาชาคอกจะไม่ให้เงิน
 สำหรับไปซื้อของเล่นเลย ข้างฝ่ายลาลแบร์ทราชมองนักพรตหนุ่มคนน
 ก็แก่งเขาน้ำไปให้รับประทานเสียเต็มอิม หนังสือต่าง ๆ ที่ยากหลวง
 ตาชาคอกห้ามมิให้นักพรตหนุ่มคนนอ่าน ลาลแบร์ก็เอาแต่เฉพาะหนังสือ
 ที่ต้องห้ามส่งให้นักพรตหนุ่มคนนแล้วเอาเงินให้แก่นักพรตหนุ่ม ๓
 เหรียญทอง เพื่อจะไปซื้ออะไรให้เพลินใจที่แหลมเคบออฟกุกโซย

ตกลงกันว่าเมื่อเวลารับประทานอาหาร ข้าพเจ้าจะได้พูดคุยกับมองซีเออร์ ลาลแบร์ ในเรื่องนี้
 เพราะข้าพเจ้าได้ถือตามคำสั่งสอนของศาสนาว่า จะต้องพูดคุยกับมองซีเออร์ ลาลแบร์ รั้วต่อ
 หน้าพยาน ครั้นเวลากลางคืนข้าพเจ้าก็ได้พูดคุยกับมองซีเออร์ ลาลแบร์ ในเรื่องนี้ สังเกตดู
 มองซีเออร์ ลาลแบร์ ทำท่าทางกระดากอย่างที่สุด ข้าพเจ้าจึงได้ชี้แจงให้มองซีเออร์ ลาล
 แบร์ ฟังว่า คนในเรือโดยมากได้มาล้างบาปที่ข้าพเจ้า เพราะฉนั้นการที่มีแอบฟังที่
 รุณาน่าอาจจะได้อินคำพูดได้ทั้งหมด จึงขอให้มองซีเออร์ ลาลแบร์ ตรีตรองให้ดี ว่าการ
 ที่ทำเช่นนั้นคนทั้งหลายจะเข้าใจอย่างไรและผลที่สุดจะเป็นอย่างไร มองซีเออร์ ลาลแบร์
 ได้พูดแก้ตัวอย่างฟังไม่ได้ และความที่กระดากจนถึงกับต้องลุกจากโต๊ะ แล้วเรียก
 คนใช้คน ๑ ซึ่งสังเกต ดิวิยา เหมือน จะเป็นคนที่มองซีเออร์ ลาลแบร์ ให้อำนาจ
 นั้นเอง พอมองซีเออร์ ลาลแบร์ ได้ลุกจากโต๊ะไปแล้วข้าพเจ้าก็ได้กลับไปยังห้องข้าพเจ้า
 พร้อมด้วยผู้บังคับการเรือ ผู้บังคับการเรือได้ไปตรวจดูไม้อุดร และได้ลองผลัดไม้
 อุดรนั้นก็หลุดจากรูตอกไปในห้องมองซีเออร์ ลาลแบร์ อีกสักครู่ ๑ คนใช้ ที่มีมองซีเออร์
 ลาลแบร์ ได้เรียกไปนั้น ได้มาหาข้าพเจ้าและขอให้ข้าพเจ้าช่วยพูดคุยกับมองซีเออร์ ลาลแบร์
 เพราะมองซีเออร์ ลาลแบร์ จะทบตีโดยหาว่าในห้องนั้นไม่มีใครนอกจากเลขานุการกับคนใช้
 คนนี้คนเดียวเท่านั้น เรื่องนี้ได้เล่าลือกันในเรือมาก และคนที่ทราบเรื่องมีความ

การที่คนทั้งสองวิวาทกันเช่นนั้น พวกกล้าสแล่นนายเรือก็เป็น
พยานรู้เห็นด้วยทุกคน มองซีเออร์ไวครีครูนายเรือนั้นคงตัวเป็นกลาง
ไม่เกี่ยวแก่ใคร และถ้าขาดหลวงตาชาติไปขอให้นายเรือตัดสินใจเป็น
กลางคราวใด มองซีเออร์ไวครีครูก็ตอบแต่ว่า “ต้องรอให้ถึงปารีส
เสียก่อนจึงค่อยว่ากล่าวกันต่อไป”

เรือ กายยาได้ไปถึงเมืองเบรสต์เดือนกรกฎาคม ค.ศ. ๑๖๘๘
(พ.ศ. ๒๒๓๑)

๑๐

ขาดหลวงตาชาติได้เตรียมข้อชี้แจงไว้พร้อมแล้ว และถึงแม้ว่า
มองซีเออร์เซเบเรต์ ได้ไปถึงเมืองฝรั่งเศสก่อนก็จริง แต่ขาด
หลวงตาชาติได้กลับส่งคำชี้แจงไปยังมองซีเออร์เคอเซงแล และขาด
หลวงเคอลาเซซ ก่อนมองซีเออร์เซเบเรต์เสียอีก ในคำชี้แจงของ
ขาดหลวงตาชาติได้ตั้งตนอธิบายเหตุผลย่อๆ ทักวได้ไปเมืองไทยคราวนี้
และในท้ายรายงานจึงได้กล่าวความว่าดังนี้

โทษแก่นมาถในการที่มองซีเออร์ลาแลแบร์ทำการทุจริตเช่นนั้น จึงได้มีคน ๆ ๑ ได้มา
เตือนข้าพเจ้าให้ระวังตัวให้ดี เพราะมองซีเออร์ลาแลแบร์ ได้ว่าจ้างคน ๆ นั้น ให้ไป
ค้าทำขายแลทำการติดข้าพเจ้าต่าง ๆ ที่เมืองลพบุรี ทั้งจะให้คน ๆ นั้นคัดหมวด
ข้าพเจ้าในกลางถนนด้วย แล้วคนนั้นได้เล่าต่อไปว่ามองซีเออร์ลาแลแบร์ ได้เรียกคนใช้
ที่เป็นคนฝรั่งเศสไปพบที่พักของตัว และได้พูดในเรื่องนี้ให้คนใช้ฟังโดยยืดยาว ซึ่งเป็น
การไม่สมควรแก่เกียรติยศของผู้ที่เป็นราชทูตเลย ”

ในเรื่องนี้เราไม่มีพยานอันใดที่จะมาประกอบว่าตามข้อความที่ขาดหลวงตาชาติเล่ามา
ทั้งนี้จริงเท็จเพียงใด แต่หากว่าลาแลแบร์จะทำการทุจริตจริงดังว่านี้ การที่ขาดหลวง
ตาชาติเอาเรื่องไปเที่ยวพูดโฆษณาให้เรื่องเล็กเป็นเรื่องใหญ่ จนถึงกับคนเรือก็ทราบเรื่อง
ทุกคนเช่นนั้น จะเป็นการสมควรแก่เกียรติยศของมิชชันนารีแล้วหรือ

“ข้าพเจ้าจะขอเรียนให้ท่านทราบว่า ท่านราชทูตฝรั่งเศสทั้งสอง
 แต่มองซีเออร์เคอลาลูแบร์โดยเฉาะ คงจะมาร้องกล่าว
 โทษมองซีเออร์คอนชตันซ์เป็นแน่ และบางทีก็คงจะกล่าวโทษ
 ข้าพเจ้าบ้างเหมือนกัน เพราะมองซีเออร์เคอลาลูแบร์ได้กลับจาก
 เมืองไทยโดยไม่มีความพอใจอย่างยิ่ง และฝ่ายสมเด็จพระเจ้า
 กรุงสยามก็ไม่พอพระราชหฤทัย และมองซีเออร์คอนชตันซ์
 ก็ชังใจมากเหมือนกัน ส่วนตัวข้าพเจ้านั้น กล้าปฏิญาณตัว
 ต่อท่านไว้ว่า ข้าพเจ้ามิได้มุ่งหมายหรือเจตนาจะกล่าวโทษหรือ
 ติเตียนฝ่ายใดเลย แต่ตั้งใจจะเล่าให้ท่านฟังแต่เฉพาะความเรื่อง
 ความราวที่เกิเกิดขึ้น โดยเล่าแต่สิ่งทีจริงและตั้งตัวอยู่เป็นกลาง
 ให้สมกับที่ข้าพเจ้าหาเลี้ยงอาชีพจะเป็นนักพรต ทั้งรู้สึกว่าจะถ้าจะ
 เล่าสิ่งใดให้ท่านฟังจะต้องเป็นเรื่องที่จริงทั้งสิ้น”

ภายหลังขาดหลวงตาชาติได้ทำให้เห็น “ความจริง” ชัดขึ้นอีก
 แต่ความจริงชนิดนี้ คอนชตันซ์คนเดียวก็พอจะชี้แจงได้อยู่แล้ว เพราะ
 ในจดหมายที่คอนชตันซ์มิได้ไปถึงมองซีเออร์เคอแซงแลฉบับหนึ่งนั้น ได้ขอ
 ร้องให้มองซีเออร์เซงแล คิดอ่านระวังชาวฝรั่งเศสบางคนซึ่งคิดการ
 ทุจริต อย่าให้ชาวฝรั่งเศสเหล่านั้นทำการให้พระราชไมตรีในระหว่าง
 ๒ประเทศทั้งสองได้มีวิหมองไปได้” พวกฝรั่งเศสที่คิดการทุจริตนั้น

๑ ข้อความเรื่องนี้มีอยู่ในจดหมายออกญาวิชยนตร์ ถึงมองซีเออร์เซงแล แต่
 จดหมายไม่ได้ลงวัน

มองซิเออร์เซงแลร์จึงขอร้องจากใคร ก็คอยาคหลวงคาซาคได้เตรียมไว้
ที่จะคอยบอกนั่นเอง

ส่วนพระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงสยาม ก็มีข้อความเคลือบคลุม
ไม่แปลกกว่าพระราชสาส์น ๒ ฉบับที่พระองค์ได้ส่งไปเมื่อคราวก่อนเลย
คำยกย่องสรรเสริญที่ใช้ในพระราชสาส์นนั้น มากเกินกว่าที่ใช้กัน
เป็นธรรมดาในฝ่ายทิศตะวันออกมากนัก และเนื้อความในพระราชสาส์น
นั้นไม่ได้กล่าวถึงการศาสนาหรือการค้าขายเลยจนคำเดียว ส่วนมอง
ซิเออร์เซเบเรตนั้นพอมาถึงเมืองฝรั่งเศส ก็ได้เขียนรายงานบอกมอง
ซิเออร์เคอเซงแลร์โดยตรงว่า

“ในการเรื่องศาสนานี้ข้าพเจ้าไม่ได้จัดการให้เป็นผลสำเร็จขึ้น
เลย แต่ก็ได้พยายามทุกอย่างที่จะจัดการในเรื่องศาสนาแล้ว”

ฝ่ายขาดหลวงคาซาคก็พยายามจะกราบทูลให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
ทรงเห็นว่า เหตุใดการเรื่องศาสนาจึงจัดไปไม่สำเร็จ โดยได้ยกเหตุ
ที่พวกคณะเยซูอิตและคณะมิชชันนารีวิวาทกันมาอ้าง และกล่าวต่อไปว่า

“ข้าพเจ้ามีความเสียใจอย่างยิ่งที่จะบอกเขาขอบาทหมาง และข้อที่
เข้าใจผิดกันต่าง ๆ เลี้ยไม่ได้ เพราะการขาดหมางเหล่านี้เกิด
ในระหว่างผู้ที่มีหน้าที่ที่จะต้องทำให้ศาสนาแพร่หลายออกไป
และการที่ขาดหมางวิวาทกันเช่นนั้น ก็เป็นเหตุกระทำให้หมดหวัง
ในข้อที่จะคิดแผ่ศาสนาอันเป็นการใหญ่ และการที่ใดเสียหาย
ไปแล้ว ก็น่ากลัวจะจัดการแก้ไขให้ดีขึ้นไม่ได้อีกแล้ว”

เมื่อ ยาคหลวงตาชาคไค้ มี จดหมายถึง มองซิเออร์เคอเซงแลนั้น ก็ได้ส่งจดหมายอภัยยาวของมองซิเออร์คอนซตันซดบย ๓ ซึ่งเป็นจดหมายเขียนภาษาปอตูกเกตแล้วแปลเป็นภาษาฝรั่งเศส สำหรับถวายต่อพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ และจดหมายฉบับนี้ก็ได้กล่าวในเรื่อง "ศาสนา" เหมือนกัน จดหมายที่มองซิเออร์คอนซตันซมีมาถวายพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ นั้น ยาคหลวงตาชาคไค้ประกาศโดยเปิดเผยว่าตัวยาคหลวงตาชาคไค้ หรือยาคหลวงเยซุวิตคนใดก็ตาม มิได้ช่วยมองซิเออร์คอนซตันซเขียนเลย ขอนักคงจะเป็นจริง แต่ถ้าไม่ได้อาโมช่วยเขียน ก็คงเอาใจและสติปัญญาความคิดช่วยบ้างเป็นแน่ และข้อที่เอาใจและความคิดช่วยนั้น พวกเยซุวิตก็ได้ปฏิเสธเลย จดหมายของฟอสคอนดบยนั้นไม่มีอะไรเลย นอกจากเป็นข้อความกล่าวโทษ พวกสังฆราช และมีชันนารีอาปอสตอลิกเท่านั้น ข้อหาต่าง ๆ นั้นนับได้ถึง ๑๔ ข้อ ซึ่งล้วนแต่เป็นข้อหาอันน่าชิงแสร้งแรงมากอันกล่าวถึงการผลิตระเบียบความประพฤติอันชั่วร้าย ของยาคหลวงและมีชันนารีพวกนี้ และเมื่อจะตรวจดูตามข้อความที่กล่าวแล้ว ก็เป็นข้อความที่กล่าวร้ายอย่างแรง ซึ่งไม่สมควรจะกราบทูลให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงทราบเลย ข้อหาอย่างร้ายแรงนี้ ก็มีน้ำหนักพอกันกับคำสรรเสริญเป็นยอพวกคณะเยซุวิต เพราะฉะนั้นเมื่อมองซิเออร์เคอลานยี่ได้อ่านแล้ว จึงได้พบกับมองซิเออร์เคอเซงแล ว่าประณมเหตุที่ทำให้เกิดความลำบากชนในเมืองไทยนั้น ก็คือความแตกสามัคคีและแตกคณะในระหว่างพวกมิชันนารีอาปอสตอลิกและพวกเยซุวิตนั่นเอง

ฝ่ายพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หาได้ทรงรอให้ราชทูตของพระองค์ได้
 กลับมาจากเมืองไทยเสียก่อนไม่ แต่ได้ทรงรีบจัดการเพิ่มเติมกำลัง
 ทหารที่ไปอยู่ในประเทศสยามให้มากขึ้น เพราะไม่ได้อรรถระแวงสงสัย
 เลย ว่าการที่แต่งตั้งไปคราวนี้จะไปจัดการไม่สำเร็จ และทรงเชื่อ
 มั่นพระทัยว่าการที่จะให้ทหารไปรักษาย้อมของ ไทยคงเป็นการสำเร็จ
 แล้วเป็นแน่ ทั้งทรงเชื่อพระทัยในความซื่อสัตย์สุจริตของมองซิเออร์
 ฟอลคอนซึ่งเป็นผู้กระทำการโดยสุจริตแทนพระเจ้ากรุงสยามด้วย ยัง
 ไม่ใช่แต่เท่านั้นแต่ในเวลานั้น ได้มีการติดต่อกันในระหว่างพระราชวัง
 เวอซายและกรุงศรีอยุธยาอยู่เสมอ ด้วยได้มีหนังสือโต้ตอบกัน และ
 ส่งของฝากให้ซึ่งกันและกันมิได้ขาดเลย และที่สุดยากหลวงแวญได้
 นำจดหมายและของฝากมาจากฟอลคอนอีก จึงได้ทำให้พระเจ้าหลุยส์
 ที่ ๑๔ เชื่อพระทัยแน่นขึ้น ในจดหมายของฟอลคอนฉบับหลังนี้ ก็มี
 ความสรรเสริญชมเชยความประพฤติ มองซิเออร์ เทอลามาร์ ผู้เป็นแอน
 ยินเนีย แต่ได้กล่าวโทษในความเย่อหยิ่งของเซอวาเลียเคอฟอร์แยงมา
 ยังมีมองซิเออร์เคอแซงแล และฟอลคอนก็ได้แจ้งให้มองซิเออร์เคอ
 แซงแลทราบว่า ฟอลคอนได้ตกลงใจจะให้เป็นผู้อำนวยการของบริษัท
 ฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียด้วยผู้ ๓ หนังสือที่ฟอลคอนมีมาในครั้งนี้ ทั้ง
 พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และมองซิเออร์เคอแซงแลก็ได้มีลายพระราชหัตถ์
 และนำจดหมายตอบไป และได้เขียนคำสั่งขึ้นใหม่สำหรับส่งไปยัง
 มองซิเออร์เคอฟาซ์ มองซิเออร์เคอลาซาล มองซิเออร์ทุบรู็ง มอง

ซีเออร์เทอเวทอซาล และมองซีเออร์ทาลวิมาร์ควัย พระราชหัตถ์ และหนังสือที่จะคอยไปยังฟอลคอน ทั้งคำสั่งต่าง ๆ นั้น ได้มอบให้ กัปตันเคอเลซทริลผู้บังคับการเรือ ลอว์ฟลาม เป็นผู้ถือไป กัปตันเคอเลซทริลได้นำเรือออกจากประเทศฝรั่งเศสไปเมืองไทย เมื่อปลายเดือน มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๐) แต่เพื่อจะไม่ให้เสียเวลาชักช้า ไป กัปตันเคอเลซทริลจึงได้รับคำสั่งมิให้แวะที่แห่งใด นอกจากแวะที่ แหลมเคปออฟุกโตโฮปแห่งเดียวเท่านั้น และเมื่อถึงแหลมเคปออฟุกโตโฮปแล้ว ให้กัปตันเคอเลซทริลเชิญสายสร้อยทองคำ ๓ สายกับเหรียญทองคำ ๓ เหรียญ ไปส่งให้แก่เจ้าเมืองฮอลันดา เป็นของขวัญพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ พระราชทานไปยังเจ้าเมืองฮอลันดา เพื่อแสดงความพอพระทัยในการที่เจ้าเมืองผู้นั้นได้ต้อนรับพวกเรือฝรั่งเศสที่มาคราวก่อน กัปตันเคอเลซทริลได้พาทหารไปด้วย ๒๐๐ คน สำหรับเอาไปสมทบกับกองทหารฝรั่งเศสที่ประจำอยู่ในเมืองไทยแล้ว

ในคำสั่งที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสส่งไปยังมองซีเออร์เคฟาส์คราวนี้ มีความอยู่ข้อ ๓ ว่า “ ให้มองซีเออร์เคฟาส์วางใจได้ว่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะได้ โปรดให้ส่งเรือออกไปทุก ๆ ปี และการส่งโคทิมองซีเออร์เคฟาส์จะทำไมสำเร็จในขั้นนี้ให้คิดอ่านทำให้สำเร็จในขั้นหลัง ๆ ต่อไป ”

ส่วนเรือลอว์ฟลามที่จะไปประเทศสยามในคราวนี้ ได้รับคำสั่งห้ามไม่ให้ประจำอยู่ในเมืองไทย แต่เมื่อได้ถึงเมืองไทยแล้วก็ให้รีบไปยังเมืองมริคโคยเร็ว เพื่อไปตรวจตราคณภูมิประเทศ เมื่อได้ตรวจ

คุณเสร็จแล้ว ก็ให้เรือลอร์ฟลามกลับไปแวะที่เมืองปอนต์เซรี เพื่อช่วย
เหลือแก่ผู้แทน และเจ้าพนักงานของบริษัทฝรั่งเศสตามแต่จะช่วยให้
และให้กัปตันเรือลอร์ฟลาม รับแต่เฉพาะสินค้าของบริษัทสำหรับไปส่ง
ความท่าเรือต่าง ๆ ด้วย

ในข้อที่เกี่ยวด้วยการศาสนานี้รัฐบาลฝรั่งเศสก็มีโศกเศร้าเหมือน
กัน เพราะเรือลอร์ฟลามได้บรรทุกสมุดต่าง ๆ ที่เกี่ยวด้วยการศาสนา
และเครื่องสำหรับประติมากรรมลง ๕ หีบ กับผู้อำนวยความสะดวก
มีชั้นนารต่างประเทศก็ได้ฝากเงินไปกับเรือลอร์ฟลามสำหรับไปจำหน่าย
จ่ายแจกตามพวกบาทหลวงที่อยู่ในอินเดียด้วย

ข้างฝ่ายมองซิเออร์เดอแซงแลนั้น ก็ได้มีคำสั่งกำชับไปยัง
มองซิเออร์เดฟาซีมิให้ใช้พลทหารทำการฉมุดสำหรับข้อม แต่ได้ใช้
พลทหารเฉพาะแต่การข้อมเท่านั้น และส่วนพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น
ก็ได้ทรงกำชับไปยังมองซิเออร์เดฟาซี ให้คอยระวังมิให้นายทหารและ
พลทหารรับประทานเนื้อสัตว์ในวนศุกรวันเสาร์ และวันอื่น ๆ ซึ่งเป็น
วันห้ามของศาสนา เว้นแต่เมื่อมีเหตุจำเป็นจริง ๆ จึงให้รับประทานได้
นอกจากนั้นห้ามมิให้รับประทานเป็นอันขาด แล้วทรงกำชับให้นายทหาร
พลทหารระวังรักษาในเวลาเข้าโบสถ์ ทั้งให้มีความนอบน้อมและนบนอบ
ต่อพวกนักพรตด้วย ในที่สุดได้ทรงกำชับห้ามมิให้ทหารไปเล่นไฟหรือ
การพนันอย่างใด ห้ามมิให้รับประทานสุรามาเมาหรือไปในที่แห่งใด
ซึ่งเกี่ยวด้วยการผู้หญิงและกินเหล้า

เมื่อบาคหลวงตาชาติได้กลับไปถึงประเทศฝรั่งเศส ก็รู้สึกว้าว้าวว่า ราชสำนักฝรั่งเศสยอมที่จะฟังขอแนะนำใหม่ ซึ่งบาคหลวงตาชาติได้รับมาจริงๆ แต่จะตกลงที่เกี่ยวข้องก็ไม่ได้ เพราะเหตุที่จะต้องตรวจสอบรายงานต่าง ๆ ที่มาจากเมืองไทย และข้อที่สำคัญที่สุดที่จำเป็นต้องพิจารณาเสียก่อนนั้น ก็คือจะต้องจัดการให้คณะนักพรตได้ลงรอยกันเสีย

ในเวลานั้นพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ เสด็จประทับอยู่ที่พระราชวังฟอนเทนโบล จึงได้โปรดอนุญาตให้บาคหลวงตาชาติไปยังกรุงโรมพร้อมด้วยข้าราชการไทย และนักพรตที่ติดตามมาด้วย เพราะบาคหลวงตาชาติจะต้องเชิญพระราชสาสนของสมเด็จพระนารายณ์กับของต่าง ๆ ไปพระ

๑ เมื่อคณะเสนาบดีฝรั่งเศสได้ตรวจสอบรายงานต่าง ๆ แล้วนั้น ข้อความที่เสนาบดีได้จัดไว้ในจดหมายฉบับหลังของคอนชตันซ์เป็นข้อความที่สังเกตเห็นว่า คณะเสนาบดีออกจะสงสัยในเรื่องการของเมืองไทยเสียแล้ว เพราะเหตุที่ได้อ่านรายงานของมองซิเออร์เดอลาลแบร์ และรายงานของมองซิเออร์เซเบเรต์ ข้อที่ทำให้คณะเสนาบดีสงสัยขึ้นนั้น ก็ด้วยเห็นในรายงานถึงการที่เคฟ้านบอบประจบประแจงคอนชตันซ์เหลือเกิน จนถึงกับพูดกับคอนชตันซ์โดยใช้คำ 'มองเซนเซอร์' และเวลาที่พูดกับคอนชตันซ์ ก็แสดงกิริยาอย่างนบอบ ซึ่งเป็นเหตุทำให้ชาวต่างประเทศทั้งหลายเขาเขี้ยว และทำให้ผู้แทนของบริษัทร้านค้าค้าน ว่าไม่ควรจะทำกิริยาเช่นนั้น อีกประการหนึ่งการที่ฟอลคอนไม่ยอมประกาศสิทธิต่าง ๆ ที่ยกให้แก่ศาสนาคริสต์นิกาย และการที่ฟอลคอนได้ส่งของเกลี้ยกล่อมพวกทหารฝรั่งเศสนั้น กระทำให้พวกที่มีสติปัญญาและพวกหัวดี กลับแลเห็นความจริงขึ้นได้

เราได้มีความปลาบปลื้มใจมากที่ไม่ได้พบจดหมายของลาลแบร์ ในหอสมุดเลขฉบับเด็ชว ได้พบแต่ลายเซ็นของลาลแบร์ ในหนังสือสัญญาต่าง ๆ เท่านั้น

ข้างฝ่ายมองซิเออร์ยังรู้สึกอึดอัดได้ค้นหนังสือต่าง ๆ ในหอสมุดของกระทรวงต่างประเทศ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องด้วยการฝ่ายตนออกอย่างละเอียด ก็ไม่ได้พบจดหมายหรือหนังสือของลาลแบร์ ผู้เป็นหัวหน้าราชทูต เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) เหมือนกัน

ราชทานใช้ป อินโนซังท์ ๓๓ และในพระราชสาสนนั้นก็มีความว่า สมเด็จพระนารายณ์จะไต่ทรงบำรุงและอดหนุน บรรดาบาทหลวงและ บรรดาพวกเซารักทั้งหลาย ซึ่งจะมีอยู่ในพระราชอาณาจักร เมื่อใช้ป ไต่รับพระราชสาสนและของที่พระราชทานมา และได้ทราบข้อความ ความที่สมเด็จพระนารายณ์ทรงรับรองมานั้น ก็มีความยินดีเป็นอัน มาก และเมื่อบาทหลวงคาซาค์ไต่ลาใช้ปเมื่อวันที่ ๔ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) ใช้ปก็ได้ให้ของแก่บาทหลวงคาซาค์ คือ ลูกประจำอย่างงาม ๓ สาย เหยี่ยวทองคำสลักรูปใช้ปและประกบ เพชร ๓ เหยี่ยว และได้ฝากของไปให้มองซีเออร์คอนชตันซ์กับภรรยา คือลูกประจำ ๒ สาย เหยี่ยวทองคำ ๒ เหยี่ยว หีบทำด้วยศิลา ๑ หีบ ถ้วยรูปกาโลมาราคี ๓ รูป พวกข้าราชการไทยและนักพรตก็ไต่รับของ จากใช้ปเหมือนกัน คือเหยี่ยวทองคำและเหยี่ยวเงิน ขวดน้ำหอม หลายหีบ และเครื่องบริขารเป็นของหวานหีบใหญ่ ๆ หลายหีบ พวกข้าราชการไทยได้เที่ยวชมของต่าง ๆ ในกรุงโรมเป็นที่พอใจมาก จน ถึงกับข้าราชการไทยผู้หนึ่งได้ออกปากพูดกับบาทหลวงคาซาค์ ว่าอยาก จะอยู่ในประเทศฝรั่งเศสเพื่อเซารักต่อไป และคนใช้ของไทยสองคน ก็ไต่รับปากว่าจะยอมรายนามนต์เซารักด้วย

๑ บรรดาพวกไทยที่ได้ไปประเทศฝรั่งเศส โดยเรือของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ คราวนี้ ได้รับนามนต์เซารักโดยมาก ในจดหมายเหตุของบาทหลวงเดอซัวส์ลงวันที่ ๑๔ เดือน ธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๘) มีความว่า “มองซีเออร์ คอนชตันซ์ได้ส่งของ ถิ่นมาให้ท่านราชทูตอย่างหนึ่ง คือบุตรของทาสคนหนึ่ง เพื่อท่านราชทูตจะได้จัดการ ให้เซารักเสีย ข้าพเจ้าได้รับลูกทาสจากมองซีเออร์คอนชตันซ์คนหนึ่งเหมือนกัน”

ครั้นบาทหลวงคาซาคไคกลับมาจากกรุงโรม ก็ได้เข้าเฝ้าพระเจ้า
 หลุยส์ ๑๔ ถวายพระราชสาส์นของสมเด็จพระนารายณ์
 เมื่อวันที่ ๓ เดือนมีนาคม บาทหลวงคาซาคไคตกลงทำสัญญา
 กับมองซิเออร์เซงแลแปนเนอความ ๘ ข้อ ซึ่งอธิบายข้อความใน
 หนังสือสัญญาที่ทำกันแล้ว แต่เป็นข้อความที่เคลือบคลุมให้แจ่มแจ้ง
 ขึ้น ในหนังสือสัญญาฉบับนี้มีข้อความว่า ๑ ผู้บังคับการกองทหาร
 ฝรั่งเศสและผู้ที่จะพิจารณาอรรถคดีทั้งปวงของกองทหารฝรั่งเศส จะ
 ต้องเป็นชาวฝรั่งเศส ชนชาติอื่นจะมายังคดียังไม่ได้ แต่กองทหาร
 ฝรั่งเศสจะต้องทำการตามพระราชโองการของพระเจ้ากรุงสยาม ซึ่ง
 จะได้ทรงสั่งมาทางอรรคมหาเสนาบดีของพระองค์ แต่การที่ท่านนั้นจะ
 ต้องไม่ขัดกับคำสั่งของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และบรรดาข้อมติต่าง ๆ
 ที่ทรงกำหนดไว้ ต้องเป็นชนชาติฝรั่งเศสรักษาจึงจะได้ ชนชาติอื่น ๆ
 จะเข้าไปอยู่ในข้อมติเหล่านั้นไม่ได้ เว้นแต่ได้ อนุญาตของผู้บังคับ

มองซิเออร์ยาลได้ ไปค้นทะเบียนที่โบสถ์เซนต์ซัลบซ์ ได้พบชื่อเด็กไทยชื่อฝรั่ง
 ชวลิน อายุ ๘-๘ ขวบ ซึ่งพ่อกลอนได้ยกให้แก่ชวลี เด็กคนนี้ได้รับนามนิต์เซารัด
 ในวันที่ ๑ เดือนเมษายน ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑)

ในโบสถ์นี้เอง ยังได้มีคนไทยไปเซารัดอีก ๑๐ คน เมื่อวันที่ ๑๕ เดือนเมษายน
 ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) คนไทยทั้ง ๑๐ คนนี้ได้ ไปรับความเล่าเรียนที่คณะต่างประ
 เทศ ยังมีไทยอีกคนหนึ่ง ซึ่งไปเรียนวิชาทศน้ำ ได้ไปเซารัดพร้อมกับแขกตรีภักคนหนึ่ง
 ในโบสถ์ที่เวอซาซ และเมื่อไทยคนนี้จะรับนามนิต์เซารัด ก็ได้รับนามนิต์โดยอยู่ใน
 ความบำรุงของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส และมกุฎราชกุมาร (ถัดจากจดหมายเหตุ ภาวะ
 เคอเฟรางซ์ ประจำวันที่ ๓ เดือนพฤษภาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐)

การแลวงอยู่ใด ๒ กองทหารฝรั่งเศสจะไม่สาบาลตัวต่อพระเจ้ากรุงสยามอย่างใด นอกจากจะสาบาลว่าจะได้ทำการฉลองพระองค์โดยสุจริตเหมือนกบฏตนทำการฉลองพระเดชพระคุณพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส เพื่อทำการต่อสู้ราชศัตรูทั้งสองฝ่ายเท่านั้น ๓ จะไต่ลงมือก่อนข้อมทบ่างกอกโดยทันที ๑ ข้อม ๗ นิ้ว ต้องมีข้อมเล็กทนมทั้ง ๕ มม และสิ่งของสำหรับสร้างข้อมนี้ พระเจ้ากรุงสยามจะไต่ทรงจัดหาให้ทั้งสิ้น

ฝ่ายพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ไต่ทรงตอบพระราชสาสนของสมเด็จพระนารายณ์โดยทรงจัดผู้ชายไปถวาย ๕๐ คน ผู้ชายเหล่านั้นไต่เลือกคัดแต่เฉพาะผู้ที่มีตระกูล สำหรับให้เป็นทหารรักษาพระองค์ตามพระราชประสงค์ของสมเด็จพระนารายณ์ คน ๕๐ คนนี้มาทหารเป็นผู้บังคับการผู้ ๑ ซึ่งเป็นคนที่มีชื่อเสียงมาก ชื่อว่า มาควิศเตรานยี มาควิศเตรานยีผู้นั้นเมื่อไปลงเมืองไทยแล้ว จะต้องทำหน้าที่ประจำอยู่ในราชสำนักไทย เพราะฉะนั้นพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงทรงมอบให้มาควิศเตรานยีไปเป็นธุระในกิจทั้งปวงที่เกี่ยวด้วยการสาสนาอย่าง ๑ ให้เป็นธุระตรวจตราความทุกข์สุขของกองทัพฝรั่งเศสอย่าง ๑ และให้ช่วยเหลือออกหนนการของบริษัทรฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียด้วยอีกอย่าง ๑ นอกจากการที่ มาควิศเตรานยีไต่รับตำแหน่งหน้าที่เป็นผู้บังคับการทหารรักษาพระองค์ของสมเด็จพระเจ้ากรุงสยามนั้น พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสยังไต่ทรงตั้งให้เป็นนายตรวจใหญ่ สำหรับตรวจกองทัพฝรั่งเศสในประเทศสยามด้วยอีกตำแหน่ง ๑

เหตุที่พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ไต่ทรงเลือกมาควิศเตรานยีนั้น ก็เพราะท่านผู้นั้นเป็นคนฉลาด เป็นคนที่มีนิสัยสุจริต มีความชำนาญชำชองใน

การต่างๆ มาก ความประพฤติก็เรียบร้อย ทั้งเป็นคนที่เคยรับราชการ
ทางฝ่ายทหารมากด้วย หน้าที่ของมาควิคเตรานียในตำแหน่งนาย
ตรวจใหญ่นั้นมีหลายอย่าง คือ ๑ รับคำฟ้อง พิจารณาคดีอาญาและ
ลงโทษผู้กระทำผิด ๒ เป็นผู้ออกข้อบังคับสำหรับระเบียบทหารและ
สำหรับการลาดตระเวน ๓ ตรวจตราการบังคับบัญชาฝ่ายทหารและ
คอยดูให้การทั้งปวงได้เป็นไปตามหนังสือสัญญาทุกประการ ๔ เป็นผู้
สั่งจ่ายเงินค่าใช้สอย และใส่หุ้ยต่างๆ ๕ เป็นผู้กำกับและตรวจ
ตรวจงบประมาณและบัญชีต่าง ๆ ๖ เป็นธุระช่วยออกหนนการค้าขาย
ของบริษัท ข้อเหล่านี้เป็นหน้าที่ที่นายตรวจใหญ่จะต้องทำทั้งสิ้น แต่
ในเวลาเข้าประชุมจะต้องยอมให้มองซีเออร์เคฟาซ์ออกหน้า

การที่ทรงนึกโดยเข้าใจว่าพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทรงพระราชดำริห์
จะเอาประเทศสยามเป็นเมืองขึ้นแก่ฝรั่งเศสนั้น คงจะเป็น การที่ สำเร็จ
เพราะเหตุว่าเป็นเรื่องที่ฟอลคอนรูเห็นเป็นใจและสมเด็จพระนารายณ์ก็ทรง
ยอมอยู่แล้ว แต่นั่นแหละการที่ว่าสมเด็จพระนารายณ์ทรงยอมนั้นจะ
เป็นด้วยไม่ทรงรู้สึกความจริง หรือจะทรงแกล้งทำเป็นไม่รู้สึก
ทราบไม่ได้ แต่เมื่อพิจารณาเหตุอื่น ๆ แล้วก็น่าจะเป็นการสำเร็จได้จริง
เพราะเหตุว่าตนทางที่จะเข้าไปในประเทศสยาม คือ ขางกอกและเมือง
มริทก็อยู่ในความปกครองของฝรั่งเศส กองทหารที่มองซีเออร์เคฟาซ์
เป็นผู้บังคับการก็ทำให้พวกไทยที่ไม่พอใจครั้นคร้ามอยู่ ทั้งขัดหนทาง
มิให้ข้าศึกต่างประเทศเข้ามาทางแม่น้ำเจ้าพระยาได้ด้วย ฝ่ายมาควิค
เตรานียแล้ว ก็ประจำอยู่ในราชสำนักไทยเท่ากับเป็นเจ้าของพระราชวัง

และองค์พระเจ้าแผ่นดินก็เท่ากับอยู่ในกำมือ เพราะเป็นผู้มีหน้าทรรักษา
พระองค์อยู่แล้ว เพราะฉะนั้นการที่มาควิศเตรานยี่เป็นทั้งผู้บังคับทหาร
ที่ปกครองราชการ และผู้พิพากษาใหญ่อันมีหน้าที่ทั้งฝ่ายทหารและ
พลเรือนรวมอยู่ในคน ๆ เดียว จึงเป็นโอกาสอันดีให้มาควิศเตรานยี่
ทำกิจการภายนอกจนกลายเป็นว่าอันนบทยและซอสัตย์ แต่ความจริงต้อง
ให้มาควิศเตรานยี่จัดการให้ประเทศสยามได้เป็นเมืองขึ้นของฝรั่งเศสให้
จงได้โดยใช้นามว่าเป็นพระราชไมตรี แต่เมื่อภายหลังพระเจ้าแผ่นดิน
สยามได้เกิดรำพระองค์ขึ้นเมื่อใด ก็ให้ใช้กำลังบังคับให้ไทยได้อยู่ใน
อำนาจพระเจ้าแผ่นดินผู้ทรงอำนาจภาพฝ่ายทิศตะวันตกให้จงได้

ในเรื่องนี้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระราชดำริห์อย่างไร และมี
พระราชประสงค์ประการใด ก็อาจจะเห็นได้โดยชัดเจนในคำสั่งอันยืดยาว
และเด็ดขาด ที่ได้ทรงส่งไปยังผู้แทนของพระองค์ในเมืองไทย พระ
ราชดำริห์ของพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ในเรื่องนี้จะมียังไรก็เห็นได้ชัด ถึง
จะทรงกล่าวถึงข้อวิพากษ์อันเป็นสิ่งที่ไม่น่าจะเป็นได้ ก็คงจะพอเข้าใจ
ในพระราชดำริห์ได้ เพราะถึงจะพูดอย่างไรผลที่สุดก็ลงรอยอยู่นั่นเอง
คือ จะต้องจัดการให้ศาสนาคริสต์เคียนได้แพร่หลายอย่าง ๑ และจัด
การให้การค้าขายได้เจริญกว้างขวางออกไปอีกอย่าง ๑ แต่วิธีที่จะให้
จัดการในคราวนี้ใหญ่โตกว่าเก่าเท่านั้นเอง ฝ่ายรัฐบาลฝรั่งเศสก็ได้
รู้สึกแล้วว่าที่ใดพยายามจัดการมาแต่ก่อน ๆ ไม่เพียงพอเสียแล้ว
และได้เห็นล่วงหน้าว่าการที่ส่งทูตไปอื่นไม่เป็นแก่นสารอย่างใดจะมีผล
สักเพียงไร เพราะฉะนั้นคำสั่งถึงมองซีเออร์เคฟาชจึงเป็นข้อความอย่าง
เด็ดขาดว่า

“ถ้าแม้ว่าพระเจ้ากรุงสยามจะทรงรู้พระองค์หรือข้าราชการไทยได้
 คึกการประทุษร้ายจนถึงกับพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงเปลี่ยนความ
 คិតในเรื่องฝรั่งเศสแล้ว และถ้าพระเจ้ากรุงสยามได้ทรงสั่งให้
 ทำการอย่างใด ๆ อันจะเป็นข้อเสียหายแก่คนแก่ราชการของพระ
 เจ้ากรุงฝรั่งเศส และอาจจะเป็นอันตรายแก่กองทัพประจำ
 อยุทธยาบกอกและเมืองมริคแล้ว พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจึงมีพระ
 ราชโองการสั่งไว้ ให้มองซีเออร์เคฟาซใช้กำลังทหารยกยอก
 และเมืองมริคไว้ให้จงได้ และให้มองซีเออร์เคฟาซยดส์ช่วยสา
 อากรและไร่นาในบางกอก เพื่อเป็นกำลังสำหรับเลี้ยงดูกองทัพ
 และให้มองซีเออร์เคฟาซไปยึดข้อมเมืองตลาตขวัญ และยึด
 เมืองเพชร์บุรีไว้ และให้มองซีเออร์เคฟาซทำการใดทุกอย่าง
 ตามแต่จะเห็นควร เพื่อให้ไทยเข้าหาเมืองซีเออร์เคฟาซและให้
 ไทยยอมอยู่ในอำนาจของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสให้จงได้”

ในคำสั่งที่มอบไว้ให้แก่มองซีเออร์เคฟาซนั้นก็ได้กล่าวไว้ว่า เป็น
 อันรู้ตัวกันแล้วว่าความประพฤติของมองซีเออร์คอนซตันซ์ได้ทำให้ไทย
 ไม่พอใจมาก และข้าราชการไทยก็มีความอหิวาตคอนซตันซ์ ยิงนัก
 เพราะคอนซตันซ์ได้ โอนเอาพระหทัยของพระเจ้ากรุงสยามให้อยู่ในบังคับ
 ของตัวอย่างเต็มที่แล้ว เพราะฉะนั้นถ้าหากว่าจะมีผู้ใด จะคิดอ่าน
 ทำลายคอนซตันซ์หรือคิดอ่านจะชิงอำนาจของคอนซตันซ์แล้ว ให้บรรดา
 นายทหารฝรั่งเศสช่วยเหลือคอนซตันซ์ทุกประการ และถ้าเป็นเรื่อง
 จำเป็นแล้ว ก็ให้นายทหารฝรั่งเศสจัดหาทัพให้คอนซตันซ์ได้ พกพง
 อาศรัยจนกว่าการจลาจลทั้งปวงจะไต่สงบลง

แต่ในคำสั่งนี้ได้อำนาจการล่องหนอันสำคัญยิ่งกว่าเรื่องนโปเลียนและ
เป็นเรื่องราวที่จะเป็นไต่ คือในเรื่องที่สมเด็จพระนารายณ์จะเสด็จสวรรคต
เพราะพระองค์ทรงพระชรา และทรงพระประชวรอยู่เสมอ ๆ จึงคาด
ได้ว่าพระชนม์คงจะไม่ยืนยาวไปเท่าไรนัก ถ้าหากว่าสมเด็จพระนารายณ์
ได้เสด็จสวรรคตจริงดังคาดแล้ว

“มองซิเออร์ คอนซตันซ์ ก็ได้อำนาจขอลงความอันกระทำให้พระ
เจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงหวังพระไทยว่า มองซิเออร์คอนซตันซ์คงจะ
จัดการหาโอกาสให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ทรงจัดประเทศสยาม
ได้ตามความพอใจพระไทย คือจะให้คงเป็นประเทศที่มีรัฐบาล
ปกครองตัวเอง หรือจะยกประเทศสยามให้ผู้นิโคไล ๓ ปกครอง
แล้วแต่จะทรงเห็นว่าผู้นิโคไลเป็นผู้ที่สมควรจะจัดการบ้านเมืองให้เข้า
รูปที่พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทรงพระราชดำริไว้ทุกประการ ”

พระราชดำรินั้นจะได้ออกให้มองซิเออร์ฟอลคอนทราย และ
มองซิเออร์เตฟาซก็ขมาควิศเวรานยี ก็จะได้ตั้งให้ฟอลคอนคงได้
รับตำแหน่งและหน้าที่ตามที่เคยได้ทำอยู่ในเมืองไทยมาแต่เดิม

ถ้าหากว่าตัวมองซิเออร์คอนซตันซ์เองจะตายลง จะทำอย่างไรเล่า
ถ้าเช่นนั้นให้มองซิเออร์เตฟาซไปยึดเมืองเพชรบุรี และยึดขอมเมือง
ตลาดขวัญ ไว้เพื่อคอยขยอกกันล่านามให้เรือต่างประเทศเข้ามาได้เป็น
อันขาด เมื่อความคิดของฝรั่งเศสเป็นอยู่ดังกล่าวนั้นแล้ว ก็จำเป็นต้อง
อยู่เองที่จะต้องระวังการรอดตัว เพราะฉะนั้นจะต้องคอยตรวจตราดูแล

ความประพฤติของมองซีเออร์คอนชตันซ์ให้ฉนวนก็ เพราะมองซีเออร์
คอนชตันซ์ ก็อาจจะชิงราชสมบัติเอาเสียเองก็ได้ ถ้าแม้ว่าไทยกับ
ฝรั่งเศสได้เกิดขาดหมางถึงกับแตกร้างกัน ก็ให้ฝรั่งเศสคิดอ่านจับ
เจ้านายและข้าราชการผู้ใหญ่ไว้เป็นประกัน และให้เจ้านายและข้
ราชการที่จับไว้ได้นั้น เป็นผู้รับผิดชอบในเหตุร้ายต่าง ๆ อันจะเกิดขึ้น
ในเวลาที่เป็นกลางล่อยนั้น

ส่วนมองซีเออร์คยรองผู้เป็นเจ้าเมืองเมืองมริคินัน ก็ได้รับคำสั่ง
อันมีข้อความคล้ายคลึงกับคำสั่งถึงมองซีเออร์เคเฟาซ์ และเสนาบดี
ทหารเรือ (Secrétaire d'état de la marine) ก็เข้าใจแยกข้อความ
ต่าง ๆ ทราบได้ถึงความจริงมีอยู่เพียงไหน ทว่าก็ได้ตรวจข้อความ
เท็จที่ฟอลคอนได้บอกมา คำแข็งของขาดหลวงตาชาติ คำกล่าวหา
ของมองซีเออร์เคอลาลูแบร์ ความผิดของมองซีเออร์เคเฟาซ์ ตลอดจน
คำกล่าวหาอันเคลือบคลุมของมองซีเออร์เวเรต์ผู้แทนบริษัท เสนาบดี
ฝรั่งเศสจึงได้คำกว่านานไปข้อขาดหมางเหล่านี้คงจะสงบไปเอง และ
ได้มีคำสั่งมุ่งสำหรับให้ผู้ผิดใดกลับมาทำการตามหน้าที่ของตน ทั้งที่
สั่งผู้บังคับการออกไปใหม่อีกคน ๑ นั้น ก็เพื่อประสงค์จะได้ทำการทคค
จะเอาประเทศสยามชนกับฝรั่งเศสนั้นได้เป็นการสำเร็จ

แต่การที่เสนาบดีฝรั่งเศสได้ระไวระวังรอบตัวเช่นนั้นก็เป็นความเห็นชอบ
เปล่า ความหวังของฝรั่งเศสก็ต้องล้มละลายไปทวยเกิดมีเหตุร้ายขึ้น
เพราะในเวลาที่ทำนราชทูตตาชาติได้ ขุนจากเรือที่เมืองเบรสตันนั้น ก็ได้

เกิดขบถขึ้นในเมืองไทย ซึ่งโคลยลังทรวพยัสมยัตของคอนซตันซและ
ล้างอำนาจของพระเจ้าหลุยที่ ๑๔ ในเมืองไทยลงไปพร้อมกัน

๑๓

พงศาวดารในเรื่องที่เกิดขบถขึ้นในเมืองไทย เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๘
(พ.ศ. ๒๒๓๑) ซึ่งเป็นขบถเกิดขบถในเมืองอังกฤษนั้น เป็นเรื่องที่ได้
เล่ากันมาหลายครั้งหลายหนแล้ว จึงไม่จำเป็นจะต้องกล่าวโดยยืดยาว
ในทันที เพราะฉะนั้นในสมุทเล่มนี้เราจะได้กล่าวแต่เฉพาะเหตุที่สำคัญ ๆ
และข้อใดที่ต่างพงศาวดารเรื่องเมืองไทย ได้แต่งไว้ โดยกล่าวความ
ไม่ตรงกับความจริง หรือที่ผิดเพี้ยนไปนั้นเราจะได้แก้ไขเป็นบางแห่ง
ให้ตรงกับความเป็นจริง โดยได้ตรวจสอบกับจดหมายเหตุต่าง ๆ
อันได้รักษาไว้ในหอสมุดของกอลดนี อีกประการ ๑ ถ้าจะยกเว้นไม่
กล่าวถึงเรื่องทีกองทหารรายฝรั่งเสสต้องสู้รบกับไทยแล้ว การขบถ
ในเมืองไทยคราวนี้ ก็ไม่ผิดแปลกกับการขบถทั้งหลายซึ่งเคยมีในฝ่าย
ทิศตะวันออกเลย เพราะอะไร ๆ ก็เหมือนกันทั้งสิ้น คือการชิงราช
สมบัติ การปล้นสดมภ์ วิวาทพยัสมยัต การลงโทษด้วยจารีคนครบาล
การฆ่าฟันกันล้มตาย การเปลี่ยนผู้ปกครอง คือคนเก่าก็คร่ำหวอง
อำนาจ คนใหม่ก็คร่ำหวองอำนาจ การเหล่านี้ก็เหมือนกันทุกคราว
ที่เกิดขบถ และการขบถในเมืองไทยในครั้งนี้ ก็มีสิ่งเหล่านี้เหมือนกัน

ในเวลานั้นมีข้าราชการคน ๓ ซึ่งเป็นคนโปรดของพระนารายณ์ มี
 ยศถึงออกพระ ซึ่งขาดหลวงเลอบงผู้ใดเห็นการชบถด้วยตาของตัวเอง
 และเป็นคนรักอันสนิทของฟอลคอนกล่าวว่ “ เป็นคนที่มีชาติกำเนิด
 สมควรที่จะแจวเรือยิ่งกว่าที่จะครองราชสมบัติ ” การที่ข้าราชการผู้นั้น
 ใ้รับยศและตำแหน่งสูงถึงเพียงนี้ ก็ประกอบด้วยความเคราะห์ดี
 และความฉลาดเฉลียวของตัวด้วย มารดาของข้าราชการผู้นั้นได้เคย
 เป็นพระนมของสมเด็จพระนารายณ์ และตัวของตัวเองก็ได้อยู่ในพระ
 ราชวัง ได้ทำการประจบประแจงหลายพันอย่าง สมเด็จพระนารายณ์
 จึงได้โปรดปรานนัก จนถึงกับห่างพระองค์ไปไม่ได้ ข้าราชการผู้นั้น
 มีชื่อว่า พระเพทราชา

เวลานั้นสมเด็จพระนารายณ์มีพระราชอนุชาสองพระองค์ พระราช
 อนุชาทั้งสองพระองค์นี้โตขึ้นมาในวังใหญ่โตสูงอยู่เสมอ ทั้งความประพฤติ
 ก็เลวทรามอย่างที่สุด แต่พระเพทราชาทราบดีในความคิดอันทุจริตของ
 พระอนุชาทั้งสองนี้ จึงได้กราบทูลยุให้สมเด็จพระนารายณ์ จนสมเด็จพระ
 นารายณ์ทรงเกลียดชังพระอนุชา จึงได้มีรับสั่งให้เอาสมเด็จพระ
 อนุชามาลงพระราชอาญา และให้จำขังเสีย ที่สมเด็จพระนารายณ์ได้

๑ ตามคำอธิบายของมองซิเออร์ลาตแบร์ ชื่อนี้เป็นชื่อของไทย ออกพระ
 พิพิธราชา ซึ่งเรียกกันผิดว่า เพทราชานั้น เป็นผู้กำกับควบคุมบังคับบัญชากรมช้างและ
 กรมม้า ตำแหน่งนี้เป็นตำแหน่งสูงสุดในเมืองไทย เพราะถือกันว่าช้างเป็นพาหนะ
 อย่างสำคัญที่สุดในเมืองไทย

ทรงลงพระราชอาญาอย่างร้ายแรงแก่พระอนุชาเช่นนี้ จึงทำให้พระอนุชา
 องค์ ๑ พระสตีพันเพอน อีกองค์ ๑ ก็ประจวบเป็นอำมพาคด้วยก็จะเป็น
 ไปได้ แต่จะอย่างไรก็ตามเมื่อพระอนุชาของสมเด็จพระนารายณ์ต้องรับ
 พระราชอาญาจำขังทั้ง ๒ องค์เช่นนี้แล้ว พระเพทราชาที่หมกตกลัวเกรง
 จึงได้ดำริทำการที่จะสวมพระมหามงกุฎเสียเอง ในเวลาที่สมเด็จพระ
 นารายณ์จะไต่เสด็จสวรรคตไปแล้ว พระเพทราชาเป็นคนกล้าหาญ
 ไม่กลัวภัย รูปร่างหน้าตาดี เป็นคนใจเร็ว เมื่ออายุ ๕๕ ก็ยังมีกำลัง
 วังชาเท่ากับเมื่อยหนุ่มอยู่ เป็นคนช่างพูด เมื่อคิดการอย่างไรก็คิดอย่าง
 กล้าหาญของอาชญาไม่ขวิสุทธิ และไม่จริงต่อใครแต่กระทำกิริยาและ
 ใช้วาจาให้คนลุ่มหลง เมื่อลักษณะของพระเพทราชามีดังนี้ จึงกระทำ
 ให้สมเด็จพระนารายณ์ไปรคปรานนัก และส่วนคนไทยทั่วไปก็มีความ
 รักใคร่นับถือพระเพทราชามาก การที่คอนชัตนตินฟอลคอนมีอำนาจ
 และมีคนเชอถอมมากนั้น หาเป็นการเสียหายต่อพระเพทราชาอย่างไรไม่
 ทั้งสองคนก็คปรองคองกันดี ถ้าดูภายนอกก็ดูเหมือนจะรู้ถึงกัน แต่
 ความจริงคนชาติกรีกก็คิดพยายามอยู่เสมอที่จะชิงหน้าที่ของพระเพท
 ราชา และฝ่ายพระเพทราชาที่คอยหาโอกาสที่จะทำลายฟอลคอนให้จงได้
 โอกาสอันนี้ได้มีขึ้นเมื่อปี ค.ศ. ๓๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) เมื่อราชทูต
 ฝรั่งเศสเสลาบลูแบร์ และเซเบเรต์ได้กลับจากเมืองไทยไปแล้ว เพราะใน
 เวลานั้นสมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งได้ครองราชสมบัติมาได้ถึง ๓๑ ปีแล้ว

ก็ทรงพระชราทั้งประชวรพระโรคหืด และพระยบผาสะกฬการด้วย จึง
เป็นอันหมดพระกำลังที่จะออกว่าราชการแผ่นดินได้ ต้องประทับอยู่แต่
ในพระที่ เพราะฉะนั้นจึงโปรดให้ข้าราชการผู้ที่ทรงไว้พระไทยได้ว่า
ราชการแผ่นดินแทนพระองค์ต่อไป

ครั้นเรือฝรั่งเคลื่อนไ้ออกจากเมืองไทยไปแล้ว การขบถที่ไ้เกิดขึ้น
หมายกันไว้อย่างเจียบ ๆ จึงเป็นโอกาสอันดีที่จะทำการไ้ถนัด ซื่ออ้าง
ที่พระเพทราชาชกชนมาอ้างสำหรับคิดการขบถคราวนม่อยู่หลายข้อคือ ๑
กองทัพฝรั่งเคลื่อนไ้มาขยทางนอกไว้แล้ว ๒ การกตข่มเหงของพวก
ชาวต่างประเทศ ๓ การทะเลาะเถยานอันเกินกว่าเหตุของพวกนักพรตที่
คิดการของศาสนา ๔ ความหยิ่งเย่อและการกตข่มเหงของพลคอน เพราะ
พลคอนไ้เชื่อใจเป็นแน่แล้ว ว่าการที่คิดไว้คงจะเป็นการสำเร็จ
จึงมีไ้ระวังตัวเลย ข้อเหล่านี้เป็นเรื่องที่จะช่วยให้พระเพทราชาไ้ทำ
การโดยสะดวกชนมาก วิถีที่พระเพทราชาใช้สำหรับเกลี้ยกล่อมคนนั้น
ก็โดยใช้ข้อบายต่าง ๆ และใช้วิธีหลอกลวงกล่าวคำเท็จบ้าง หากความ
ร้ายไ้คนอนบ่าง ขนยานบ่าง กตข่มเหงคนกลบว้าง สิ่งเหล่านี้เป็นการ
กระทำไ้ให้พระเพทราชาม่พรรคพวกเป็นอันมาก

ในครั้งนั้นมีข้าราชการหนุ่มอยู่คน ๑ ซึ่งสมเด็จพระนารายณ์ทรง
โปรดปรานรักใคร่เป็นอันมาก ทรงเลี้ยงคไ้ให้อยู่ใกล้ชิดพระองค์อยู่เสมอ
และมีบางเสียงกล่าวว่าข้าราชการหนุ่มผู้นสมเด็จพระนารายณ์ทรงเลี้ยง
เป็นพระราชาษุ์บุญธรรม ข้าราชการหนุ่มผู้นมีนามว่า ออกพระยบ

หรือหม่อมขี้ต (Morapit) ฝ่ายพระเพทราชาเห็นว่าพระขรรค์สมควร
 จะเกลี้ยกล่อมไว้เพื่อช่วยในการประทัมร้ายที่พระเพทราชาได้คิดไว้ พระ
 เพทราชาจึงได้เข้าหาพระขรรค์ ได้ปรึกษาหารือบ่อยปะกันหลายครั้ง แต่
 จะปรึกษากันว่ากระไรนั้นไม่มีใครทราบ ลงท้ายที่สุดพระเพทราชาได้
 สบายลต่อพระขรรค์ว่า ถ้าพระขรรค์ช่วยทำลายฟอลคอน และพวกชาวต่าง
 ประเทศแล้ว พระเพทราชาจะไ้มอบราชสมบัติให้พระขรรค์ครองต่อไป
 ฝ่ายพระขรรค์ไตร่ตรองค้ำสัญญาของพระเพทราชาดังนี้ ก็มีความขบคยนึก
 ปลื้มใจอย่างที่สุด จึงได้รับสัญญาจะช่วยพระเพทราชาเป็นขบคยต่อไป
 และได้รับเป็นอรรจะเป็นผู้เผ่า ส้มเค็จ พระนารายณ์ทั้ง กลาง คน กลางวัน
 มิให้ผู้หนึ่งผู้ใดได้เข้าไปเฝ้าเลยจนคนเดียว แล้วพระขรรค์ได้เชิญพระ
 ราชสัญญากรมามอบไว้กับพระเพทราชา ๆ จึงได้ใช้พระราชสัญญากรมนั้น
 สำหรับสั่งเสียบการงาน และกระทำให้ชาวอินเ้ทั้งต่าง ๆ ได้แพร่หลาย
 ออกไปทั่วพระราชอาณาจักร

ในประเทศสยามบุคคลจำพวกที่มคณนิยมนับถือมากที่สุด ก็คือ
 คณะพระสงฆ์ พระสงฆ์เหล่านี้ ได้รับความยกเว้นทุกอย่าง ภาษีอากร
 ก็ไม่ต้องเสียอย่างใด การกระเถกที่ทั้งปวงก็ไม่ต้องถูกเกณฑ์ สิ่ง
 ส้อยแต่ในอารามอาหารการบริษัประทานก็ใคร่ช่วยคนให้ทาน เพราะพระ
 สงฆ์เหล่านี้ต้องไปเที่ยวขอทานตามบ้านทุก ๆ บ้าน บรรดาชาวสยาม
 ไม่ว่าคนตระกูลสูงหรือไพร่เลย มีความนิยมนับถือพระสงฆ์เหล่านี้เป็น
 อันมาก เพราะถอกันว่าพระสงฆ์เป็นเทือกขี้ล้ามนมีศีลสำหรับมาแสดง
 พุทธโอวาท พระเพทราชาได้เคยครองผ้าเหลืองมาแล้ว และได้เคย

บวชเป็นพระสงฆ์อยู่หลายเดือน จึงได้ไปเที่ยวเกลี้ยกล่อมหัวหน้า
 ของสงฆ์ ซึ่งเรียกกันว่า สังฆราช โดยไปยแหย่ให้พวกสงฆ์มีความ
 ฤษยาพวกมีชนนารีคือไปเที่ยวพูดว่า พวกมีชนนารีโรมันคารอลิกได้
 ไปเที่ยวกระจ่ายอยู่ทั่วพระราชอาณาจักรแล้ว แล้วไปสั่งสอนศาสนา
 คริสต์เคียนอย่างเข้คเฉย ไม่ช้าพวกมีชนนารีคงจะได้ทำลายวัดวาอาราม
 ลงทั้งหมด และพทธศาสนาก็จะต้องสาบสูญไป เพราะตนพวกมีชน
 นารีไม่ได้ เมื่อคณะพระสงฆ์ได้ยื่นได้ฟังพระเพทราชาอธิบายดังนี้ ก็
 ตกใจจนตัวสั่น เพราะถ้าพวกมีชนนารีได้ทำลายพระพทธศาสนาจริง
 อย่างว่าแล้ว พวกพระสงฆ์ก็จะขาดสิทธิ์ที่เคยมีอยู่ ราษฎรพลเมืองก็
 คงจะหมดหนทางที่จะช่วยได้ ผลที่สุดพระสงฆ์เหล่านั้นก็ต้องไปขุดดิน
 ฝังศพหรือจะต้องไปแจวเรือสำหรับเลี้ยงอาชีวะต่อไป

ฝ่ายขุนนางข้าราชการที่เป็นคนตระกูลสูง ๆ มิได้ริบความเชื่อเพอ
 จากคอนซตันซ์ และคอนซตันซ์ก็ได้คิดเอาใจพวกนี้ไว้เลย จึงมี
 ความฤษยาในการที่คอนซตันซ์มีอำนาจมากนัก ก็เห็นชอบด้วยในการ
 ที่จะเกิดขบถขึ้นครั้งนั้น เพราะตัวไม่มีผลเสียอะไรเลย ทั่วยพระเจ้า
 แผ่นดินมิได้มีหมายหมายการงานใหญ่ ๆ ให้พวกนี้ทำงานอย่างเคียว แต่
 ได้พระราชทานงานใหญ่ ๆ ให้พวกชาวต่างประเทศทำเสียหมด เพราะ
 ฉะนั้นถ้าทำลายคนชาติกรีกลงเสียได้แล้ว พวกขุนนางข้าราชการ
 เหล่านี้ กลับจะได้เปรียบมีผลดีกว่าเก่าเสียอีก เพราะคนชาติกรีก
 คณนคิตแต่จะหาอำนาจใส่ตัว เพื่อจะให้ขุนนางข้าราชการเหล่านั้นต้อง
 เป็นผู้น้อยอยู่เสมอ จึงได้เอาลูกบุญแกของประเทศสยามยกให้แก่
 ศัตรูองน

แต่บรรดาผู้ที่แต่งพงศาวดารในเรื่องขบถในเมืองไทยคราวนี้ มีใคร
 ใดกล่าวถึงพวกผู้แทนบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียน และพวกมิชชันนารี
 ซึ่งได้มีการเกี่ยวข้องกับคราวขบถมากเหมือนกัน ทั้งฝรั่งเศสซึ่ง
 มองซิเออร์เวเรต์เป็นผู้จัดการอยู่นั้น เช่นช่องสำหรับคิดอ่านการประทุษ
 ร้ายต่อพลคอนมิไตซ์ชาติเลย พลคอนมิไตซ์ที่มีความเกรงผู้แทน
 บริษัทคนนั้น ซึ่งมีความอาฆาตพยาบาทและเป็นคนมักได้ จึงเป็นเหตุ
 ทำให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงขอร้องให้มองซิเออร์เซเบเรต์ส่งคนใหม่มา
 แทนมองซิเออร์เวเรต์คนนั้นต่อไป แต่ฝ่ายพระเพทราชาเห็นว่ามองซิเออร์
 เวเรต์เป็นเครื่องม้ออย่างใดคนหนึ่ง สำหรับเป็นผู้นำชาวต่างชาติต่าง ๆ
 ไปเล้าล่อให้พวกในค่ายฝรั่งเศสได้แตกราวกันตนเอง คือ

กรุงศรีอยุธยาเป็นเมืองซึ่งอยู่กลางทาง ในระหว่างเมืองลพบุรี
 และบางกอก เพราะฉะนั้นเมื่อพระเพทราชาได้ออกข่าวอันเท็จอย่างใด
 ชำวานั้นจะได้ออกออกจากเมืองลพบุรีก่อน แล้วคงลี้ลอลลอลงไปถึง
 ทททกองทหารฝรั่งเศสประจำอยู่ แต่ก่อนที่ชำนันจะลี้ไปถึงบางกอก
 จะต้องผ่านทั้งฝรั่งเศสที่กรุงศรีอยุธยาก่อน ในคอนนั้นผู้แทนของบริษัท
 จะได้แก้ไขเพิ่มเติมข้อความให้เป็นเรื่องใหญ่ไปอีก แล้วแต่ความต้อง
 การของพระเพทราชา การที่พระเพทราชากับมองซิเออร์เวเรต์สมัครเป็น
 ใจกันเช่นนั้น มองซิเออร์เดอล็อนผู้เป็นสังฆราชเคอโรโซลลี ก็หา
 ได้คิดคำนึงอย่างใดไม่ และการที่เข้เข้าไปได้ถึงเพียงนี้ ก็เป็นสิ่งที่
 ทำให้อำนาจของฝรั่งเศสลดทอนน้อยถอยลงไ้มาก ฝ่ายมองซิเออร์
 เดอลาโน ผู้เป็นสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศ ก็นับว่าผิด เพราะนิ่งเฉย

มิได้พูดว่ากล่าวอย่างใดเลย ในเรื่องนี้ก็เชื่อได้เป็นแน่ว่า ทำ
 อย่างไร ๆ พวกซอลันตาก็คงจะไม่นิ่ง แต่คงจะเป็นใจช่วยด้วย เพราะ
 การขบถคราวนี้เป็นเรื่องที่เกิดขึ้นแก่แก่น และหาประโยชน์ส่วนตัว
 โดยมาก พวกซอลันตาก็ยังมีบุญญาสิทธิ์อยู่กาลล่วงหน้า คงจะต้อง
 ฉวยโอกาสอันนี้ สำหรับที่จะโค่นล้มสิ่งทศกัศพลีไปแล้ว หัวหน้า
 ของห้างซอลันตาก็ได้ลอบไปพบกับพระเพทราชาหลายครั้ง และ
 ได้แนะนำให้พระเพทราชาเอายาพิศม์ถวายสมเด็จพระนารายณ์ ให้ลัก
 เอาพระราชลัญจกรมาไว้เสีย ให้รวบรวมกำลังทหารไว้อย่างเงียบ ๆ
 ให้คิดอ่านล่อเอาพวกฝรั่งเศสออกไปให้พ้นจากกอกและเมืองมริค และ
 เมื่อพวกฝรั่งเศสได้ออกจากกอกและมริคแล้ว ก็ให้คิดอ่านฆ่า
 เสียให้หมด

ฝ่ายคอนซตันซ์ฟอลคอนนั้น เป็นคนที่สอคล้องรอบรู้การงานทั่วไป
 ก็ทราบแต่ชั้นต้นในเรื่องที่มเด็จพระขบถคราวนี้แล้ว ถึงแม้ว่ากองทัพ
 ฝรั่งเศสได้แบ่งพลทหารให้มองซีเออร์ คุมไปรักษาเมืองมริคถึง
 สองกองร้อยก็จริงอยู่ แต่ฟอลคอนก็ยังเชื่อใจอยู่เสมอว่าทำอย่างไร ๆ
 ก็คงจะปราบพวกขบถได้โดยเร็ว เพราะมองซีเออร์เคฟาชและมอง
 ซีเอเคอโบซังเป็นพวกเดียวกับตัวคงจะช่วยเป็นแน่ และฟอลคอนมิได้
 สงสัยเลย ในความจงรักภักดีและในความระไวระวัง ของมองซีเออร์
 เคฟาชและมองซีเออร์เคอโบซัง

ฝ่ายพระเพทราชาที่คิดอยากจะทำลายล้มเอาฟอลคอนเป็นพรรค
 พวก และได้ใช้ชู้ขายอย่างเดียวกับที่พูดไว้กับพระบย ก็คิดว่า จะยอม

ยกราชสมบัติให้แก่ฟอลคอนต่อไป แต่คนชาติกรีกหาได้ยอมถกหลอก
 เองง่าย ๆ ไม่ จึงได้คิดอ่านแก้ขบายของพระเพทราชา คือ ในเรื่องนี้
 ฟอลคอนคอยระวังนัก มิได้ถวายทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบ
 ทั่วแวงเลย ทว่าเกรงว่าสมเด็จพระนารายณ์จะทรงส่งไสยควัว แต่ได้
 พยายามที่จะทำให้สมเด็จพระนารายณ์เสด็จออกขุนนางให้อาณาประช
 ราษฎรทราบทั่วไป ว่าข้าพเจ้าที่สมเด็จพระนารายณ์ได้เสด็จสวรรคต
 เสียแล้วนั้น เป็นข้าพเจ้าที่ห้ามมิลอบอย่างใดไม่ ในคราวนั้นเองฟอลคอน
 ก็ได้เรียกมองซิเออร์เดฟาซ์ ซึ่งอยู่ที่บางกอกให้รีบขึ้นไปยังเมืองลพบุรี
 ผู้บังคับการทหารฝรั่งเศสก็ได้รีบไปยังเมืองลพบุรีตามคำสั่ง ฟอลคอน
 จึงได้เล่าเหตุการณ์ทั้งปวงให้มองซิเออร์เดฟาซ์ฟังตลอดเรื่อง และได้
 ชี้แจงให้เดฟาซ์ทราบว่า สมเด็จพระนารายณ์จะว่าราชการงานเมืองไม่ได้
 แล้ว สมเด็จพระอนุชาทั้งสองก็ถูกกักขังแล้ว ขุนนางข้าราชการและ
 พระสงฆ์ภิกษุรวมกันเป็นพรรคพวกหมดแล้ว เพราะฉะนั้นถ้าไม่รีบปราย
 การขบถอื่นจะเกิดในคราวนี้แล้ว พวกฝรั่งเศสทั้งปวงก็เป็นอันต้อง
 หนีหายล้มตายกันหมด มองซิเออร์เดฟาซ์ได้ฟังคำอธิบายของฟอลคอน
 ก็ยินดีนักที่จะได้มีโอกาสแสดงความจริงรักภักดีของตน จึงเต็มใจรีบ
 รองทำการขึ้นเป็นโอกาสที่จะให้ทวีมีชื่อเสียงในคราวนี้ และรับรอง
 ว่าจะไม่ยอมให้ผู้ใดรับเกียรติยศนำกองทหาร แต่ตัวจะออกหน้านำ
 กองทหารเองทีเดียว ส่วนนายพันตรีเดอโยซึ่งก็ประชุมอยู่กับฟอลคอน
 และเดฟาซ์ด้วย จึงได้อาสาคือฟอลคอนว่าจะออกไปจับพระเพทราชา
 ในทันที และจะได้ฆ่าพระเพทราชาด้วยมือของตนเองทีเดียว แต่

ฟอลคอนไม่มีนิสัยขี้หวะอะตึงตึง จึงได้เล่าโลมนายทหารฝรั่งเศสทั้ง
สองให้ทำการฆ่า ๆ ไว้ และจะทำอะไรก็ให้คิดอ่านจัดการให้เรียบร้อย
เสียก่อน แล้วฟอลคอนจึงบอกกับเคฟาส์ว่า ในเวลาผ่านกรุงศรี
อยุธยา นั้นอย่าได้เชื่อข่าวต่าง ๆ ที่เล่าลือกัน เพราะเป็นข่าวที่เท็จทั้งสิ้น
และได้ขอร้องให้เคฟาส์รบนำกองทหารขึ้นไปยังเมืองลพบุรี โดยเร็วที่สุด
เพื่อจะได้จับพวกหัวหน้าขบถเสียแต่ต้นมือ

ถ้าแม้ว่าได้กระทำการตามความคิดของฟอลคอนแล้ว ก็คงจะได้
ปราบการขบถได้โดยทันที และการจลาจลก็คงจะไม่เกิดขึ้นได้ แต่
เคฟาส์ได้ทำให้เสียการโดยใจของตัวไม่แน่วลงไปได้ และที่เคฟาส์
ทำใจงวนไม่แน่อนเช่นนั้น เป็นสิ่งที่จะแก้ตัวไม่ได้เป็นอันขาด เพราะ
ในชั้นแรกเคฟาส์ได้ทำผิดโดยเข้าเป็นพรรคพวกของฟอลคอนแล้ว ครั้น
มาภายหลังได้ทำผิดอย่างร้ายแรงยิ่งขึ้นไป โดยคิดทรยศต่อฟอลคอน
ขอที่เคฟาส์ไม่แน่ใจนั้น ก็คือไม่ทราบว่าควรจะรักษาข้อมและรักษา
หน้าที่ของตนเพื่อยोगกันต่อผู้บัญชาศึก หรือจะควรยอมกันชีวิตของ
ฟอลคอนไว้ เพราะต้องถือว่าฟอลคอนกับประเทศฝรั่งเศสติดต่อกันเป็น
อันเดียวกัน ถ้าฟอลคอนคงเจริญต่อไปประเทศฝรั่งเศสก็ต้องทำการ
สำเร็จเจริญไปด้วยเหมือนกัน

เมื่อวันทศมาส เดือนเมษายน มองซิเออร์เคฟาส์ได้กลับลงมาถึง
บางกอกจึงได้รวบรวมคนศกรรจ์ ๆ ๘๐ คน และเลือกเฉพาะแต่ นายทหาร
ที่กล้าหาญแข็งแรงที่สุด รุ่งขึ้นเคฟาส์ได้พาทหารเหล่านั้นไปทกรุงศรี

อพยยา ครั้นไปถึงกรุงศรีอยุธยาแล้ว มองซิเออร์เคฟาส์ก็ได้แวะ
 ที่ทางฝรั่งเศส มองซิเออร์เวเรตจึงได้เล่าให้มองซิเออร์เคฟาส์ฟังว่า
 สมเด็จพระนารายณ์สวรรคตเสียแล้ว พลคองกั่มคองอำนาจ พระเพท
 ราชาได้เป็นใหญ่ และที่เมืองลพบุรีได้เกิดการจลาจลทั่วเมืองไปหมด
 แล้ว ที่มองซิเออร์เวเรตได้เล่าถึงนี้ ยังกลัวว่ามองซิเออร์เคฟาส์
 จะไม่เชื่อ จึงได้อุส่าห์พามองซิเออร์เคฟาส์ข้ามฟากไปหาพวกมิชชันนารี
 ที่โรงเรียนสามเณร ครั้นข้ามฟากไปแล้วก็ได้ข่าวจากสังฆราชเคอโร
 โซลี เป็นข่าวตรงกันกับที่ได้ทราบมาจากมองซิเออร์เวเรต สังฆราช
 เคอโรโซลี จึงได้แนะนำให้มองซิเออร์เคฟาส์กลับไปอยู่ตามเดิมดีกว่า
 แต่ความจริงข่าวต่าง ๆ เหล่านี้ ก็ล้วนแต่เป็นข่าวเท็จทั้งสิ้น จะหามูล
 แห่งความจริงไม่ได้เลยจนข้อเดียว ในครั้งนี้สังฆราชเคอโรเมเตโลโปลิศ
 ได้แสดงให้เห็นในความฉลาดของตัวอีกครั้งหนึ่ง โดยพทกั่มมองซิเออร์
 เคอโรโซลีว่า ในการสำคัญ ๆ เช่นนี้ไม่ควรจะรีบร้อนเกินไป แต่ควร
 จะค่อย ๆ ทำจึงจะดี แล้วจึงแนะนำให้มองซิเออร์เคฟาส์ส่งนายทหาร
 หนึ่งไปเมืองลพบุรีสักคนหนึ่ง เพื่อให้ไปสืบว่าความจริงในเรื่องนี้เป็น
 อย่างไรแน่ มองซิเออร์เคฟาส์จึงได้จัดให้นายร้อยโทเลอรวรขึ้นไป
 สืบข่าวที่เมืองลพบุรี ตามคำแนะนำของสังฆราชเคอโรเมเตโลโปลิศ
 ครั้นนายร้อยโทเลอรวรได้ขึ้นไปถึงเมืองลพบุรี ก็ได้เห็นว่าบ้านเมือง
 ก็อยู่เป็นปรกติเรียบร้อยดี จนที่สักเมือคนก่อนที่นายร้อยโทเลอรวร
 ได้ขึ้นไปถึง พวกเขษวักก็ได้ตรวจจันทรรคอย่างเรียบร้อย ไม่มี
 ใครรบกวนเลย ฝ่ายพลคองกั่มให้คนพานายร้อยโทเลอรวรไปตรวจดู

รอบพระราชวัง แล้วจึงให้นายร้อยโทเลอรว์ ถอดจกหมายลงไปกำชับ
ให้มองซีเออร์เตฟาซ ได้รยนำกองทหารขึ้นไปยังเมืองลพบุรีโดยเร็ว

แต่นายพลผู้บังคับการทหารก็หาได้กระทำตามคำสั่งมองซีเออร์
ฟอลคอนไม่ กลับไปปรึกษาผู้แทนบริษัทฝรั่งเศส และปรึกษาพวก
สังฆราชอีกครั้ง ๓ มองซีเออร์เตฟาซได้รยคำแนะนำจากพวกสังฆราช
และพวกฝรั่งเศสแล้ว จึงตกลงกลับลงไปยังบางกอก นายร้อยเอก
คะซีเออได้นำข่าวเรื่องมองซีเออร์เตฟาซกลับลงไปอยู่บางกอกนั้นขึ้นไป
เล่าให้ฟอลคอนฟัง ฟอลคอนได้ทราบก็เสียใจมาก จึงได้มีหนังสือ
ถึงมองซีเออร์เตฟาซอีกฉบับ ๓ คำว่า ๓ มองซีเออร์เตฟาซไม่ประพฤติ
ตามที่ถูกไว้ และขอรยอีกครั้ง ๓ ให้มองซีเออร์เตฟาซพาทหารขึ้นไป
ไปช่วยให้จึงได้ มองซีเออร์เตฟาซจึงตอบขึ้นไปว่า “ไม่สบาย”
และจะถอนทหารให้กำลังทางบกนั้นลงไปไม่ได้ แต่ถ้าจะอย่างไร
แล้วมองซีเออร์เตฟาซมีความยินดีรับรองให้มองซีเออร์ฟอลคอนมาพัก
อาไศรยที่บางกอกได้ หรือถ้ามองซีเออร์ฟอลคอนไม่มา ก็จะยอมให้
ภรรยาและบุตรพักอาไศรยก็ได้

ข้อความที่กล่าวในจดหมายเหตุพิพม์ และจดหมายเหตุตัวเขียน
กล่าวถึงเหตุการณ์ที่มชนในพระราชวังเมืองลพบุรีนั้น เป็นข้อความ
แตกต่างกันหาตรงกันไม่ บางฉบับกล่าวว่าพระมัยได้รู้สึกในความ
ประทุษร้ายของพระเพทราชา จึงได้นำความทั้งปวงไปกราบทูลสมเด็จพระ
พระนารายณ์ สมเด็จพระนารายณ์จึงทรงกริ้วคอนชัตนดินฟอลคอนว่าบีบ

เนื้อความหากกราบทูลความจริงให้ทรงทราบไม่ ยางฉยบั๊กก็กล่าวว่า
 ฟอลคอนเองเป็นผู้นำความทั้งปวงกราบทูลให้สมเด็จพระนารายณ์ทรงทราบ
 และได้กราบทูลแนะนำให้ทรงเวรราชสมบัติให้แก่พระราชธิดาเพื่อยोगกัน
 มิให้ราชสมบัติตกไปถึงมือคนอื่น สมเด็จพระนารายณ์จึงได้มี
 พระราชดำรัสสั่งให้จับกรมพระเพทราชาไว้ แต่พระเพทราชาได้รู้ตัว
 ล่วงหน้าว่าสมเด็จพระนารายณ์ได้สั่งให้จับ เมื่อวันที่ ๑๘ เดือนพฤษภาคม
 พระเพทราชาจึงได้คุมสมัครพรรคพวกเข้าล้อมพระราชวัง และได้จับ
 สมเด็จพระนารายณ์และพระราชธิดาไว้ ในเวลาที่พระเพทราชากระทำการ
 การดังนี้ ถ้าหากว่าคอนซตันตินฟอลคอนจะหนีไปหาใครอยู่ด้วยพวก
 ฝรั่งเศสก็ได้ โดยง่าย แต่ฟอลคอนไม่ยอมหนีเพราะจะคิดต่อสู้พวก
 เหล่าศัตรูให้จงได้ ฟอลคอนจึงได้รวบรวมทหารสักหิบบร้อย ๓ และ
 ได้เรียกนายทหารฝรั่งเศสให้ไปช่วย ๓ คน คือ มองซีเออร์เคอ
 โยซัง ๑ เซอวาเลียเคฟาส์ ๑ มองซีเออร์เคอเฟรตวิล ๑ และได้พา
 นายทหารและพลทหารเหล่านั้นพยายามจะฆ่าเข้าไปในพระราชวังจนถึงห้อง
 พระบรรทมของสมเด็จพระนารายณ์ แต่พอไปถึงชลาชนนอกพวกพระ
 เพทราชาได้มาล้อมจับตัวฟอลคอน พลทหารและนายทหารได้ จึงได้
 พาไปไว้ยังคุกทั้งหมด

ในเวลานั้นพระเพทราชาได้ใช้คนให้มายอกมองซีเออร์เวเรต์และ
 พวกมิชชันนารี ว่าถ้าได้เข้ามาอย่างใด ๆ ก็อย่าให้มีความตกใจเลย
 เพราะพระเพทราชากระทำการสิ่งใด ๆ ก็โดยได้รั้งกระแสพระราชโองการ
 ทั้งสิ้น และพระเพทราชาก็รับรองว่าจะไม่คิดทำอันตรายต่อศาสนา

และจะไม่ทำอันตรายต่อพวกฝรั่งเศส แต่ถ้าต่อไปจะมีเรื่องราวอัน
สำคัญสำคัญเกิดขึ้นเมื่อใด พระเพทราชาจะได้นำความมาหารือพวก
สังฆราช เพราะภาระอันหนักของราชการแผ่นดินได้ตกอยู่ในมือ
พระเพทราชาหมดแล้ว

การที่ไทยเปลี่ยนแปลงไปเช่นนี้เป็นเรื่องที่มีชื่อเสียงโด่งดัง นิยม
ยินดีเป็นอันมาก เพราะความจริงเหตุที่เกิดขึ้นเพียงนี้ ก็เพราะ
มองซิเออร์เวเรต์ ได้ช่วยหนุนค้ำช่วย มองซิเออร์เวเรต์ จึงได้มีจุดหมาย
ไปถึงเซอวาเลียเคฟาช์บอกว่า ตั้งแต่บัดนี้ต่อไปเซอวาเลียเคฟาช์จะต้อง
ทำตามคำสั่งพระเพทราชาแต่ผู้เดียวเท่านั้น เพราะการต่อไปข้างหน้า
พวกฝรั่งเศสก็จะได้รับความผาสุกพ้นอันตรายเท่ากับอยู่ในกรุงปารีส
และจะได้มีเสียงพูดในราชการบ้านเมืองได้ช่วย การที่มองซิเออร์เวเรต์
ประพฤติอย่างนี้ เป็นการสมควรอย่างยิ่งที่มองซิเออร์เดอลานบียจะได้
ดีใจยินดี จนถึงกับมีจุดหมายไปถึงมองซิเออร์มาแตงผู้จัดการของบริษัท
ฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียนว่า

“ควรระให้มองซิเออร์เวเรต์ออกจากเมืองไทย และให้กลับไป
เมืองฝรั่งเศสเสียดีกว่า เพราะเป็นคนเกียจคร้านไม่ทำการทำงาน
อย่างใด และเป็นคนเลอกที่รักมักที่ชังด้วย”^๑

๑ จดหมายมองซิเออร์เดอลานบียถึงมองซิเออร์มาแตงฉบับนี้ ลงวันที่ ๒๘ กันยายน
ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) จึงเป็นที่สังเกตได้ว่าในเวลานั้นมองซิเออร์เดอลานบียยังทราบ
ไม่ได้ว่า มองซิเออร์เวเรต์ได้เข้าเกี่ยวข้องกับเรื่องขบถในเมืองไทยอย่างไร แต่มองซิเออร์
เดอลานบียได้คาดการณ์ล่วงหน้าไว้ถูกต้อง

ฝ่ายความประพฤติของบาทหลวงเคลเดียอนจะว่าดีกว่ามองซีเออร์
 เวเรกก็ไม่ได้ และเมื่อใครพูดว่าอย่างไรก็มักจะเชื่อว่าเป็นจริง คอ
 เมอพระเพทราชาได้เรียกบาทหลวงเคลเดียอนไปยังพระราชวังเมืองลพบุรี
 และได้พักโทษไว้ว่าจางอย่างถูก บาทหลวงเคลเดียอนจึงได้รู้สึกตัว
 ขนมา คอเวลานั้นพระเพทราชาได้นั่งอยู่บนม้าน้ำเหลี่ยม มีพรรคพวก
 นั่งล้อมอยู่โดยรอบ และมีคนถือดาบอยู่ข้างขวา ๒ คน ข้างซ้าย ๒ คน
 จึงได้พูดอย่างใช้กิริยาถูก จะบังคับให้บาทหลวงเคลเดียอนรีบลงไป
 ทบทางออกและให้พามองซีเออร์เคฟาชขึ้นไปเมืองลพบุรี ถ้าบาทหลวง
 เคลเดียอนไม่ลงไปพามองซีเออร์เคฟาชแล้ว พระเพทราชาจะหาว่า
 พวกฝรั่งเศสได้ละลาบละล้วงเข้ามาในพระราชอาณาเขตร์ และพระราช
 ไมตรีในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองจะได้ขาดกันในตอนนั้นเอง มอง
 ซีเออร์เคลเดียอนผู้เป็นสังฆราชเคอโรโซลิกได้รีบทำตามคำสั่งของพระ
 เพทราชา ในชั้นเก็บท่านสังฆราชผู้นี้ได้ห้ามมองซีเออร์เคฟาชไม่ให้
 ขึ้นไปเมืองลพบุรี เพื่อจะทำให้ฟอลคอนเสียคน มาในชั้นนั้นท่านสังฆราช
 ผู้เองจะกลับพามองซีเออร์เคฟาชขึ้นไปเมืองลพบุรี เพื่อให้ถูกใจ
 พระเพทราชา ในส่วนมองซีเออร์เคฟาชเองเมื่อมาพิเคราะห์ดู ความ
 ประพฤติในชั้นต้นและชั้นปลายไม่ตรงกันเลย เหมือนกับความประพฤติ
 มองซีเออร์เคลเดียอนเช่นเดียวกัน เพราะในชั้นต้นเมื่อฟอลคอนได้เรียก
 ให้เคฟาชขึ้นไปเมืองลพบุรี เคฟาชได้ตอบว่า หน้าที่ของตัวจะทิ้งข้างนอก
 ไปไม่ได้ และถ้าทั้งประเทศสยามจะมารวมตัวข้างนอกแล้ว เคฟาช

ก็จะต่อสู้ให้จงได้ นายคนก็ไม่ม^๕เรื่องอะไรนอกจากคนที่^๕เป็นชบถประทุษ^๕
ร้ายต่อแผ่นดินใดเรียกข^๕นไปเฉยๆเท่านั้น เทพาก็ยอมทิ้งขางกอกไว้
และมีใ^๕ไปถูกษาหารอกข^๕ยี้ใดเลย เป็นแต่พูดว่าขางกอก “เอาไว้ไม่
อยู่” แล้วเท่านั้น คำที่^๕ว่า “เอาไว้ไม่อยู่” นี้ ถ้าจะว่าไปในภาษา
ฝรั่งเศสไม่มีคำเช่นนั้นเลย

เมื่อผู้บังคับการกองทหารของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ใ^๕ขึ้นไปถึงเมือง
ลพบุรี พระเพทราชาได้^๕รับรองอย่างหยิ่งมาก และใ^๕เรียกเทพา^๕
ไปใ^๕สวนถามปากคำอันน่าอศุอย่างยิ่ง เทพาก็ใ^๕ยอมตอบคำถาม
ทุกตัวเป็นผู้ร้ายใ^๕ให้การค่อหน้าผู้พิพากษา ยังไม่ใ^๕ใช้แต่เท่านั้น แต่เทพา^๕
ถึงกับยอมเขียนจดหมายถึงมองซีเออร์ค^๕บรอง^๕ ส่งใ^๕ให้ค^๕บรอง^๕ถึงเมือง
มริค และใ^๕ให้พาทหารมาสมทบกับเทพา^๕เพื่อช่วยกันต่อสู้ศัตรูของผู้เป็น
ชบถซึ่งราชสมบั^๕ติ แล้วพระเพทราชาใ^๕ให้มองซีเออร์ค^๕เทพา^๕กลับลง
ไปขางกอก แต่ใ^๕ยกเอาบุตร^๕มองซีเออร์ค^๕เทพา^๕ไว้เป็น^๕ตัวจ่านำและใ^๕
จำตรวนไว้เสียด้วย ฝ่ายนายทหารฝรั่งเศส ๓ คน คือ มองซีเออร์
เดอ แซนควันทิล ๑ มองซีเออร์เดอเฟ^๕รตวิ^๕ล ๑ มองซีเออร์ค^๕ลาริก ๑
กับเอนย^๕นเนย^๕ซอมองซีเออร์ค^๕เดอแบ^๕ล ๑ รวม ๔ คนใ^๕ไ^๕พากันหนี จึงใ^๕
มีคนออกติดตามเป็นอันมาก ครั้นจับตัวใ^๕ได้ก็เอา^๕นายทหารที่หนีม^๕
ผูกไว้กับ^๕หางม้า ต่างคนก็ต่างช่วยกันเอาไม่^๕ท^๕ย^๕ติ ราษฎรชาวบ้าน
ก็ทำ^๕อย่าง ถ่มน้ำลายรดหน้า^๕อย่าง เหา^๕รองเท้า^๕ค^๕ยหน้า^๕อย่าง จนมองซีเออร์
เดอแบ^๕รท^๕นความเจ็บปวดไม่ใ^๕ได้ก็ตายอยู่ใน^๕ที่นั้นเอง

ไม่ช้าสมเด็จพระนารายณ์ก็เสด็จสวรรคตจริง ๆ แต่ที่สวรรคตนั้นจะมีพระโรคหรือพระอาการอย่างไร ไม่มีใครอาจจะทราบได้ ส่วนสมเด็จพระอินชานนั้นก็ถูกปลงพระชนม์ โดยเอาพระองค์ใส่กระสอบผ้าแดงแล้วเอาท่อนไม้จันทน์ทุบจนกว่าจะสิ้นพระชนม์ วิถีฆ่าคนอย่างนี้เป็นแบบของเมืองไทยสำหรับปลงชนม์คนชั้นสูง ๆ

เมื่อพระเพทราชาได้ขึ้นครองราชสมบัติแล้ว ก็ได้รับพระราชอิศราของสมเด็จพระนารายณ์เป็นพระมเหสี เพราะเหตุว่าพระราชธิดาองค์หนึ่งเป็นผู้ที่สมควรจะได้ครองราชสมบัติแทนพระราชบิดา พระเพทราชาจึงได้ยกขึ้นเป็นพระมเหสี เพื่อการท พระเพทราชาได้ขึ้นครองราชสมบัติจะได้ถูกต้องตามกฎหมายต่อไป ส่วนพระขรรค์และพอลคอนนั้นได้ถูกฆ่าก่อนใคร ๆ หมด ในเวลาที่พอลคอนจะตายนั้นก็ตายโดยกิริยากล้าหาญของอาจ ซึ่งเป็นข้อลบล้างการผิดและความหยิ่งในชั้นหลังได้ เพราะการที่ได้เป็นมาถึงเพียงนี้จะไม่โทษใครไม่ได้นอกจากโทษตัวของตัวเอง เพราะได้คิดมักใหญ่ใฝ่สูงเกินไปและคิดการทุจริตต่าง ๆ จึงได้มีคนคิดพยายาฆาตร้ายจนที่สุดท้ายต้องเสียชีวิตของตัวเอง เพราะฉะนั้นเมื่อจะตายก็ยังมัวใจผูกฝายอภัยขบฝรังเคสมีไควเวนเลข พระเพทราชาได้สั่งให้เอาศพพอลคอนไปฝังห่างแห่ง ๓ โกลศ ณ เมืองลพบุรี และเมื่อได้ทราบเสียทุกอย่างแล้ว จึงได้ให้เพชฌฆาตฆ่าเสียโดยหาว่าเป็นขบถ คิดประทุษร้ายต่อเจ้าแผ่นดินของตัว เมื่อจะตายนั้นพอลคอนมิได้สันทัดบ้านอย่างใดเลย และเมื่อจะขาดใจหน้าตาก็ยังแค้นสนปรกติอยู่ ผู้ที่เกี่ยวเนื้อเกี่ยวกระดูกกันได้ตายไปด้วยประการดังกล่าวมานี้ และพอลคอน

คนในไทย กลยชาติไทยต่าง ๆ หลายอย่าง เพื่อจะหาทรัพย์ สมบัติและหา
 ชื่อเสียง คือไทยเป็นชาติไทยเพราะเหตุจำเป็น เป็นชาติฝรั่งเศส
 เพื่อหาหนทางข้างหน้า ไทยเป็นศรีวิชัยสำหรับเป็นหนทางขึงกันตัว
 ของตัว และไทยเป็นทั้งชาติชอลันดา อังกฤษ หรือปอตุเกศ แล้วแต่
 จะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นซึ่งจะเป็นประโยชน์ของตัวเฉพาะคราวและสมบัติ
 ควรจะเป็น แต่ในน้ำใจจริงก็คงยังเป็นชาติกรีกจนวันตายนั้นเอง

ฝ่ายมองซิเออร์เดฟาซนั้นก็มีไทยยอมที่จะทำตามคำบังคับของพระ
 เพทราชา เมื่อผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศสได้จับมูมเซ่นนแล้ว จึงได้
 กลยกรักษาเกียรติคุณของตัวได้ต่อไป ในเวลานั้นบุตรทั้งสองคน
 พระเพทราชาได้ยกไว้เป็นตัวจำนำ และพระเพทราชาก็ได้บังคับให้
 บุตรมีหนังสือออกไปยังบิดา ว่าถ้ากองทหารฝรั่งเศสไม่ได้ขึ้นไปเมือง
 ลพบุรีแล้ว บุตรทั้งสองคนก็จะต้องตายเป็นแน่ คำตอบของมองซิเออร์
 เดฟาซเป็นคำตอบสมกับชายชาติทหาร ว่า

“มองซิเออร์เดฟาซมีความรู้สึกในความเดือดร้อนของบุตรทั้งสอง
 ถ้าการที่จะกู้ชีวิตของลูกจะเพียงแต่จะต้องสละชีวิตของบิดา
 คนเดียวแล้ว เดฟาซก็จะยอมสละให้โดยไม่ได้คิดเสียตายแก่
 ชีวิตเลย แต่ถ้าเดฟาซจะยอมสละชีวิตให้แก่ลูกแล้ว ก็จะเป็น
 เป็นการผิดต่อหน้าที่ที่จะต้องทำต่อไป เพราะฉะนั้นขอให้ลูกเอา
 เยี่ยงอย่างบิดาเถิด และขอให้ถือว่าการที่รับความเดือดร้อน
 สำหรับการของพระผู้เป็นเจ้าและในราชการของพระเจ้าแผ่นดินนั้น

เป็นเกียรติยศอันสูงอย่างยิ่ง แต่ขอให้ลูกทั้งสองเชื่อใจเถิดว่า ถ้าลูกได้ตายไปแล้วก็คงจะมีคนมาแก้แค้นให้จึงได้ และคงจะไม่มีใครสามารถเอาเลือดเนื้อของลูกได้โดยไม่มีต้อง รัยโทษ เป็นแน่”

ผู้บังคับการกองทหารฝรั่งเศสจึงได้ตกลงใจว่าเป็นการจำเป็นที่จะ ต้องต่อสู้กันด้วยกำลังอาวุธเสียแล้ว ในชั้นแรกท่านผู้บังคับการก็ได้ เตรียมการต่อสู้กันอย่างเนือย ๆ เพราะเชื่อว่าไม่ช้าคงจะเป็นการตกลง กันได้ โดยเร็วร้อย ท้ายในเวลานั้นได้มีคนส่งข่าวและมีคนมาเจรจา ว่ากล่าวจากกรุงศรีอยุธยาทุก ๆ วัน แต่ข้อที่น่าอายที่สุดที่ไทยได้มาพบกับ เทพาชเพื่อให้การตั้งปวงได้สงบโดยเร็วร้อยนั้น ก็คือเมื่อวันท ๒๗ เดือนพฤษภาคม ข้าราชการไทยที่ไปเคยเป็นราชทูตสยามไปประเทศ ฝรั่งเศสพร้อมด้วยเชอวาเลียเดอโซมงนั้น ได้มาหา มองซิเออร์เทพาช และได้ขอร้องจะเอาทหารไทย ๔๐๐ หรือ ๕๐๐ คน มาไว้กับกองทหาร ฝรั่งเศส

เมื่อวันท ๖ เดือนมิถุนายน ไทยได้ล้อมเมืองบางกอกและล้อม ข้อมด้วย มองซิเออร์เทพาชได้รวบรวมทหารดินปืน กระสุนปืน ยันใหญ่ และเครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์มาไว้ในข้อมหมดแล้ว เพราะของเหล่านี้เดิม อยู่ตมวงศวันออกแม่น้ำเจ้าพระยา แล้วมองซิเออร์เทพาชได้สั่งให้นาย ร้อยเอกลาเครซอนนิแยร์ คุมทหารออกจากข้อมฝั่งตะวันตก ให้ทำลาย ยันใหญ่เสียแล้วให้คุมคนมารวมอยู่กับกองทหาร พอนายร้อยเอก ลาเครซอนนิแยร์ได้ยกออกจากข้อมไปแล้ว พวกไทยก็เข้าไปยึดข้อม

ไว้ ในเวลากลางคืนไทยก็ได้ออกการทำขอมให้แข็งแรงขึ้น แล้วจึง
เอาลูกแตกของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ซึ่งเคฟาสได้มอบให้ฟอลคอนเพื่อ
เป็นเครื่องสำราญพระราชหฤทัยของสมเด็จพระนารายณ์ และเพื่อมิให้
ซุกใจฟอลคอนนั่นเอง ยิ่งพวกฝรั่งเศส

ขอมทงทหารฝรั่งเศสรักษาอยู่นั้นไม่แข็งแรงมั่นคงเลย แต่
ด้วยความระไวระวังอันรอบคอบของเจ้าหน้าที ลูกกระสุนดินดำและ
เสียบงอาหารมีบริบูรณ์ทุกอย่างหาได้ขาดมือไม่

ส่วนทหารฝรั่งเศสรวมทั้งนายและไพร่ ๒๕๐ คน ซึ่งมีหน้าทรรักษา
ขอมกันขอมอยู่นั้นล้วนแต่เป็นคนกล้าหาญทุกคน ซึ่งได้ปลงใจว่า
จะไว้สรวจนตงตสคทงนน ทหารเหล่านี้ได้อออาวุธอยู่ตงกลางคืน
กลางวัน อยู่ยามบ้าง ซ่อมแซมแห่งที่ชำรุดบ้าง และเตรียมการ
ทุกอย่างที่จะไม่ให้ไทยเข้าโจมตีได้ ฝ่ายไทยผู้เป็นข้าศึกมาล้อมขอม
นั้น ก็มีได้เข้าใจในตำราพิไชยสงคราม ทั้งไม่มีความชำนาญใน
วิชาขอมด้วย และพวกซอลันดาซึ่งเป็นผู้กำกับให้ทหารไทยยิงปืน
และกำกับให้ไทยเข้าตีขอมนั้น ก็ทำการไม่สำเร็จจะตีขอมจากพวก
ฝรั่งเศสหาได้ไม่

ปรากฏอยู่ในบัญชีสิ่งของที่มีอยู่ในขอมที่บางกอกว่า เครื่องอาวุธยุทธภัณฑ์มีจำนวน
ดังนี้ คือ ปืนเล็ก ๓๐๐ กระบอก ดาบ ๖๐๐ เล่ม หอกฝรั่งเศสและหอกไทยรวม
๘๐๐ เล่ม ลูกแตกสำหรับขว้างด้วยมือ ๑๐๐๐ ลูก ดินปืนสำหรับปืนใหญ่และปืนเล็ก
๓๐๐ โห่ บัสดันสำหรับปืนใหญ่มีจำนวนมา บัสดัน ๖๐๐๐ ลูก ลูกปืนสำหรับปืนเล็ก
๕๐ ๐๐๐ ลูก และยังมีลูกปืนหัวแปด มีดินประสิว กำมถัน ชนวน เครื่องใช้สำหรับ
ทำสงครามเป็นอันมาก ยังมีลูกปืนขนาดต่างๆ กัน ๙๔๐๐ ลูก ซึ่งเป็นลูกปืนหัวแปด
เสียบ ๒๐๐ ลูก และมีปืนใหญ่อยู่ ๓๐ กระบอก ซึ่งได้แบ่งแยกออกเป็น ๓ หมวด ของ
เหล่านี้เป็นสิ่งที่มียู่ในขอมที่บางกอกทั้งสิ้น

ช่างฝ่ายฝรั่งเศสหนักไต่ทำการอันเชิดชพระเกียรติยศของพระเจ้า
หลุยส์ ๑๔ และในการที่ไต่สู้รบกับไทยคราวนั้น ก็ไต่ทำการอย่าง
กล้าหาญมีชื่อเสียงเท่ากับเมื่อครั้งฝรั่งเศสทำสงครามที่แม่น้ำไรน์ ที่
เมืองอตาล และเมืองซอลันดา

เมื่อวันที่ ๒๒ เดือนมิถุนายนมองซิเออร์เคฟาร์ชได้จัดให้นายร้อยโท
แซนตคริกไปยังเมืองมริค เพื่อไปขอกเล่าให้มองซิเออร์ดยริงทราญ
ถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นทางกอก นายร้อยโทแซนตคริกได้ลงเรือชื่อ
เรือโซแลร์พร้อมกับทหาร ๑๗ คน ครั้นเรือโซแลร์ได้แล่นลงไป
ไต่ข้างกอกหนทางประมาณ ๒ ไมล์ ไทยไต่เอาเรือยาวเป็นอันมากมา
กั้นทางมิให้เรือโซแลร์ แล่นออกไปได้ ฝรั่งเศสกับไทยจึงไต่รบ
กันขึ้น แต่ นายร้อยโทแซนตคริกสู้ไม่ได้ด้วยจำนวนไทยมีมากกว่า
หลายเท่านัก จึงไต่เอาดินปืนมาโรยไว้บนคาคฟ้าเรือโซแลร์ ๑ ถึง
และไต่เอาปืนประจวไว้เส้รจวางไว้ให้ไต่ระยะ ทั้งเตรียมลูกแตกสำหรับ
ขว้างด้วยมือไว้ด้วย ครั้นเตรียมการไว้เส้รจแล้ว นายร้อยโทแซนต
คริกก็ถอยออกไปให้ห่าง พอพวกไทยไต่บนข้ายชนไปถึงเรือ นายร้อย
โทแซนตคริกก็สั่งให้ยิงบนพร้อมกัน ในทันใดนั้นบนคาคฟ้าเรือก็เท่า
กับล้างอย่างเกลี้ยงเกลา จะหาซากเหลืออยู่จนคนเคียวก็ไม่มี ฝ่าย
พวกไทยอื่น ๆ เข้าใจว่าเรือโซแลร์หมดกำลังที่จะต่อสู้แล้ว จึงไต่
กรูกันชนไปบนเรือ นายร้อยโทแซนตคริกเห็นว่าเหลือกำลังที่จะต่อ
สู้ไต่ต่อสู้ไปแล้ว แต่ยอมตายดีกว่าที่จะถูกยิงไปถูกทัณฑ์กรรม จึง
ไต่ลงไปในห้องเรือ และไต่เอาไฟไปจุดดินปืนระเบกเรือ ตัวของตัว
และพวกฝรั่งเศสกับไทยกว่า ๒๐๐ คนไต่ตายในคราวเดียวกัน

การที่ย่างกอกได้ถูกล้อมตังไว้กล่าวนั้น ก็มีไต้เป็นข้อ
กีดขวางในการที่มองซีเออร์เคฟาส์จะได้มีจุดหมายไต้ต่อกับพระราช
สำนักกรุงศรีอยุธยา หรือส่งข่าวคราวไปยังพวกมิชชันนารีอยู่เสมอ ๆ
สังฆราชเคอเมเตโลไปปรึกษากับบาทหลวงเคอลียอน ไต้เคยเป็นคนกลาง
ไปพบกับพระยาพระคลังของพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่แทนมองซีเออร์
เคฟาส์หลายครั้ง มองซีเออร์เวเรต์ก็ไต้ลงมาที่ข้างกอกและไต้ย้าสา
แล้วแต่ผู้บังคับการทหารจะไต้อย่างไร ครั้นเมื่อวันที่ ๗ เดือนกันยายน
นายร้อยโทเคอร์วิแยร์ไต้ขึ้นไปยังกรุงศรีอยุธยา และไต้ไปพบพุดจา
กับพระยาพระคลังต่อหน้ามองซีเออร์เวเรต์ นายร้อยโทเคอร์วิแยร์
จึงไต้บอกกับพระยาพระคลังว่า มองซีเออร์เวเรต์พุดแต่เฉพาะในกิจ
การส่วนตัวของตัวเท่านั้น แต่มีไต้เอากิจการของมองซีเออร์เคฟาส์มา
เจรจาเลย พระยาพระคลังซึ่งเมื่อเดิมไต้เป็นพระวิสุทธิสุนทร (โกษา
ปาน) และซึ่งชาวฝรั่งเศสไต้รับรองนับถือนั้น จึงไต้ตอบว่า
ไต้มีความสงสัยในมองซีเออร์เวเรต์มานานแล้ว

ฝ่ายพระเพทราชาที่รับรอนที่จะให้พวกฝรั่งเศสไปเสียให้พ้นข้างกอก
จึงไต้รับสั่งว่าจะไต้ทรงจัดเรือสำหรับบรรทุกพวกฝรั่งเศสไปเมืองปอนดี
เชวี ๒ ลำ และไต้ทรงเชื่อเชิญมองซีเออร์เคฟาส์เตรียมตัวที่จะยกกอง
ทหารออกไปจากข้อม มองซีเออร์เคฟาส์ก็ไต้ยอมกระทำตามรับสั่งพระ
เพทราชา จึงไต้เรียกกองทหารมาประชุมตรวจนับ ก็ปรากฏว่าทหาร
ฝรั่งเศสยังคงเหลืออยู่ ๒๕๐ คนในจำนวนนั้นช่วยไต้การไม่ไต้เสีย ๓๘ คน
ส่วนเสียของอาหารก็ถูกลูกกระสุนดินถ้านั้น จวนจะขาดมืออยู่แล้ว เพราะ

กองทัพฝรั่งเศสได้รักษาย้อมอนไม่มั่นคงน ถึง ๕ เดือนกับ ๔ วัน ถึง
 ไทยจะได้ยิงลูกแตกเข้าไปทั้งกลางวันกลางคืนก็มีได้ทำอันตรายอย่างใด
 และทศกษัตริย์ฝรั่งเศสก็ทำด้วยไม้ไฟ แต่ถึงดังนั้นพวกฝรั่งเศส
 ก็คงรักษาที่นั่นไว้ได้ เมื่อเป็นการตกลงกันแล้ว กองทหารฝรั่งเศส
 ก็ได้ยกออกจากย้อม และได้ส่งมือชนเครื่องศัสตราอาวุธและเครื่อง
 ใช้อ่าง ๆ ลงเรือต่อไป

ครั้นเมื่อวันที่ ๔ เดือนตุลาคมหญิงชื่อนี้ ทอญากโยมาร์เคอชญา
 ซึ่งเป็นคนเชื้อชาติปอตุเกศได้มาถึงบางกอก หญิงผู้นี้เป็นภรรยาของ
 คอนซตันตินฟอลคอน นายทหารฝรั่งเศสคน ๑ ชื่อ แซนค์มารี เป็นผู้
 พามาพร้อมทั้งบุตรและคนเขารับอีกสามคน การที่ภรรยาฟอลคอนได้
 ลงมาที่บางกอกนั้น เป็นเรื่องที่พวกบาทหลวงคณะเยซิวที่กรุงเทพฯ
 ขอร้องให้ห้ามนักหนาว่าไม่ควรจะออกจากกรุง เพราะเกรงว่าจะเป็น
 สาเหตุทำให้ข้าศหมากกันชนกับไทย แต่ฝ่ายภรรยาฟอลคอนได้ถูก
 รั้งแก้มเหงต่าง ๆ ทั้งบุตรพระเพทราชาที่เกลี้ยคนก็ ด้วยบุตรพระ
 เพทราชาได้ ไปเที่ยวภรรยาฟอลคอน แต่ภรรยาฟอลคอนไม่ยอม
 บุตรพระเพทราชาจึงเกลี้ยคนและขู่ว่าจะทำร้ายต่าง ๆ เพราะเหตุนี้
 ภรรยาฟอลคอนอดรนทนไม่ไหว จึงได้ตกลงใจจะมาขอพึ่งฝรั่งเศส
 คงจะเป็นสำนัก ซึ่งจะพันอันตรายต่าง ๆ ได้ การที่ภรรยาฟอลคอน
 ได้เชื่อใจในพวกฝรั่งเศสอย่างน่าสมมุติเช่นนั้น มองซีเออร์เคฟาซก็กลับ
 คอยแทนอย่างน่าชื่นมาก เพราะมองซีเออร์เคฟาซไม่ใช่แต่ไม่ยอม
 ช่วยอย่างเกี้ยว แต่ไม่ยอมพบกับภรรยาฟอลคอนด้วยเสียเข้าไป ใช้แต่

เท่านั้นแต่มองซีเออร์เคฟาชได้กลับนำความไปแจ้งต่อพระยาพระคลังว่า
ภรรยาฟอลคอนได้ลงไปอยู่ที่ข้างนอก และได้จับมองซีเออร์แซนต์มาวิ
คมขังไว้โดยหาว่ามีความผิดที่ได้ช่วย เหลือออกหนีให้ภรรยาฟอลคอน
หนีมาได้แล้วจึงได้เรียกนายทหารทั้งปวงมาประชุมอธิบายชี้แจงว่า ถ้า
พวกฝรั่งเศสเกิดใจคิดขึ้นจะไม่ยอมส่งตัวภรรยาฟอลคอนให้แก่ไทยแล้ว
ก็น่ากลัวจะต้องเกิดเหตุอันร้ายแรงมาก”

ซึ่งมองซีเออร์เคฟาชทำการตั้งนกระทาให้บรรดานายทหารพากัน
ซึกเคืองทุกคน นายทหารผู้ ๓ ซึ่งอยู่ในที่นั้นได้ไตร่ตรองเรื่องนี้ โดยเลื่อยค
ได้เขียนเล่าว่าดังนี้

“คำอธิบายชี้แจงของมองซีเออร์เคฟาชนั้นน่าฟังอยู่ แต่พวกเรา
ทั้งหมดเป็นผู้บังคับกองได้พร้อมกันเห็นว่าไม่ควรจะส่งตัว
มาค้าคอนชตันชคนให้แก่ไทย และในข้อนี้พวกเราทั้งหมด
ได้ทำคำชี้แจงยื่นไว้ต่อมองซีเออร์เคฟาช และมองซีเออร์
เคอลารอชควิเย ในเรื่องนี้บรรดาพลทหารโดยมากก็มีความ
เห็นพ้องกับพวกเรา และพวกนายทหารเมื่อได้ประชุมกันใน
เรื่องนอกเป็นครั้งที่ ๒ ได้แสดงตัวทุกคนว่าจะยอมตาย
ดีกว่าที่จะส่งตัวมาค้าคอนชตันชคนให้แก่ไทย”

• ในเรื่องนี้มองซีเออร์ วิลังนายช่างได้เขียนเล่าว่า การที่มาค้าคอนชตันชคน
มาคราวนี้กระทาให้มองซีเออร์เคฟาชลำบากใจเป็นอันมาก เพราะเป็นเรื่องที่ทำให้
มองซีเออร์เคฟาชได้ออกจากบางกอกเข้าไป การที่มองซีเออร์เคฟาชรับตัวมาค้า
คอนชตันช วันั้น เป็นเหตุทำให้เคฟาชต้องคืนของต่าง ๆ หลายอย่าง อันไม่จำเป็น
จะต้องกล่าวในที่นี้ เพราะของเหล่านี้ต่างคนก็มีหุ้นส่วนด้วยกันทุกคน

มองซีเออร์เคเฟาส์จึงได้เอาตัวมาทำคอนซตันซ์ซึ่งไว้ในข้อม และ
 ยึดความไม่ยอมให้ใครรู้เลยว่าตัวใครขไว้ ฝ่ายพวกสังฆราชก็มีใจ
 กรุณาต่อมากำคอนซตันซ์จึงได้แนะนำว่าจะได้หาชาวปอดุเกดที่มีชื่อเสียง
 ตีในเมืองไทยสักคน ๑ เพื่อให้มาเป็นสามีของมากำคอนซตันซ์ต่อไป
 แต่ในข้อมมากำคอนซตันซ์มีไทยข้อมพงเป็นอันขาด แล้วมากำคอนซ
 ตันซ์จึงเอามองซีเออร์เคอลาซาลเป็นพยานในข้อที่ตัวใครขไว้ความเดือด
 ร้อนแล้งหมเห่งต่าง ๆ และได้ร้องไปยังพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและราช
 สำนักฝรั่งเศสในข้อที่ฝรั่งเศสไม่ยอมให้ตัวใครขไว้ของชาติฝรั่งเศส
 เพราะการที่สามได้สิ้นชีวิตไปครั้งนั้นก็โดยเหตุที่ทำให้แก่ชาติ
 ฝรั่งเศส และคนฝรั่งเศสที่ไม่ยอมรับช่วยมากำคอนซตันซ์นั้นก็เป็นคน
 ที่ได้เคยรับประทานอาหารร่วมโต๊ะกับสามี ทั้งเป็นคนที่มีใจเคย
 ให้ข้อมสิ่งของต่าง ๆ และได้ยกข้อมไว้เนื้อเชอใจมากด้วย แต่ถึงมากำ
 คอนซตันซ์จะขอร้องและอธิบายข้อมแจ่งสักเท่าไร มองซีเออร์เคเฟาส์ก็
 หาฟังไม่ จึงได้นำตัวมากำคอนซตันซ์ส่งให้แก่ไทย ในตำนานของ
 มองซีเออร์คอนซตันซ์ซึ่งมองซีเออร์เคลานต์แต่งไว้นั้นมีความว่าดังนี้

“มากำคอนซตันซ์ได้ออกจากบางกอก โดยทำท่าทางกริยา
 ของอาจ และกลืนน้ำรู้สึกได้ว่ามากำคอนซตันซ์มีใจกลัวตาย
 เท่าไหนก็ตาม แต่มีความตลกพวกฝรั่งเศสมากกว่า เจ้าพนักงาน

ไคพามาค้าคอนชตันซ์ลงเรือ และพวกเราคัดกลงต่างคน
 ต่างคนกัน โดยไม่รู้จะพูดว่าอย่างไร”
 เมื่อมองซิเออร์เตฟาซไคส่งตัวมาค้าคอนชตันซ์ให้แก่ไทย ก็นับ
 ว่าหมกขอกคขวางแล้ว จึงไคเจรจากันในเรื่องกองทหารฝรั่งเศสจะออก
 จากบางกอกต่อไป ตามหนังสือสัญญาที่ไคทำกันเมื่อวันที่ ๑๘ เดือน
 ตุลาคมนั้น มีข้อความว่า ตามที่สมเด็จพระเจ้ากรุงสยามทรงพระ

๑ ในสมุดที่กล่าวตำนานของมองซิเออร์คอนชตันซ์ยังมี ความในเรื่องนี้ต่อไปว่า
 ไทยได้เอามาค้าคอนชตันซ์จำไว้ในคุกพร้อมกับคนเข็ร็ดอีกหลายคน มาค้าคอนชตันซ์
 ได้รับความกดขี่เดือครอนอย่างสาหัส ต่อปลายเดือนกันยายนค.ศ. ๑๖๕๐ (พ.ศ. ๒๒๓๓)
 มาค้าคอนชตันซ์จึงได้ออกจากคุกได้ เมื่อออกมาได้แล้วไทยได้อนุญาตให้มาค้า
 คอนชตันซ์อยู่ในค่ายของพลก่ต แต่ได้ถูกบังคับให้ทำของหวานเป็นเครื่องถวน
 ส่งเข้าไปในวังตามอัตราที่กำหนดไว้

ในเรื่องนี้มองซิเออร์เตอร์แปงได้แต่งเล่าโดยยัดยาวมาก แต่ข้อความที่มองซิเออร์
 เตอร์แปงเล่านี้ไม่มีใครจะตรงกับความจริงเท่าไรนัก เพราะมองซิเออร์เตอร์แปงกล่าวว่า
 เมื่อมาค้าคอนชตันซ์ได้กลับมาจากบางกอกแล้ว ไทยได้เลี้ยงดูอย่างดี ชื่อที่ว่ามาค้า
 คอนชตันซ์ต้องทำของหวานส่งเข้าไปในวังนั้น มิได้เป็นข้อเสียหายหรือเสียเกียรติยศ
 อย่างใดเลย เพราะตามความเข้าใจของไทยนั้น การทำของหวานส่งเข้าไปในวังเช่นนี้
 กลับเป็นเกียรติยศอย่างสูง และในเวลานั้นมาค้าคอนชตันซ์ก็ได้บังคับบัญชาผู้หญิง
 ซึ่งทำราชการอยู่ในวังถึง ๒๐๐๐ คน ทั้งเป็นผู้เก็บรักษาเครื่องทองและเงินของหลวงด้วย
 ในเรื่องมาค้าคอนชตันซ์นี้ มองซิเออร์เตอร์แปงยังเล่าต่อไปว่า ไทยได้เอาบุตรชายของ
 มาค้าคอนชตันซ์ ไปไว้ยังโรงเรียนสามเณรที่กรุงศรีอยุธยา ภายหลังบุตรมาค้าคอนชตันซ์
 ได้เป็นนายเรือฝรั่งเศสที่ส่งคอร์อมันเดล ครั้นเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๕๕ (พ.ศ. ๒๒๓๒)
 ได้เป็นทูตไปหามองซิเออร์ดูแปลลซ์ ครั้นกลับมาเมืองไทยก็ได้รับตำแหน่งหน้าที่อันสูง
 สุดมาก ชื่อนี้จับได้ว่าเป็นเรื่องไม่จริงเพราะบุตรของคอนชตันซ์คินฟอลคอม ชื่อ ยอช
 ฟอลคอนนั้น ได้ตายเสียตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๗๑๖ (พ.ศ. ๒๒๕๘) แล้ว

กรณาโปรดเกล้าให้คนเรือ สำหรับมองซิเออร์เดฟาซจะได้บรรทุกทหาร
 เครื่องศาสตราวุธ และทรัพย์สินบนนั้น ฝ่ายมองซิเออร์เดฟาซจะต้องยก
 กองทหารออกจากขอบททางกอก และมองซิเออร์เดฟาซจะต้องไม่ทำร้าย
 ค่ายบุคคลและทรัพย์สินของบุคคล ทั้งต้องทำการกับคนไทยโดยกิริยา
 อันสมควรควรรู้ไม่ได้มีเรื่องอันใดเกิดขึ้นเลย มองซิเออร์เดฟาซรับสัญญา
 ท่อไปว่า จะได้บังคับให้มองซิเออร์เดบรอนซ์และมองซิเออร์โยเรอร์กาค์ ยก
 ทหารออกจากเมืองมริค และให้คนทั้งสองนั้นไปคนเรือ ยืนใหญ่ ยืนเล็ก
 และกลาสซึ่งมองซิเออร์เดบรอนซ์และมองซิเออร์โยเรอร์ กาค์ได้พาไป
 และเมื่อพวกฝรั่งเศสได้ ไปถึงเมืองปอนต์เซอเมอโต มองซิเออร์เดฟาซ
 รับพระจะส่งเรือคนมายังเมืองไทย ส่วนข้าราชการไทยและชายหนุ่ม
 ซึ่งยังตกค้างอยู่ที่ประเทศฝรั่งเศสนั้น ฝรั่งเศสจะได้จัดส่งกลับมายัง
 เมืองไทยโดยใช้จ่ายเงินของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ฝ่ายพระเพทราชา
 ทรงรับรองว่าจะได้ทรงบำรุงปกครองพวกมิชชันนารีและพวกเขารักซึ่งเป็น
 ชาติฝรั่งเศส เมื่อพวกนี้เคยรับสิทธิอย่างใดพระเพทราชาจะได้ ให้
 คงมีอยู่ตามเดิม และเมื่อชาวฝรั่งเศสคนใดมีความประสงค์จะออกจาก
 ประเทศสยามก็ไปได้ตามชอบใจ เมื่อได้ทำสัญญากันตั้งนเสร็จแล้ว
 ต่างฝ่ายก็แสดงตัวว่า จะไปปฏิบัติให้ถูกต้องตามข้อสัญญา จึงได้จัด
 ให้มีประกันทั้งสองฝ่าย คือข้างฝ่ายฝรั่งเศสนั้นให้สังฆราชเคอเมเตโล
 โปลิศ ๑ มองซิเออร์เวเรต์ ๑ นายพันตรีเคอโยซัง ๑ เซอวาเลียเดฟาซ ๑
 รวม ๔ นายเป็นประกัน ข้างฝ่ายไทยนั้นได้ ให้ข้าราชการชั้นผู้ใหญ่
 ไปเป็นประกันสามนาย เมื่อเรือได้ถึงสันดอนแม่น้ำเจ้าพระยาเมื่อใด
 ต่างฝ่ายจะได้ส่งคืนประกันซึ่งกันและกันต่อไป

แต่ข้อสัญญาต่าง ๆ ตามที่ไต่ถามมาแล้วนั้น ลงท้ายก็ไต่ถาม
ผิดสัญญากันโดยมาก การที่ทำผิดสัญญานั้นนั้น จะตัดสินลงไปให้
แน่ไม่ได้ ว่าจะเป็นด้วยความโกงของไทย หรือจะเป็นด้วยความทุจริต
ของพวกเขาฝรั่งเศส

เมื่อวันที่ ๒ เดือน พฤศจิกายน พวกนายทหาร พลทหาร มีชั้น
นารี่หลายคน พ่อค้าและคนทำงานของห้างฝรั่งเศสหลายคน ได้
พร้อมกันลงเรือ ๒ ลำ ซอเรือสยามลำ ๑ เรือละโว้ลำ ๑ ส่วนพลทหาร
ทบวย และปืนใหญ่ เสี่ยงอาหาร เสื้อผ้าและข้าวของต่าง ๆ นั้นได้
บรรทุกลงเรือสำปั้นใหญ่ ๆ หลายลำ ครั้นเรือสยามและเรือละโว้ได้มา
ถึงท่าณภษีสอนคา กำลังจะเตรียมเรือที่จะข้ามสันดอน พวกฝรั่งเศส
ก็ใคร่สักขณมา ว่าเรือสำปั้นบรรทุกของต่าง ๆ นั้นหาไต่ตามมาไม่
แต่ไทยไต่ยกไว้ และมีหน้าชาไทยไต่เอาเสาไปปักขวางแม่น้ำไว้เพื่อ
กั้นมิให้เรือแล่นออกไปได้ แต่พวกฝรั่งเศสได้พยายามหลีกเลี่ยงเสา
เหล่านั้นแล้วลลออกออกไปจนได้ จึงได้จัดให้บาทหลวงเยซิวิตซ์ อธิการ
กลับไปตามเรือสำปั้น

ฝ่ายไทยไต่หาว่าพวกฝรั่งเศสโกง เพราะในคนที่จะเป็นประกัน ๔
คน ตามที่มองซิเออร์เตฟาซสัญญาไว้ นั้น ไต่เห็นขึ้นไปบนเรือเสีย ๓
คน ในเวลาที่เรือไต่แล่นพ้นปากกอกลงมาหน่อย ๑ ในคนที่เป้นประกัน ๔
คนนั้นคงเหลือแต่สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศซึ่งยังคงรักษาอาญาอยู่แต่คน
เดียวเท่านั้น สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศจึงไต่มีจดหมายไปถึงมอง
ซิเออร์เตฟาซถือว่าในการที่ทำทุจริตเช่นนั้น มองซิเออร์เตฟาซจึงไต่

คนข้าราชการไทยที่เป็นประกันไทยคน ๑ แล้วเรอกได้เล่นต่อไป มอง
ซิเออร์เวเรต์นั้นได้ไปสมทบกับพวกฝรั่งเศสที่เกาะมาลากา และได้
เอาเงินของบริษัทฝรั่งเศส ฝ่ายอินเดียนซึ่งเรือลอร์ฟลามได้นำมาที่เมือง
ไทยเมื่อเร็ว ๆ นี้เอง ไปใช้สอยเสียหมดสิ้น

เมื่อวันที่ ๓๑ เดือน มกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) เรือ
สยามกับเรือละโว้ ได้ไปทอดสมอกหน้าเมืองปอนดิเชรี เรือลอร์ฟลาม
ได้ไปถึงเมืองปอนดิเชรีเมื่อวันที่ ๗ เดือน กุมภาพันธ์

กองทหารที่เหลือนอกจากเมืองมริคคิพลทหาร ๒๐ คน นาย
ทหาร ๒ คน กับทั้งมองซิเออร์คิรอนังและมองซิเออร์คาลวุมาร์ ได้ขึ้น
บกเสียตั้งแต่วันที่ ๑๖ เดือน มกราคมแล้ว ทหารพวกนี้ได้ทำการ
อย่างคัมชอลเสียสละเป็นชายชาติทหารเหมือนกัน คือ พอได้เกิดขบถขึ้น

๑ เรือลอร์ฟลามได้ออกจากเมืองเบรสต์ เมื่อปลายเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘
(พ.ศ. ๒๒๓๑) ได้บรรทุกทหารฝรั่งเศสไปด้วย ๒๐๐ คน สักสำหรับไปสมทบกับกองทหาร
ของมองซิเออร์เดฟาซ์ เรือลำนี้ได้มาถึงเมืองไทยเมื่อต้นเดือนกันยายน เฉพาะเป็นเวลา
ที่มองซิเออร์เดฟาซ์กับพระเพทราชากำลังเจรจากันถึงเรื่องที่จะกันบางกอก และเมืองมริค
ให้แก่ไทย เมื่อฝรั่งเศสได้ขอลออกจากบางกอกแล้ว นายเรือเอก เดอเลซตรีลผู้บังคับ
เรือลอร์ฟลามจึงได้ออกเรือแล่นไปยังฝั่งคอร์อมันเดล ซึ่งเป็นแห่งที่พวกฝรั่งเศสทั้ง
ปวงจะได้ไปรวบรวมกัน

ส่วนมองซิเออร์เวเรต์คนโง่นั้น บริษัทจะบังคับให้ทำบาญชีทำอะไร ๆ ก็ไม่ทำให้
เพราะการที่เวเรต์ได้ยื่นมือเข้าไปช่วยทำลายมองซิเออร์คอนชตันซ์ และช่วยในการที่เกิด
ขบถขึ้นในเมืองไทยนั้น ก็คงไม่ได้มุ่งหมายที่จะกลับมาเมื่อเปล่า พระเจ้ากรุงฝรั่งเศส
จึงได้มีคำสั่งให้มองซิเออร์มาแต่งขีตบรรดาหนังสือต่าง ๆ และทรัพย์สินสมบัติของมอง
ซิเออร์เวเรต์ทั้งสิ้น ทั้งสั่งให้มองซิเออร์มาแต่งฟ้องกล่าวโทษมองซิเออร์เวเรต์ และ
ให้จับตัวมองซิเออร์เวเรต์ควบคุมส่งกลับไปยังประเทศฝรั่งเศสด้วย

ในเมืองไทย พวกไทยก็ได้รวบรวมเข้าเป็นสมัครพรรคพวกมารวยพวก
 ฝรั่งเศสที่เมืองมริค พวกไทยได้ระดมคนมาจากเมืองตะนาวศรีและ
 เมืองใกล้เคียง จึงได้พากันมาล้อมเมืองมริคอย่างแน่นหนามาก มอง
 ซีเออร์ก็บรูองได้ต่อสู้พวกไทยโดยเต็มกำลัง แต่เพื่อยุติการขัดแย้ง
 หกขัญญาไม่ทราบว่าจะไปหาที่ไหน ทั้งหมดหวังที่จะมีใครมาช่วย
 และหมดความคิดที่จะไปหาเสี้ยมอาหารมาได้ จึงได้ต่อสู้กับไทยอย่าง
 คนที่สิ้นคิดแล้ว พลทหารที่ได้ออกมาไว้ที่เมืองมริคนั้นก็ยิ่งเหลืออยู่
 ประมาณ ๓๐ คนเท่านั้น มองซีเออร์ก็บรูองจึงได้นำทหารเหล่านั้น ผ่า
 พวกไทยที่ล้อมอยู่นั้น และได้ถือดาบผ่าซีกออกมาได้จนถึงชายทะเล
 จึงได้ไปพบเรือพ่อค้า นายเรือชื่อมองซีเออร์ซึ่งของ จอชอยริมฝั่ง
 มองซีเออร์ซึ่งของก็ได้รับมองซีเออร์ก็บรูองกับพลทหารชนเรือ มอง
 ซีเออร์ก็บรูองกับพลทหารประมาณ ๒๐ คน ได้ขึ้นไปบนเรือชื่อไนตร์
 ทามเคอลอเร็ต นายพันตรี โยเรอกาต์ กับขาดหลวงเทศปานยักและ
 คนอื่นๆ ได้หนีไปหาใครบนเรือลำอื่น นายร้อยเอกทหารราบ ชิตอง ๓
 คอมนันแซร์ซาบซ์ ๓ มองซีเออร์แคยูเลี้ยง ๓ มองซีเออร์เคอแบร์ซ์ ๓
 รวม ๕ คนได้ตายในทรายนายร้อยโท เซแวง กับนายทหารอีกคน ๓
 ถูกไทยจับไป และเมื่อได้เลิกรบกันแล้วไทยก็ได้ฆ่าทั้งสองนตาย แต่
 เรือที่พามองซีเออร์ก็บรูองกับพลทหารนั้นได้หลงทาง จึงได้ไปถูกอับ
 ปางที่เกาะแห่ง ๓ ใกล้กับฝั่งเมืองหงสาวดี แต่เกาะนั้นหาไม่มีคนอยู่ไม่ พวก
 เรือจึงได้เลี้ยวไปช่วยจับเต่ามารับประทานอยู่หลายวัน จึงได้มีเรือ

ของพระเจ้ากรุงสยามมาแวะที่เกาะนล้า ๓ เรือลำนเป็นเรือของพระเจ้า
 กรุงสยามซึ่งทำการค้าขายในนามของบริษัทฝรั่งเศส นายเรือนั้นก็
 เป็นชาวฝรั่งเศสชื่อ ทวาล มองซีเออร์ทวาล จึงได้รับพวกที่ถูกเรือ
 แดกพาไปส่งเมืองปอนตีเซร์ต่อไป ฝ่ายมองซีเออร์โยเรอกาคี และ
 คนอื่น ๆ ที่ไปด้วยกันนั้นได้เดินเลาะไปตามชายทะเลเมืองหงสาวดี
 ก็ไปถูกพวกชาวเมืองนั้นจับไว้ได้ แต่มองซีเออร์เคอลามาร์นายช่าง ๓
 มองซีเออร์ ทซาลกเอ็คต์ ๓ รวม ๒ คนได้ไปพบพ่อค้าฝรั่งเศสคน ๓ ซึ่ง
 ตั้งการค้าขายอยู่ในเมืองนั้น พ่อค้าฝรั่งเศสจึงได้ต้อนรับคนทั้งสองนี้
 ไว้ให้เสื่อผ้าและของต่าง ๆ ที่จำเป็นจะต้องใช้สอย แล้วได้จัดการ
 ส่งไปยังฝั่งคอโรมันเคิล

พวกนายทหารฝรั่งเศสซึ่งได้ไปรวมพร้อมกันอยู่ที่เมืองปอนตีเซร์นั้น
 ได้ประชุมเพื่อปรึกษาหารือกันว่าควรทำประการใดต่อไป มองซีเออร์
 มาแดงผู้อำนวยการของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียก็ได้ประชุมอยู่ด้วย
 บางคนก็ได้ออกความเห็นว่าจะกลับไปเมืองไทย บางคนก็เห็นว่า
 ควรจะกลับไปฝรั่งเศส บางคนก็เห็นว่าควรจะต้องพักอยู่ที่เมืองปอนตีเซร์
 รอฟังคำสั่งต่อไปก่อน บางคนก็เห็นว่าควรจะไปขอกเกาะภูเก็ตไว้
 ผลที่สุดที่ประชุมได้ตกลงตามความเห็นที่ว่าให้ไปขอกเกาะภูเก็ตนั้นเอง
 แล้วที่ประชุมได้ตกลงกันต่อไปว่า ให้ห้มองซีเออร์โยซัง ๓ มองซีเออร์
 ไวลัง ๓ มองซีเออร์แซนค์มารี ๓ มองซีเออร์เคอลาซต์ ๓ มองซีเออร์
 แซนค์วันคริล ๓ บาคหลวงเยชวิตเลอบลัง ๓ กัยบาคหลวงเยชวิตเคอ
 โคลูซอง ๓ รวม ๗ นายให้ส่งเรือลำนอร์มานต์ กัยเรือ เลอคองช

รวม ๒ ลำกลับไปยังประเทศฝรั่งเศส เพื่อนำความเรียงการขบถใน
เมืองไทย ไปกราบทูลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ และจะได้นำพยานต่าง ๆ
ไปแสดงในเหตุอันน่าเลื่อมใ้ให้ทรงทราบ โดยละเอียด

แต่ความเคราะห์ร้ายของพวกเขาฝรั่งเศสยังไม่หมดสิ้นเพียงเท่านั้น ด้วย
เรือรบสองลำคือเรือลานอร์มานด์ กับเรือ เลอคอสซึ่งได้รับพวกฝรั่งเศส
กลับไปยังประเทศฝรั่งเศสนั้น ได้ออกจากเมืองปอนตีเซวีเมื่อวันที่ ๓๗
เดือนกุมภาพันธ์ ลำ ๑ ได้ไปถึงแหลมเคปออฟุกตโฮปเมื่อวันที่ ๒๖
เดือนเมษายน อีกลำ ๑ ได้ไปถึงเมื่อวันที่ ๔ เดือนพฤษภาคม เพื่อดู
ในเวลานั้นประเทศฝรั่งเศสกับฮอลันดาได้ประกาศสงครามกันมาได้ ๖
เดือนแล้ว แต่พวกฮอลันดาได้ระงับมิได้ขอกให้เรือรบฝรั่งเศสที่มา
ใหม่ ๒ ลำทราบเลยว่าฮอลันดากับฝรั่งเศสกำลังทำสงครามกันอยู่ เรือ
รบฝรั่งเศส ๒ ลำนั้นมีได้ส่งเสียอย่างไรก็แล่นเข้าไปในท่าเรือแหลมเคป
ออฟุกตโฮปโดยมิได้ระงับเลย ครั้นรู้ถึงขณมาว่าฝรั่งเศสกับฮอลันดา
ได้เกิดสงครามขึ้นแล้ว ก็ถอยไม่ทันเพราะได้ถลำเข้าไปเสียแล้ว เรือ
รบฝรั่งเศสจึงได้สู้รบกับพวกฮอลันดาอย่างสามารถ แต่ก็สู้กำลัง
ฮอลันดาไม่ได้ พวกฮอลันดาจึงได้จับเรือรบฝรั่งเศสไว้ทั้งสองลำ
และได้นำคนที่อยู่ในเรือส่งไปยังเมืองฮอลันดา ไปขังไว้ยังคุกเมือง
มีเคลเบิร์กทุกคน เมื่อพวกฝรั่งเศสได้ไปติดคุกอยู่นั้น ก็มีเวลา
ว่างมาก จึงต่างคนต่างเขียนเรื่องต่าง ๆ ที่ตัวได้ถูกมา

ในเวลาอันเดียวกันนั้นมองซีเออร์เตฟาซกับนายทหารและพลทหาร
๓๓๐ คนได้ไปยึดเกาะภูเก็ไว้ ซึ่งเป็นเกาะอยู่ที่ฝั่งตะวันตกเมืองไทย

และอยู่ตรงกับเมืองนครศรีธรรมราช เมื่อมองซีเออร์เคฟาชได้ไปถึง
 เกาะภูเก็ตแล้ว จึงได้พยายามทำการติดต่อกับไทยต่อไป ได้มี
 จดหมายไปถึงพระยาพระคลังฉบับ ๑ แสดงตัวว่ามีได้มีความประสงค์
 อย่างใดนอกจากจะให้การตั้งปวงได้สงบเรียบร้อย และบอกให้พระยา
 พระคลังทราบว่า มองซีเออร์เคฟาชได้พาข้าราชการไทยซึ่งเป็นตัว
 จำนำนั้นกลับมาแล้ว ขอแต่ให้ไทยคืนพวกฝรั่งเศษที่ไทยยึดไว้เป็น
 เชลยและคนเข้าของต่าง ๆ ของพวกฝรั่งเศษเท่านั้น ฝ่ายสังฆราช
 เกอเมเตโลโปลิศได้ขอร้องให้ไทยได้ช่วยโอกาสอันดีสำหรับ
 ที่ไทยกับฝรั่งเศษจะได้สัมพันธ์กันยิ่งขึ้น ไทยจึงได้ตอบสังฆราช
 เกอเมเตโลโปลิศ ว่าหมดเชื่อในราชาของพวกฝรั่งเศษแล้ว และไทย
 ก็ได้ตั้งข้อคิดต่าง ๆ อันฝรั่งเศษจะปฏิบัติไม่ได้เป็นอันขาด ซึ่ง
 ไทยทำเช่นนั้น สังฆราชเกอเมเตโลโปลิศก็ร้องคัดค้าน พระยาพระคลัง
 จึงโกรธขึ้นมาแล้วพูดว่า “ก็คิดแล้ว ถ้าจะต้องรบกันก็รบกันซี จะเป็น
 อะไรไป” แล้วไทยจึงได้ส่งไปยังเจ้าพนักงานที่เกาะภูเก็ตอย่างเด็ดขาด
 ห้ามมิให้ส่งเสบียงอาหารหรือน้ำให้แก่พวกฝรั่งเศษอย่างใด และถ้า
 ฝรั่งเศษคนใดจะขมขื่นก็ให้รบคุมขังไว้

ฝ่ายมองซีเออร์เคฟาชก็ได้ต่อสู้พยายามจะทำความตกลงกับไทย
 อีกครั้ง ๑ เมื่อวันที่ ๒๗ เดือนสิงหาคม จึงได้ส่งคนไทยที่ยึดไว้เป็น
 ตัวจำนำคนไปอีกคน ๑ และได้ฝากหนังสือถึงพระยาพระคลังให้ข่า
 ราชการไทยผู้นั้นต่อไป ๒ ฉบับ ฉบับ ๑ นั้นเป็นจดหมายของมองซีเออร์

พลทหารฝรั่งเศส รวม ๒๐๐ คนจึงได้โดยสถานเรือลอร์ฟลามกลับไปยังเมือง
 ฝรั่งเศสเมื่อเดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๙๐ (พ.ศ. ๒๒๓๒) แต่การเดินทาง
 คราวนั้นยวดยาวเคราะห์ร้ายมากด้วยได้เกิดการขบขู่ใช้ชนในเรือ จนลงกับ
 มองซีเออร์เตฟาซและบุตรทั้งสองคน นายร้อยเอกเดอเล็คตรัล มอง
 ซีเออร์เดอลาซาลก็พวกกล้าสเรือเกือบครึ่ง ๑ ได้ล้มตายกันหมด จึง
 เป็นการจำเป็นที่เรือจะต้องรอพักอยู่ที่เกาะมาตินิกอง ๕ เดือน ครั้นเมื่อ
 วันที่ ๒ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๖๙๑ (พ.ศ. ๒๒๓๓) เรือของบริษัทฝรั่งเศส
 ที่ซอลองเร ก็ขบวนต้นไกลาซันได้ไปถึงท่าเรือเมือง รอสกอป แต่
 ส่วนเรือลอร์ฟลามนั้นได้ไปถูกพายุอย่างร้ายแรงเมื่อวันที่ ๒๗ กุมภาพันธ์
 ที่ฝั่งเมืองบริตานี เรือได้จมลงทั้งผู้คนในเรือได้ตายสิ้นมิได้รอดมาได้
 จนคนเดียว

เมื่อพวกฝรั่งเศสได้ออกจากเมืองไทยไปแล้วนั้น จะต้องตั้ง
 ปัญหาถามว่า พวกไทยได้หายโกรธแค้นหรือไม่ ในข้อนี้เมื่อพิจารณาที่
 ความเจตหมายต่าง ๆ ที่มาจากอินเดียในคอนหลัง ๒ ปี ก็พอจะแล
 เห็นได้ว่าผู้ที่ซึ่งราชสมบัตไทยยังมีความกลัวอยู่มาก และเมื่อความ
 กลัวนั้นยังมีอยู่ตราบใดก็คงจะยังคิดโกรธแค้นอยู่ตราบนั้น อีกประการ ๑
 พวกฮอลันดาซึ่งเป็นหัวใจของการขบถในเมืองไทยคราวนี้ ก็ได้พยายาม
 ยแหย่มิให้พระเพทราชาหายกลัวพวกฝรั่งเศสได้ และได้จัดการทุก
 อย่างที่จะคอยกักกันมิให้พระเพทราชากลับกรณาแก่พวก ฝรั่งเศสอันจะ
 เป็นหนทางให้พระเพทราชาได้โปรดพวกฝรั่งเศสได้ เพราะข้อสำคัญ
 ในเรื่องนักเกี้ยวแก่ความคิดของพวกพ่อค้ากรุงแอมชเตอแดม ที่จะ

คอบย็องกนกคขวางมีให้บริษัทฝรั่งเศสไปตั้งห้างหน้าเมืองขาทาเวียและเมืองบันต๋าไค เพราะเกรงว่าพวกฝรั่งเศสจะมาแย่งชิงผลประโยชน์ในการค้าขายฝ่ายทิศตะวันออกไปเสีย เพราะประโยชน์ที่พวกฮอลันดาได้ในการค้าขายนั้น ที่ประเทศชโยไพรถือว่าเป็นข้อสำคัญสำหรับให้ฮอลันดาคงเป็นเอกราชอยู่ และเป็นสิ่งที่ยอกลงมาให้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสคิดที่จะทำสงครามรบถอนพวกฮอลันดาต่อไป

พวกเซาริคและพวกชาติฝรั่งเศสซึ่งตกไปอยู่ในอำนาจของไทยนั้น ได้รับความกดขี่ข่มเหงอย่างสาหัส พอไทยได้ทราบว่าผู้ที่ฝรั่งเศสได้ยกไว้เป็นทวนำไคออกจากภูเก็จ และทราบว่ามองซีเออร์เคฟาสได้ไปถึงภูเก็จแล้ว พวกไทยก็ไคกดขี่ข่มเหงพวกฝรั่งเศสหนักขึ้นไปอีก สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศซึ่งไม่ยอมหนีไปนั้นก็ได้ถูกไทยจับไปไทยได้ถอดเครื่องยศออกจากตัวสังฆราชทั้งหมด แล้วให้ผูกมัดลากตัวสังฆราชไปกัยโคลน ไคทุบตีแล้วจำทั้งตรวนและใส่ขื่อคาด้วย พวกมิชชันนารีอื่น ๆ อีกหลายคนก็ได้ถูกไทยทำเช่นนี้เหมือนกัน และพวกนักพรตภิกษุนักเรียนทั้งปวงก็ได้ถูกไล่ออกจากโรงเรียนสามเณร ต้องถูกล่ามโซ่และจำตรวนปนเปอยู่กัยพวกเหล่าผู้ร้ายในคุกแห่งเดียวกัน พวกฝรั่งเศสและพวกเซาริคซึ่งต้องตรวนอยู่ในคุกนั้นเกือบจะต้องเปลือยกายเพราะเครื่องแต่งตัวเสื่อผากไม่มี ต้องไปทำงานอันหนักซึ่งเหลือกำลัง อาหารจะรับประทานก็ไม่มี นอกจากอาหารที่คนอื่นไปขอทาน

มาให้ข้างเท่านั้น^{๕๖} ลมอากาศที่หายใจเข้าไปนั้น ก็เป็นอากาศที่เสีย
อันมาจากหนองขิง ทั้งอากาศในคอกนั้นเองก็เป็นอากาศที่ไม่ดีเพราะ
ในคอกนั้นเป็นที่คับแคบมาก และถ้าเกิดเหตุอะระอะขึ้นแม้แต่เล็กน้อย
ไทยก็รู้ว่าเขาพวกฝรั่งเศษผูกมิตรไว้ที่ปากกระบอกขย^{๕๗} เมื่อก
ฝรั่งเศษได้ถูกทรมาณเช่นนางได้ล้มตายไปด้วยป่วยเป็นไขเป็นบิด และ
ตรอมใจตายก็มาก

ฝ่ายสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศก็พวกนักพรตทั้งปวงนั้นได้พบนอก
มาจากคุกได้โดยมีผู้ประกัน สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศจึงได้ขอร้อง
ต่อพระยาพระคลังให้กรุณาพวกฝรั่งเศษที่ไม่ได้เป็นนักพรตบ้าง แต่
พระยาพระคลังก็หาขอมปล่อยพวกฝรั่งเศษออกจากคุกไม่ และพวก
นักโทษพรอมกันเห็นว่า ถ้าตายเสียจะดีกว่าติดคุกอยู่เช่นนั้น พวก

๑ พวกไทยมิได้ให้อาหารให้นักโทษรับประทานเลย และพวกเข็รคอื่น ๆ ต้อง
เป็นผู้เลี้ยงพวกนักโทษ และอาหารที่พวกเข็รคเอามาเลี้ยงนักโทษนั้นก็ต้องไปขอตาน
เขามาเสียเข้าไป แต่ถ้าไปขอตานจากพวกฮอลันดาแล้ว พวกฮอลันดาไม่ยอมให้ทาน
เลยเป็นอันขาด

ในเรื่องนี้มีข้อความปรากฏต่อไปว่า ท่านสังฆราชเมืองมานิลาได้ส่งเงินมาให้
สังฆราชเคอเมเตโลโปลิศเป็นเงิน ๑๐๐๐ เหรียญ และได้ส่งเครื่องเสบียงอาหารมาให้ด้วย
แต่เงินและของเหล่านี้ไทยได้จับไว้หมด

เมื่อวันที่ ๑๓ เดือนธันวาคม ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๓) มิสเตอร์กิลเลนนาย
เรืออังกฤษได้ไปเยี่ยมสังฆราชเคอเมเตโลโปลิศ และได้ส่งเงินให้แก่สังฆราช ๓๐ ตำลึง
ซึ่งเป็นเงินที่บรรดาพ่อค้าอังกฤษ อันได้เข้ามาในเมืองไทยในเวลาบรมได้เรียกกันให้
และกับต้นกิลเลนก็ได้แสดงความเสียใจว่าจะให้มากกว่านี้ไม่ได้ จนที่สุดแขกชาวอามีเนีย
คน ๑ ชื่อ โคยาอาบานะซ ซึ่งได้ช่วยเหลือพวกฝรั่งเศษ ก็ถูกไทยจับไป และไทยได้
กดขี่เข้มเหงอย่างเดียวกับที่ทำพวกฝรั่งเศษเหมือนกัน

ฝรั่งเศสได้ขายเสียในคุกโดยมาก และพวกที่ยังอยู่นั้นได้ทนอยู่จนถึง
เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๑ (พ.ศ. ๒๒๓๓) ไทยจึงได้ส่งปล่อยให้พ้นโทษ
การที่พระเจ้าเพทราชาได้ขึ้นครองราชสมบัติ ก็มีได้ทำให้รัฐบาล
สยามพ้นจากอำนาจของชาวต่างประเทศได้ เพราะพวกฮอลันดาซึ่ง
ได้คิดขยายและทำการทุจริตต่างๆ เพื่อทำลายคอนชัตนัตินฟอลคอนลงนั้น
ก็คิดงัดเป็นหัวหน้าของกองทัพสยามให้รับหน้าที่แทนฟอลคอนต่อไป
และหัวหน้าทัพสยามนอญพระเจ้าหลุยส์ ๑๔ จะได้ทรงกรณายกย่องสัก
ปานใดก็มีได้เข้ากบพวกฝรั่งเศสเลย เพราะฉะนั้นเมื่อสิ้นรัชกาลของ
สมเด็จพระนารายณ์ผู้ซึ่งไม่ถูกกบพวกฮอลันดาแต่เป็นสัมพันธมิตรกับ
พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้น ก็มีพระเจ้าเพทราชามาแทนสมเด็จพระนารายณ์ต่อไป
แต่พระเจ้าเพทราชาได้แสดงพระองค์ว่าเป็นศัตรูแก่ฝรั่งเศส แต่โปรด
พ่อค้ากรุงแอมชเตอแดม บรรดาจดหมายเหตุต่างๆ ของฝรั่งเศสกล่าว
ความไม่มีใครจะชดเชย ว่าเจ้าแผ่นดินสยามองค์ใหม่กับบรรดาห้าง
ของฮอลันดาได้ทำการติดต่อกันอย่างไร แต่ได้พบในบางแห่งกล่าวว่า
พระเจ้าเพทราชาได้จลาจลออกไปยังเจ้าเมืองปัตตานี ขอความปกครอง
ของฮอลันดา และได้ส่งของต่างๆ ไปพระราชทานเจ้าเมืองปัตตานี
ด้วย แต่ขอที่พระเจ้าเพทราชาส่งไปพระราชทานคราวนี้ โดยมากเป็นของ
ที่พระเจ้าหลุยส์ ๑๔ ได้ส่งมาถวายต่อสมเด็จพระนารายณ์นั่นเอง และได้
ทราบกันต่อไปว่าไทยมิได้เข้มแข็งแต่พวกชาติฝรั่งเศสซึ่งยังคงค้างอยู่ใน
เมืองไทยแต่ชาติเดียว แต่ชนชาติอื่น ๆ ก็ได้ถูกขยับเขยื้อนเข้มแข็งจากไทย
เหมือนกัน และยังพวกชาติปอตุเกศแล้วก็ได้ถูกไทยเข้มแข็งแก่ง

กว่าชนชาติอื่น ๆ ทั้งหมด แต่ส่วนพวกซอลันตานันมีหน้ามตาเจ้านาย และข้าราชการไทยเชื่อถือมาก แต่พวกซอลันตาจะทำอะอะไม่ได้เหมือนกัน ต้องอยู่ในความบังคับบัญชาของไทย มีคนเล่ากันว่า ผู้จัดการห้างซอลันตาคน ๓ ทำการไม่ถูกพระไทยพระเจ้าแผ่นดิน ไทยก็บังคับให้ซอลันตาส่งคนมาเปลี่ยนใหม่เสียทีเดียว

พระเพทราชาได้ครองราชสมบัติด้วยใช้อำนาจจากข้าศึกคนกลัว เช่น ได้เกลี้ยกล่อมให้เป็นพรรคพวกในชั้นเดิมนั้น ต้องถูกปรียกมี ถูกวิยทรพยสมบัตกมี ต้องถูกจำคุกจำตรวนและชอคากรม บางคนก็ถูกลงอาญาอย่างร้ายกาจก็มี ส่วนตัวพระยาพระคลังเองถึงจะได้ทำราชการก็มาสึกเท่าไร ก็มิได้พ้นอาญาพระเพทราชา แต่ได้ถูกกริ้วและถูกจำคุกด้วย พวกราษฎรพลเมืองเล่าก็ถูกพระเพทราชาขบขันอย่างแสนสาหัส ครั้นได้เกิดการจลาจลขึ้นที่เมืองนครศรีธรรมราชและเมืองตะนาวศรี พระเพทราชาก็ปราบด้วยโลหิต เพราะฉะนั้นพวกไทยจึงพากันเกลียดผู้ทรงราชสมบัตินัก และต่างคนก็ต่างคิดอยากจะให้เกิดขบถขึ้นอีกสักครั้ง ๑ พวกพระสังฆมจึงเกิดลอบชวนกันเป็นเรือไม่จริงว่าไม่ช้าจะได้มีผู้มาช่วยรบทุกขให้มีความสุขต่อไป ชาวอนันท์พวกไทยได้ทราบก็พากันย่นตึกและเชื่อว่าจะเป็นอย่างจริงด้วย

๑ ในจดหมายต่าง ๆ ที่มีผู้เขียนบอกข่าวเรื่องเมืองไทยนั้น ในบางฉบับมีความว่า

๑๓

ชาวเรือไทยเกิดขึ้นในเมืองไทยได้ทราบไปถึงประเทศฝรั่งเศสเมื่อ
 ปลายปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) เป็นเวลาที่ขาดหลวงตาช่า
 กำลังจะเตรียมตัวลงเรือที่เมืองเบรสต์ซึ่งจะไปพร้อมกับกองทัพเรืออัน
 มองซีเออร์คูเคนิกคือเป็นผู้บังคับการ ชาวเรือขบถในเมืองไทยนั้น
 ได้ทราบมาโดยพวกนายทหารฝรั่งเศส ซึ่งเป็นเชลยศึกของพวกฮอลันดา
 และต้องขังอยู่ที่เมืองมิเคลเบิร์ก ได้มีหนังสือออกมา แต่ชาวเรือ
 เมื่อได้ทราบถึงฝรั่งเศสแล้วก็หาได้แพร่หลายไม่ ขณะมพยายามให้เห็น
 ได้ว่ารัฐบาลได้ยึดความมีโทษออกให้ ใครทราบถึงเรื่องนี้ เพราะเหตุว่า
 ผู้แต่งจดหมายเหตุแฉแต่งพงศาวดารในสมัยนั้น มิได้กล่าวถึงความ
 เรื่องนี้เลย จนที่สุดมองซีเออร์คังโยซึ่งเป็นคนสำคัญ สำหรับแต่ง
 เรื่องพงศาวดารก็มีได้กล่าวในเรื่องนี้เหมือนกัน ซึ่งเป็นพยายามให้เห็น

พวกราษฎรพลเมืองไทยพากันนับว่าได้รับความเดือดร้อนจากรัฐบาลมาก และพากันนับ
 ถึงความยากจน โดยมากออกจะเสียใจที่พวกฝรั่งเศสได้ไปเสียจากเมืองไทย เพราะ
 เมื่อพวกฝรั่งเศสอยู่ในเมืองไทย เงินทองไหลไปเทมา และมาในบัดนี้ไม่มีใครจะได้
 เห็นเงินกันเสียแล้ว

ในจดหมายบางฉบับมีความว่า ได้เกิดเสียงลือกันว่าสมเด็จพระอนุชาของสมเด็จพระ
 นารายณ์องค์ ๑ หาได้สิ้นพระชนม์ไม่ แต่ได้มีคนอื่นถูกฆ่าแทนพระอนุชาของคั้น จึงมีเสียง
 ลือกันต่อไปว่า เจ้าองค์นี้และจะได้มาจับได้ผู้ซึ่งราชสมบัติให้ออกจากราชสมบัติต่อไป
 และข่าวอันนี้พวกพระสงฆ์ก็รับรองว่าเป็นข่าวที่จริงด้วย

ได้ว่าฝรั่งเศสยึดความ มีให้มหาชนได้ทราบในความที่ฝรั่งเศสต้อง
ออกจากเมืองไทย เพราะฉะนั้นการที่ฝรั่งเศสคิดจะส่งทหารออกไปยัง
เมืองไทยอีกนั้นจึงต้องงต และกองทัพเรือซึ่งเตรียมจะไปเมืองไทย
นั้นก็เตรียมคำสั่งให้ไปท่อนต่อไป

ฝ่ายบาทหลวงคาซาคันนั้นเมื่อได้ทราบในเรื่องที่เกิดขึ้นในเมือง
ไทยก็ได้อำนาจความตกลงในใจของตัวโดยเร็วที่สุด และได้มายอกกับ
ข้าราชการไทยว่าพระนามของพระเจ้าแผ่นดินสยามองค์ใหม่ บาท
หลวงคาซาคได้ทราบมาจากกรุงโรมแล้ว พอข้าราชการไทยได้ทราบ
ว่าใครเป็นพระเจ้าแผ่นดินสยามขึ้นก็เลยสั่นวิตก ในขณะนั้นบาทหลวง
คาซาคก็จำขึ้นมาได้ โดยทันทีว่าพระเพทราชามีพระราชบุตรอยู่องค์ ๑
“ซึ่งเป็นคนเฉลียวฉลาด มีสติปัญญาไหวพริบ กล้าหาญว่องไว ชอบใน
วิชาเลข และรักชอบพวกบาทหลวงคณะเยซิวิต เพราะนับถือว่าพวก
เยซิวิตเป็นผู้ที่มีความรู้มาก” ข้าราชการไทยผู้ ๑ จึงได้รับรองต่อบาต
หลวงคาซาคว่า พระราชบุตรของพระเพทราชาคงจะเข้าเป็นพรรคพวก
โดยง่าย และคงจะชอบพวกฝรั่งเศสเป็นแน่ ข้าราชการไทยอีกคน ๑
นั้นกมของสาวซึ่งเป็นภรรยาของหลานพระเพทราชา เพราะฉะนั้นพอ
จะเชื่อในน้ำพระทัยอันดีของพระเพทราชาได้ “เพราะเหตุว่าพระเพท
ราชาได้นับถือศาสนาคริสต์นิกายอยู่แล้ว และได้สัญญาไว้กับข้าพเจ้า

(คือบาทหลวงตาซาต) ว่าจะได้ทรงปฏิบัติภารกิจทุกอย่างอันเป็นหน้าที่ของ
คนที่เขารักและคนที่รักชอบพวกฝรั่งเศสด้วยน้ำใสใจจริงด้วย ”

การที่บาทหลวงตาซาตกล้าไว้วางใจในพระเพทราชาเช่นนี้ กระทำ
ให้บาทหลวงเยซุสผู้ขึ้นกิจการใหญ่โตและมีได้เชื่อฟังใครเลย การที่
มองซิเออร์คอนซตันซ์ ได้ลงแก่กรรมไปแล้วนั้น บาทหลวงตาซาต
ก็แสดงความรักใคร่เสียใจพอเป็นปริยาไม่ให้นักคิดเคียนไต และเพื่อ
ไม่ให้เสียความมุ่งหมายไว้เท่านั้น ในเรื่องต่าง ๆ ซึ่งเกิดขึ้นที่
เมืองไทยนั้น บาทหลวงตาซาตพูดเป็นที่ว่าเป็นเรื่องเล็กน้อยเท่านั้น
และใช้คำว่า “ เป็นเรื่องน่าเสียใจ ” แต่บาทหลวงตาซาตก็ขอร้อง
การไทยได้พร้อมกันมีความเสียใจ ในข้อที่ไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินของพระ
เจ้ากรุงฝรั่งเศส ได้รับความเคียดครอนในเมืองไทย และพร้อมกัน
เห็นว่า

“ คงจะมีชาวฝรั่งเศสบางคนได้ทำการไม่ดี หรือคิดการอันไม่
สมควร จึงเป็นเหตุทำให้พระเจ้ากรุงสยามต้องรบพวกฝรั่งเศส
และต้องไล่พวกนี้ให้ออกไปพ้นพระราชอาณาเขต ”

ในเวลานั้นบาทหลวงตาซาตมุ่งอยู่สิ่งเดียวเท่านั้น คือจะเอาใจ
ข้าราชการไทยไว้ มิให้แตกร้างกันไต่ ส่วนการอื่น ๆ จะเป็นอย่างไร
บาทหลวงตาซาต มิได้เหลียวแลเลย เช่นชนชาวฝรั่งเศสหรือชนที่

เป็นสัมพันธมิตรกับฝรั่งเศสได้ถกกระทำร้าย หรือเรื่องทหารฝรั่งเศส
 ไปได้ไปพ่ายแพ้ไทย หรือเรื่องอำนาจและสิทธิของฝรั่งเศสได้สูญหายไป
 หรือเรื่องพระเกียรติยศของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้เสื่อมเสียไป อัน
 ล้วนแต่เป็นเรื่องที่ศัตรูของฝรั่งเศสได้เห็นปรากฏแก่ตา และได้ช่วยให้
 เป็นตงนทวยนั้น เป็นเรื่องที่ขาดหลงคาซาค มิได้ระงุดงเลย ขาด
 หลวงคาซาคจึงได้อธิบายขแรงให้ข้าราชการไทยฟัง ว่าถ้าข้าราชการ
 ไทยได้ช่วยออกหนุน ให้ขาดหลงคาซาคได้กลับไปยังกรุงศรีอยุธยาอีก
 จะเป็นคุณเป็นประโยชน์สักปานใด เพราะมีชนนารีนนั้นเป็นผู้ที่ทรอบรู้
 การงานทั้งปวง มิได้ทำธุระอย่างอื่นนอกจากทำการของพระผู้เป็นเจ้า
 และผู้เอาใจใส่ในการศึกษาเล่าเรียน และเป็นผู้ที่ชนชาติฝรั่งเศส
 อิตาลี และชนในทวีปยุโรปทั่วไปนับถือมากกว่าชนชาวอินเดียและจีน
 แต่ถึงตงนพระเจ้ากรุงจีนก็เคยนับถือบรรดามีชนนารีนอยู่แล้ว อีก
 ประการ ๓ การที่พวกมีชนนารีนได้ขอสำหพยายามไปเมืองอินเดียและเมือง
 ไทยนั้น ก็มีใ้มุ่งหมายอย่างใดนอกจากจะให้คนทั้งปวงรู้จักพระผู้
 เป็นเจ้าให้มากขึ้น และส่วนวิชาความรู้ของพวกมีชนนารีนนั้น พวก
 มีชนนารีนก็ตั้งใจไปสั่งสอนให้ประเทศทั้งปวงได้มีวิชาความรู้ขึ้น แล้ว
 ขาดหลงคาซาคจึงได้ขแรงต่อไปว่า ขอให้ข้าราชการไทยได้ระงุด
 ถึงความรักใคร่ซึ่งขาดหลงคาซาคได้แสดงต่อข้าราชการไทยอยู่เสมอๆ
 และในเรื่องที่ใดเกิดเหตุขึ้นในเมืองไทยนั้น ขาดหลงคาซาคได้มี
 ความเสียใจอย่างยิ่ง ต่อได้ทราบว่าบรรดาข้าราชการชั้นผู้ใหญ่ใน
 เมืองไทยและอาณาประชาราษฎร์ทั่วไปได้ยอมยกให้ “เจ้าผู้ทรงพระ

ปรีชาญาณแลทรวงหวงคต่อไพร่ฟ้าข้าแผ่นดินสยาม” ได้ครองราชสมบัติ
ต่อไป บาดหลวงตาชาติ จึงได้คลายความเศร้าโศกเสียใจ ตั้งแต่
นั้นมาบาดหลวงตาชาติ ก็ได้เตรียมตัวที่จะทำการฉลองพระเศวตพระคุณ
สมเด็จพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ ด้วยความจงรักภักดีและความซื่อสัตย์
เท่กับที่ ได้เคยฉลองพระเศวตพระคุณสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินองค์ก่อนมา
แล้ว เพราะบาดหลวงตาชาติทราบดีอยู่แล้วว่า “การตั้งปวงจะเป็น
ไปได้อาศัยความเห็นชอบของพระผู้เป็นเจ้า โดยเหตุที่พระผู้เป็นเจ้าของ
ใจใส่หนักในเรื่องความเจริญของเจ้าตั้งปวง”

ข้อความความที่บาดหลวงตาชาติ ได้กล่าวอธิบายเช่นนั้น ต้องเข้าใจ
ใจว่าพูดแต่ปาก แต่ใจหาตรงตามคำที่พูดไม่ เพราะฉะนั้นบาดหลวง
ตาชาติ จึงได้กล่าวแสดงต่อไปว่า

“พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสประทับอยู่ในที่ไกล จะทรงทราบล่วงหน้า
ไม่ได้ว่าจะเกิดเหตุเช่นนี้นั้น ถ้าได้ทรงทราบล่วงหน้าแล้ว ก็คง
จะไม่ทรงยอมให้นายพลผู้บังคับการ และนายทหารได้สู้รบทำ
สงครามกับพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ โดยมีผู้รับคำสั่งเสีย
ก่อน เพราะการที่ได้สู้รบกับพระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่นั้น เป็นสิ่ง
ที่ไม่ต้องควยพระราชดำริห์ของพระองค์ แต่คงจะได้มีพระราช
ดำริห์สั่งให้นายทหารฝรั่งเศส ไปอาสารับฉลองพระเศวตพระคุณ
พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่ พร้อมทั้งพวกฝรั่งเศสทุก ๆ คนที่อยู่ใน
บังคับบัญชาของนายทหารเหล่านั้น”^๑

๑ ข้อความที่ได้กล่าวมานี้ได้คัดมาจากจดหมายเหตุบาดหลวงตาชาติลงวันที่ ๒๘ เดือน
พฤศจิกายน ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๓๒) ในเวลาที่บาดหลวงตาชาติได้พูดจาชี้แจงใน

บาทหลวงตาซาค จึงได้มีจดหมายไปถึง มอนซีเออร์เคอเซงแล เพื่อขอคำสั่งต่อไป ในจดหมายฉบับนี้บาทหลวงตาซาคกลายเป็นโจทย์ กล่าวโทษผู้อื่น ในจำนวนที่กล่าวหานั้น มิได้มีใจเผื่อแผ่ลดหย่อนให้ ผู้ใดเลย และได้ใช้คำอย่างแรงสำหรับระบุผู้ที่เป็ต้นเหตุในการขบถ ในเมืองไทย โดยหาว่า

“การขบถคราวนี้ เกิดจากการอิจฉาอิจฉา ความโกรธแค้น และ โทษะต่างๆ อันไม่สมควรแก่ผู้ที่ยอมตัวทำการให้พระผู้เป็นเจ้า เลย ”

แล้วบาทหลวงตาซาคก็โทษคนเหล่านั้นว่าเป็นต้นเหตุ ที่ทำให้เกิด เรื่องขึ้นโดยใช้คำว่า

“ความจริง ท่านเหล่านั้นก็ตั้งใจดีทุกคน แต่เหตุที่จะต้องการให้ เรื่องของตัวเป็นผลสำเร็จนั้น จึงทำให้ขาดความระวังระไว และ ขาดความรอบคอบ ทั้งยอมให้การทั้งปวงได้ฉิบหายเสียไปดีกว่า ที่จะยอมละเว้นอำนาจแลสิทธิของตัว ”

ที่บาทหลวงตาซาคกล่าวตงนั้นก็เป็อันเข้าใจได้ว่า มุ่งถึงมอนซีเออร์ดาลูแบร์ และพวกสังฆราชของคณะบาทหลวงฝ่ายต่างประเทศ

เรื่องนี้ ก็ได้เอาพวกนักเรียนไทยซึ่งไปเล่าเรียนอยู่ที่กรุงปารีส มาอ้างเป็พยาน โดยยก เหตุผลอธิบายว่า ในชั้นแรกข้าพเจ้าได้ส่งสอนพวกนักเรียนให้รู้จักระเบียบต่างๆ อย่างดี แล้วข้าพเจ้าจึงได้นำนักเรียนไทยไปไว้ที่โรงเรียนในกรุงปารีส ซึ่งพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสได้ สร้างไว้ เพราะโรงเรียนนั้นแลมีบุตรหลานของข้าราชการผู้ใหญ่และของเจ้านายใน ประเทศฝรั่งเศสและทวีปยุโรปทั่วไป ไปเรียนอยู่ทั้งสิ้น (โรงเรียนที่บาทหลวงตาซาค อ้างนี้ คือมหาวิทยาลัย หลุยส์เลอกรัง ซึ่งแต่เดิมเรียกกันว่า มหาวิทยาลัยเคอเคลรอง)

และบาทหลวงคาซาคก็ออกตัวว่า ที่ใดกล่าวความในใจออกมาเช่นนั้น
ก็มีใ้มุ่งหมายจะกล่าวโทษ ถึงข้ออธิธรรมต่าง ๆ ที่ใดเป็นไปแล้ว
แต่ประสงค์จะขอร้องกันมิให้เป็นเช่นนั้น ในภายหน้าอีกเท่านั้น

ถึงแม้ว่าบาทหลวงคาซาคจะหมดหน้าที่และตำแหน่งในทางราช
การแล้วก็ตาม แต่ก็คงยังตั้งใจจะกลับไปเมืองไทยอีก และจะพยายาม
คิดอ่านประจบประแจงให้พระเจ้าแผ่นดินรัชกาลสมัยที่ยังไม่ได้ไปรศปรานให้
จงได้ มองซิเออร์เคคูลูโซผู้เป็นหัวหน้าอยู่ที่เมืองเบรสต์ ก็ได้บอกให้
บาทหลวงคาซาคคนของต่าง ๆ เสีย คือ เหยียด ๓๐ อัน ซึ่งพระเจ้า
กรุงฝรั่งเศสได้พระราชทานให้แก่พวกบาทหลวงเยซวิต สำหรับคิดตัว
ไปเมืองไทย แต่มาคนหมดความจำเป็นที่จะต้องใช้ของเหล่านั้นแล้ว
บาทหลวงคาซาคก็ไม่ยอมคืนของให้ โดยอ้างถึงกาลภายหน้าที่ตนคิด
จะไปทำ และซึ่งตัวหวังว่าจะสำเร็จ และกล่าวต่อไปว่า

“ของเหล่านั้น ข้าพเจ้าจะต้องการใช้ โดยจำเป็นยิ่งกว่าแต่ก่อนเสีย
อีก เพราะจะได้เอาไว้เป็นหนทางที่จะเข้าหาพวกข้าราชการไทยได้
เพราะเวลานี้ในเมืองไทยหาผู้ใดที่จะเอาใจใส่ในกิจการของพวก
เราไม่”

ฝ่ายบาทหลวงเคอลาเซชกียหัวหน้าของโรงเรียนคณะบาทหลวง
ฝ่ายการต่างประเทศ ก็ได้กราบทูลขอรับสั่งให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
สั่งการอย่างไร อันจะทำให้พระราชไมตรีในระหว่างประเทศฝรั่งเศส
และประเทศสยาม ซึ่งขณะนั้นจะขาดอยู่แล้ว ได้ขาดหลุดลอยไปได้

การที่จะไต่สวนและสืบสวนในเรื่องเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในเมืองไทย ก็เป็นอันควรออกกันอยู่ และข้อความที่พวกฝรั่งเศสได้เล่าก็เป็นความ แตกต่างกันมิได้ตรงกันเลย เพราะฉะนั้นเมื่อมาพิจารณาที่ตามคำบอก เล่าของพวกเขาแล้ว ก็ดูเหมือนว่าการที่พระเจ้าเพทราชาได้ ซึ่งราชสมบัติ นั้นจะไม่เป็นการผิดอะไร และการที่ก่อกบฏในเมืองไทย เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๓๓๑) ก็กลายเป็นเรื่องที่ถูกตั้งตามความยุติธรรม

กองทัพเรือฝรั่งเศส ซึ่งได้รวบรวมอยู่ที่เมืองปอร์ตหลุยส์และเมือง เบรสตันนั้น อยู่ในความบังคับบัญชาของมองซิเออร์ดูเคนกิตอง และ เรือเหล่านี้ได้บรรทุกคนไปประเทศอินเดีย ๑๗๐๐ คน ในจำนวนนี้มีได้ นัยคนที่โดยสารไปด้วย ซึ่งมีทั้งพ่อค้าและผู้แทนของบริษัททั้งยาคหลวง มิซันนาร์และชาวต่างประเทศอีกหลายคนอันรวมกันไปด้วย ถ้าจะว่าไปก็ สำหรับไปทำสงครามครั้งหนึ่ง สำหรับไปค้าขายครั้งหนึ่ง กองทัพ เรือที่ออกไปคราวนี้ บริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียเป็นผู้ออกค่าโสหุ้ย แต่ อยู่ในความปกครองขึ้นใหญ่ ของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ความมุ่ง หมายที่จึ่งยกกองทัพเรือไปนั้น ก็คิดจะไปต่อสู้กับอังกฤษ ตามคำแนะนำ ของมองซิเออร์มาแตง และให้ไปทำการสมทบกับพระเจ้าโมกุลด้วย

กองทัพเรือที่ไปคราวนี้มีเรือ ๒ ลำ คือ ลัวโซ ๓ เรือเลอติยอง ๓ เรือเลอครากอง ๓ เรือเลอพลอร์ซัง ๓ เรือเลอเกย ๓ และเรือเลอกายยาคี ๓ เรือเลอกายยาคินนเป็นเรือแม่ทัพ และผู้โดยสารไปด้วยเรือลำนี้คือ ยาคหลวงตาซาคี ๓ เลขาธิการของยาคหลวงตาซาคี ๓ ข้าราชการไทย ซึ่งตกค้างอยู่ในเมืองฝรั่งเศส ๓ คน และข้าราชการไทยทั้ง ๓ คนก็ได้ถูก

ฝรั่งเศสตกข้อต่อว่าเลย เมื่อบาทหลวงตาซาคได้ขึ้นไปบนเรือแล้วก็ได้
 ทำการตามหน้าที่ของตน คือได้กำกับสิ่งของคนในเรือทั้งสอนข้อทักเวย
 ศาสนาและสอนวิชาทักเวย เมื่อเรือได้แล่นออกไปอยู่กลางทะเลแล้ว
 บาทหลวงตาซาคก็ได้ทำนายว่าจะมีพายุพายุ และได้เรียกพวกกลาส
 มาอธิบายถึงเรื่องพายุพายุ แล้วได้บังคับให้พวกกลาสทำพิธีตามนักขัต
 ฤกษ์ เซอแมนแซนต์ ถูกต้องตามแบบแผนทุกอย่าง แต่ถึงถึงนั้น
 การเดินทางคราวนี้จะเรียกว่าเดินทางอย่างสะดวกไม่ได้ เพราะในเวลา
 นั้นฝรั่งเศสกำลังทำสงครามกับอังกฤษและฮอลันดา และมันใหญ่ ๒๒๐
 ๖๖๖ กะบอกซึ่งมีอยู่ในกองทัพเรือ ก็ต้องลั่นออกไปหลายครั้ง ในระหว่าง
 ที่เดินทางอยู่นั้นกองทัพเรือฝรั่งเศส ได้รบเรืออังกฤษและฮอลันดาไว้
 หลายลำ บางลำฝรั่งเศสจับได้แล้วก็เอาไปเผาเสีย เมื่อกองทัพเรือ
 ฝรั่งเศสได้ไปถึงหน้าเมืองมัทราส ก็ได้ไปพบกองทัพเรือฮอลันดา
 จำนวนมากกว่าถึงสองเท่า กองทัพเรือฝรั่งเศสได้ทำสงครามรบกับ
 กองทัพเรือฮอลันดาอย่างสามารรถ จนกองทัพเรือฮอลันดาต้องถอยหนีไป
 มองซีเออร์ตเคนก็ต้องการกองทัพเรือในนี้ต่อไป แวะที่เกาะลังกา
 ทเมืองปอนคเซร์ ทเมืองชุกลี และเมืองบาลาซอร์ และได้พยายาม
 นักหนาที่จะนำกองทัพเรือไปถึงเมืองมริคให้ได้ แต่ก็หาได้ไปถึงไม่
 ด้วยเหตุหลายประการ คือในชั้นนั้นได้ถูกพายุอย่างร้ายแรงจนเรือได้
 กระจายพลัดพรากจากกัน แล้วก็เกิดความโง่เขลาในเรือจนผู้คนได้
 ล้มตายไปเป็นอันมาก และลงท้ายที่ลึกลับยิ่งอาหารในเรือก็จวนจะ
 ขาดมือ จนถึงกับต้องจำกักอาหารให้คนที่ไม่มีช่วยรับประทานแล้ว บาท

หลวงตาชาติได้ทำการเห็นจเห็นอยต้งแต่เช้าจนกลางคน เยยมคนนมายัง
 พยายามคนโนนย้าง ล้างข่าปให้คนที่จะตายย้าง แล้วได้เป็นธระ
 ขอร้องเกี่ยอาหารอย่างคี่ ๆ ไว้สำหรับให้แต่เฉพาะคนช่วยรบยประทานเท่า
 นั้น เมื่อการเป็นอยต้งนักพอจะเห็นได้ว่าความอดคคตยากจนของกองทัพ
 เรอทมมาควรวนจะมีสักเพิงใด และในทสตถงกขคองไซ โก่เพิงวันละ
 ๒ ควคตมไปกยน้ำ ๓ ถง สำหรับตมสลุปให้คนช่วยรบยประทานซึ่งมจำนวนถง
 ๘๐ คน

ฝายยาคหลวงตาชาติ ได้เป็นธระเออเพอแก่ข้าราชการไทยทุก
 ประการ เพราะกาลข้างหน้าจะคี่รายประการใดกคตองยคข้าราชการไทย
 ไว้เป็นหลัก การพยายามของยาคหลวงตาชาติในขอทเกยวควยสาสนา
 นนคได้มผลอย้างคี่ทสคอยแล้ว เพราะข้าราชการไทยได้ยอมนรยน้ำมนค
 เขารคกอนทได้ออกจกเมืองเบรสตถง ๒ คน อคคน ๓ นั้นได้ถงแก่กรรม
 เสยกลางทาง แต่กอนทจะตายนั้นยาคหลวงตาชาติก็ได้ทำพธตามลทท
 โรมันคารอลค ซึ่งทำให้แก่คนที่จะตายนั้นทกอย้าง และยาคหลวง
 ตาชาติได้ขออนุญาตให้ทำพธผงศพบนทกทพาวเรอ และเมอจะทงศพลง
 ไปในทะเลนั้น ก็ได้ยงบนใหญ่ให้เป็นเกยรคยศ ข้าราชการไทย
 ทยงเหลืออยอก ๒ คนนั้นได้ยอย้างปรกคัสบายคี่ และเมอเรอรบชอ
 กายยาคได้รบยกกองทัพเรอชาคกนนั้น ยาคหลวงตาชาติกยข้าราชการ
 ไทยทงสองคนกได้ ไปอยโตทองเรอควยกันทงสามคน

ครนได้ ไปถงเมืองยาลาซอร์ ข้าราชการไทยได้ชนจกเรอรบ
 ฝรั่งเศส และได้โดยสานเรอแขกมวล้า ๓ ซึ่งจะคเินทางไปเมืองมรค
 เมอข้าราชการไทยจะจกไปนั้น พวกฝรั่งเศสในเรอได้ขอร้องให้ข้าราช

การไทยได้ช่วยเหลือพวกฝรั่งเศสที่ยังติดคุกอยู่ในกรุงศรีอยุธยา และ
 เมื่อจะลาขาดหลวงตาชาตินั้น ขาดหลวงตาชาตาก็เตือนขอให้ข้าราชการ
 ไทยไต่ถามถึงข้อความที่โศกสมญาอันไว้ และขอให้ระมัดระวังความเอื้อ
 เพื่อต่าง ๆ ของขาดหลวงตาชาตาคอย การที่ตองจากกับข้าราชการไทยนั้น
 ขาดหลวงตาชาต " ยินดีกำหนดที่ไทยปลงการอันหนักเสียได้ " และ
 เพื่อจะแสดงความนับถือไทยให้ปรากฏนอก ขาดหลวงตาชาตจึงขอให้
 ผู้บังคับการเรือไทยขยับใหญ่ส่งไทยในเวลาที่ข้าราชการไทยจะออกจาก
 เรือรวม ๕ นก การที่ไทยขยับใหญ่ส่งนั้นต้องนับว่าประเทศฝรั่งเศส
 ไทยเฝ้ากันขยับสำหรับเป็นเกียรติยศต่อไทย อันหาประโยชน์มิได้เลย

เมื่อต้นเดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๓ (พ.ศ. ๒๒๓๓) มอริซเออร์
 ตเคนักคองโตฟาเรือรบกลับไปยังประเทศฝรั่งเศส ขาดหลวงตาชาต
 ไทยคนขยับที่เมืองปอนตเซรและไทยเคยอยู่ที่เมืองนั่นเอง ซึ่งขาดหลวง
 ตาชาตไทยเข้าไปพนเรือนั้น ไม่มีผู้ใดไทยเสียกายเลย ถึงขาดหลวง
 ตาชาตจะไต่ทำการช่วยเหลือในเรือสักปานใด ก็หาไม่มีผู้ใดไทยเสียกาย
 ไม่ เพราะขาดหลวงตาชาตมิได้เสียเมื่อทำการให้ผู้ไทยอย่างไร ก็ชอบ
 ยกขยับออกให้ผู้นั้นรู้สึกอยู่เสมอ

๑ ข้าพเจ้ามิได้คาดหมายเลยว่าเวลาที่เรตองจากไปกับขาดหลวงตาชาตจะเป็นผล
 เช่นนี้ คนที่มีความอาลัยเสียดาขาดหลวงตาชาตนั้นมีน้อยที่สุด บางคนกลับยินดีเสียซ้ำ
 และโดยมากไม่พอใจให้ขาดหลวงตาชาตอยู่บนเรือเลย จนที่สุดพวกกลาสีซึ่งไม่ใช่เป็นคน
 เลือกบุคคลเท่าไรนัก ก็ไม่มีความอาลัยเสียดาขาดหลวงตาชาตเลยจนคนเดียว และ
 ขาดหลวงตาชาตจะอยู่ในเรือหรือได้ไปจากเรือแล้ว พวกกลาสีก็ถือว่าทำกัน แต่ถึง
 ตั้งนั้นนายเรือก็ได้ให้เกียรติยศต่อขาดหลวงตาชาตตามสมควร คือเมื่อตาชาตจะลงจาก
 เรือได้ขยับใหญ่ ๓ นก

คงแต่ซากหลวงตาซากไตชนเมืองปอนตีเซรีแล้ว นับตั้งแต่วันนั้น
 เป็นต้นไป ก็มีได้คิดมุ่งหมายอย่างใดนอกจากจะพยายามกลับไปยัง
 ประเทศสยามอีกให้จงได้ แต่เวลาที่ซากหลวงตาซากไตจะกลับไปเมือง
 ไทยได้เลือกเวลาไม่เหมาะ เพราะฉะนั้นการพยายามของซากหลวง
 ตาซากไตในชั้นแรกจึงหาไม่ผลอย่างใดไม่ ด้วยในเวลานั้นที่กรุงศรีอยุธยา
 ไม่มีความไว้ใจในชาวต่างประเทศเลย คำสั่งที่จะปล่อยให้พวกฝรั่งเศษ
 พันโทษไปนั้นก็ผิดกันเรื่อยไป อำนาจของฝรั่งเศษซึ่งมีมากที่สุดใน
 ครั้งสมัยฟอลคอนนั้น นับแต่จะรุ่งโรยลดน้อยถอยไปทุก ๆ ปี และ
 พวกฮอลันดาก็พยายามหาแต่ช่องโอกาสที่จะทำลายอำนาจของฝรั่งเศษ
 ลงให้หมดสิ้นจนได้ โดยไปเที่ยวช่วยเหลือตามเมืองต่าง ๆ ในทะเลอินเดีย
 ให้เกิดกบฏกษัตริย์พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ทวีตมากชนกว่าเดิม แต่มีคน ๆ ๑
 ซึ่งพวกฮอลันดาเกลียดชังและกลัวนัก คนที่พวกฮอลันดาเกลียดชังและกลัว
 นั้นก็คือ มอนซิเออร์มาแตงผู้อำนวยการบริษัทฝรั่งเศษที่เมือง
 ปอนตีเซรี เพราะความพยายามความซื่อตรงและความโอบอ้อมอารี
 ของผู้ต่อกันพบนเมือง ไต่กระทำให้เมืองเล็กน้อยอื่นไม่มีผู้ใดรู้จัก
 ไต่เกิดเป็นบ้านเมืองใหญ่โต และเป็นเมืองหลวงของกอลดิงซึ่ง
 กำลังเดินสู่ทางเจริญภายใน ๒๐ ปี พวกฮอลันดาจึงได้จับกองทัพเรือ

๑ การที่เมืองปอนตีเซรีได้เจริญขึ้นนั้นโดยใช้กำลังอาวุธ ในชั้นต้นมอนซิเออร์มา
 แตงกับชาวยุโรป ๖๐ คน ซึ่งล้วนแต่เป็นคนไม่มีถิ่นฐานบ้านเรือนและโดยมากได้หนีมา
 จากเกาะแซนด์ฮอเนิน ได้สร้างหมู่บ้านเล็ก ๆ ขึ้นหมู่ ๑ โดยเซร์ตันโลดีเป็นใจ
 ช่วยด้วย ภายหลังหมู่บ้านเล็กนี้ได้กลายเป็นบ้านเมืองใหญ่โต มีตุ๊กกรม ห้างหอ
 บ้อม กู ประตูหอพร้อม เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๕๓ (พ.ศ. ๒๒๓๖) ฝรั่งเศษต้องยก
 เมืองปอนตีเซรีนี้ ให้แก่บริษัทฮอลันดา จนถึงเวลาที่กองทัพของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ได้
 มีชัยชนะในทวีปยุโรป จึงได้บังคับให้พวกฮอลันดาคืนเมืองนี้ให้แก่ฝรั่งเศษอย่างเต็ม
 คงแต่แต่นั้นมาพวกฮอลันดายังมีได้สิ้นอาลัยเลย แต่อยากจะได้เมืองน้อยอยู่เสมอ

อย่างใหญ่โตให้มารบกับมองซีเออร์มาแตง ในเวลานั้นมองซีเออร์
 มาแตงต้องต่อสู้พวกซอลันตาด้วยกำลังของตัวเอง เพราะบริษัทฝรั่งเศส
 ได้ฉวยหายไปกว่าครึ่งพันทุนที่มีอยู่ ก็ต้องทิ้งมองซีเออร์มาแตงมิได้
 ช่วยเหลืออย่างใดเลย และส่วนรัฐบาลฝรั่งเศสนั้นก็กำลังกังวลอยู่ใน
 ทะเลเมดิเตอร์เรเนียนและทะเลอังกฤษ กลมมนถ่วงผิงคอรอมันเกล
 จึงได้ทอดทิ้งมองซีเออร์มาแตงมิได้ช่วยเหลืออย่างใดเหมือนกัน เมื่อ
 การเป็นอยู่ดังนี้ มองซีเออร์มาแตงก็สู้พวกซอลันตาไม่ได้ด้วยตัวเอง จึง
 ต้องทิ้งเมืองให้แก่ซอลันตา มองซีเออร์มาแตงก็ยี่ชาวฝรั่งเศสที่ไป
 ด้วยกันนั้น จึงได้กลับมาเมืองฝรั่งเศส ชาวฝรั่งเศสก็ได้จัดการรับรอง
 ให้สมเกียรติยศ มองซีเออร์มาแตงจึงไปชี้แจงแก่ผู้แทนมองซีเออร์เคอ
 เซงแล และไปอธิบายให้ผู้อำนวยการของบริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียน
 ให้เข้าใจว่า เป็นการสำคัญอย่างหนึ่งที่จะต้องไปตีเมืองปอนตีเซวิกด้วย
 คนมาให้จึงได้

ครั้นได้ทำสัญญาสงบศึกที่เมืองไรซวิก เมืองปอนตีเซวิกจึงได้
 กลับตกมาเป็นของฝรั่งเศสอย่างเต็ม แต่พวกซอลันตาซึ่งเข้าใจว่าตัว
 จะได้เป็นเจ้าของเมืองนั้นชวากาลนานนั้น ได้บำรุงบ้านเมืองและทำข้อมุก
 ประตูล้อมใหญ่โตขึ้นมาก รัฐบาลฝรั่งเศสจึงตั้งให้มองซีเออร์มาแตง
 ไปเป็นผู้ปกครองเมืองปอนตีเซวิก และมองซีเออร์มาแตงก็ได้เป็นผู้ว่า
 ราชการอยู่ในเมืองนั้นจนถึงวันตาย

มองซีเออร์มาแตงได้ไปรบเมืองปอนตีเซวิกจากพวกซอลันตาเมื่อปี
 ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๓๑) รัฐบาลฝรั่งเศสได้จัดกองทัพเรือให้ไป

ส่งกองทหารสำหรับประจำอยู่ในเมืองนี้ ทั้งส่งเครื่องมอต่าง ๆ ขึ้น
 และขึ้นใหญ่ไปด้วย มองซีเออร์มาแดงจึงได้ก่อกองเรือนชนใหม่ ได้
 กลยกล้อมพวกพณเมือง และได้ปกครองพวกนี้อย่างสุขสบายที่ เมือง
 มองซีเออร์มาแดงได้ลงแก่กรรมเมื่อ ค.ศ. ๑๗๐๖ (พ.ศ. ๒๒๔๙) นั้น
 เมืองปอนตีเซร์กลายเป็นท่าเรือที่ ๑ สำหรับการค้าขายในเมืองอินเดีย
 และมีพลเมืองถึง ๕๐,๐๐๐ คน

๑๓

การที่ประเทศฝรั่งเศสได้พ่ายแพ้ ในอินเดียนั้น หาได้ทำให้
 ขาดหลงตาชาติหมัดความพยายามไม่ เมื่อ ค.ศ. ๑๖๘๓ (พ.ศ. ๒๒๓๖)
 พวกฮอลันดาได้ไปยึดเมืองปอนตีเซร์ไว้ ขาดหลงตาชาติอยู่ไม่ได้ จึง
 ต้องหนีจากเมืองปอนตีเซร์ไปอาศัยอยู่ที่เมืองจินเตอนากอร์ แล้ว
 จึงได้หนีออกจากเมืองจินเตอนากอร์ไปเมืองมริค เมื่อได้ ไปถึงเมืองมริค
 แล้ว ขาดหลงตาชาติจึงได้มีจดหมายไปยังพระยาพระคลังว่า

“ ขาดหลงตาชาติได้กลับมามากแล้ว เพื่อจะได้มาจัดการให้
 พระราชไมตรีในระหว่างสมเด็จพระเจ้าแผ่นดินทั้งสองและประเทศ
 ทั้งสอง ได้สืมนานติดต่อกันอย่างเต็มค่อไป ”

ขาดหลงตาชาติได้ทำการอย่างไม่มีอาย และคงปฏิบัติกิจการต่าง ๆ
 ดังตัวยังคงเป็นราชทูตอยู่ แต่ฝ่ายไทยก็หารับรองไม่ ภายหลังมา
 อีก ๒ ปี คือเมื่อวันที่ ๑๘ เดือนตุลาคม ค.ศ. ๑๖๘๖ (พ.ศ. ๒๒๓๙)
 ขาดหลงตาชาติได้พยายามจะกลับไปเมืองไทยอีกครั้ง ๓ ในเรือน
 ขาดหลงตาชาติได้เขียนว่าดังนี้

“คัตร์ของประเทศสยามและประเทศฝรั่งเศสได้ชี้ตขวางค่อความคึกคึกของข้าพเจ้า แต่ถงไทยไม่ยอมร้ขรของข้าพเจ้า ก็หาเพนการกระทำให้ข้าพเจ้าท้อถอยไม่ แต่กลับทำให้ความรักและความจงรักภักดีของข้าพเจ้า ค่อพระเจ้ากรุงสยามผู้ทรงอนุภาพกลับมากเพิ่มพลยงกว่าเก่าเสียอีก ”

ในจดหมายที่ขาคหลวงตาชาติมีไปถงพระยาพระคลังนั้นใช้ถ่านวนคล้ายกับข้ และโตกกล่าวอย่างมีหลักฐานมั่นคงว่า “ไม่ซ้ากองทัพเรือของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสทั้งหมตจะโตมาถงอยู่แล้ว ” แต่ความจริงเรื่องกองทัพเรือฝรั่งเศสนเพนเรื่องขาคหลวงตาชาติคึกเขาเองทั้งถนจริงอยู่ขาคหลวงตาชาติโตคึกแกไขความขอน โดยแสดงค้วว่า “มีความจงรักภักดีค่อพระเจ้ากรุงสยาม และมีความมุ่งหมายโดยเฉภาะที่จะทำการฉลองพระเศษพระคุณ เพือให้พระเกียรติยศของพระเจ้ากรุงสยามโตทวชน ”

แต่ข้อความในจดหมายฉบับนี้มีโตกล่าวถงการที่จะรบคนเขารัดหรือกล่าวถงการที่จะทำให้สำสนาแพ้วหลายออกไปโดยจนค้ำเดียว ขาคหลวงตาชาติกลับพคถงการค้าขายของบริษทฝรั่งเศสฝ้ายอนเคือว่าจะโตจคการให้บริษทโตทำการค้าขายอย่างแต่ก่อน

คำคอบของพระยาพระคลังครั้งนคคชน ค้วยพระยาพระคลังเชอใจในขาคหลวงตาชาติจงแสดงว่า ฝรั่งเศสโตกระทำถกค่อตามแบบประเพณีของฝ้ายค้วนออกแล้ว โดยเข้าใจว่าเรือรบฝรั่งเศสโตเชอญพระราชสำสนของพระเจ้าหลยท ๓๔ ตามเกียรติยศที่ควรจะทำทุกอย่ง และเข้าใจว่าขาคหลวงตาชาติเพนราชทูต คงจะโตเชอญพระราชสำสน

ของพระเจ้าแผ่นดินฝรั่งเศส ถวายต่อพระเจ้าแผ่นดินสยามตามแบบ
ประเพณีของไทยทุกประการ ในจดหมายพระยาพระคลังมีความต่อไป
ว่าดังนี้

“ข้าพเจ้าได้นำความกราบทูลให้พระเจ้าแผ่นดินนายของข้าพเจ้า
ทรงทราบว่า ท่านได้มาถนัดแล้ว พระเจ้ากรุงสยามนายของ
ข้าพเจ้าทรงนอบถนอและรักใคร่สมเด็จเจ้ากรุงฝรั่งเศสมาก จึง
ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้ข้าพเจ้าเตรียมการรับพระราชสาส์นตาม
แบบแผนราชประเพณีโบราณทุกประการ เพราะฉะนั้นการที่
จะให้พระราชไมตรีในระหว่างพระเจ้าแผ่นดินทั้งสอง ใต้วงมี
และเพิ่มพูนขึ้นนั้น ก็ต้องยกเอาความไหวพริบและความรอบคอบ
ของท่านเป็นหลักต่อไป”

แต่พระราชสาส์นของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ นั้น เป็นพระราชสาส์น
เก่าที่ไทยเขียนไว้ก่อน ๓๐ ปีมาแล้ว คือเป็นพระราชสาส์นเขียนเมื่อปี
ค.ศ. ๑๖๘๗ (พ.ศ. ๒๒๓๐) ซึ่งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ส่งมาสำหรับถวายต่อ
สมเด็จพระนารายณ์ พระราชสาส์นฉบับนี้เองอันเป็นพระราชสาส์นถวาย
สมเด็จพระนารายณ์ ซึ่งขาดหลวงตาชาตึกคิดจะเอามาถวายต่อพระเพท
ราชาในปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๔๑) แต่เมื่อจะไปตามสำนวนพระราช
สาส์นแล้ว ข้อความที่ขกขอสรรเสริญกันก็ยังไม่ใช้ได้ เพราะมีไต่ระบ
เฉพาะตัวผู้ใด แต่ข้อกติกาวางอย่างสำคัญของขาดหลวงตาชาตึกนั้น ก็คือ
เชอวาเลียเคโซเปียซึ่งเป็นผู้บังคับการกองทัพเรือฝรั่งเศสในอ่าวเบงกอล
ขาดหลวงตาชาตึกได้ขอรับรองอันวอนหลายครั้งหลายหน เชอวาเลียเค

ไซเยียงให้เรือรบลำ ๑ มีปืนใหญ่ ๕๒ กระบอก สำหรับพายาคหลวง
 ตาซาค์ไปยังเมืองไทย และให้เชิญพระราชสาสนของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕
 ไปด้วย เพราะพระราชสาสนฉบับนี้ กลายเป็นเครื่องวางอันสำคัญของ
 ยาคหลวงตาซาค์เสียแล้ว ด้วยยาคหลวงตาซาค์เชิญแต่พระราชสาสน
 ฉบับเดียวเท่านั้น เครื่องราชบรรณาการอย่างใดหามิได้ ยาคหลวง
 ตาซาค์จึงได้มีจดหมายถึงมองซีเออร์เฟเรอกัมมองซีเออร์โยร์ค ซึ่งเป็น
 มีชันนารีในกรุงศรีอยุธยา ขอร้องให้คนทั้งสองนั้นช่วย และได้
 กล่าวคำว่าจะดังนี้

“ข้าพเจ้าเชื่อใจว่าในครั้งนี้ ท่านคงจะได้จัดการทุกอย่างที่จะกราบ
 ทูลพระเจ้ากรุงสยาม และเรียนต่อเสนาบดีไทย ให้ได้จัดการ
 รับรองพระราชสาสนของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ซึ่งข้าพเจ้าได้เชิญ
 มานี้ โดยเต็มเกียรติยศทุกอย่าง”

พวกมีชันนารีในกรุงศรีอยุธยาได้ช่วยเหลือนายยาคหลวงตาซาค์ทุก
 อย่าง และได้จัดให้นายยาคหลวงตาซาค์กับยาคหลวงเยชวิต ๒ คนและชาว
 ฝรั่งเศส ๕ คนซึ่งได้มาพร้อมกันกับยาคหลวงตาซาค์ พักในโรงเรือนสาม
 เณร แต่ยาคหลวงตาซาค์หาขอมที่จะไปพักในโรงเรือนไม้ ฝ่ายพระยา
 พระคลังก็แก่งขัดขวางในการที่จะรับรองยาคหลวงตาซาค์ เป็นต้นว่า
 เสียบงอาหารที่จะส่งให้รับประทານนั้น ไทยไม่ขอมส่งเนิสต์ตัวอย่าง ๑
 อีกอย่าง ๑ เมื่อยาคหลวงตาซาค์จะเข้าเฝ้าจะต้องถูกขังคอกหนึ่ง และ
 เมอเรือที่เชิญพระราชสาสนได้มาถึงปากน้ำแล้ว ไทยก็หาได้ส่งไปรับ
 เหมือนอย่างคราวก่อนๆ ไม่ นอกจากนี่ยังมีข้อขัดขวางอีกหลายพันอย่าง
 แต่ยาคหลวงตาซาค์ก็ขอมและอดทนเอาทุกอย่าง

พระราชสาสนของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสนั้น ได้ถวายต่อพระเจ้า
กรุงสยาม โดยมีพดด้วง ๆ ตามพระเพททเคยกันมา และบาทหลวง
คาซาคัสเป็นราชทูตก็ได้ทำการตามหน้าที่อย่างดีที่สุด บาทหลวง
คาซาคัสได้พักอยู่ที่กรุงศรีอยุธยาสามอาทิตย์ จึงได้เชิญพระราชสาสน
ของพระเจ้ากรุงสยามต่อพระราชสาสนของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส พระ
ราชสาสนฉบับนี้ ได้เขียนด้วยวิธีอย่างเดียวกับพระราชสาสนฉบับก่อน ๆ
๒ ฉบับ คือได้จารึกในแผ่นทองคำและบรรจุในหีบทองคำ แต่บาทหลวง

๑ พระราชสาสนฉบับนี้ลงวันที่ ๒๘ เดือนมกราคม ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๔๑)
แต่ถ้อยคำที่ใช้เป็นถ้อยคำสามัญหาแก่นสารไม่ได้ พระราชสาสนฉบับนี้มีความว่าดังนี้

“พระราชสาสนสมเด็จพระเจ้ากรุงสยาม ถวายสมเด็จพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสและกรุง
นาวาร์ผู้ทรงเดชานุภาพอันใหญ่ยิ่งจนถึงกับพระนามได้เลื่องลือไปทั่วทวีปยุโรป
และเป็นผู้ซึ่งพระผู้เป็นเจ้าได้โปรดให้มีไชยชนะแก่บรรดาพระเจ้าแผ่นดินอันเป็น
ราชศัตรู ข้าพเจ้าได้ขอร้องต่อพระผู้เป็นเจ้าผู้ปกครองการทั่วไปทั้งในโลกนี้และ
โลกนั้น ขอให้โปรดพิทักษ์รักษาพระองค์และพระราชวงศ์ ขอให้พระองค์
ได้มีอานุภาพและอำนาจยิ่งขึ้นไป และขอให้พระองค์ได้มีพระเกียรติยศเพิ่มพล
ขึ้น ด้วยพระองค์ได้ทรงระฤกถึงพระราชไมตรีที่ได้ทรงมีไว้กับพระเจ้าแผ่นดินที่
เสด็จสวรรคตไปแล้ว และมีพระราชประสงค์จะให้พระราชไมตรีได้คงมีต่อไป
จึงได้โปรดให้บาทหลวงคาซาคัสเชิญพระราชสาสนมาซึ่งเราได้รับไว้ที่กรุงศรีอยุธยา
เมื่อวันพุธ แรม ๑๓ ค่ำ เดือนยี่ ปี ๒๒๔๒ แล้ว ข้อความตามพระราชสาสน
ฉบับนี้ซึ่งพระองค์ได้โปรดให้บาทหลวงคาซาคัสเชิญมานั้น ข้าพเจ้าได้ทราบข้อ
ความทุกประการแล้ว และได้กระทำให้ข้าพเจ้ามีความยินดีอย่างยิ่ง ด้วยใน
พระราชสาสนฉบับนี้ได้แลเห็นพระปรีชาญาณของพระองค์ ดุจเป็นรัศมีของพระ
อาทิตย์และพระจันทร์อันส่องแสงไปทั่วโลก ซึ่งเป็นการสมควรแก่พระเจ้า
แผ่นดินอันทรงเดชานุภาพในฝ่ายทิศตะวันตกยิ่งนัก เพราะเป็นผู้ที่ทรงปกครอง
บ้านเมืองด้วยพระปรีชาสามารถ อันกระทำให้ราษฎรพลเมืองมีความนิยมยินดี
ทั้งทำให้พระเจ้าแผ่นดินในโลกนี้ได้นิยมนับถือพระองค์ด้วย”

ไม่ต้องสงสัยเลยเลยว่าพระราชสาสนฉบับนี้มีจริงดังว่า เพราะมีพยานปรากฏใน
จดหมายอื่น ๆ ซึ่งมีข้อความว่าดังนี้

คาซาคได้เชิญเครื่องราชบรรณาการมาด้วยไม่ เพราะเมื่อได้เชิญ
พระราชสาส์นของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสไปนั้นก็มีใคร่เครื่องราชบรรณาการ
ไปเหมือนกัน แต่การที่ขาดหลวงคาซาคได้เชิญพระราชสาส์นทั้ง
ไปและมาคราวนี้ มิได้มีผลอย่างใดเลย การที่ไม่มีผลคราวนี้คงจะ
เป็นตามความเห็นของขาดหลวงคาซาคนั่นเอง คือว่าไม่มีเรือฝรั่งเศส
ไปท่าเมืองมริคและที่ข้างนอกเลย เพราะตามความเห็นของชาวตัวนี้
ออกนั้น ประเทศใดที่มันคงบริบูรณ์กว่า และที่มันกำลังมากกว่าเป็น

“ท่านเคานต์เดอคูซได้ ให้เชิญพระราชสาส์นเขียนในแผ่นทองคำของพระเจ้ากรุง
สยามถวายพระเจ้ากรุงฝรั่งเศส ลงวัน เดือน ปี ค.ศ. ๑๖๘๘ (พ.ศ. ๒๒๔๒) ไป
ถวายไว้ที่ท่านผู้สำเร็จราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นพระราชสาส์นที่ได้เก็บรักษาไว้ใน
กระทรวงทหารเรือ และมีคำแปลเป็นภาษาฝรั่งเศสติดอยู่กับต้นฉบับด้วย พระ
ราชสาส์นฉบับนี้ได้จารึกในแผ่นทองคำด้วยเหล็กแหลม และได้บรรจุในหีบ
ทองคำซึ่งมีฝาทำเป็นชอดแหลมอย่างแบบไทย แผ่นทองคำที่จารึกพระราชสาส์น
กับหีบทองคำที่บรรจุมานั้นมีน้ำหนัก ครึ่งปอนด์เศษ หีบทองคำนั้นได้ใส่ถุง
ทำด้วยแพรไหมทอง มีไหมสีแดงผูกมัด และปลายเส้นไหมนั้นมีลูกตุ้มทองคำ
๒ ลูก เส้นไหมนี้ร้อยในห่วงทองคำซึ่งติดอยู่กับถุงนั้นรวม ๑๕ ห่วง ถุงนี้วาง
บนหมอนซึ่งทำด้วยผ้าและแพรสีขาวและทอง และมีแพรคลุมหน้าหมอนติดกับ
หมอนด้วยดุมทำด้วยลวดทองคำโปร่ง ทั้งหมดนี้ได้บรรจุในหีบสลักแดงอย่าง
ไทย ที่มุมหีบนั้นหุ้มด้วยแผ่นเงินอย่างบาง และมีสายโซ่เล็ก ๆ ทำด้วยเงิน
สำหรับยึดฝาไว้ เมื่อท่านผู้สำเร็จราชการแผ่นดินได้ทรงตรวจแล้ว จึงได้รับสั่ง
ให้เอาไปเก็บไว้ในห้องสมุดของหลวง และรับสั่งให้ท่านขาดหลวงบินของท่าโบ
รับให้ไว้แก่มองซิเออร์ แคลร์โบต์ ซึ่งเป็นเจ้าพนักงานสำหรับรักษาหนังสือของ
กระทรวงทหารเรือ”

พระราชสาส์นฉบับนี้และฉบับก่อน ๆ ไม่ได้มีอยู่ในหอสมุดหลวงเสียแล้ว ไม่ทราบ
ว่าจะหายสูญไปข้างไหน

ประเทศที่จะทำการสำเร็จได้ดีกว่าประเทศอื่น ข้าพเจ้าคิดว่ากองทัพเรือ
ฝรั่งเศสได้ไปที่เมืองไทย แต่ความจริงหาได้ไปไม่นั่น ได้กระทำ
ให้พวกไทยกลับไม่ไว้ใจหนักขึ้นอีก เพราะฉะนั้นเมื่อจะพูดหรือแนะนำ
อย่างใด ไทยจึงมีความสงสัยอยู่เสมอ

มองซีเออร์ไบรต์ ซึ่งเป็นผู้จัดการคณะบาทหลวงในเมืองไทยตั้งแต่
แต่สังฆราชเคอเมเตโลไปลิสได้ถึงแก่กรรมไปแล้วนั้น ได้เขียนข้อความ
ความว่าดังนี้

“พวกเราก็คงอยู่เหมือนที่เคยกันแต่ก่อนมา ไม่มีใครจะพูดถึง
เรื่องอะไรได้เลย พวกอินทรีเวทนาซึ่งถูกขังอยู่ในพระราชวังและ
ทำการให้แก่ราชสำนักนั้น คงจะต้องร้องครางอยู่อีกนานจึงจะ
พ้นทุกข์ซึ่งมาได้ ถ้าแม้ว่าฝรั่งเศสจะต้องการทำความตกลงกับ
ไทยเพื่อประโยชน์แก่ศาสนาแล้ว ก็จะต้องมอบการตั้งปวงให้ท่าน
ผู้อำนวยการของราชบริษัทฝายอินทรีเวทนาจึงจะเป็นผลสำเร็จ
เพราะพวกไทยต้องการแต่บุคคลซึ่งจะมาเจรจาช่วยการค้าขายอย่าง

๑ เป็นการนำเสียดายที่เรือของพระเจ้ากรุงฝรั่งเศสมิได้มาที่เมืองมริดดังได้สัญญา
ไว้ แต่การที่กองทัพเรือได้ถูกเคราะห์ร้ายโดยที่เรือลำดีที่สุดได้แตกเสียและพวกเรือได้
ล้มตายเกือบหมดทั้งสิ้น ได้ทำให้พวกไทยยิ่งมากขึ้น แต่ข้าพเจ้าจะต้องกล่าวว่า
พวกไทยต้องการพวกฝรั่งเศส เพราะไทยหาถ้าไรจากฝรั่งเศสได้มาก แต่ก็กลัวว่าพวก
ฝรั่งเศสจะโกรธและจะมาทำการแก้แค้น เพราะการที่ไทยทำไว้นั้น ก็เป็นการสมควร
อยู่ที่ฝรั่งเศสจะต้องมาแก้แค้น

(ข้อความนี้ได้คัดจากจดหมายบาทหลวงคาซาดังมองซีเออร์ปองชาตแรง เขียน
จากเมืองมาตีนิก และลงวันที่ ๘ เดือนมีนาคม ค.ศ. ๑๗๐๐ (พ.ศ. ๒๒๔๒)

เกือบเท่านั้น ถ้าหากว่าบาทหลวงคาซาค์จะกลับมาเมืองไทย
 แต่ตัวคนเกือบออกแล้ว ข้าพเจ้าไม่เชื่อเลยว่าการทิ้งขังจะดีกว่า
 นชนใด การกักขังจะไม่สำเร็จ และก็จะต้องตั้งคนกันใหม่รำไป”
 ตามข้อความข้างทายนักพอจะเห็นได้ว่า พวกมิชชันนารี และพวก
 เยซวกก็ยังคงแตกคอกันอยู่ และบาทหลวงคาซาค์มิได้จัดการ
 อย่างไม่ให้สองจำพวกนี้โต้ปรองคองกันเลย

บาทหลวงคาซาค์หาได้กลับมาเมืองไทยอีกไม่ แต่ถึงดังนั้น
 ก็มีใต้วายที่จะหวังจะกลับมาอีก พอบาทหลวงคาซาค์ได้กลับไปถึง
 ฝรั่งเศส ก็ได้รับทำรายงานอันยืดยาวยื่นต่อเสนาบดีกระทรวงทหารเรือ
 ชี้แจงว่าการที่ฝรั่งเศสจะไปตั้งอยู่ที่เมืองมริค และเมืองตะนาวศรีนั้น
 เป็นเรื่องที่สำคัญอย่างยิ่ง และบาทหลวงคาซาค์ผู้ที่เคยเป็นราชทูตก็
 หวังใจว่าเจ้าพนักงานฝรั่งเศสก็คงจะเห็นชอบตามความเห็นของตัว แต่
 ถึงอย่างไรก็ตามบาทหลวงคาซาค์ก็ได้อธิบายชี้แจงให้เห็นว่า ความ
 ความรู้ชำนาญในพันทเหล่านี้จริง คือ ได้ชี้แจงอย่างละเอียดกว่าทำเรือ
 เมืองมริคจะเป็นประโยชน์สำหรับเรือที่จะไปมาได้เพียงไร เช่นว่า การ
 หาเสบียงอาหารสำหรับใช้ในเรือการซ่อมแซมเรือ เรือจะเข้าออกได้
 โดยสะดวก ทำจอดเรือก็เป็นที่เหมาะสม คงนเป็นต้น ในรายงานนั้นถึงกับ
 ทำบัญชีการใช้จ่าย และกะเสิร์ฟว่าจะต้องมีพลทหารบกเท่าไร ทหาร
 เรือเท่าไร จะต้องมีเรือกลลา บันใหญ่กี่กระบอก จะต้องจ่ายค่าเงินเดือน
 เท่าไร ค่าอาหารการรับประทานคร่าวๆ จนถึงกับยอมจะต้องมีอย่างไร

บาทหลวงตาซาค์กะเอาเองทั้งสิ้น แต่เหตุสำคัญที่บาทหลวงตาซาค์
 ยกมาอ้างในรายงานฉบับนี้ ก็คือเรื่องการทักเี่ยวทวยศาสนา เพราะ
 บาทหลวงตาซาค์บรรยายอยู่ว่าเป็นเรื่องที่ของพระไทยของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
 ในส่วนที่พระราชวังเวอซายันนั้น ก็มีใตสละความคึกที่จะให้ประเทศ
 ฝรั่งเศสเป็นใหญ่ในทางสินค้าที่เมืองมริค เมื่อปี ค.ศ. ๑๗๐๒ (พ.ศ. ๒๒๔๕)
 บาทหลวงตาซาค์ได้กลับไปเมืองปอนคิเซวีก แต่ในครั้งนั้นเหมือน
 รัฐบาลฝรั่งเศสไม่ได้ยอมให้บาทหลวงตาซาค์ไปเจรจาการเมืองกับ
 ประเทศสยามเลย

มองซีเออร์ เคเมอเนอร์ สังฆราชเคอสรผู้แทนมองซีเออร์โบรคที่
 กรุงศรีอยุธยา นั้น ได้บรรยายในพระราชดำริของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ โดย
 ได้บรรยายถึงกล่าวถึงการที่ฝรั่งเศสคิดจะไปสร้างข้อมที่เมืองมริค ๒
 ข้อม และคิดจะไปตั้งห้างในเมืองนั้นด้วย สังฆราชเคอสรจึงได้
 ไปบอกให้ราชสำนักสยามทราบถึงเรื่องนี้ และได้ไปยืนยันว่าการที่จะ
 เป็นไมตรีกับฝรั่งเศสนั้นเป็นเรื่องที่จะได้ส่งข้อมทั้งปวงต่อไป พระยา
 พระคลังจึงได้ชมเชยสังฆราชเคอสรว่าเป็นผู้ที่เอาใจใส่ต่อกิจการงานดี แต่
 ขอมที่สังฆราชนำมาพดนั้นเป็นเรื่องไม่สมควรเลย พระยาพระคลังจึง
 ยกเหตุต่าง ๆ มาคัดค้าน เช่นว่า ๑ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ หาได้มีพระ
 ราชสาสน์มาไม่ ๒ ทางไปมาในระหว่างเมืองมริค และกรุงศรีอยุธยา
 เป็นหนทางไกลและยากลำบากมาก ๓ ถ้าฝรั่งเศสไปข้อมที่เมืองมริค
 แล้ว พวกไทยฝรั่งเศสและพม่าคงจะไม่ถกกันได้ ด้วยเหตุหลาย
 ประการเหล่านี้ พระยาพระคลังจึงเห็นว่าไม่เป็นเรื่องที่จะนำความ

กราบทูลให้ทรงทราบได้ ก่อนนั้นมาไทยก็คิดจะขัดหนทางมิให้ฝรั่งเศส
ได้ปรองดองกับไทยได้ข้อตกลงไป พระเจ้ากรุงสยามจึงได้ออกประกาศ
ห้ามมิให้บรรดาล่ามของชนต่างประเทศ “ได้เขียนหนังสือในนามของ
ชาวต่างประเทศเป็นอันขาด” และห้ามมิให้พวกล่ามได้ ยื่นหนังสือแทน
ชาวต่างประเทศ เว้นแต่ได้ทราบแล้วว่าหนังสือนั้น ๆ จะเป็นที่พอใจของ
พระยาพระคลังจึงจะยื่นได้ และถ้าล่ามคนใดฝ่าฝืนต่อประกาศอนันท์จะ
ต้องรับโทษอย่างหนัก

ภายหลังมาได้เกิดเรื่องอื่นไม่รู้อะไรที่ทำให้พวกฝรั่งเศสในเมือง
ไทยได้มีความหวังใจขึ้นอีก คือเมื่อปี ค.ศ. ๑๗๐๓ (พ.ศ. ๒๒๔๖)
พระเพทราชาได้เสด็จสวรรคต พระราชบุตรจึงได้ขึ้นครองราชสมบัติ
โดยไม่มีผู้ใดขัดขวางเลย พระเจ้าแผ่นดินองค์ใหม่นี้ได้เสด็จพระองค์
ว่า มีพระราชประสงค์จะต่อพระราชไมตรีกับฝรั่งเศสอันได้ขาดมาถ
๑๕ ปีแล้ว จึงได้รบส่งกับส่งหมราชเคอชาบูลา ซึ่งพมมาแทนส่งหมราช
เคอสุระในพระราชประสงค์ แต่ส่งหมราชเคอชาบูลาได้ฟังพระกระแส

๑ เมื่อพระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่นี้ได้เสด็จเถลิงถวัลราชสมบัติแล้ว และพระ
อนุชาที่ยังคงมีพระชนม์อยู่ ข้าพเจ้าจึงได้ทำตามแบบอย่างของบรรดาหัวหน้าชาวต่างประ
เทศซึ่งอยู่ในประเทศสยาม คือได้ ไปเฝ้าแสดงความยินดีที่พระองค์ได้เสด็จผ่านพิภพ
พระเจ้าแผ่นดินพระองค์ใหม่ได้ทรงรับรองข้าพเจ้าอย่างดี ได้รับสั่งสรรเสริญชมเชย
ประเทศฝรั่งเศสและรับสั่งว่ามีพระราชประสงค์จะต่อไมตรีติดต่อกับฝรั่งเศสอีก เพื่อ
จะได้ ให้พ่อค้าฝรั่งเศสได้เข้ามาทำการค้าขายในพระราชอาณาจักรอย่างเดิม และจะได้
โปรดพระราชทานให้ตั้งห้างและโรงงาน ทั้งจะได้พระราชทานสิทธิต่างๆ ให้แก่ฝรั่งเศส
เหมือนกับที่ได้พระราชทานให้แก่พวกฮอลันดาอยู่แล้ว (ข้อความนี้คัดจากจดหมายเหตุ
ราชเคอชาบูลา ถึงมองซิเออร์มาแตง เจ้าเมืองปอนดีเชรี ลงวันที่ ๒๖ เดือน
กันยายน ค.ศ. ๑๗๐๓ (พ.ศ. ๒๒๔๖)

แล้วก็หาใครรับรองอย่างใดไม่ เป็นแต่กราบทูลว่าในการเรื่องอันสิ่งสมราช
 เติมใจที่จะฉลองพระเศวตพระคุณ แต่ก็ไม่รับรองอย่างใด เพราะ
 สิ่งสมราชทราบดีอยู่แล้วว่าถ้อยคำเช่นนั้นเป็นสิ่งที่ไม่เชื่อไม่ได้ ทั้งทราบดี
 อยู่ด้วยว่าในเวลานั้นในประเทศฝรั่งเศสและทวีปยุโรปได้เกิดการวุ่นวาย
 กันต่าง ๆ แต่ถึงดังนั้นมองซิเออร์หลุยเคอซีเซสิ่งสมราชเคอชชาบลาก็ได้
 ให้นำงานไปยื่นราชสำนักฝรั่งเศส และผู้ว่าราชการเมืองปอนดีเซอริให้
 ทราบในพระราชดำริห์ของพระเจ้ากรุงสยามองค์ใหม่ สิ่งสมราช
 เคอชชาบลาก็ฝากงานไปกับบาทหลวงชาติอิตาเลียนคน ๑ ชื่อ
 บาทหลวงนิโกลาสซีมา อยู่ในคณะโอกุสแตง ซึ่งมาจากเมืองจีน
 เพื่อจะกลับไปประเทศอิตาลี สิ่งสมราชเคอชชาบลาก็ฝากบาทหลวง
 อิตาเลียนคนนั้นต่อมองซิเออร์มาแตง แต่ก็มิได้วางใจในบาทหลวงคนนั้น
 เพราะเกรงว่าจะถูกไทยหลอกอีกครั้ง ๑ ทั้งมีความสงสัยในบาทหลวง
 อิตาเลียนคนนั้น ซึ่งเดินทางมาหีบขี้เถ้าของเขามาก ทั้งถ่อหนังสือ
 เดินทางซึ่งเขียนพระนามพระเจ้ากรุงสยาม และเขียนนามพระยาพระคลัง
 ด้วย ๑ ตัวอย่างบาทหลวงคาซาคโคทาไวเป็นสิ่งสมราชเคอชชาบลาก็
 ได้หาไว้

๑ ในเรื่องนี้ข้าพเจ้าเชื่อว่าที่ประเทศฝรั่งเศสคงจะไม่รับเอาเป็นข้อดำริห์ไปแน่นอนเพราะ
 ไทยไม่ได้พูดเรื่องอะไรเลยนอกจากพูดเรื่องพ่อค้าและเรือของบริษัทฝรั่งเศสเท่านั้น และ
 ความประสงค์ของไทยก็มีแต่จะต้องการให้ทำการค้าขายเหมือนกับบริษัทฝรั่งเศสเคยทำอยู่
 เมื่อก่อนเกิดการขบถในเมืองไทย แต่มีข้อแปลกอยู่ข้อเดียวเท่านั้นคือว่าไทยจะให้สิทธิ
 แก่ฝรั่งเศสเหมือนกับที่ได้ให้พวกฮอลันดาอยู่แล้ว ถ้าความประสงค์ของไทยนี้เป็นที่พอ
 ใจของฝรั่งเศสแล้ว นิโกลาสซีมาของฝรั่งเศสคงจะได้ไปเปลี่ยนแปลงไปมาก เพราะข้าพเจ้า
 เชื่อว่าฝรั่งเศสจะไม่ต้องการแต่เฉพาะจะตั้งห้างอย่างเดียว ส่วนตัวท่านนั้นย่อมทราบดี

ในครั้งนั้นมองซิเออร์ฟรังซัวมาแตงต้องทอคาโลย ที่ใครรู้สึก
ว่าเป็นอันหนักโอกาสที่บริษัทฝรั่งเศสฝ่ายอินเดียนออก จะได้เป็น
ใหญ่ทางฝ่ายทะเลต่อไปได้ เพราะหมดโอกาสที่ฝรั่งเศสจะไปตั้งที่เมือง
มริค เมืองจันทอนากอร์และเมืองปอนคิเซริแล้ว ข้อวิตกของสังฆราช
เคอซาบลาก็มีมูลอยู่บ้าง เพราะข้อที่ฝรั่งเศสเห็นว่าจะได้เป็นใหญ่ในฝ่าย
ทวีปอเมริกาเซ้นั้นจะต้องงตส่งขไปนาน ด้วยเหตุว่าเวลานั้นบริษัทฝรั่งเศส
เกือบจะหมดกำลังอยู่แล้ว การที่เป็นดังนี้ประกอบด้วยเหตุหลายอย่าง
คือ ๑ การค้าขายของบริษัทไม่มีผลอันใด เพราะเหตุที่ฝักการในกรุง
ปารีสยุตินาการในทางที่ผิด ๒ ต้นทุนของบริษัทก่น้อยลง ๓ พวกซอลันคา
ได้ทำให้บริษัทเกิดความฉิบหายอันแก้ไขไม่ได้แล้ว เมื่อบริษัทฝรั่งเศส
หมดกำลังที่จะทำการค้าขายได้เช่นนั้น จะทิ้งให้ลูกจ้างของบริษัทอดตาย
ก็ไม่ได้อันใด บริษัทจึงได้อนุญาตให้พวกลูกจ้างขายใบอนุญาตให้แก่พวก
พ่อค้าอื่น ๆ และพ่อค้าเหล่านั้นได้ขออนุญาตไปแล้วก็ไปทำการเอารววย
ไปได้ ในคราวนี้พระเจ้ากรุงฝรั่งเศสจะช่วยให้บริษัทรอดจากความฉิบหาย
เหมือนเมื่อคราวข ค.ศ. ๑๖๘๕ (พ.ศ. ๒๒๒๗) ไม่ได้แล้ว เพราะในเวลานั้น

อยู่แล้วว่า พระราชสำนักฝรั่งเศสและบริษัทฝรั่งเศสมีความประสงค์อย่างใดในเมืองไทย
เพราะฉะนั้นบางที่ท่านจะมีความเห็นต่างกับข้าพเจ้าก็เป็นได้ แต่ถึงจะอย่างไรก็ตาม ขอ
ท่านได้โปรดบอกให้ข้าพเจ้าทราบว่า จะมีเรือฝรั่งเศสมาค้าขายในเมืองไทยบ้าง หรือ
จะไม่มีมาเลยอย่างใด เพราะถ้าจะไม่มีเรือฝรั่งเศสมาแล้ว ข้าพเจ้าจะได้แจ้งให้ ไทย
ทราบเพื่อไทยจะได้หมัดหวังในข้อที่มุ่งหมายจะให้เรือฝรั่งเศสมาทำการค้าขายในเมืองไทย
ต่อไป เพราะไทยเชื่อใจว่าเมื่อฝรั่งเศสทราบว่าไทยอยากจะเป็นไมตรีด้วยแล้ว พวก
ฝรั่งเศสในประเทศฝรั่งเศสและอินเดียก็คงจะกางแขนออกรับรองเป็นแน่ (ข้อความนี้
คัดจากจดหมายสังฆราชเคอซาบล มีไปถึงมองซิเออร์มาแตงและมองซิเออร์ปองชา
แดรง ลงวันที่ ๒๖ และที่ ๒๕ กันยายน ค.ศ. ๑๗๐๓ (พ.ศ. ๒๒๔๖)

เกิดการขึ้นหลายอย่าง คือในประเทศสเปนก็เปลี่ยนรัชกาล บรรดา
ประเทศทั้งหลายในทวีปยุโรปก็รวบรวมกันจะต่อสู้กับฝรั่งเศส ซึ่ง
กระทำให้พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ ต้องเป็นกบฏตามชายแดนเพราะพวกข้าศึก
จะยกเข้ามาย่ำย้อยแล้ว เมื่อการเป็นอยู่ดังนี้ พระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ จะมาทรง
พระราชดำริถึงการที่จะส่งทหารไปยึดเมืองมิลิตและจะเอาเมืองไทยอยู่
ในความปกครองของฝรั่งเศสได้หรือไม่ เพราะในเวลานั้นพระเจ้าหลุยส์
ที่ ๕ พระเจ้ากรุงสเปนผู้เป็นพระนัดดาของพระองค์จะต้องขอพระมหา
มงกุฎไว้ โดยแบ่งแยกอาณาเขตร์ให้แก่ประเทศออสเตรีย และต้อง
ยกเมืองยิบรอลตาและเมืองมินอกกาให้แก่อังกฤษ ทั้งพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔
เองก็ต้องหาหนทางที่จะสิ้นพระชนม์โดยความฉ้อโกง จึงต้องยกเกาะนิว
ฟันแลนด์ซึ่งเป็นลูกกุญแจแห่งประเทศคานาดาให้แก่อังกฤษด้วย

เมื่อสิ้นรัชกาลพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๔ แล้ว ฝอยของการขบถใน
เมืองไทยได้มีมาถึงประเทศฝรั่งเศสคือ คอญากูโยมาร์เคอชญา
ภรรยาของคอนชตันตินฟอลคอน กับลูอิซาปาซานาภรรยาของยอช
ฟอลคอนผู้เป็นบุตรของฟอลคอนเสนาบดีเก่าของไทย ได้ถวายเรื่อง
ราวต่อพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ ร้องขอให้บริษัทรุสเซียฝ่ายอินเดียนได้คืน
เงินซึ่งคอนชตันตินฟอลคอนได้จ่ายให้แก่บริษัท และขอให้คืนทุนที่
คอนชตันตินฟอลคอนได้เข้าหุ้นกับบริษัททั้งขอให้ไซคอกเบย์ให้ด้วย ใน
เรื่องนี้ผู้รับทรัพย์มรดกของฟอลคอนได้อ้างหนังสือสัญญาที่ได้ทำกันใน
ระหว่างมองซิเออร์เซเบเรต์และคอนชตันตินฟอลคอน เมื่อปี ค.ศ. ๑๖๘๗
(พ.ศ. ๒๒๓๐) และอ้างในข้อที่คอนชตันตินฟอลคอนได้เป็นผู้อำนวยความสะดวก

ของบริษัทยู. ๓ คิวบ พวกผู้อำนวยการไค โทเถียงคัดค้านในเรื่องราว
 นออยู่ชานาน และอ้างว่าภรรยาของฟอลคอนผู้ตายไคเป็นคนไปรคอยู่
 ในราชสำนักไทยมานานแล้ว และในเวลานี้ก็ได้รับตำแหน่งอันไค
 ผลประโยชน์มาก โดยเป็นพระพี่เลี้ยงของพระราชโอรสแล้ว เพราะ
 ฉะนั้นไม่ควรที่พระเจ้าหลุยส์ ๑๕ จะทำพระไทยอ่อนยอมตามเรื่องราวฉบับ
 ส่วนภรรยาของยอซฟอลคอนผู้ถึงแก่กรรมนั้นก็ยังมีสามีใหม่แล้ว โดย
 ไคแต่งงานกับชาวเมืองไฮร์แลนค ซอมองซีเออร์คัล ซึ่งเป็นคนที่มี
 ทรัพย์มาก เพราะฉะนั้นการที่ภรรยาของบุตรฟอลคอนถวายเรื่องราว
 เช่นนี้ไม่มีมูลอันใดเลย แล้วคณะผู้อำนวยการของบริษัทฝรั่งเศส
 ไค ซึ่งแจ่งต่อไปว่า คอนซตันตินฟอลคอนมิไคปฏิบัติให้ถูกต้องตามข้อ
 ความที่ไคสัญญาไว้ เงินที่สัญญาว่าจะให้นั้นก็ให้แค่ครึ่งเดียว
 เท่านั้น เพราะฉะนั้นผู้รับทรัพย์มรดกของคอนซตันตินฟอลคอนมิไคเกี่ยว
 ในการไคการเสียของบริษัท จึงไม่ควรจะไคประโยชน์จากบริษัทอย่าง
 ไค แต่ควรจะต้องใช้เงินให้แก่บริษัทจึงจะถูก และข้อที่ขอร้องใน
 เรื่องราวนี้ไม่มีแก่นสารอย่างใดเลย

แต่ความเห็นของที่ปลุกฆาตการแผ่นดินฝรั่งเศสมิไคเห็นพ้อง
 คิวบกับผู้อำนวยการของบริษัท เมื่อวันที่ ๒๖ เดือนมิถุนายน ค.ศ. ๑๗๑๗
 (พ.ศ. ๒๒๖๐) รัฐบาลฝรั่งเศสจึงไคออกประกาศให้ภรรยาของคอน
 ซตันตินฟอลคอนได้รับส่วนแบ่งก่อนเจ้าหนอื่น ๆ ของบริษัท คือให้ไค
 รัยเงินเลี้ยงชีพ ๓๐๐๐ ปอนด์ (ฝรั่งเศส) และให้ภรรยาของคอนซตันติน
 ฟอลคอนกับภรรยาบุตรคอนซตันตินฟอลคอน ได้รับประโยชน์เท่ากับ

เจ้าหน่ออื่น ๆ ของบริษัทในเวลาที่ยังกำไรมากเกินไปที่ได้ออกไปแล้ว การ
ที่เสนาบดีของพระเจ้าหลุยส์ที่ ๑๕ ได้ทำใจก็เช่นนั้น ถ้าคุณเฝ้าฯ ก็เป็น
ข้อน่าระคายค้ำอยู่ แต่ก็เป็นการแก้ในความปฏิบัติอันน่าเสียใจของ
มองซิเออร์เตฟาซอยู่บ้าง

เมื่อราว ค.ศ. ๑๗๐๐ ถึง ๑๗๐๐ ประเทศฝรั่งเศสได้พยายามคิดเป็นใหญ่
ทางทะเลฝ่ายอินเดียนคราว ๓ แต่หาได้คิดล่วงล้ำเข้าไปถึงประเทศ
สยามไม่ ที่ทำการของฝรั่งเศสในเวลานั้นก็คือที่เมืองอินทขันธ์แห่ง ๑
และที่เมืองญวนครึ่งแผ่นดินพระเจ้าเกียหลงอีกแห่ง ๑ ซึ่งเป็นแห่งที่
แสดงความกล้าหาญของกษัตริย์ฝรั่งเศส และแสดงความสยบแพ้ของ
รัฐบาลฝรั่งเศสด้วย

